

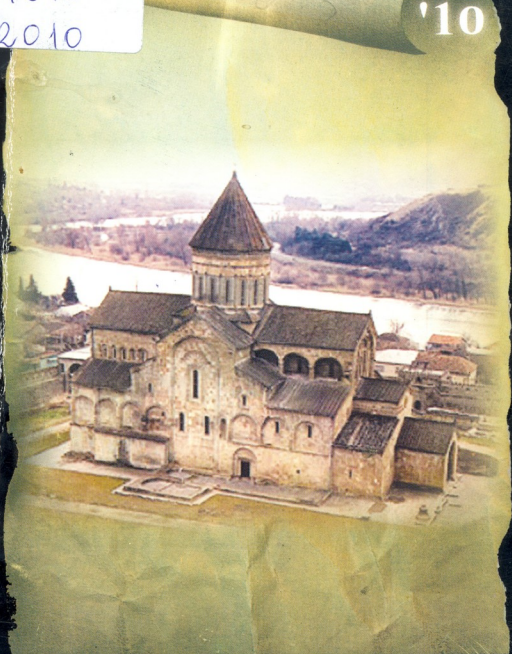
მწიბნობარი

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

1610
2010

8 69
3

'10

მწიგნობარი

'10

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელობის
მწიგნობართა
ასოციაციის
ყრველფლეთური
ორგანო

გამოდის
1980 წლიდან

თბილისი
2010

აღმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის უმეცმეაღმეაზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილუმზე,
ძიებებზე წიგნის სამყაროში, სკვადასკვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრუმზე.

მთავარი რედაქტორი
ნოდარ ტაბიძე

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი

შოთა კობიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)

ლადო მინაშვილი

ლია ნადარეიშვილი

მისაილ ქავთარია

მისაილ ქურდიანი (მთ. რედაქტორის მოადგილე)

კელო ღვლემვა

როსტომ ჩხეიძე

ზურაბ ჭუჭუბურიძე

მხატვარი

ანზორ თორღია

გარეკანზე: სვეტიცხოველი.

სვეტიცხოვლის მონასტრის განახლების 1000 წლისთავი

მიხეილ ქავთარია

დიდი კულტურულ-სამწერლო ცენტრი

ისტორიულად მცხეთა ქართული მწერლობის, კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობის ერთ-ერთი მძლავრი ცენტრი გახლდათ. მცხეთაში დამკვიდრდა წმინდა ნინო, რომლის სახელთან დაკავშირებულია ქართველთა გაქრისტიანება, ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში ეს ფაქტი დიდი ისტორიული გარდატეხის მაუწყებელი იყო, ქრისტიანობის მიღებით დაიწყო ქართველთა ევროპეიზაცია. სწორედ ქრისტიანობის გზაზე დადგომით IV საუკუნიდან ჩვენი ხალხის სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში იწყება ახალი ერა. ამ სიახლეების პირველი ცენტრი იყო მცხეთა თავისი ახლად დაარსებული ტაძრებით.

მცხეთის საპატრიარქო ტაძარი - სვეტიცხოველი, რომლის 1000 წლის იუბილე აღნიშნა ჩვენმა ხალხმა 14 ოქტომბერს, იმთავითვე გახდა დიდი კულტურულ-სამწერლო ცენტრი. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ საისტორიო წყაროებში ამ დროს სვეტიცხოველის ფუნქცია და როლი ძალზე ნაკლებად ჩანს. მაგრამ ფაქტია, რომ VI საუკუნეში იწერება ერთ-ერთი უძველესი მოთხრობა - „მარტვლობა და მოთმინება წმიდისა ევსტათი მცხეთელისაჲ.“ მე-9 საუკუნეში მცხეთის საპატრიარქო ტახტზე ადის არსენ დიდი კათოლიკოსი, რომელსაც „ენოდა ღირსად დიდი არსენი, ქართლისა კათალიკოზი და მცხეთისა საყდრისა გვრგვნი დაუჭნობელი.“

მცხეთის საპატრიარქო ტაძარი - სვეტიცხოველი განსაკუთრებით დანიანურდა IX საუკუნიდან, როდესაც გრიგოლ ხანძთელმა თავისი დიდი ავტორიტეტის წყალობით საკათოლიკოსო ტახტზე უფლებამოსილ მღვდელმთავრად აკურთხეს არსენი, რომელმაც გიორგი მერჩულის სიტყვით „ქართლისა ეკლესიათა და ყოველთა

სიხარული მიჰყვინა“, „საყდარი მამთავრობისაი შეამკო სრულად და შეიმკო მადლითა.“

სვეტიცხოველი განსაკუთრებით გამშვენდა XI საუკუნიდან, როდესაც მელიქისედეკ კათალიკოზმა გაამშვენა ტაძარი და დაამკვიდრა აკადემიური ლიტერატურული მიმართულება. მელიქისედეკის მოღვაწეობა როგორც სულიერი მამისა და მნიგნობრისა დაემთხვა ჩვენი ქვეყნისათვის საკმაოდ ძნელ პერიოდს. გართულებული ურთიერთობანი ბიზანტია-საქართველოს შორის, ბუნებრივია, თავის დაღს ასვამდა მელიქისედეკი, ქვეყნის პირველი მამათმთავარი, იძულებული ხდებოდა ხანგრძლივი დროით ყოფილიყო ბიზანტიაში მდგომარეობის დაბალანსებისათვის. ამ პერიოდს ეკუთვნის მელიქისედეკის დანერილი (ისტორიული დოკუმენტი), რომლითაც პატრიარქს შეუშვია რეზიდენცია. საგანგებო დოკუმენტში ვკითხულობთ: „ესე დანერილი მოვახსენე და შევსწირე ყოველთავე ჩრდილოეთისა კედართა შორის უაღრესსა და უაღმატებულეს-უდიდებულესსა, წმიდასა და კათოლიკე და სამოციქულოსა საყადარსა მცხეთისასა, სალოცველსა და სახლსა ღმრთისა დიდებისასა და მას შინა ღმრთივ-აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსა, კუართსა სამეუფოსა და მირონსა ღმერთმყოფელსა და წმიდა-მყოფელსა ჩუენ. ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ქართლისა კათალიკოზ-პატრიარქმან მელიქიზედეკ... და შევამკევ ყოვლითა სამკაულობითა ოქროთა და ვერცხლითა, თუალითა და მარგალიტითა და საღმრთოთა წიგნთა დანერიითა.“ შეწირული „სახმარი“ ნივთების შემდეგ ჩამოთვლის წიგნებს, რომლებიც საფუძვლად დაედვა სვეტიცხოვლის ბიბლიოთეკას და რომელიც საუკუნეების მანძილზე ივსებოდა და მდიდრდებოდა: შევწირე „წიგნნი საღმრთონი, რომელთა სახელები ესე არს:

სახარების თარგმანნი დიდი ა(1) - მათესი, მარკოზისი და ლუკასი.

და იოვანეს თავისა სახარებისა თარგმანი წიგნი ა(1).

და სახარებანი ოთხთავნი ბ(3).

სათანაოთ ოთხთავი სახარებაჲ ა(1), გარე თუალითა და მარგალიტითა შემკობილი.

და მონამეთა წიგნნი დიდნი, ზამთარი და ზაფხული, გარე ვეცხლითა შეკაზმულნი, ლილოკილოთა ვეცხლისათა ბ(2).

და მღდელთ-მოძღუართა წიგნი დიდი საწელიწდოთ ვეცხლითა შეკაზმული ა(1).

- და მარგალიტი წიგნი წინამძღუარი ა(1).
- დევლოლონი წიგნი ა(1).
- იოვანეს გამოცხადება წიგნი ა(1).
- დედიძმას ჩემსა ანტონის ებოძა ჩემდა ანდრია სალოსის ცხოვრება წიგნი ა(1).
- დავითისა თარგმანი წიგნი ა(1).
- სათანაო მრავალთავი ა(1).
- სანელინდო იადგარი ა(1).
- და კურთხევანი, რომელსა შინა სწერია ეკლესიისა კურთხევა, ხუცეს დიაკონთა კურთხევა, გარე ოქროისა ხატითა და ცუარითა მოჭედილნი ა(1).
- კრუხთევანი სხუანი სანელინდონი სრულნი ყოვლითა ფერითა, გარე ვეცხლისა ცუარითა მოჭედილნი ა(1).
- შჯულის კანონი ახალი ა(1).
- მარხვანი, რომელ სამეფოს იტყუიან ა(1).
- და სხუა წიგნები, თავი 3(8).
- და ორად გაყოფილი იადგარი მეხური, რომელსა შიგან განგება სანელინდო სწერია ა(1).
- მატიანენი საშინაონი და სააღაპენი, ვეცხლითა მოჭედილნი ა(1).
- და მატიანენი სათანაონი, ვეცხლითა მოცუარულნი ა(1).
- ჟამის წირვანი სათანაონი ა(1).
- ესე წიგნები, რომელ მე დამინერიან, ჯუმლად არს თავი კე(25).¹
- კ. კეკელიძემ საგანგებოდ შეისწავლა დასახელებულ წიგნთა რაობანი და მივიდა დასკვნამდე: „დიდი ნაწილი აქ დასახელებული წიგნებისა ექვთიმე ათონელის მიერაა ნათარგმნი, მამასადამე, ქართულ ლიტერატურულ ცხოვრებაში, ჩანს, ფეხს იკიდებს კონსტანტინეპოლური ახალი მიმართულება, რომლის პირველი და მსხვილი წარმოდგენელი ჩვენში ექვთიმე იყო... ეს სია საინტერესოა, როგორც ერთ-ერთი უძველესი წარმომადგენელი ჩვენი საეკლესიო-სამონასტრო წიგნსაცავების კატალოგისა.“ ამ პერიოდიდან მოყოლებული სვეტიცხოვლის წიგნადი ფონდი - ბიბლიოთეკა მთლიანი საქართველოსათვის სამაგალითო და ტონის მიმცემი იყო. სწორედ ძირითადად სვეტიცხოვლის (და რა თქმა უნდა, სხვა ეკლესია-მონასტრებისაც) წიგნსაცავი გახდა 1888 წელს თბილისში საეკლესიო

1 დანერლი მელიქიხედეკ კათალიკოსისა მოწესენებული მცხეთის საყდრისადმი, ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, ტ. I, შუადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ენუქიძემ, ვ. სილოგავამ და ნ. შოშიაშვილმა, 1984 წ., გვ. 23-24.

მუზეუმის დაარსების საფუძველთა საფუძველი. მუზეუმის დაარსების ერთ-ერთი აქტიური ინიციატორი გახლდათ ცნობილი რიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე. მუზეუმის გახსნასთან დაკავშირებით ილია ჭავჭავაძე წერდა: „თუ ამ მუზეუმის გამგებელთა საკმარისი გულმოდგინება გამოიჩინეს, არ გავა ოთხი-ხუთი წელიწადი, რომ ეს ახლად დაწყებული საქმე არ გაძლიერდეს და ისეთი რამ არ შექმნას, რომ სხვისი ყურადღებაც მოიზიდოს, როგორც ნივთთა და ნაწერთა სიმრავლითა, ეგრეც ღირსებითა და გამოსადეგობითა.“

სვეტიცხოვლის, როგორც საქართველოს ეკლესიის ცენტრის და შემოქმედებითი კერის, როლის დაფასება ქართველმა საზოგადოებამ იმთავითვე დაიწყო და აღიარა მისი ფუნქცია ჩვენი მნივნილობის წინსვლის საქმეში. შუასაუკუნეებში იზრდებოდა ავტორიტეტი სვეტიცხოვლისა, იგი ქართველ მწერალთათვის იმპულსად იქცა. XII საუკუნეში ცნობილმა მწერალმა და საეკლესიო მოღვაწემ ნიკოლოზ გულაბერიძემ სპეციალურად დაწერა მეტად მნიშვნელოვანი ნაწარმოები: „საკითხავი სუცტის ცხოველისაჲ, კუართისა საუფლოჲსა და კათოლიკე ეკლესიისაჲ.“ ამ საკითხავს დაურთო „გიხაროდენი“ (ანუ სვეტიცხოვლის დაუჯდომელი). მანვე შეადგინა ჰიმნოგრაფიული კანონი, რომელმაც ჩვენამდე ორი რედაქციით მოაღწია. სანიმუშოდ დავიმონუმებთ დაუჯდომელის საგალობლიდან ერთ მცირე მონაკვეთს:

„... წერილნი განჰყენით ქებისა შესხმად სუეტისა ცხოველისა და იტყოდით:

გიხაროდენ სუეტო წმიდაო და ცხოველო, რამეთუ ზედა საღმრთოისა ჰცისკროი!

გიხაროდენ სუეტო განმანათლებლო, ცისკიდეთაო, რომელი ანაყოფებ სულთა

უკუდავებითა!

გიხაროდენ სუეტო სანატრელო, რომელი სამარადისოდ ბრწყინვალითა თუაღითა უჭკრობ წმიდასა კუართსა...“

სვეტიცხოველი ფაქტობრივად იყო შტაბი, რომელიც არეგულირებდა მთელს საქართველოში ინტელექტუალურ ცხოვრებას, მიმართულებას აძლევდა მნივნილობის კერებს. საქართველოში ისტორიულად ეკლესია-მონასტრები ქმნიდნენ მნივნილობის ტრადიციას. ბუნებრივია სვეტიცხოველი, ვითარცა საქართველოს სულიერი ცხოვრების ცენტრი, ჩართული იყო ამ დიდ ეროვნულ საქმეში. მართალია, საქართველოს ავბედითობის ფამს ყველაზე

მეტად სვეტიცხოველი ზარალდებოდა, ნადგურდებოდა ნიგნინა ფონდი, ნიავედებოდა საუკუნეების მანძილზე შეგროვებული ქრისტიანული წიგნები, მაგრამ სვეტიცხოველი ყოველთვის რჩებოდა მომავლის იმედად.

ხშირად სვეტიცხოველის (ისევე როგორც სხვა ეკლესია-მონასტერებიდან) კუთვნილ ხელნაწერებს ატყვევებდნენ და როგორც ფასეული ნადავლი გაჰქონდათ ქვეყნიდან. მრავალი საინტერესო მაგალითიდან დავიმონშებთ ერთს: 1567 წლის ხელნაწერის ჟამნის – მაგალითს. იგი რამდენჯერმე დაუტყვევებიათ. მინაწერებით შემორჩენილია შემდეგი ისტორია. თავგადასავალი ასეთია: „ჩუენ დედოფალმან, პატრონმან მარიამ, დავიხსენით ჟამნი ესე, მას ჟამსა, ოდეს დიასამიძე კათალიკოზი ქალაქს ციხეში მოკვდა. ეს „ჟამნი“ თათრებს დარჩათ. ერთს წელიწადს უკან ვიპოვეთ და წა ვაჲ, ჩემს პირში სულის დგამას, ამავე ჩემის შვილის საფლავზედ დავსდევით, ასრე რომე, არაოდეს არ მოეშალოს ამის ცხედარს და არც გაეყაროს სვეტს ცხოველს. ვინცა და რომელმანცა კაცმან, დიდმან და ანუ მცირემან, ანუ კათალიკოზმან, მეფემან, ანუ დედოფალმან, სჯულმან ანუ უსჯულომან ესე წმინდანი ჟამნი სვეტს ცხოველს გამოსწიროს და გამოაწოს და ან სვეტიცხოველის საყდარს ეს წიგნი განაყაროს რისთვისმცა ღმერთი... შეინირა წიგნი ესე ქორონიკოს ტლგ (333+1312=1645 წ.).“

1689 წლის მინაწერი: „... საქართველოსა მაკურთხეველმან კათალიკოსმან, პატრონმან დიასამიძემ იოვანემ, ეს ჟამნი ძულთაგან ბიძის ჩემის კათალიკოსისა ყოფილიყო და ციხეში დატყვევებული იყო. მარიამ დედოფალს დავიხსნა და სუტისცხოველისათვის შემოენირა, მას უკან ამილახორს კათალიკოზს საერისთოს წაეღო და იქ დატყვევულ იყო და მერმე ჩუენ დავიხსენით და შევსწირეთ ისევე სუტისცხოველს...“

დომენტი კათალიკოსი აგრძელებს მინაწერს: „ჩუენ მეფეთა შარავანდედმან, კათალიკოს-პატრიარქმან დომენტიმ, ოდეს ჯერ ლეკთა გასტეხეს სვეტიცხოველი და მერმე ოსმალნი, ურემნი მოვიდნენ და დაიპყრეს ქუეყანა, ესე ჩუენი ქართით. მაშინ იავარყვეს და წარმოსტყვევნეს საყდარი და ტყვე ყვეს საყდრისა ამის რაოდენი წიგნები პოვეს. და ჩუენ ძიებაი ვყავით და რაოდენი ვიპოვეთ, დავიხსენით ფასითა და ისევე სვეტს ცხოველს შევწირე...“

შემდეგ: „ოდეს თამაზ ხან ქალაქს შემოვიდა და მღვიმე გატეხეს და მაშინ ყიზილბაშთ ეპოვნათ ეს ჟამნ-გულანი და მე ანჩის-ხატის კანდელაკმა დავით დავიხსენ და მე ისევე სვეტიცხოველს შევსწირე

ჩემის მიქელის სადღეგრძელოდ...”

ბოლოს: „ეს წიგნი სვეტიცხოველისა არის. ჩამოვიტანე მცხეთიდან სობოროს პრიჩეტნიკმა თეოდორე ბერიშვილმა. ვინც ეს მოიპაროს, გაუნეყრეს სვეტიცხოვლის მაღლი...”

ნიკოლოზ გულაბერისძემ XII საუკუნეში სპეციალური ტრაქტატი შეადგინა სვეტიცხოველზე და იგი საეკლესიო მწერლობის თითქმის ყველა ქართულ ჰაგიოგრაფიულ კრებულში შევიდა როგორც ქართველთა განწყობის ილუსტრაცია. ვიმონებთ ნაწყვეტს ამ თხზულებიდან, რომელშიც ერთი მხრივ, წმიდა ნინოს მოღვაწეობაა შეფასებული და, მეორე მხრივ, სვეტიცხოვლის ქებათა ქება ჰიმნოგრაფიული ენით გადმოცემული:

„შემოკრბით კრებულნო, სულიერთა მორწმუნეთა ერნო, და ქებით უგალობდეთ დღესასწაულსა ამას, ყოვლად წმიდისა საყდრისა მაღლისა,

და სუეტსა ყოვლად წმიდასა ვადიდებდეთ და თაყუანს ვცემდეთ.

სუეტო ყოვლად წმიდაო, ნათელო და ბრწყინვალეზაო, და მზეო დაუვალო, რომელი ჰნათობს სულსა და გონებასა შინა მორწმუნეთასა, რომელნი აღგიარებთ სასოდ და სარწმუნოებით თაყუანისგცემთ.“

საქართველოში არსებულ ხელნაწერთა საცავებში ბლომადაა ხელნაწერები, რომელთაც აქვს მინაწერები: „ეკუთვნის დიდს მცხეთის სობოროს“, „სუეტისცხოვლის კუთვნილება არის“ (A-122). ყველა ეს ხელნაწერი ადასტურებს, რომ სვეტიცხოვლის ბიბლიოთეკა ერთ-ერთი ცნობილი და მრავალწიგნადი იყო. ბევრი შეწირული იყო სხვადასხვა პირის მიერ, ხოლო ბევრი თვით ტაძრის მწიგნობართაგან იყო დამზადებული. ასეთი ხელნაწერებია A ფონდის №№ 1, 37, 38, 51, 74, 84, 85; H-98, 303 და მრავალი სხვა. მაგალითისათვის დავასახელებთ A-30 და A-31 ხელნაწერებს.

A-30 არის ხელნაწერი, რომელიც შეიქმნა სვეტიცხოველში 1681 წელს. მისი სახელია გულანი. გულანი განსაკუთრებული კრებულია, რომელიც ლიტურგიკულ კრებულებს შორის გამოირჩევა თავისი შედგენილობითა და მოცულობით. ამ წიგნის შექმნა ან დამზადება ყველა ეკლესიას არ შეეძლო. გულანი არის კრებული, რომელშიც გაერთიანებულია ღვთისმსახურებისათვის საჭირო თითქმის ყველა წიგნი. ამიტომ ამ წიგნის ფორმატი, მოცულობა ძალიან დიდია. მაგალითისთვის ვიტყვით, ხელნაწერი, რომელზედაც ვსა-

უბრობთ ე. წ. სვეტიცხოვლის გულანი, რომელიც დღეს სამნაწიდაა დაა აკინძული (№№ 30, 31, 32), დიდი ფორმატის 889 ფურცლისაგან შედგება. ხელნაწერის მომგებლის ანდერძში ვკითხულობთ: „და კუალად გარდაჯდეს უამნი მრავალნი, რომელიმე წიგნი და სამკაულნი მისნი წარტყუენილ იყუნეს. ოდეს... მეფემან გიორგი, ჳელთ მიდვა მას ზედა საქედ მპყრობელობა და წესთმთავრობა ინდიკტიონსა მეფისა ძლიერისა გიორგისასა და კათალიკოზობასა ჩემსა გ, მე ამილახორის იოთამის შვილი. კათალიკოზი ნიკოლოზ ღირს ვიქმენ წიგნისა ამის გულანისა აღწერად და აღვანერინე სრული თვენი, საწინასწარმეტყველოთა სვინაქსარითა, იამბიკო-იკოსებითა გამოავლინე აქებდითითა და სახარება-სამოციქულოთა, მარხვანი სრული და უნაკლო და ზატკნი სრულნი და უნაკლულონი. და დავახატვინე თორმეტი საუფლო დღესასწაული და ჩინებული დღეები და სხვანი... მრავალნი განვაშუენე და შევამკევე, ვითარცა იხილავთ მნახავნი სალოცველად და სადიდებლად და მეფობისა წარსამართებლად მეფისა გიორგისთვის და შევსწირე კათოლიკე სამოციქულოსა სვეტსა ცხოველსა, კუართსა საუფლოსა...“

გვიან პერიოდში სვეტიცხოველთან მწიგნობართა მთელი გვარები გაერთიანდნენ. მათი მოვალეობა სწორედ სვეტიცხოვლის საეკლესიო და შემოქმედებითი სამსახური იყო. განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი მაღალაძეთა გვარმა, რომელიც მე-15 საუკუნიდან უკვე ჩანს სვეტიცხოვლის სამსახურში, როდესაც „სოფლის ვითარებისაგან პატიოსანი ივანიძის ძეთა საქადაგო სახელი და სიწელო უმკვიდრო ქმნილიყო.“

სვეტიცხოველი 1000 წლის მანძილზე ამაყად იდგა და დგას ქვეყნის გულში, როგორც სიმბოლო ქართველთა იმედიანი მომავლისა.

როსტომ ჩხეიძე

ფვარცმული ძვეყნის სახარება*

გეგმიანობითა და თადარიგიანობით არასოდეს გამოირჩეოდა აკაკი წერეთელი.

დღიურ მუშად რომ იხსენიებდა ხოლმე საკუთარ თავს, უზომო თავმდაბლობისაც გახლდათ და მისი ცხოვრების სტილის თავისებურებისაც.

ცხოვრების ანუ პოეზიის სტილის.

განსხვავებას მათ შორის აკი ვერც ხედავდა.

ამ პიროვნული ხასიათისა და ტალანტის კაცს უსაზღვროებაში უნდა ეცხოვრა, დრო-ჟამისაგან გარიდებულს, და მის პიროვნულ ნებაზე ყოფილიყო, თუ რომელ ეპოქაში ამოეყო თავი.

ბედისწერას სხვაგვარად განესაჯა და ისეთი ქვეყანა და ხანა შეერჩია მის საცხოვრისად, ადვილად რომ ვერ დააღწევდა თავს და ისე მიეჯაჭვებოდა იქაურობას, ველარაფერი მოაცილებდა.

ტალანტი შორეული სივრცეებისაკენ ეზიდებოდა.

ესეც, აიჭრებოდა თუ არა... მაშინვე უკან გამორბოდა.

დღიური მუშის ხვედრი ავალდებულებდა ამგვარ და მხოლოდ ამგვარ ქმედებას.

ყველაფერს უნდა გამოხმაურებოდა – ლექსად თუ პროზად, ყველაფერს, რაც კი ყოფილი საქართველოს ტერიტორიად გამოცხადებულ სივრცეში ხდებოდა და, ცხადია, ამ ყოფილობის შესაფერისად, რათა ხალხს ერთხელ და სამუდამოდ ერწმუნა, რუსეთს იქით გზა რომ აღარ გააჩნდა, აღარც რუსული ენის გამშობლიურება განეცადა ასე მტანჯველად და, ბედს მიხედობილი, დაყაბულებოდა იმპერიის განაპირა პროვინციობას, მერე და მერე კი იქნებ შიდა პროვინციობასაც, რუსეთის საზღვრები ინდოეთის ოკეანემდეც რომ მიატანდა.

* იბეჭდება შემოკლებით. გადმობეჭდილია «ლიტერატურული გაზეთიდან», № 36, 15–28 X, 2010 წ.

წინასწარმეტყველთა ჟამის დადგომა თუ დაიხსნიდა ქვეყანას – უკვე ილუზორულს, უფრო ფიქრში არსებულს – უნუგეშო პერსპექტივისაგან... და აკაკი წერეთელიც ამ მოვალეობას რომ შეიგრძნობდა, კიდევ გაუიგივებდა საკუთარ ყოფას დღიური მუშისას.

და ისე მოერგებოდა ცხოვრების ამ წესს, როგორც საკუთარ ჯვარს.

დღიდან დღემდე... დღიდან დღემდე...

თითქოს ისიც მოციქულებში გამორეულიყოს და განუწყვეტილივ ჩაესმოდეს მაცხოვრის შეგონება: ნუ ზრუნავთ ხვალისათვის, იმან თავისი იკითხოს, შეხედეთ ფრინველებს – არცა თესავენ, არცა მკიან, არც საუნჯეს აგროვებენ, შეხედეთ შრომანებს და მათი ყოფა განიცადეთო.

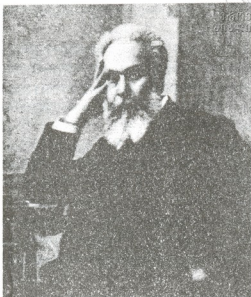
მიჰყვებოდა ამ დინებას, პოეტურ ტალანტსაც უშურველად სწირავდა ცხოვრების ამგვარ წესს და, ხანდახან ქმუნვა თუ მოერეოდა ათასი დარდისა და ვარამისაგან გაბეზრებულსა და გაღიზიანებულს, თავს ჩვეული სიმახვილით იხალისებდა: ცოლი მყავს და არა მყავს, შვილი მყავს და არა მყავს, პენსია რაღაა, ისიც მაქვს და არა მაქვსო.

ვითარცა ფრინველი ცისა... ვითარცა შრომანი ველისა... რაცა ვის რა ბედმან მისცეს, დასჯერდეს და მას უბნობდესო, – ეს რუსთველური შეგონებაც არსებობის გზამკვლევადა ქცეოდა და ისიც დასჯერებოდა და მას უბნობდა.

წინასწარ არაფერს დაგეგმავდა.

თადარიგს არაფრისას დაიჭერდა.

ყოველ შემთხვევაში ფურცელზე არსად ჩამოუწერია ამა თუ იმ თხზულების მონახაზი – არც პოემების, არც პიესების, არც „ბაშინაჩუკის“, თორემ ლირიკული ლექსების, წვრილ-წვრილი ბელეტრისტული პუბლიცისტური თხზულებების ზოგად ქარგას ხომ არ ჩაინიშნავდა და არა.

მაგრამ გამონაკლისი, როგორც ჩანს, ყველგან და ყოველთვის არსებობს.

და აკაკი წერეთლისათვის ასეთი გამონაკლისი აღმოჩნდებოდა ავტობიოგრაფიული რომანი, რომელსაც უჩვეულო გატაცებითაც ჩაუჯდებოდა და საქვეყნოდაც აღიარებდა ამ მიკერძოებას:

– ერთადერთი ჩემი თხზულებათაგანი, რომელიც განსაკუთრებით მიყვარს...

და პროექტის პროსპექტსაც გადმოშლიდა.

ვინმე რომ წასდავებოდა, რა არის მაინც ამისთანაო? თავს არ გამოიღებდა, გინდა თუ არა, თქვენც გაიზიარეთო, და თავმოდრეკით რომ მოიშველიებდა ანდაზას: ყვავსაც თავისი ბახალა მოსწონსო, – მიადევნებდა: შეიძლება დიდი არა იყოს რა, მაგრამ მე კი წმინდა გული და წრფელი სული მაქვს შიგ ჩადებულიო.

ავტობიოგრაფიული თხზულებანი სხვადასხვა ყადისაა და თვითონ როგორ განეზრახა მისი აგება?

– ამ თხზულებაში ყველაფერია მოხსენებული, რაც კი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში მინახავს და სარწმუნოდ გამიგონია. საკუთრად ჩემ შესახებ საინტერესო, მაინცდამაინც, იმდენი არა არის რა, რამდენიც სხვებისა.

თუმც აკაკი წერეთლის პირადი ბიოგრაფია ქვეყნის ბიოგრაფიას გადაჯაჭვოდა,

ერჩივნა, თვითონ უკან გადაწეულიყო და თანამედროვეთა სილუეტების მეოხებით აღედგინა ერთ-ერთი საბედისწერო დრო-ჟამი საქართველოს ისტორიაში.

კომპოზიციურად ამ ხერხემალზე აეგო – სიყმანვილე თხრობაში გაეშალა, სიჭაბუკე და შემდგომი ხანა კი პორტრეტების ციკლად გეულისხმა.

მაინც სადამდე გაგრძელდებოდა ეს ციკლი?

მის აღსასრულამდე – მაინც მრავალტომეული ჩაეფიქრებინა.

ცხადია, ტომებად დიდრონი გამოცემები არ უნდა ვიგულისხმოთ, პატარა-პატარა ნივნები უნდა მიმატებოდა ერთმანეთს, მაგრამ საბოლოოდ ვეება შენობა აიგებოდა, ქვეყნის ნახევარსაუკუნოვანი ცხოვრების შესაფერისი.

ნამდვილ სარკედ წამოიმართებაო, – ეჭვიც არ ეპარებოდა აკაკი წერეთელს.

აბა, ტყუილუბრალოდ ხომ არ გახვეულიყო თხრობა წმინდა გულსა და წრფელ სულში.

და თავს ვერ იკავებდა, ზოგადი გეგმა რომ არ გაეცნო მკითხველ-
ლისათვის.

დაე დალოდებოდნენ ჩვენს მოღვაწეთა წერილებს – გაბრიელ
ეპისკოპოსის, დიმიტრი ყიფიანის, იაკობ გოგებაშვილის, გიორგი
წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, ივანე მაჩაბლისა და სხვათა მრავალ-
თა, ვისი წერილიც კი საზოგადო საქმეს შეეხებოდა.

დალოდებოდნენ საზოგადო მოღვაწეთა ბიოგრაფიებსა და ავ-
ტორის პირად შეხედულებას მათ შესახებ.

ბანკების დაარსების გარემოებებს, წერა–კითხვის საზოგადოებ-
ის, თეატრის, და მათ გამო გამოწვეულ არჩევნებს – ზედმოყოლე-
ბული ავანჩავანით.

ბატონყმობის ამბავს.

ძველებურ ზნეჩვეულებებს.

მათ გადავარდნასა და სამაგიერო შემოღებას.

საისტორიო ანეკდოტებს.

ჩამოთვლას აღარ გააგრძელებდა და ზოგადად დაურთავდა: და
სხვანიო, – რაკილა საერთო სურათი, ავტობიოგრაფიული თხზუ-
ლების მრავალმხრივობა ამ თემატიკითაც თვალნათლივ წარმო-
ისახებოდა, თანაც, შესაძლოა ზოგიერთი გარემოება თვით აკაკი
წერეთლისთვისაც ჯერჯერობით საორჭოფო გახლდათ, ღირდა თუ
არა თხრობაში მათი შეტანა, და თანდათანობით უფრო გამოიკვე-
თებოდა.

თამამად კი შემოეხვია ხელი ყველაფრისათვის.

თუ სარკეა, სარკე ყოფილიყო!..

მანამდე გადაუკრავდა და გადმოუკრავდა იონა მეუნარგიას,
თავს არ დაიმდაბლებდა, რომ პირდაპირ ეთხოვა, მაგრამ მინიშ-
ნებით კი მიანიშნებდა, ჩემი ბიოგრაფიული ქრონიკაც შესადგენი
გაქვსო.

იმას უზურში ისედაც ჰქონდა, ეგაა, არ ფაციფუცობდა და ნელ-
ნელა ემზადებოდა ბიოგრაფიულ სერიაში აკაკი წერეთლის ჩა-
სართავადაც... თუმც ამას აღარ მოუთმენდა გული, სად ველოდი,
როდის მოიცლი ჩემთვის, ან გენერალი როდის გავხდები ან გენერ-
ლების მეგობარი, ვითომ მე თვითონ ველარ დავწერ ჩემს თავგადა-
სავალსო?

სიახლის იშვიათი შეგრძნება მომადლებოდა და მხატვრულ-
დოკუმენტური ჟანრების გარდუვალ აღზევებას წინასწარვე გან-
ჭვრეტდა. არ დაგიდევდა, სხვანი ამ მიდრეკილებას ირონიულად

რომ გადმოჰყურებდნენ ანდა უბრალოდ არაფრად აგდებდნენ და ვთქვათ, გიორგი წერეთლის მხატვრული პროზის დოკუმენტურ ფონს თუ ახსენებდნენ, არა იმდენად თავისებურად, რამდენადაც ნაკლოვანებად – მხატვრული არსენალის სიღარიბედ.

დაე მისთვისაც მხატვრული წარმოსახვის უნარის დაშრეტა ეკუთვნებინათ.

თვითონ ხომ იცოდა, რა განძიც უნდა დაეტოვებინა.

განძს კი შესაფერისი სტილური ქსოვილი და შინაგანი ექსპრესია ესაჭიროებოდა, ის შეფარული იუმორი და შიგადაშიგ მახვილგონიერულ დაკვირვებათა კასკადი, მას რომ სჩვეოდა, და იონა მეუნარგიას ისიც ეგონა, აკაკის მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან – მოთხრობები, ფელეტონები, კრიტიკული ეტიუდები თუ დრამატული თხზულებანი – თანდათან ყველაფერი დროის მორევში ჩაიძირება, მისი ლექსები და მოსწრებული სიტყვები კი ამოტივტივდებიან და იცოცხლებენ. სამუდამო არა არის რა ამ ქვეყანაზე, მაგრამ სანამ ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობა იცოცხლებს, აკაკის მახვილი სიტყვაც დაუვინყარი იქნება და მისი ლექსები კი სკოლაში, ქრესტომათიაში დარჩებაო.

„ჩემი თავგადასავალიც“, ეტყობა, დასავინყებლად გაემეტებინა.

თუმც აკაკი წერეთელი სულაც არ მიიჩნევდა ამ ქმნილებას თავის რიგით თხზულებად და საკუთარი შემოქმედების გვირგვინადაც კი ესახებოდა.

მემუარებს ხომ არ წერდა, არამედ – ავტობიოგრაფიულ რომანს. და თუ მანამდე გულს აკლდა, როგორც მენადა, ისე მაინც ვერ წარმოვსახე საქართველოს ბედკრული ყოფაო, აგერ ხომ მიეგნო იმ ჟანრისათვის, რომელიც ყველაფერს გადაწვებოდა და მის პოეტურ სამყაროს რეალურ სივრცედ ამოეკერებოდა.

პოეზია თუ სინამდვილეს მოითხოვს სრული ზეობისათვის, ესეც ის სივრცეა დიდი ჰარმონიის დასამკვიდრებლად.

„პოეზია და სინამდვილე“ სულაც სახელწოდებად შეერჩია იოჰან ვოლფგანგ გოეთეს თავისი ავტობიოგრაფიული რომანისათვის.

აკაკი წერეთელი არ გაიმეორებდა სათაურს, თუმც იმ შინაგან სტრუქტურას სავსებით გაიზიარებდა და თავის ავტობიოგრაფიულ ქმნილებას პოეზიისა და სინამდვილის მიჯნაზე გაიზარებდა.

იდუმალება ამიტომაც შემოზღაბდვია ხალისით, ყოფითი დეტალების სიუხვით გადავსებულ თხრობას, ასე ძალდაუტანებელს, ას-

ერიგად მსუბუქს, მაცთურს თავისი სიიოლით, შენც რომ გიბიძგებს – ინტერპოლაციები თუ გნებავს, რა გიშლის, რომ ჩანართები და გაგრძელებანი შემატო, მითუმეტეს, განყვეტილა და ვეება ქმნილები ნაცვლად მისი დასაწყისი შეგვრჩენია ხელთო.

მაცთურებას სწორედ მაშინ მიხვდები, როდესაც ამ სტილისტიკის შეთვისებას მოინდომებ, თხრობის ამ მანერასთან შეჯიბრებას.

აკი გივი გეგეჭკორსაც საკუთარ თავზე უნდა გამოეცადა, თუ რას ნიშნავდა აკაკისთან გაჯიბრება.

ისედაც გულში ელოლიავებოდა ამ ოცნებას, ნეტა ყმანვილები-სათვის აკაკის ბიოგრაფია შემადგენინაო, და გამომცემლობა „ნაკადული“ ამ პროექტს რომ შესთავაზებდა, ისე აღტაცდებოდა, როგორც... თუნდ ნარზე მჯდომი ჩიტი, ხელის აქნევას რომ ელოდება.

ხელიც აექნიათ, ისიც მოსხლეთოდა ნარს და...

ხან ვის შესჩივლებდა და ხან ვის და ოთარ ჩხეიძესაც გაუმხელდა:

ჩემი ოცნების წიგნის დაწერას შევეუდექი და უნუგეშოდ გავერდი, არ გამომდის, არაფრით არ გამომდის აკაკის საყმანვილო ბიოგრაფიაო.

აღბათ იმავე სტილით მოინდომეო, – ეს მიუხვდებოდა.

აბა, როგორ უნდა მოინდომო... იმ სიმსუბუქის მიღწევა მინდოდა, იმ ლაპიდარობის, მაგრამ უეცრად აღმოვაჩინე, რომ ხელიდან გამისხლტა ყველაფერიო, – დანანებით აქნევდა თავს პოეტი და მწიგნობარი.

ასეთი განზრახვა იგივეა, რომ შენც მეხუთე სახარების დაწერას აპირებდეო, ოთარ ჩხეიძემ, და თუმც იმნამს გივი გეგეჭკორი გაოცებით შეხედავდა და კრინტსაც არ დასძრავდა, რამდენიმე ხნის შემდეგ სალამზე პასუხის ნაცვლად მომახარებდა: ეს რა მითხრა ბატონმა ოთარმა, მე თვითონაც რაც ვიგრძენი და სახელი კი ვერ დამერქმია, ფორმულასავით ჩამომიყალიბა. ეგრეა, აკაკის მემუარები მართლაც მეხუთე სახარების მოლანდებას გიჩენსო.

„ჩემი თავგადასავალი“ ისე უღიმღამოდ, ისე ძლივძლიობით აიკრიფებოდა დახლებიდან, ძალიან გოცდებოდნენ აკაკი წერეთლის ყველაზე ერთგული მკითხველები.

ჯერ ისედაც რა ტირაჟი იყო და ნუთუ ისიც ვაივაგლახით უნდა ჩაწრეტილიყო?

უზომო პოპულარობისათვის მიეღწია და, თუ ვინმეს ბიოგრაფიას უნდა გაეღვივებინა არა მარტო მკითხველების, არამედ ლიტერატურასთან შორიახლო მდგომი ადამიანების ცნობისნადილი, ერთი უპირველესთაგანის, ალბათ აკაკის.

სახალხო პოეტობა ხელისუფალთა მონდომებით კი არ მოეხვეჭა, მართლაც მიეღწია ამ სახელისათვის, ყურნალის რედაქცია იყო თუ გაზეთის, მისი მიწვევა სათანამშრომლოდ ყველას გულით ეწადა, რადგანაც იცოდნენ, ამ პიროვნების სახელის გამოჩენა მკითხველთა წრეს გაუზრდიდათ, პატარ-პატარა გამომცემლობებიც ამასვე იმედოვნებდნენ, რომ მისი წიგნებით მოითქვამდნენ სულს. და კიდევ გადადიოდა მისი ლექსების კრებულები თუ მოთხრობები ხელიდან ხელში... რაღაც განსაკუთრებულად თუ არა, სხვების პოპულარობას საგრძნობლად სჭარბობდა... ერთადერთი ალექსანდრე ყაზბეგმა გადაამეტა ერთი აკვრით, თუმც აკაკი მალევე დაიბრუნებდა ჩამორთმეულ პირველობას ქვეშარიტ ლირებულებათა შექმნის მხრივ ყველაზე პოპულარული მწერლისა, რას იზამ, შეგუებით ყველანი შეგუებულნი უნდა ვიყოთ, რომ ფსევდოლიტერატურულ ნიმუშებს ნამდვილი მხატვრული მონაპოვარი ვერასოდეს შეემეტოქება ხალხში გასვლის თვალსაზრისით. ამიტომაც ნამდვილმა მწერლებმა ურთიერთ თუ თვითშეფასებისას უნდა იკმარონ საკუთარ წრეში ტრიალი და მძაფრი სულიერი ჭიდილი – რათა არც ქვეშარიტ მხატვრულ ძიებებს მოაკლონ რაიმე და არც ძალიან ვიწრო ჩარჩოში მოემწყვდნენ, მკითხველთა მცირე აუდიტორიის ამარა რომ არ დარჩნენ.

რაოდენ ელიტარული მოვლენაც უნდა იყოს მწერლობა, აუცილებელია მისი ზეგავლენა რაც შეიძლება შორს აღწევდეს.

საამისოდ რაღაც საიდუმლო უნდა გცოდნოდა.

ან უფლის ნებიერი ყოფილიყავი.

აკაკი წერეთელს უთუოდ მოეხსენებოდა ის საიდუმლო; ხალხის გულისთქმისთვის, ალღოს აღება და საკუთარ ფიქრთა, პოეტურ მისწრაფებათა გამოხვევა ამ გულისთქმაში.

და თუმც უფალს სხვა მხრივ არ გაენებივრებინა, სახალხო სიყვარულისაკენ კი გაეხსნა გზა მისთვის.

ახლა კი რა ხდებოდა, რატომ ვერ გადაქცეულიყო აკაკი წერეთლის გზასავალი და გარემო მის თაყვანისმცემელთა უშველებელი აუდიტორიის სულიერ საგზლად? ჩვენთვის თუ საუკეთესო გზამკვლევია მისი ავტობიოგრაფიული რომანი დროის სულში შესაღ-

წევად, მათ რატომ არ მოინდომეს იმ რეალობაში უკეთ გარკვევა, რომლის წიაღშიც აწყდებოდნენ აქეთ-იქით და შემოსალტულნი რაციდან კი გასაღწევი ვერსად ეპოვნათ? აკაკის ლექსებიც მოათქმევიანებდათ ხოლმე სულს, და მით უფრო უნდა მისტანებოდნენ მისი ცხოვრების ქრონიკის კითხვას, მაგრამ...

ეტყობა, მართლა არ იყო საამისო დრო.

ჯერ დასავლეთშიც, თორემ...

და თვით აკაკი წერეთელსაც ამიტომ გაუჭიანურდებოდა წერის პროცესი – რალაც უჩვეულოს რომ შეებოდა, ერთი შეტევით ველარ მოეთავებინა და იმთავითვე ხანგრძლივ დროზე გაეანგარიშებინა.

ასეთი მომცრო ქმნილებისათვის ძალიან ბევრია 14 წელიწადი – 1894 წლიდან 1908 წლამდე.

თუმცა ასეთი დაწურული, ლიტერატურულ ფორმულებზე აგებული პორტრეტების სერიისათვის იქნებ არც ისე ხანგრძლივი იყოს – ფსიქოლოგიურ დაკვირვებებსა და ყველაზე ზუსტი შტრიხების მიგნებას, ამა თუ იმ პიროვნულ თავისებურებასა და სამწერლო-საზოგადოებრივ ღვანლს ხელისგულზე რომ გადაგიშლიდა, დიდი სულიერი გარჯა და სულაც ჭაპანწყვეტა ესაჭიროებოდა – რალა ლექსის თვითეული პნკარი და რალა ეს პორტრეტები: ივანე კერესელიძის, ალექსანდრე ორბელიანის, ლავრენტი არდაზიანის, გიორგი წერეთლის, სერგეი მესხის, ნიკო ნიკოლაძის, ალექსანდრე ყაზბეგის, გრიგოლ ორბელიანის, დიმიტრი ყიფიანის...

31/20

აქ წყდებოდა სიუჟეტი, ჩვენდა სამწუხაროდ, – უკანასკნელი რგოლი ეს სილუეტი აღმოჩნდებოდა... ისე საგულისხმოა, რომ მანცდამანც ამ აპოთეოზურ სტრიქონებთან უნდა მოთავებულიყო „ჩემი თავგადასავლის“ ეს ნაწილი, თვით ავტორზეც ძალადაუტანებლად რომ განზოგადდებოდა:

– აი, სწორედ ამისთანა დევ-გმირზე, როგორიც იყო განსვენებული დიმიტრი ყიფიანი, ითქმის, რომ „მოვიდა ქვეყნად და ქვეყანასაც ბევრი რამ არგო.“

არადა, აწი და აწი უნდა გაშლილიყო, ავტობიოგრაფიული რომანის სიუჟეტი და ავტორიც ისე დაიმედებულებოდა.

გიორგი წერეთლის სილუეტს ამ სიტყვებით რომ შემოხაზავდა – „ის ერთი პირველთაგანია მესამოცე წლების მოღვაწეებში“ – იქვე დასძენდა:

რადგანაც წინ ბევრჯერ მომიხდება იმაზე საუბარი...

ნიკო ნიკოლაძის პორტრეტსაც ეს ფრაზა შეკრავდა:

– აქ მხოლოდ ამით გავათავებ ამ კაცზე ლაპარაკს, რადგანაც წინაც ხშირად შეგვხვდება...

სადღა იქნებოდა ან ეს „ბევრჯერ“ ან ეს „ხშირად...“

თავს იმხნეებდა და წვეთწვეთობით აგროვებდა მასალებს გაგრძელებისათვის.

ნეტა ის ფიქრიც თუ გასჩენოდა, მეხუთე სახარების ქარგას ვამზადებო?

ძველი და ახალი აღთქმით სუნთქავდა, იმ ასოციაციებითა და ილუზიებით აღვსილიყო მისი მხატვრული ძიებანიც და პუბლიცისტური სერიაც და ბიბლიურ წინასწარმეტყველთა დარად მიმოიხედებოდა ხოლმე ირგვლივ... და რა გასაკვირია, იმთავითვე მანინცდამანინც ასე თუ არ ჩაეთქვა, თანდათან მიხვედრილიყო, მგონი... მგონი მახარებელთა გზას შეედგომივარო.

იმ წიაღიდან კი წამოეღო სტილური მანერა და...

ბიოგრაფიული ქრონიკა თუ როგორ წარმოსახულიყო.

ეგაა, იმათ თავიანთი მოძღვარი დაეგულებინათ თხრობის გმირად.

ამას საკუთარი თავის ირგვლივ გაეშალა სიუჟეტი, რომელიც თანდათანობით საქართველოს გარემო მოიქსოვებოდა, ჯვარცმული ქვეყნისა – აღდგომის მოლოდინში.

ესეც „ჩემი თავგადასავლის“ იდეური მრწამსი და კომპოზიციური საძირკველიც და არქიტექტონიკაც.

ამ განზრახვას არ გადაუხვევდა: საკუთრად ჩემს შესახებ იმდენი არ იქნება, რამდენიც სხვებისაო.

სოფელსა შინა შემოეგზავნა ეს წიგნი, დამთავრებასაც აღარ უცდიდა და ნაწილ-ნაწილ სთავაზობდა მკითხველს – უკვე იცოდეთ, რაც იქმნებაო.

მაგრამ... სოფელი ვერც „ჩემ თავგადასავალს“ იცნობდა და კანტი-კუნტად თუ გამოჩნდებოდნენ მისი დამფასებელნი და ახალ-ახალ ტომთა მომლოდინენი.

მართლაც მეხუთე სახარების მოლანდება გიჩნდებაო, – აფოფინებულიყო გივი გეგეჭკორი.

რალაც ამგვარი განცდა დავით წერედიანსაც გასჩენოდა.

მტკიცებას რომ მოჰყვებოდა: მართალია აკაკი რომანტიკოსად

ვერ ჩაითვალება, მაგრამ საკმაოდ საეჭვო რეალისტიკაო, – თვალსაზრისით ჩინოებისათვის ამ თხზულებასაც მოიხმობდა:

– მის პროზაში რეალისტურს ზღაპრულ-რომანტიკული ელემენტი სჭარბობს, არა მხოლოდ „ბაში-აჩუკი“, არამედ „ჩემს თავგადასავალშიც“ კი, განსაკუთრებით ბავშვობის ეპიზოდებში.

ინტონაციაზე ეტყობა, რომ მკვლევარი შიშობს, არ დამიჯერებენო, მაგრამ ვალდებულად რაცხს თავს, თამამად გამოთქვას ეს „უცნაური“ მოსაზრება.

„ბაში-აჩუკი“ გასაგებია, ამ ყაიდის ქმნილებაში აუცილებელიცაა არა მარტო რომანტიკული, არამედ ზღაპრული ნაკადიც, მაგრამ მემუარების წიგნში?.. თანაც თურმე ბავშვობის ეპიზოდებში განსაკუთრებით.

მაგრამ თუკი მართლაც ასეა?

აშკარაა, დავით ნერედიანის „ზღაპრულ-რომანტიკული“ იმასვე უნდა გულისხმობდეს, რასაც ოთარ ჩხეიძის ფიქრში „ჩემი თავგადასავლის“ გაიგივება მახარებელთა დაუწერელ წიგნთან.

უაღრეს სიმსუბუქესა და სისადავეში არეკლილი უჩვეულობა როგორი ცნებითაც გინდა განსაზღვრე, მთავარია, რომ აკაკი წერეთლის ავტობიოგრაფიული რომანი რაოდენ მიჯაჭვულიც უნდა მოჩანდეს დროის ქრონოლოგიაზე, თავისი სულისკვეთებით არღვევს ამ ქრონოლოგიას და უჟამობაში იჭრება.

არ გვიკვირდა, ამ სტილისტურ ნრეში რომ მოქცეულიყო წმინდა ნინოს ცხოვრების ქრონიკაც და გრიგოლ ხანძთელისაც, ექვთიმე ათონელისაც და გიორგი მთაწმინდელისაც – მათი შემქმნელნი ხომ უშუალოდ შთამომავალნი იყვნენ მახარებლების... მაგრამ თითქოს საერო ნრეში შექმნილი თხზულებაც რატომ უნდა ამოვლებულიყო იმავე ემბაზში?

ამჯერად ასე განერიგებინა ზეცას.

და ახალი ეპოქის მახარებლად აკაკი წერეთელი შეერჩია, პოეზიისა და სინამდვილის ჰარმონიულობისა და განუყოფლობის, მათი იდუმალი შეზავებისა თუ ურთიერთმონაცვლეობის უფაქიზეს შემგრძნობად და ამ იდუმალების შესაფერის ამმეტყველებლად.

გოეთეს რომ არ დაესწრო ეს სათაური, აკაკი წერეთელი რა სიხარულით წაანერდა ავტობიოგრაფიული რომანის თაფურცელს: პოეზია და სინამდვილეო.

ამდენი ხანი გასულა და აკაკი წერეთლისა ასე თუ ისე რიგიანი ბიოგრაფიული ქრონიკა არ მოგვეპოვება და არც ვიცით, ოდესმე შეიქმნება თუ არა მისი სახელის მეტ-ნაკლებად შესაფერისი ბიოგრაფიული რომანი.

რომ ჩაუფიქრდე „ჩემი თავგადასავალი“ თვითონვე აღგვიმართა დაბრკოლებად...

თუმც სიცოცხლის აზრიც რა ყოფილა, თუ არა წინააღმდეგობათა გარღვევა და სინამდვილისა და პოეზიის ის შეთანადება ერთიმეორესთან, რაც დრამატიზმით აღაფსებდა აკაკის სულსაც, მაგრამ ხან ცრემლში განბანილი სიცილის გუნებაზეც აყენებდა და იმეორებდა და იმეორებდა:

ჩემს ცხოვრებასაც თუ ცხოვრება ჰქვია – ცოლი მყავს და არა მყავს, შვილი მყავს და არა მყავს, პენსია მაქვს და არა მაქვსო.

მიზეზთა გარკვევას აღარც ცდილობდა, თუ რატომ ერგუნა ასეთი ყოფა, ან ის რაღა იყო, მუდმივი სადგომიც რომ ვერ ეშოვნა თბილისში, თუმც ყველას კარი ღია გახლდათ მისთვის, ოღონდაც გვესტუმრე და რამდენ ხანსაც გენებოს, დარჩი, სასტუმროებს ნუ შეხიზნიხარო...

თავის გზას მიჰყვებოდა მუხლჩაუხრელად, მეომარივით შემართული, ქვეყანა თავზე გვექცევა და რაიმე თუ არ ვილონეთ, იქნებ შთამომავლობის ხსოვნაში აღარც დავრჩეთ, რადგანაც ველარც გარკვევენ, ვისი მემკვიდრენი არიანო.

შვილი მყავს და არა მყავსო...

რუსეთიც მოველო და ევროპაც აღექსი წერეთელს, ყველა ხალხის ცხოვრებას გასცნობოდა, ყველას ადათ-წესებში ჩაეხედა, ანტიერპრენიორობდა, რუსეთის საოპერო დასს დასდევდა... ეგაა, მის მრავალფეროვან ინტერესებში არსად მოინახა ადგილი მისი მამა-პაპისეული ქვეყნისათვის – ენასაც უნუგეშოდ მოწყვეტოდა, ისტორიასაც, თანამედროვეობასაც, მომავალი ხომ არ ანალვლებდა და არა, გინდ გადარჩენოდა სასტიკ ქარტეხილებს, გინდ არა მამამისის სამშობლო, აღექსის რატომ უნდა ეთავშიცემა, როდესაც რუსადაც ჩინებულად შეიგრძნობდა თავს.

ერთი ეგაა, ხან ვის სთხოვდა და ხან ვის, ეგებ მითარგმნოთ მამაჩემის ლექსები და როგორმე გავიგო, თუ რას წერს და რამხელა პოეტიკაო.

სხვიტორში ჩამოსულს გული არ უდგებოდა და ისევ პეტერბურგისა თუ პარიზისაკენ მიიწევდა... მის იმ ახირებულ ჩვეულებასაც ყველა მიაქცევდა ყურადღებას: სულ მალლა რომ იყურებოდა.

ასეთი ჩვეულება აკაკისაც ჰქონდა ბუნებრივად თანდაყოლილი და შთამომავლობით თუ გამოყვა შვილსო, – გვაუწყებს კოკი აბაშიძე და იმ სიტყვებსაც შემოგვინახავს, შვილის შემხედვარე გალიზიანებას რომ ვერ იკავებდა, თუმც მამინც ცდილობდა ჰუმორით გაენელებინა გულისწყრომა:

– რალა თავის აწვევაში დამემგვანა მაგ დალოცვილი და სხვაში კი არაფერში. მე თუ მალლა ვიყურები, გასამართლებელი საბუთი მაინცა მაქვს: ვარსკვლავებს ვეთამაშები, ცას შევხარი, მზესა და მთვარეს შევნატრი. მაგას კი რომ აუღერია ეს თავი, ნეტავი რას უყურებს, ანდა უყურებს კი რამეს?..

შვილსაც აქილიკებდა და თავსაც ინუგეშებდა, რაკილა თავანუ-ულ სიარულს

მარტოდენ რომანტიკული განწყობილებით არ დაჩვეულიყო, ვარსკვლავებთან შეთამაშებისა თუ მზე-მთვარეზე ოცნებების ნა-დილით – ქუთუთოს დამბლასაც აეძულებინა თავი უკან გადაენია, რათა საგნებს თავთავისი სახე არ დაეკარგათ.

– გეგონებოდათ, სადლაც შორს გაიცქირება და სულ სხვა მსოფ-ლიოს ხილვას ლამობსო, – ილია ზურაბიშვილმა.

თითქო საგანთა მიღმა იცქირებოდაო, – გრიგოლ რობაქიძემ.

თუმც მოხდენით იხდენდა ასეთ სიარულს და აგერ, ზეცასაც იმ-ონმებდა

შთამაგონებლად, გული მაინც ესერებოდა ამ სენის მოულოდნე-ლი მოვლინებით – ცას ისედაც მიბმოდა სულიერად და ზემოთ ახ-ედვაც არასოდეს ავიწყდებოდა, მაგრამ ჩამოშვებული ქუთუთოები იმ მიწის დანახვას უძნელებდა, რომლის გულისთვისაც გადაედო თავი და პოეტური ტალანტიც დაუნანებლად გაენირა, რადგანაც ამ მიწას მისი ტრიალი უფრო ესაჭიროებოდა ხალხში, ვიდრე ბრო-ლის კოშკში გამოკეტვა და შედევრთა დაუსრულებელი წყების და-ლაგება.

მითარგმნეთ, გამაგებინეთ, რა ლექსებს წერს მამაჩემიო, – ცნო-ბისნადილი ჰკლავდა ალექსის.

პენსია დაენიშნათ და არც დაენიშნათ.

სადგომი ჰქონდა და არც ჰქონდა.

ცოლ-შვილი ჰყავდა და არც ჰყავდა.

სამშობლოს ხსენებას ერიდებოდა ასეთ გაშარებულ კონტექსტში, თუმცა – ისიც ჰქონდა და არც ჰქონდა.

და ისედაც ყოფილი საქართველოს ტერიტორიად გამოცხადებული მიწა-წყალი დამბლამორეული ქუთუთოებიდან ნისლსა და ბუნდოვანებაში იძირებოდა.

თავს იმშვიდებდა: პოეტურ ნისლეულებასა და იდუმალებაში სინამდვილის პოეტურობა...

პოეზიის სინამდვილე...

„ჩემი თავგადასავალი“ საბოლოოდ მოარიგებდა ამ მოვლენებს მის მხატვრულ სამყაროში, უთვალავფერადობით ხილულ რეალობას რომ არ ჩამოუვარდებოდა, ახლა ეს ფერები ავტობიოგრაფიულ რომანშიც გადანაცვლებულიყო და რომანტიკულ-ზღაპრული იერით მოსავდა თხრობას, ახალი სახარების ილუზიასაც აჩენდა და საუკეთესო თარგსაც გთავაზობდა. თუ რა სტილისტიკა დაშვენდებოდა ყველაზე მეტად ბიოგრაფიულ რომანს აკაკი წერეთელზე.

ვინ გამოჩნდებოდა დამწერი, თორემ...

გრძნობით ვგრძნობდი, განა არა, ეგაა, სახელი ვერ დამერქმიაო, – ირწმუნებოდა გივი გეგეჭკორი.

გიორგი გოგოლაშვილი

„დედაენა“ — ძეგლი ხელთუქმნელი

1872 წელს იასნაია პოლიანას სკოლის პედაგოგი ლევ ტოლსტოი წერს პირველდანიყებით სახელმძღვანელოს „ანბანი“ (მეორე გამოცემა – „ახალი ანბანი“ – 1874–1875 წ.) და სიამაყით იტყვის: „დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემი „ანბანით“ სამარადისო ძეგლი დავიდგეო...“ – ამას ამბობს კაცი, რომელიც უკვე ავტორი იყო რომან-ეპოპეისა „ომი და მშვიდობა“ და იმჟამად წერდა უმნიშვნელოვანეს ნაწარმოებს – „ანა კარენინას.“ დიახ, „ომი და მშვიდობისა“ და „ანა კარენინას“ ავტორი თავის სამარადისო ძეგლად „ანბანს“ მიიჩნევს. არაა ეს შემთხვევითი: დიდმა შემოქმედმა იცოდა, რა იყო ფასი საანბანე წიგნისა ერისათვის, ქვეყნისათვის!.. ამიტომ არის ამაყი „ანბანის“ ავტორი!.. ლევ ტოლსტოი მაშინ 44 წლისა იყო...

24 წლის იაკობ გოგებაშვილი წერს და 25 წლისა გამოსცემს წიგნს „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი მოსწავლეთათვის.“ ეს ჯერ კიდევ არ არის „დედაენა“ – ძეგლი ხელთუქმნელი; ეს მხოლოდ კვარცხლბეკია სამარადისო ძეგლისათვის... როგორც ამბობენ, ეს უპრეცედენტო შემთხვევაა, როცა ასე ახალგაზრდა კაცი წერს სახელმძღვანელოს, თანაც ანბანის სახელმძღვანელოს! მაგრამ ასეთი გამონაკლისები იცის კაცობრიობის ისტორიაში – საქმე გენიოსს ეხება!

24 წლის პედაგოგის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელო, როგორც მიუთითებენ პედაგოგიკის სპეციალისტები, რევოლუცია

იყო ქართული პედაგოგიკური აზროვნების ისტორიაში, კითხვისა და, საერთოდ, ქართული ენის სწავლება ამ წიგნის მიხედვით დაეფუძნა შეგნებულობის, მისაწვდომობის, თვალსაჩინოების, აქტივობისა და სისტემატურობის დიდაქტიკურ პრინციპებს; ნაცნობიდან უცნობზე, ადვილიდან ძნელზე, მარტივიდან რთულზე თანდათანობით გადასვლის წესებს. ამგვარი სწავლების სისტემის შემოღება იმ დროისათვის დიდი ნოვატორობა იყო და ქართული პედაგოგიკური აზროვნების ისტორიაში რევოლუციას უდრიდა“, – წერს ვ. რამიშვილი.

აი, ეს კი გაცილებით ადრე ითქვა: 1912 წელს წერს არბოელი (ნიკო ლომოურის ფსევდონიმია) – „იაკობის წიგნაკი როგორც მეთოდით, ისე მასალით დაშორებითა სჯობდა სხვა ანბანებს, რომლებიც კი იხმარებოდნენ მაშინდელ ქართველ საზოგადოებაში...“

იაკობს ბედი ჰქონდა ასეთი: მისი წიგნები ბრძოლით მკვიდრდებოდა ასპარეზზე. ბრძოლა უშეღავათოა. არ უჭირთ იაკობსა და მის მეგობრებს პირველი წიგნის წინააღმდეგ შემოტევების მოგერიება; არ უჭირთ, რადგან მთავარი ძალა – სიმართლე – მათ მხარესაა. კონკურენტ სახელმძღვანელოებთან „ქართული ანბანის“ სრულ უპირატესობაზე წერდა „ივერია“ „მეთოდი, მიღებული ი. გოგუბაშვილისაგან თავის ანბანში, არის საუკეთესო მეთოდი, რომელიც გავრცელებულია მთელს განათლებულს ევროპაში, ეს ანბანი და საკითხავი წიგნი დაწერილია ძალიან გასაგები ენით, როგორც ყმანვილი ლაპარაკობს...“

თვალი მივადევნოთ ხაზგასმას: ძირითადი უპირატესობა – ეს სახელმძღვანელოს ენაა. სახელმძღვანელომ მშობლიური ენა უნდა გააცნოს და შეაყვაროს ყმანვილს. ეს მთავარი მიზანი იყო ავტორისა. ერთგან იგონებს იაკობი: „ამ ოც-და-ათის წლის წინათ ჩვენს სასწავლებლებში გრამატიკა იოსელიანისა ქართული ენის სახელმძღვანელოდ იყო მიღებული. ვერ წარმოიდგენს მკითხველი, რა ჭირივით მეჯავრებოდა ქართული ენის გაკვეთილები და რა სიძულვილი ჩამისახა გულში დედა-ენისა ამ გრამატიკამ იმ დრომდინ, ვიდრე იგი არ შემაყვარეს ჩვენმა მაღალნიჭიერმა პოეტებმა და ლიტერატორებმა.“ ეს იმ გრამატიკის სახელმძღვანელოზეა საუბარი, რომელიც მაღალ კლასებში ისწავლებოდა. თუ მას შეეძლო ასეთი ზემოქმედება მოზარდზე, ნათელია, რა როლს დააკისრებდა იაკობი საანბანე სახელმძღვანელოს. ამიტომაც გახაზავენ: „წიგნი დაწერილია ძალიან გასაგები ენით, როგორც ყმანვილი ლაპარაკობს.“

და ეს იყო აღიარება ახალგაზრდა ავტორის სახელმძღვანელო
სი... წარმატება, მაგრამ არა მოულოდნელი... – კანონზომიერი.

„რევოლუციას უდრიდაო...“

პირველი წიგნი – პირველი რევოლუცია... უფრო დიდი რევოლუ-
ცია მოსახდენია – „დედა-ენა“ შესაქმნელია...

თუმცა ასე ნუ ვიტყვიტ: ქართული პედაგოგიკური აზროვნების
ისტორიაში მეორე რევოლუცია (დიდი რევოლუცია) „ბუნების კა-
რი“ იყო. 1868 წელს 28 წლის იაკობ გოგებაშვილი გამოსცემს ენ-
ციკლოპედიური ხასიათის სახელმძღვანელოს „ბუნების კარს...“

„ბუნების კარი“ ქართულ პედაგოგიკურ აზროვნებაში, ქართუ-
ლი ეროვნული სკოლის ისტორიაში ცალკე თემაა. აქ მხოლოდ იმას
გავიხსენებ, გალაკტიონმა რომ თქვა: „დედა-ენა“ და „ბუნების კა-
რი“ სახელმძღვანელოები კი არა, უდიდესი პოემებია. მე თანახმა
ვიქნები, გამოვიდეს ეხლა ეს წიგნები, არა როგორც სახელმძღვა-
ნელო, არამედ საკითხავ წიგნად...“

დაუცხრომელი ფიქრი, ძიება, შრომა და 1876 წელს გამოდის კი-
დეც „დედა ენა“ – მწვერვალი ქართული პედაგოგიკური აზროვნე-
ბისა.

იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ გამოსვლამდე და შემდეგაც
რამდენიმე საანბანე წიგნი იყო საკმაოდ უბრალო და გრძელი სა-
თაურებით:

სულხან-საბა ორბელიანი – ანბანი პირველად სასწავლო ყრმა-
თათვის;

ივანე კერესელიძე – ანბანი ახალ მოჰსწავლეთა ყრმათათვის;

ალ. ნათაძე – ბავშვის მოკეთე;

რაფიელ ისარლიშვილი – პირველი წიგნი წერა-კითხვის სასწავ-
ლებლად;

ლუკა ჩომახიძე – ქართული ანბანი;

ანთიმოზ ჯუღელი – ყმანვილის სარკე, ანუ წერა-კითხვის სას-
წავლო წიგნი;

იაკობ გოგებაშვილი – ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი
წიგნი...

და 1876 წელს გამოდის წიგნი სხარტი და ორიგინალური სა-
ხელწოდებით: „დედა ენა.“ თუმცა პირველი გამოცემის სათაურს
ახლავს განმარტება – „ანუ ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი“;
უცხო სათაურს ახსნა დასჭირდა. მერე, როცა ბუნებრივ სახელად

იქცა მკითხველისათვის „დედა ენა“, განმარტება მოეხსნა: 1912 წლის (იაკობის სიცოცხლეში ბოლო, 33-ე) გამოცემა, მოგეხსენებათ, ორ წიგნად გამოვიდა:

დედა ენა	დედა ენა
პირველი ნაწილი	მეორე ნაწილი
ქართული ანბანი	საკითხავი წიგნი ანბანის შემდეგ

„ქართული ანბანი“ და „საკითხავი წიგნი ანბანის შემდეგ“ არის არა განმარტება „დედა ენისა“, არმედ სათაურებია ცალკეული ნაწილებისა.

ის ფაქტი, რომ პირველ გამოცემას განმარტება დასჭირდა, იმით უნდა აიხსნას, რომ სახელი „დედა ენა“ მშობლიური ენის მნიშვნელობით იაკობ გოგებაშვილის შექმნილია. სიტყვა დედა-ენა მიზნობრივად შეიქმნა საანბანე წიგნისთვის ისეთი ქართული სიტყვების ანალოგიით, როგორიცაა დედა-მინა, დედა-ბოძი, დედა-ბურჯი, დედა-ქალაქი, დედა-აზრი (ყველა ამ სიტყვას იაკობი დეფისით წერს, ისევე როგორც დედა-ენას პუბლიცისტურ წერილებში). იმდენად მარჯვედ იყო შექმნილი ეს სახელი, რომ იგი სწრაფად გავრცელდა და დამკვიდრდა ქართულში მშობლიური ენის სინონიმად (ამის თაობაზე იხ.: გ. გოგოლაშვილი, სიტყვა დედაენა და წიგნი „დედაენა“: ჟურნალი „ჩვენი მწერლობა“, № 19, 2009).

ვთქვით, დედაენა იაკობის შექმნილი სიტყვაა და შერჩეული საანბანე წიგნისთვის. უკეთესი სახელი ამ მიზნისათვის ალბათ წარმოუდგენელია. იაკობი სათაურების დიდოსტატია. თვალი მივადევნოთ:

„დედა ენა“,
„ბუნების კარი...“

ნიკო ლომოურმა – მაღლიერმა მოწაფემ – საავადმყოფოში ინახულა იაკობი. იგონებს: „წიგნს ვადგენო, წარმოსთქვა დაბალის ხმით იაკობმა, „დედაენიდამ“ „ბუნების კარზე“ გადასვლა ძნელია მოსწავლეთათვის. მინდა წარვადგინო ისეთი წიგნი, რომელიც შეაერთებს მოხსენებულ ორ სახელმძღვანელოს...“ ფაქტობრივ იაკობი ქმნის დამხმარე სახელმძღვანელოებს. თავის პირველ სახელმძღვანელოს ვერ შეეღია, გადაამუშავა და ასე დაარქვა:

„კოკორი, ანუ ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი სახლობაში სახმარებელი“, შემოკლებით „კოკორს“ ეძახდნენ...

„დედაენისა“ და „ბუნების კარის“ გვერდით „კოკორის“ არსებობა გამართლებული იყო, მაგრამ არასაკმარისი და იქმნება დაძმობილი სახელმძღვანელოთა რიგი:

„კუნწულა“ – ევროპელი და რუსი მწერლების რჩეული მოთხრობების კრებული უფროსი ასაკის ბავშვებისათვის;

„ხომლი“ – ქართული ლექსების კრებული უფროსი ასაკის ბავშვებისათვის;

„აკიდო“ – ქართული მოთხრობების კრებული და

„კონა“ – საბუნებისმეტყველო მოთხრობების კრებული.

მაშ ასე: „დედა ენა“, „ბუნების კარი“, „კოკორი“, „კუნწულა“, „ხომლი“, „აკიდო“, „კონა...“ მეთაური ამ ლაშქრისა „დედა ენაა“; სიტყვა – იაკობის ფანტაზიის ნაყოფი; ნიგნი – გენიალური შემოქმედის ქმნილება...

ჩემი ღრმა რწმენით, ქართული კულტურის ისტორიაში ძნელია დაასახელო უფრო დიდი აღმოჩენა, ვიდრე საანბანე ნიგნის პირველი გაკვეთილი – „ია. აი ია“ – არის. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის ეპოქალური მიგნება, ეს არის ნიგნიერების ცხრაკლიტულისათვის ყველაზე მარჯვედ მორგებული გასაღები; თითქოსდა უბრალო და იმდენად მარტივი, მოზარდის გონებისათვის იოლად მისაწვდომი, ყველასთვის ნაცნობი და ბუნებრივი, რომ, როცა ეს გასაღები ხელთ გვიჭირავს, ვერცა ვგრძნობთ მის სიდიადეს... ცხადია, იმ ასაკში არც შეიძლება ვგრძნობდეთ ამას. დემნა შენგელაია: „ია“ „აი ია“ ხმოვან ასოთა, – ანის და ინის, – ასე წაღმა-უკუღმა დალაგება-გადალაგებით პირველი სიტყვის და მასთან ერთად პირველი ფრაზის ასე შეკერა ახლა, რალა თქმა უნდა, ადვილია. მაგრამ მისი პირველად უღერადობის და უდიდესი შესაძლებლობის აღმოჩენა თავდაპირველად განა ასე ადვილი იყო?”

ძნელია თქმა იმისა, როდის დაიწყო იაკობმა ფიქრი საანბანე ნიგნზე.

23 წლისა საქართველოში დაბრუნდა (ჯანმრთელობის გაურესების გამო სწავლა შეწყვიტა კიევის სასულიერო აკადემიაში და სამშობლოს მოაშურა); 25 წლისამ უკვე გამოცა „ქართული ანბანი.“ 1865 წელია. ამას მოსდევს საოცრად ნაყოფიერი წლები: 1868 წელს გამოდის „ბუნების კარი“, 1869 წელს – „ანბანის“ IV გამოცემა... 1872-73 წლებში V და VI გამოცემები „ანბანისა“ და ცოტა ხნის დუმილი... როგორც ჩანს იბადება „დედა ენა.“ 1874 წელს სოხუმ-

შია, შემდეგ წელს ვარიანში გადასახლდა. მერე მოიგონებდა „დედა ენას“ ვადგენდით, ჩვენ გადავსახლდით სოფლად, ვაგროვებდით ქალებისა და კაცებისაგან ლექსებს, ზღაპრებს, თქმულებებს, ანდაზებს, გამოცანებს და ვიმყოფებოდით მთლად და სავსებით სახალხო პოეზიის ჰიპნოტიურის გავლენის ქვეშ...“

აი, ამ „ჰიპნოტიური გავლენით“ ხდება, როგორც ჩანს, შთაგონება „აი ია“-სი...

აქ მოხდა, როგორც ჩანს, ცის გახსნა... ცის გახსნა რა არის? „ნატვრის ხეზე“ მუშაობისას კინორეჟისორ თენგიზ აბულაძეს დღიურში ჩაუწერია (თავის მოწაფეებს წერს): „ჩემო ნანა, ნელიკო, გია, ახსაბ, რამაზ! გთხოვთ ყურადღებით მომისმინოთ.“

გუშინ ღამით, დაახლოებით ორ საათზე, ცა გამეხსნა... ზუსტად ისევე, როგორც, ალბათ, გაეხსნებოდა ნეტარ ელიოზს, კენწეროზე მიყუჩებული რომ ეძებდა ჯადოსნური ხის ხილვას.

და აი, რამდენიმე წამით გამეხსნა ცა და მე დავინახე ღმერთკაცი ვაჟა თავის უსაყვარლესი და უკვდავი გმირების – მინდიას, ალუდას, ჯოყოლას, ალაზას, ლელას, ლუხუმის და სხვათა გარემოცვაში. ღამე იყო უკუნი და ამიტომაც მათი შუქი ძალზე მკვეთრად, თვალისმომჭრელად ასხივებდა.

მათ შთამაგონეს ის, რაც მინდა თქვენ გაგიზიაროთ...“

და მჯერა, ცა გაეხსნა იაკობს და ღვთისგან ჩაეგონა იმ პირველ საანბანე სიტყვად!...

იაკობი ძალიან უბრალოდ და მარტივად განმარტავს: „ყოველი ქართული ხმა გამოიხატება ცალკე ნიშნით, ასოთი, რომელიც ისევე იწერება, როგორც გამოითქმის, ამის გამო ქართული მართლწერა არავისთვის არავითარ დაბრკოლებას არ წარმოადგენს, მაშინ როდესაც რუსულს მართწერაში სამეცნიერო აკადემიასაც-კი მტკიცე გზა ვერ გაუკვლევია. აილე თუნდაც პირველი გაკვეთილი ქართული წერა-კითხვისა; ია, აი, აი ია. ორივე სიტყვა შედგება ორი ხმოვანი ასოსაგან და წასაკითხად უადვილესია.“

ამავე დროს ია უსაყვარლესი საგანია, მეტად ბავშვებისათვის.

იაზე არა ერთი ბავშვისთვის მიმზიდველი ლექსი გამოუთქვამს ხალხს, – აი თუნდ ეს ლექსი, რომელიც შეიცავს ბავშვის შექებას: „იამა გშობა შობითა, ვარდმა გაგზარდა ქებითა, ნარგიზმა ძუძუ განოვა, მას გეცხარ სურნელებითა.“ შეგნებული მასწავლებელი იას აუწერს ბავშვებს თვალსაჩინოდ სურათის დახმარებით, მერე უმღერებს და ამღერებს მოყვანილს ლექსსა და ბოლოს სიტყვებს ია,

აი წააკითხებს ჯერ დიდი საკლასო ასოების დახმარებით და წიგნში. – ამ სახით, პირველი წერა-კითხვის გაკვეთილი ქართულ ენაზე სწორედ წარმტაცია ბავშვისათვის თავისი სიადვილითა და სიამოვნებით. და ასეთ დასაწყისს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს წარმატებისთვის.“

ამგვარად, ია-ს უპირატესობა სხვა სიტყვებთან ეს არის:

უმარტივესი შედგენილობა;

უადვილესი წასაკითხი;

უსაყვარლესი საგანი;

მიმზიდველი ლექსებია მასზე;

იოლი თვალსაჩინოებისთვის;

წარმტაცი გაკვეთილის თემა;

ადვილად სამღერი ლექსებია მასზე.

იმასაც მივაქციოთ ყურადღება: სანამ ჩვევაში გადაუვა ბავშვს კითხვის მიმართულება (მარცხნიდან მარჯვნივ), შეცდომის შემთხვევაშიც კი (ე.ი. თუ მარჯვნიდან წაიკითხავს) ტექსტი იკვივა: აი ია პალინდრომია!...

დიახ, „ასეთ დასაწყისს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს წარმატებისთვის.“

იაკობი ამაზე ამბობს: „რამდენადაც ჩვენ ვიცით, არც ერთ ენაზე არ იწყება ასე სამაგალითოდ წერა-კითხვის სახელმძღვანელო. და არ იწყება სწორედ იმის გამო, რომ არც ერთი სხვა ენა არ აძლევს ამის ნებას იქაურს პედაგოგებსა.“

მივაქციოთ ყურადღება: ამგვარი დასაწყისი საანბანე წიგნისა ჩემი დამსახურება კი არ არის, ქართული ენის მადლიაო! დედაენა გვაქვს ასეთი დიდებული და ამის გამო მოგვეცა შესაძლებლობა ამგვარი დასაწყისისაო!

იაკობი ამაზე მკითხველის ყურადღებას მიაპყრობს არა თავმონონებისათვის, სიამაყისათვის, არამედ იმის სამტკიცებლად, რომ „დედა ენა“ აუცილებელი სახელმძღვანელო ყოფილიყო სკოლაშიო... ამოქმედდა შურის, მტრობის მანქანა, კერძო ინტერესები დაუპირისპირდა საზოგადო საქმეს. ისევ იაკობი: „დედა ენას“ ისევ ესროლეს კენჭები (...). მართალია, ბოროტი ენები გვიპასუხებენ: მარტო უმეცრება არ არის აქ დამნაშავეო; ზოგიერთ მკვლავს „დედა ენამ“ ცუდი საქმე უყოო, რამდენიმე მათგანვე შედგენილი ანბანი დაალპო სტამბაში და იმიტომ გამოილაშქრეს ისე ბრიყვულად „დედა-ენაზედაო“, მაგრამ ჩვენ ამ საბუთს არ შევიწყნარებთ. რა

საჭიროა ზნეობით სისაძაგლის ძებნა, როდესაც გონების ცალკეულ ნაწილებს და ფუქსავატობა სრულიად საკმარისად ხსნის მოვლენებს.

ვინმე „გადაღმიელმა“ პირველი გაკვეთილი დაუნუნა „დედა ენას“: „იას ბავშვები თვითონ ვერ იცნობენ, თუ მასწავლებელი არ დაეხმარაო.“ იაკობი იძულებულია ისევ პირველი გაკვეთილის ავ-კარგზე ისაუბროს: „ეს მართალია: ბავშვები მხოლოდ გამოიცნობენ, რომ ყვავილია დახატული, მაგრამ რა ყვავილია სახელდობრ, – ეს მასწავლებელმა უნდა უთხრას. ჩვენ ეს კარგად ვიცოდით, როდესაც ანბანს ვადგენდით; მაგრამ დიდის სიხარულით მივეცით პირველი ადგილი სიტყვას „ია“ თავის სურათით. რადა? იმიტომ რომ ანბანის სწავლის დაწყებისათვის მეტად მოხერხებული სიტყვაა და ბევრი ღირსება აქვს. პირველი ღირსება ის გახლავთ, რომ ეს სიტყვა შედგება ორი ხმოვანი ასოსაგან, რომელნიც გამოსათქმელად ადვილნი არიან, დასაწერად არა ძნელნი და შემდეგის გაკვეთილებისათვის ფრიად საჭირონი, რადგან ამ ასოების შემწეობით ადვილად სდგება სიტყვები და ფრაზები და უამათოთ კი მათი შედგენა შეუძლებელი იქნებოდა. მეორე ღირსება ის არის, რომ მარტო ამ ორი ასოსაგან სდგება ორი სიტყვა და მათგან ფრაზა. ამის გამო ბავშვი პირველსავე გაკვეთილიდგან სწავლობს არა მარტო ორ ხმასა და ასოსა, არამედ მაშინვე ჰკითხულობს სიტყვებს და ფრაზებს, ამ ასოებითგან შემდგართ. მის გამო ჩვენს ენაში ეს სიტყვა უძვირფასესი რამ არის ანბანის დაწყებისათვის.“

მივაქციოთ ყურადღება: პირველივე გაკვეთილზე ფრაზებს სწავლობს ბავშვი. „ყოველი ფრაზა აადვილებს და აჩქარებს კითხვის პროცესის სწავლასა და ამასთან ხშირად აძლევს მასალას არა მარტო ლოგიკურ გარჩევისას, არამედ ხშირად ნივთიერისასაც“ და რომ ეს ყოველივე ხერხდება პირველ გაკვეთილზე, ეს ჩვენი ენის ღირსებააო, – გვარწმუნებს იაკობი...

„ბევრი ენა მოკლებულია ამგვარ მოხერხებულს სიტყვას, პედაგოგების სამწუხაროდ. რუსულ ენაში, მაგალითად, არ მოიძებნა ამისთანა სიტყვა და ამის გამო უშინსკი იძულებული შეიქმნა თავისი ანბანი დაეწყო არა სიტყვებით, რასაც მისი მეთოდი მოითხოვდა, არამედ ხმოვნის ასოებით და მათგან შეედგინა საწერად და საკითხავად უაზრო და უმნიშვნელო მარცვლები, რომელსაც ისიც საზოგადოდ მავნებლად სთვლიდა.“

ისევ დასაბუთება იმისა, თუ რა სიმდიდრის შემცველია ჩვენი ენა: სომხების მაგალითსაც მოიშველიებს ამის დასტურად: „ჩვენ

ვიცი, რომ განათლებულმა სომხებმა ამ ნაირი სიტყვა ეძებეს ძველსა და ახალს ენაში, მაგრამ ვერ იპოვეს, თავის და სახანურად.

ამოუნურავია ღირსება ია-სი: „ამით არ თავდება ჩვენი პირველი ნორმალური სიტყვის ღირსებანი. ის ნიშნავს ბავშვისათვის სასიამოვნო, სასიყვარულო საგანს – ყვავილსა და ამით პირველი ფეხის-შედეგისთანავე სწავლაში შეაქვს ცოცხალი ინტერესი.“

ზემოთაც ვთქვი, არაერთი ლექსია ია-ზე შექმნილი და „მშვენიერის საბავშვო მოტივის ჰანგით“ იმღერებო. „მაშასადამე პირველივე გაკვეთილი, პირველივე ნორმალური სიტყვა მასწავლებელს აძლევს ღონისძიებას წერა-კითხვასთან შეახორცოს სიმღერა, რაიცა შეადგენს სკოლის სულსა და რომელიც სწავლების მიუცილებელს ელემენტად ითვლება ახალს პედაგოგიაში.“

სიმღერა რა შუაშიაო, არ უნდა იკითხოვ იაკობის მსმენელმა: „ხალხური სიმღერა უფრო ძლიერს შთაბეჭდილებას ახდენს იმის შემქმნელს ხალხზე, ვიდრე უცხოზე. იგი უძლიერებს სიხარულს, უნელებს სიმწუხრეს, უქარვებს დარდებს, ავსებს მხნეობით, ფრთებს ასხამს ყოველს კარგ მასწავლებელს, აძლიერებს ენობრივ გრძნობას, აერთიანებს ყველა წოდებას, ყველა კლასს, ჰქმნის ერთეულს ერსა...“

არნ. ჩიქობავამ თქვა, ეროვნული სული ყველაზე მეტად ენასა და სიმღერაში ვლინდებაო. ასე ფიქრობდა იაკობიც და ამიტომაც მიაპყრობს ყურადღებას ენის სწავლებისა და სიმღერის ერთობას. „იავნანამ რა ჰქნა?“- ესეც ხომ გვახსოვს. პირველ საანბანე სიტყვასთან ამ თემის წამოწევა უმნიშვნელოვანესი ფაქტია... პირველი საანბანე სიტყვა ამ თემისათვის კარგ მასალას იძლევა... ამითაცაა ია-ს მიგნება ფასეული.

ეს თემა – სიმღერის აუცილებლობა წერა-კითხვასთან ერთად და, შესაბამისად, საანბანე წიგნის თემებთან სიმღერის თემების კავშირი – ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია იაკობისათვის. „დედა ენის“ გამოსვლისთანავე იგი იწყებს ქართული ხალხური სიმღერის ნოტებზე გადაღების ორგანიზებას. წერდა: „კაი ხანია ამ სტრიქონის დამწერი მოწადინებული იყო ვისთვისმე გადაეღებინა ნოტებზე ხალხური სიმღერები ჩვენი სკოლებისათვის. ეს წადილი ჩემში გაძლიერდა მეტად მასუკან, რაც ორიოდე წლის წინად გამოვეცი „დედა ენა.“ მასში მოვაქციე ბევრი ხალხური ნაწარმოები, რის შეთვისებაც შეეძლოთ ბავშვებს სრული შეგნებითა და ხალისითა. აკლდა მხოლოდ სახალხო სიმღერები, ნოტებზე გადაღებული... ახლანდე-

ლი დროის სკოლა განათლებულს ქვეყანაში ყოვლად შეუძლებელია ამის გარეშეო...”

გავიხსენოთ, პირველი გაკვეთილის თემის მნიშვნელობაზე რას ამბობს იაკობი და თვალი მივადევნოთ (უფრო სწორად, შევადაროთ), რას ამბობს სიმღერის მნიშვნელობაზე: „სიმღერა სამართლიანად ითვლება ჩვენს დროში სკოლის სულად და გულად. იგი უფითარებს ბავშვს სმენას, აჩვევს ჰარმონიას, უსუსტებს და უსპობს ხეპრობასა და ზრდის მის გულში სინანულსა და სიფაქიზეს. ერთი სიტყვით, აკეთილშობილებს მის ბუნებას(...) მეტად უმსუბუქებს ბავშვებს იმ ტვირთს, რომელსაც მათთვის შეადგენს სისტემატური გონებითი მუშაობა.“

იძულებითი გადახვევა: ეს შეგონება იაკობისა მივიფიქვით. დღევანდელ სკოლაში, რამდენადაც თვალი მიმიწვდება, სიმღერა ფორმალური საგანია, საათების გაზრდის მიზნით უმატებენ პედაგოგებს სიმღერის გაკვეთილებს და სიმღერის საათები ხმარდება სხვა საქმეს...

და როცა ნოტებზე გადატანილი ქართული სიმღერის კრებული გამოიცა, იაკობი შენიშნავდა: „ლექსები სიმღერებისთვის იმ გვარნი ამოვარჩიე, რომელნიც ან პოეტურის მხრით არიან ჩინებულნი, ან კეთილ-აზროვანნი და პედაგოგიური შინაარსი აქვთ.“

ასე შეირჩეოდა საანბანე სიტყვა, ასე შეირჩეოდა საკითხავი ტექსტი, ასე შეირჩეოდა სასიმღერო ლექსი... ამის თაობაზე ღირს უფრო ჩაღრმავებული საუბარიც... თუნდაც იმაზე, თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებდა იაკობი საანბანე სახელმძღვანელოსათვის ნახატს, შრიფტების შერჩევას, საკითხავი ტექსტის თემას და სხვა...

* * *

სხვათა შორის, თ. ნივნივაძე ერთგან წერდა: „ღვთაებრივი „დედაენისადმი“ ჩემი უდიდესი მოკრძალების მიუხედავად გავბედავ და ვიტყვი: ყოველი სახელმძღვანელო, რა ოსტატობითაც უნდა იყოს შედგენილი, დროთა განმავლობაში სხივს კარგავს – მიჭირს თქმა! – ძველდება და აუცილებლად შესაცვლელი ხდება! აკაკი წერეთლის „განთიადი“ კი ცა-ფირუზ-ხმელეთ-ზურმუხტივით მარადიულია! ერთი სიტყვით, პირველკლასელთათვის სახელმძღვანელოს შედგენა, მეტ-ნაკლებად, სხვებსაც ხელენიფებოდათ, ხოლო „დაისის“ შესავალს დანერა – ფალიაშვილის გარეშე არავის...“

ვეთანხმები თ. ნივნივაძეს იმაში, რომ რაც არის პოეზიაში „გან-

თიადი", ისაა მუსიკაში „დაისის“ შესავალი, მაგრამ... ამათი ტიტულ ფასია პედაგოგიკაში „დედაენა.“ ამ წიგნის შედგენას ისტორიკე გენიოსი სჭირდებოდა, როგორებიც იყვნენ აკაკი წერეთელი და ზაქარია ფალიაშვილი თავიან სფეროებში... ვიმეორებთ, ჩემი ღრმა რწმენით, საანბანე პირველ სიტყვად ია-ს მიგნება უტოლდება სხვა სინამდვილეში ყველა დროის ყველაზე მნიშვნელოვან აღმოჩენას.

ვთქვით, პირველი სიტყვა ის აგურია, რომელზეც მერე იოლად შეიძლება დააშენო საანბანე წიგნი. დააშენეს კიდეც მავანმა და მავანმა (იაკობს ჩვენს დროშიც გამოუჩნდნენ „კონკურენტები“ – „დედაენის“ „ავტორები...“ საბედნიეროდ, იაკობი მათაც „უმკლავდება...“ თუმცა ესეც ცალკე თემაა...).

თავად იაკობი წერდა „დედა ენის“ წინასიტყვაში: „თუმცა ამ წიგნის შედგენაზე ერთგულად და კაიხანი ვიშრომეთ, მაგრამ ყოველგვარი სისრულით მაინც ვერ შევამკეთ და ზოგიერთი ნაკლულევანებანი მაინც ვერ ავიცილეთ(...). ვინც ამ წიგნის ნაკლოვანებას ჩვენთვის სასაყვედურო საგნად ჩასთვლის, ამას ჩვენ მოვავაგონებთ, რომ გამოჩენილი პედაგოგები ერთხმად სთვლიან პირველი საბავშვო წიგნის შედგენას უძნელეს საქმეთ მთელ პედაგოგიაში, მაშინაც კი, როდესაც ხალხური ლიტერატურა შეიცავს მზამზარეულ მასალას ამ წიგნისათვის. რამდენად მომეტებული უნდა იყოს ეს სიძნელე იქ, სადაც მასალის დამზადებით თავი არავის შეუწუხებია და სადაც კაცმა თითქმის არაფერიდგან უნდა დაბადოს წიგნი...“

გამოსვლისთანავე „დედა ენას“ ჰყავდა შემფასებელიც და დამფასებელიც.

1876 წლის მაის-ივლისში იაკობი „დედა ენას“ „განსახილველად და სკოლებში სახმარებლად“ წარუდგენს „ლიტერატორთა და პედაგოგთა კომისიას.“ კომისია იწონებს „დედა ენას“ სახელმძღვანელოდ და აჯილდოებს წიგნს ზარაფიშვილის პრემიით; „დედა ენის“ წინასიტყვაში მიუთითებს იაკობი: „ეს წიგნი დაჯილდოებულ იქნა სტეფანე ზარაფოვის პრემიით, თანახმად გადამწყვეტილებისა იმ კომისიის წევრებისა, რომელიც რამდენიმე წლის წინათ შესდგა ქართული სახელმძღვანელოს გასასინჯველად.“

გაზეთი „დროება“ (4 ივნისი, 1976) წერდა: „ჩვენ შევიტყვეთ, რომ „ქართული წიგნების გამომცემელი“ ამ მოკლე ხანში უფ. იაკობ გოგებაშვილის ახალი სახელმძღვანელო წიგნის გამოცემას აპირებს, სახელად „დედა ენა.“ ამ წიგნის გამოსაცემი ფული 6000 მან. გამომცემელთ უფ. სტ. ი. ზარაფოვმა შესწირა და ამას თვითონ წიგნის შემდგენელს პრემიად მისცა 200 მან.“

22 ოქტომბერს იაკობი თხოვნით მიმართავს კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველს, რომ „დედა ენა“ მიიღონ სახელმძღვანელოდ დაწყებით სკოლებში. თითქმის ორი თვის შემდეგ, 30 დეკემბერს, კავკასიის სასწავლო ოლქის სამზრუნველო საბჭომ დააკმაყოფილა იაკობ გოგებაშვილის თხოვნა გიორგი იოსელიანის ვრცელი რეცენზიის საფუძველზე და მიიღეს სახელმძღვანელოდ „დედა ენა.“ ეს გამარჯვება იყო...

აი ია – ქართულ სკოლაში მეგზურად დაუდგა ქართველ ბავშვს და საუკუნეზე მეტია, ქართველ ბავშვს ერთგულად უკვალავს გზას წიგნიერების ჯადოსნურ სამყაროში...

მოდით, ესეც ვთქვათ: ჩვენ, ქართველებს, **სამი დიდი წიგნი** გვაქვს... დიახ, სამი დიდი წიგნი – ქართული სალიტერატურო ენის სიმტკიცის საფუძველი:

გავიხსენოთ:

ქართულ სალიტერატურო ენას თექვსმეტი საუკუნის ისტორია აქვს. ქართული სალიტერატურო ენა ყველაზე მტკიცედ ნორმირებული სწორედ თავისი განვითარების პირველ ეტაპზე იყო. არ ჩანს ეს შემთხვევითი: ამ პერიოდისათვის ნორმა სალიტერატურო ქართულისა იყო ბიბლიის (კერძოდ ოთხთავის) ქართული თარგმანის ენა. ასე რომ, **პირველი დიდი წიგნი**, რომელმაც განსაზღვრა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების სწორი გეზი, იყო **„ბიბლია.“**

ენის განვითარების კანონზომიერებიდან გამომდინარე, სალიტერატურო ენა მეტ-ნაკლებად დაშორდა ცოცხალ სასაუბრო ენას. „მსოფლიო სიტყვა“ XI-XII საუკუნეებისათვის უკვე აშკარად სხვაობს სამწერლობო ენისაგან. საჭირო გახდა ენობრივი რეფორმის გატარება.

პირველი პრინციპული ხასიათის რეფორმა ქართულ-სალიტერატურო ენისა მოახდინა შოთა რუსთაველმა. მან სამწერლობო ენას – „ვეფხისტყაოსნის“ ენას – საფუძვლად საერთო-სახალხო ენა დაუდო. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის პრინციპი ასეთია: სალიტერატურო ენა უნდა ეფუძნებოდეს საერთო-სახალხო ენას და მასში უნდა აისახებოდეს ცოცხალ ენაში მიმდინარე ცვლილებები. რეფორმა წარმატებული აღმოჩნდა. ამის დასტურია „ვეფხისტყაოსანი.“

ასე რომ, მეორე დიდი წიგნი, რომელმაც განსაზღვრა სალიტერატურო ქართული ენის სწორი განვითარება, იყო „ვეფხისტყაოსანი“.

ყველაზე დიდი და ფართომასშტაბიანი რეფორმა ქართული სალიტერატურო ენისა XIX საუკუნის 60-იან წლებში დაიწყო. ილია ჭავჭავაძემ წამოაყენა დებულება – „ხალხია ენის კანონის დამდებო“ და, აქედან გამომდინარე, დამკვიდრდა პრინციპიც – სალიტერატურო ენა უნდა იყოს ერთი და იგი უნდა დაეფუძნოს საერთო-სახალხო ენას.

ილია, აკაკი და იაკობი იყო ის სამეული, ვინც იტვირთა ამ რეფორმის მთელი სიმძიმე. ილიასა და აკაკის როლზე ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში ბევრი ითქვა და დაიწერა. იაკობ გოგებაშვილის მნიშვნელობა ამ დიდ ეროვნულ საქმეში, ჩვენი ღრმა რწმენით, სრულყოფილად არ არის შეფასებული. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში ი. გოგებაშვილის „დედაენამ“ ისეთივე როლი ითამაშა, როგორც წინა ეტაპებზე „ოთხთავმა“ და „ვეფხისტყაოსანმა.“ XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული „დედაენის“ ენა იყო ნორმა სალიტერატურო ქართული ენისა. სწორედ ამან ათქმევინა აკაკის – „ჩემი და ილიას ღვანლი რა მოსატანია, იმ დიდ ღვანლთან, რომელიც იაკობ გოგებაშვილს მიუძღვის ქართველი ერის წინაშეო...“

ასე რომ, მესამე დიდი წიგნი, რომელმაც უდიდესი წვლილი შეიტანა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში, იყო „დედაენა.“

„ბიბლია“, „ვეფხისტყაოსანი“, „დედაენა“!... ორი მათგანი ქართულმა გენიამ შექმნა მეორე ათასწლეულში. იცის ქართველმა კაცმა ფასი თავისი უპირველესი წიგნებისა და ამიტომაც საქართველოში ორადორ წიგნს გადაუხადეს იუბილე – „ვეფხისტყაოსანსა“ და „დედაენას...“ იცის ქართველმა კაცმა ფასი წიგნთა წიგნისა და ამიტომაც ერთადერთ წიგნს აუგო ძეგლი – „დედაენას...“

„ვეფხისტყაოსნიდან“ „დედაენამდე“ – ეს არის გზა, რომელიც ყველა ჭეშმარიტი ქართველისათვის ერთადერთი გზაა წიგნიერებისაკენ, განათლებისაკენ, კულტურული ცხოვრებისაკენ და, საერთოდ, ღირსეული ქართველობისაკენ.

მგზავრთა სიმრავლე არ მოჰკლებოდეს ამ გზას!

ლალი ავალიანი

ბორის პასტერნაკის „ქართული თემა“

XX საუკუნის დიდი რუსი პოეტის, ნობელის პრემიის ლაურეატის ბორის პასტერნაკის სახელი სამარადეოდ დაუკავშირდა საქართველოს და ქართულ პოეზიას.

ბორის პასტერნაკი ოთხჯერ იყო საქართველოში: 1931, 1933, 1945 და 1959 წლებში; მისი თითოეული ვიზიტი უხვად იყო დახუნჭლული გრძნობებით, აზრებით და, როგორც თავად აღნიშნავდა, – მისტერიებით.

2010 წელს შესრულდა ბორის პასტერნაკის დაბადებიდან 120, ხოლო გარდაცვალებიდან 50 წლისთავი.

80 წლის წინ, მოსკოვში მყოფი პაოლო იაშვილის გაცნობისთანავე; სათავე დაედო პასტერნაკის უანგარო და უღალატო სულიერ ძმადნაფიცობას ქართველ პოეტებთან.

30-იანი წლებიდანვე ქართული თემა ფრიად მნიშვნელოვანია ბორის პასტერნაკის ორიგინალურ შემოქმედებაში; დიდი ამაგი დასდო მან ქართული პოეზიის თარგმნას და პოპულარიზაციას (ნ. ბარათაშვილი, ვაჟა-ფშაველა, ა. წერეთელი, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ვ. გაფრინდაშვილი, გ. ლეონიძე, ნ. მინიშვილი, კ. ნადირაძე, ს. ჩიქოვანი, ი. გრიშაშვილი, ი. აბაშიძე, კ. კალაძე). მის მიერ თარგმნილი „ქართველი ლირიკოსები“ გამოიცა მოსკოვში (1935, 1937), მოგვიანებით, უფრო სრული სახით, თბილისში (1947, 1958).

1957 წელს იტალიაში გამოქვეყნებული „ექიმი ჟივავოს“ გამო, პასტერნაკი, ფაქტობრივად, აკრძალული ავტორი იყო. მისი უკანასკნელი კრებულია თბილისში დასტამბული „ლექსები საქართველოზე. ქართველი პოეტები“ (გამომცემლობა „ზარია ვოსტოკა“, 1958); განსაკუთრებით ფასეულია ნიკოლოზ ბარათაშვილის სრული პოეტური კორპუსის პასტერნაკისეული თარგმანი (მოსკოვი, 1946, თბილისი 1946).

საქართველო პასტერნაკის ორიგინალურ და მთარგმნელობით შემოქმედებაში – ამ თემას ეხება გ. მარგველაშვილის, გ. ასათიანის, ზ. არსენიშვილის, მ. ხუციშვილის, მ. ანთაძის, აგრეთვე, ა. ვოზნესენსკის, ბ. ახმადულინას, ე. ეტკინდის, ლ. მაგაროტოს, დ. რეიფილდის და სხვათა გამოკვლევები და ესეები.

ბორის პასტერნაკის უმნიშვნელოვანესი მემუარული – ესეისტური თხზულება „ადამიანები და გარემოებანი“, რომელშიც დიდი ადგილი ეთმობა საქართველოსა და ქართველ პოეტებს, პირველად გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე (1956, „მნათობი“), იტალიურად – 1958 წელს მილანში, ხოლო რუსულად, – 11 წლის შემდეგ! („ნოვი მირი“, 1967).

განუზომელია პასტერნაკის პირადი ნაცნობის, თაყვანისმცემლის, მკვლევრის, მთარგმნელისა და პუბლიკატორის გიორგი მარგველაშვილის ღვაწლი: 1966 წელს „ვოპროსი ლიტერატურისა“ (მოსკოვი) და „ლიტერატურნაია გრუზიას“ ფურცლებზე მან პირველად, ერთდროულად გამოაქვეყნა პასტერნაკის მიმოწერა ქართველ მეგობობრებთან. პუბლიკაციას დიდი რეზონანსი მოჰყვა: გამოიცა იტალიურ ენაზე უხვად ილუსტრირებული უმდიდრესი იკონოგრაფიული მასალით (მთარგმნელი კლარა კოისონი, წინასიტყვაობის ავტორი ვიტორიო სტრადა, შემდგენელი გიორგი მარგველაშვილი, გამომცემლობა „ეინაუდი“, 1969); 1970 წელს გამოიცა გერმანულადაც (გამომცემლობა „ფიშერ ფერლაგი“).

ვიტორიო სტრადას წინასაიტყვაობიდან: „პასტერნაკისათვის, რომელმაც ბრწყინვალედ თარგმნა რუსულად თანამედროვე ქართველი პოეტები, საქართველო იყო უფრო მეტი, ვინემ უბრალო ლიტერატურული ვნების საგანი. ამიტომ „წერილებს“ ორმაგი აღმოჩენის მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენთვის: მათი ავტორისა და მათი საგნისა. ეს ორმაგი აღმოჩენა ერთმანეთისაგან განუყოფელია, რადგან ქართული პოეზია, რომელსაც ეკუთვნის ამ წერილებში მფეთქავი მგზნებარე გული, ჩვენთვის რჩება იდუმალ და ზღაპრულ სამყაროდ. ჩვენ ვხედავთ მის პეიზაჟებს და პერსონაჟებს, გაცოცხლებულთ მისი მოხიბლული თაყვანისმცემლის მაღალი სიტყვით, თაყვანისმცემლისა, რომელიც ამ იდუმალ სამყაროში შესვლით საკუთარი სულის უცნობ და შეუღწეველ სფეროთა კარს აღებს თითქოს. ბორის პასტერნაკმა შეძლო თავისი შინაგანი ცდის განუყოფელ ნაწილად ექცია საქართველო, ქართული პოეზია და, განსაკუთრებით, ქართველი პოეტები.

... 30-იანი წლების დასაწყისიდან საქართველო, როგორც ვრცეული და სულიერი მთლიანობა, როგორც სიცოცხლე და როგორც

პოეზია, პასტერნაკისათვის იქცევა ჭეშმარიტ გამოცხადებად და მთელი თავისი უშუალო ინტენსიობით შედის მის შემოქმედებით აქტში. ხოლო „მეორე დაბადებიდან“ მოყოლებული, ის კიდევ უფრო უძლეველი ძალით იჭრება პოეტის სულიერ ცხოვრებაში და იკავებს თავდაპირველად ექსტაზისა და ალტყინებული სიყვარულის, უფრო გვიან კი ტკივილისა და სასონარკვეთის ადგილს. პასტერნაკში საქართველო ცოცხლობს უპირატესად მისი ორი დიდი პოეტის – ტიცვიან ტაბიძისა და პაოლო იაშვილის სახით.

ტიციან ტაბიძე და პაოლო იაშვილი, დალუპულნი ტრაგიკულ 1937 წელს, პასტერნაკისათვის იყვნენ ორი უნივერსალური ნიშანსვეტი ქმედითი აქტიური ცდისა, რაც ასე ორგანულად ერწყმოდა მისი სულის ყველაზე უფრო ინტიმურსა და ყველაზე ნათელმხილველ ნაწილს... (იტალიურიდან თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ).

1937 წლის ზაფხულია. ეს ის დროა, როცა ქალაქდაც კი ვერ ენდობა კაცი. ბორის პასტერნაკიც, სხვათა მსგავსად, შერისხულთა რიგში დგას და არავინ იცის, როდის რა ელის. „მოაგარაკედ“ და „ცის ბინადრად“ („небжитель“) სახელდებული ბერედელკინოელი განდეგილი, რომელიც ვერ იჯერებს ბუნდოვან და შიმნარევ მიეთმოეთს, თითქმის ერთი თვის დაგვიანებით, მოსკოვში შეიტყობს პაოლო იაშვილის თვითმკვლელობის ამბავს.

„მარადიული, ყოვლისმომცველი, გიჟური კავშირი“, – რუსი პოეტის თქმით, ასეთი იყო მისი მეგობრობა ტიცვიანთან და პაოლოსთან. ამ ლეგენდარული ურთიერთობის სულისშემძვრელი და უტყუარი ანარეკლია ბორის პასტერნაკის 1937 წლის 28 აგვისტოთი დათარიღებული სამძიმრის ვრცელი წერილი თამარ იაშვილისადმი, აგრეთვე, მისი გულითადი დამოკიდებულება და მიმონერა ტიცვიანის ქვრივთან ნინო მაცაშვილთან, რამაც მისი სიცოცხლის ბოლომდე გასტანა.

ინტერნეტის ეპოქაში ოცდასამსაუკუნოვან ეპისტოლურ ლიტერატურას საბოლოო გაქრობა ემუქრება; სწორედ ამ ჟანრის ტოლუპოვარი ნიმუშია ბორის პასტერნაკის მიმონერა ქართველ მეგობრებთან და თამარ იაშვილისადმი მიმართული სამძიმარიც.

უაღრესად წრფელ, უშუალო და გულახდილ, გარკვეული თვალსაზრისით ნაივურ და ნარცისულ წერილს, ასე ზედმინევენით რომ

ჩამოჰგავს ავტორს, — ვაჟკაცობის, ერთგულების და მოქალაქეობის რივი გამბედაობის ტვიფარიც ახლავს. სხვათა შორის, საქართველოს მწერალთა კავშირმა თვითმკვლელობისთანავე დაგმო „ფაშისტურ-ტროცკისტული ორგანიზაციის მეთაური“ პაოლო და მისი სახელისა და პოეზიის ხსენებაც კი აკრძალა. რა გარანტია ჰქონდა პასტერნაკს, რომ მისი წერილი ჩეკას ხელში არ აღმოჩნდებოდა? — ალბათ, არავითარი.

„ჩემო საბრალო, ჩემო ძვირფასო თამარ გიორგის ასულო, ეს რა მომხდარა!

... ჩემმა არსებობამ აზრი დაკარგა, სანუგეშებელი თავად შევიქენ.

... მოსვენებას არ მაძლევს იმაზე ფიქრი, რომ ველარასოდეს ვიხილავ მის საოცარ სახეს, მის მაღალ, ზეშთაგონებულ შუბლს, მოცინარ თვალებს. ველარასოდეს გავიგონებ მის მომხიბლავ ხმას, უღერაზეც რომ ეტყობოდა აზრით დატვირთულობა. ვტირი, ვბორგავ, მწუხარებისაგან ადგილი ვერ მიპოვია.

... მოგონებები გულს მისერავს, დანაკლისის შეგრძნებამ ლამის გამაგიჟოს. რა დავაშავე, ბედმა რისთვის დამსაჯა ამ სამარადისო განშორებით?

ახლა სულ სხვაგვარი აზრები გამიჩნდა პაოლოზე. ყოველთვის აღტაცებული ვიყავი მისი ნიჭით, მშვენიერების აღქმის უბადლო აღლოთი, რაც იშვიათია არა მარტო ქართულ, არა მარტო ჩვენს მთლიან, თანამედროვე მწერლობაში, არამედ ფასდაუდებია ყველა დროისა და ყველა ქვეყნის ლიტერატურაში. იგი ყოველთვის მანცვიფრებდა. ბევრისთვის მიმინერია, რა სიმაღლეზე ვაყენებდი მას.

... საოცარია, რა უხვად უწილადა საკუთარი სული ყველაფერს, რასაც შეეხო.

... ტიცციანს და ნინოს ვთხოვ, ჩემს მაგივრად გულში ჩაგიკრან და თქვენთან ერთად იტირონ. კიდევ ერთხელ პატიცებას გთხოვთ სულელური, უნიჭო წერილისათვის, მაგრამ მე ხომ ახლაც არაფერი ვიცი, იქნებ მერე, როცა შეიძლება, წერილი მომწეროთ?“ („მნათობი“, 1969, №10; ლევან ბოლქვაძისა და გივი კიკილაშვილის თარგმანი).

რა თქმა უნდა, ბორის პასტერნაკს არ შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ კოლაუ ნადირაძის გარდა, ვერავინ გაბედა პაოლოს „კონსპირაციულ“ დაკრძალვაზე დასწრება; ხოლო დარდითა და შიშით გათანგული ტიცციანი დაპატიმრების მოლოდინს ღრმა დეპრესიაში ჩაევდო.

1937 წლის ოქტომბერში, როცა ტიცციანი დააპატიმრეს, პასტერნაკმა თითქმის მაშინვე შეიტყო ეს ამბავი; ნინო მაყაშვილისა და მინერილი, ძრწოლით, თანალმობითა და დაიმედებით (ტიციანი დიდხანს ეგონათ ცოცხალი) აღსავსე წერილი ფოსტას ვერ ანდო და მთარგმნელ ვიქტორ სონკინს დააკისრა ეს საიდუმლო მისია (იხ. დმიტრი ბიკოვი „ბორის პასტერნაკი“, მოსკოვი, 2007).

1938 წლის დასაწყისში პასტერნაკი წერდა ნინო მაყაშვილს:

„ყოველთვის ვფიქრობდი, რომ ტიცციანი მიყვარდა, მაგრამ რა ვიცოდი, თუ ჩემს ცხოვრებაში ასეთი დიდი ადგილი ეკავა, ჩემდა უნებურად, შეუცნობლად. მე ეს მხოლოდ გრძნობა მეგონა, მაგრამ რა ვიცოდი, თურმე ზღაპრული ფაქტი ყოფილა.“

რამდენჯერ გაგვიმართავს ლხინი, ერთმანეთისათვის ერთგულების ფიცი მიგვიცია (რა თქმა უნდა, საბრალო პ-საც ვგულისხმობ), ხომ არ გგონიათ, რომ ოდესმე დავივიწყებ!

... რა მოკრძალებული სახელებით ვნათლავდით ყველაფერს და რა უჩვეულო ყოფილა ნამდვილი ძალა ამ მარადიული, ყოვლისმომცველი, გიჟური კავშირისა.

... თქვენზე ბევრად ნაკლები ვიცი, მაგრამ რაც ვიცი, ისიც კმარა, რომ იმედი არ დავკარგო...“

1940 წლის დეკემბრის მიწურულს პასტერნაკი კვლავ აიმედებდა ნინოს: „ტიციანი ცოცხალია, სადღაც ახლოს არის და, ალბათ, სულ მალე დავგიბრუნდება. იგი ბურჯია ჩემი ცხოვრებისა, ჩემი ღვთაებაა, ბერძნული და მითოლოგიური გაგებით...“

ბორის პასტერნაკი ცხოვრებისეულ ფაქტებს, საგნებსა და მოვლენებს ხშირად სიმბოლურ, მისტიკურ საბურველში აღიქვამდა; საბედისწერო დამთხვევათა რიგს მიანერდა იგი ერთ თითქოსდა ბანალურ ეპიზოდს: 1945 წლის ოქტომბერში პასტერნაკის თბილისში ყოფნისას, ნინო მაყაშვილმა მას ტიცციანისაგან შემორჩენილი ძველებური სპილოსძვლისფერი ქალაღის რამდენიმე შეკვრა უსახსოვრა. ომისშემდგომ გაპარტახებულ სსრკ-ში ეს მართლაც დიდი ფუფუნება იყო. სწორედ ამ ქალაღზე დაიწყო მან დიდი პროზის წერა, 1946 წლიდან კი საბოლოოდ დასძლია შემოქმედებითი კრიზისი. მოგვიანებით პასტერნაკი შენიშნავდა, რომ ამ სიმბოლურმა საჩუქარმა (ტიციანის მემკვიდრეობამ) გული გაუთბო მას და ფანტაზიაც გაუცხოველა.

უცნაურ დამთხვევათა რიგს მიაკუთვნებს დიმიტრი ბიკოვიძის პასტერნაკისა და ზინაიდა ნიკოლაევნას ერთადერთი შვილის ლეონიდის სვე-ბედს; 1937 წლის 31 დეკემბერს დაბადებული ლეონიდ პასტერნაკი გარდაიცვალა 38 წლის ასაკში (ისევე როგორც იური ჟივაგო), უეცრად, გულის შეტევით, საკუთარი მანქანის საჭესთან, მანუჟის სიახლოვეს, თითქმის იქვე, ნიკიტსკაიასთან ტრამვით მგზავრობდა მომაკვდავი იური ჟივაგო... ამ ამბავს არ გავიხსენებდი, რომ არა ერთი გარემოება, – უკვე ციტირებულ წერილში ნინო მაყაშვილისადმი (1938) პასტერნაკი წერდა: „ახალი წლის დამდეგს ბიჭი შემეძინა. ზინამ ზუსტად 12 საათზე შობა.

მინდოდა პავლე დამერქმია (ეს კაცი ჩემს გულსა და გონებას არ სცილდება. განა საჭიროა, ეს თქვენ გიმტკიცოთ?), მაგრამ ზინა ატირდა, ისე შეაკრთო სიმწარის, მწუხარებისა და იდუმალებით მოცული დასასრულის ხატებასთან სიახლოვემ. რა უნდა მექნა, დავუთმე უახლოეს ადამიანს და მამაჩემის პატივსაცემად შვილს ლეონიდი დავარქვი.

... თუ თამარ გიორგის ასულს (პაოლოს მეუღლეს – ლ. ა.) ნახავთ, ყველაფერი მოუყევით.“

ზინაიდა ნიკოლაევნას უთუოდ უყვარდა პაოლო, რომელმაც 1931 წელს დაუეწიყარი, ზღაპრული ზაფხული და შემოდგომა გაატარებინა საქართველოში იმჟამად უსახლკარო და მიუსაფარ, თითქმის ყველასაგან გაკიცხულ მომავალ ცოლ-ქმარს (ზინაიდა ნიკოლაევნა მაშინ დიდი პიანისტის გენრიხ ნეიგაუზის ცოლი იყო). დედის გუमानით, მან ნება არ მისცა ქმარს „საბრალო პაოლოს“ სახელი დაერქმია შვილისათვის, თუმცა მაინც ვერ ააცილა მწარე ხვედრი.

ყველაზე სევდიანი და დრამატული იყო პასტერნაკის ომისშემდგომი სტუმრობა საქართველოში 1945 წლის ოქტომბერში. თბილისი თითქოს დაცარიელდა: 1937 წელს ემსხვერპლნენ ნიკოლო მინიშვილი, პაოლო და ტიცციანი. აღარც ვალერიან გაფრინდაშვილი იყო ცოცხალი, პასტერნაკი დიდად აფასებდა მას, როგორც პოეტს, უმნიშვნელო პიროვნებას, ჩინებულ პროფესიონალს, ბარათაშვილის მთარგმნელს მუდამ ემადლიერებოდა საუცხოო პნკარედების მიწოდებისათვის.

19 ოქტომბერს რუსთაველის თეატრში ნიკოლოზ ბარათაშვილის საიუბილეო საღამო ჩატარდა. ამ დროისათვის პასტერნაკს

უკვე გამზადებული ჰქონდა პოეტის სრული კრებულის რუსული თარგმანი; ამის გამო, მას, დამსახურებულად, ტრიუმფატორად უნდა ეგრძნო თავი. შემდეგში ნინო მაყაშვილს გაენდო სინანულით, — „ორი კვირა თითქოს სიყვარულის ზღვაში ვცურავდი, სამაგიერო კი ვერავის მივუზღეო“, ხოლო სიმონ ჩიქოვანს სწერდა: „თბილისში ჩემს ყოფნას მისტიერია ვუნოდე. იმ დღეთა გახსენება ჩემს სულში სიყვარულისა და სევდის ისეთ მოზღვავებას იწვევს, რომ ამის გამოსახატავად უფრო შესაფერისი სიტყვა ვერ მიპოვია.“

ნიკოლოზ ბარათაშვილის იუბილეს უკავშირდება კინოფირზე აღბეჭდილი ბორის პასტერნაკის ყველაზე ფასეული კადრები.

დ. ბიკოვის თქმით, 1945 წლის უნიკალური კინოფრაგმენტი, რომელშიც პოეტი ბარათაშვილის „ლურჯსა ფერს“ კითხულობს, არის ერთადერთი შანსი „ცოცხალი“ პასტერნაკის ხილვისა.

ლევ შილოვი, რომელმაც პასტერნაკის ფონოგრამათა სრული კრებული გამოსცა, სამართლიანად მიიჩნევს, რომ ამ ლექსის პასტერნაკისეული დეკლამაცია დალუპულ ცისფერყანწელთა რეკვიემად აღიქმება.

„ამ ფირზე პასტერნაკს აქვს გაქვავებული, მშვიდი, განწირული სახე, მინიმალური მიმიკით, სიტყვებსაც ისე წარმოთქვამს, როგორც შესანდობარს“ (დ. ბიკოვი, დასახელებული წიგნი).

ცნობილია ბორის პასტერნაკის ერთადერთი, 1932 წლის 30 ივლისით დათარიღებული წერილი პაოლო იაშვილისადმი. ეს გარემოება, ნაწილობრივ, მათი ხშირი პირადი კონტაქტებითაც აიხსნება: 30-იანი წლების დასაწყისში პაოლო თვეობით იყო მივლინებული მოსკოვში და ხშირად ხვდებოდა პასტერნაკს; სსრკ მწერალთა კავშირის პლენუმებსა და „ფორმალიზმის“ განმაქიქებელ დისკუსიებზეც არაერთხელ, ოსტატურად დაუცავს მეგობარი გაავებული შემოტყვევისაგან, — ჩვეული ენამჭევერობით, დიპლომატიური ნიჭითა და იუმორით.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ პასტერნაკის დანარჩენი წერილები, პაოლოს სხვა ხელნაწერებთან ერთად, პოეტის თვითმკვლევლობის ღამესვე ჩეკას ხელში აღმოჩნდა და უკვალოდ გაქრა.

სწორედ ზემოხსენებულ წერილში „უხსნის“ ბორის პასტერნაკი პაოლო იაშვილს, — რა არის საქართველო; „ეგ არ არის მარტო სამხრეთი და კავკასია; ანუ მარად უსასრულო და ამაფორიაქებელი

სილამაზე; ეგ არ არის მხოლოდ ტიცციანი და შანშიაშვილი, ნადი-
რაძე და მიწიშვილი, გაფრინდაშვილი და ლეონიძე... ეგ უფრო დი-
დი რამეა, თანაც ისეთი რამ, რაც ახლა იშვიათობად არის ქცეული
მთელ ქვეყანაზე. რადგან (რომ არაფერი ვთქვათ მის ზღაპრულ
თავისთავადობაზე) უფრო ზოგადი თვალსაზრისითაც კი ისეთი
ქვეყანაა, რომელსაც, ჩვენდა განსაცვიფრებლად, არასოდეს შე-
უნწყვეტია არსებობა, ახლაც მყარად დგას მიწაზე და აბსტრაქციის
სფეროს არ შერთვია. ეს არის ქვეყანა მარადიული ფერებისა და
ყოველდღიური სინამდვილისა, რაგინდ დიდი არ უნდა იყოს მისი
დღევანდელი გასაჭირი.

სწორედ ამ სახით წარმოგვიდგა და ყველაფერმა, რაც თქვენთან
ერთად განვიცადეთ, კვლავ ლეგენდასავით განგვაცვიფრა...

ეს ქალაქი (ტფილისი) იმათთან ერთად, ვინც მანდ ვნახე, იმ-
ასთან ერთად, რისთვისაც მანდედან ვბრუნდებოდი და რაც მანდ
მომქონდა, ჩემთვის იგივე იქნება, რაც იყო შოპენი, სკრიაბინი,
მარბურგი, ვენეცია და რილკე... ახლა რასაც არ უნდა მოვკიდო ხე-
ლი, საქართველოს გვერდს ვერ ავუვლი."

დასასრულისათვის, პასტერნაკის „წერილების“ დიდებული იტ-
ალიური გამოცემის წინათქმის სიტყვები შემოვიწინებ:

„პასტერნაკისათვის, რომელსაც ასე თავდადებით უყვარდა სი-
ცოცხლე, ისტორია, ბუნება, საქართველო ჭეშმარიტად „მეორე
სამშობლო“ იყო. „წერილები ქართველი მეგობრებისადმი“, ესაა
საუბარი იმ სულიერი თვითგამდიდრებისა და თვითგახანგრძლივე-
ბის შესახებ, რაც მეგობრობისა და სიყვარულის წიაღში იზადება.
დიდი რუსისა და მისი ქართველი მეგობრების ამ უებრო ურთი-
ერთსიყვარულისა და პოეზიისმიერი ძმადნაფიცობის წიაღ ჩვენს
თვალწინ დგება მორალურად გამართლებული და უსაზღვროებაში
გადასული, კეთილშობილური, წმინდა და თავისუფალი სულიერი
სიმაღლე. „წერილები“ არა მარტო ის შუქია, რომელიც ნათელს
ჰფენს პოეტის ბიოგრაფიის სამ ათეულ წელიწადს და, მასთან ერ-
თად, პოეზიის მთელ სამყაროს – იტალიელთა უმრავლესობისათ-
ვის ჯერ კიდევ უცნობსა და ბეჭდით დაბეჭდილ ქართული პოეზი-
ის სამყაროს; არა, ეს რალაც უფრო ვრცელია და მეტისმომცველი:
მტკივნეული და ჰარმონიული მოტივი ჩვენი საუკუნის დისჰარმო-
ნიულ მუსიკაში“ (ვიტორიო სტრადა; იტალიურიდან თარგმნა ბაჩა-
ნა ბრეგვაძემ).

ანა ჭაბაშვილი

გამომცემლობა „დიოგენე“

დღეს საქართველოში 60-ზე მეტი დიდი და პატარა გამომცემლობაა. მათი რიცხვი წლიდან წლამდე იზრდება, რაც საზოგადოების ინტერესს გარკვეულად ეხმიანება და ასე თუ ისე უპასუხებს ქართველი მკითხველის გამოვლენასა და სურვილებს. რაც მთავარია, ეს ხელს უწყობს კულტურის განვითარებას. მათ შორის აღსანიშნავია გამომცემლობა „დიოგენე“, რომელიც გამოირჩევა გამოვლენიანი გამოცემებით, ინოვაციებითა და საინტერესო პროექტებით.

გამომცემლობა „დიოგენე“ დაარსდა 1995 წელს. მისი მუშაობის ძირითადი მიმართულებებია ქართული და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურის, სამეცნიერო, პუბლიცისტური და სოციალურ-პოლიტიკური ნიგნების, ლექსიკონებისა და სახელმძღვანელოების გამოცემა.

გამომცემლობა „დიოგენეს“ პრიორიტეტია საბავშვო და საყმანვილო ლიტერატურის გამოცემა. იგი დაინტერესებულია უკვე ცნობილი ქართველი ავტორებისა და თანამედროვე მწერლების მოთხოვნებისა და ლექსების დაბეჭდვით, ასევე მსოფლიო საბავშვო კლასიკის თარგმნითა და გამოცემით. თანამედროვე ქართველ ავტორთაგან „დიოგენეს“ გამოცემული აქვს ახალგაზრდა პოეტისა და მთარგმნელის ვასილ გულეურის საბავშვო ლექსების კრებულები „მელაკუდას მალაზია“ და „ჩიტის მოტანილი ამბები“, რომლებიც მშვენივრად დასურათებულ მხატვარ ია გიგოლაშვილის მიერ, ნანა კაციაშვილის „ცხვირა ჩემპიონი“ და „მზის სხივი.“ სულ ახლახან გამოიცა მანანა და ქეთევან აბრამიშვილების მოთხოვნებისა

და ლექსების კრებული, რომელიც 5-დან 7 წლამდე ასაკის ბავშვებისთვისაა განკუთვნილი. წიგნი, ქართულ სინამდვილეში პირველად, მხატვრების ია გიგოლაშვილისა და ნანა მელქაძის მიერ პლასტილინისგან გამოძერწილი ფიგურების ფოტოებითაა გაფორმებული. „დიოგენეს“ გამოცემული აქვს ასტრიდ ლინდგრენის წიგნები: „ბიჭუნა და სახურავის ბინადარი კარლსონი“, „პეპი გრძელწინდა“, „ყაჩაღის ასული რონია“, „ჩვენც სალტკროკელები ვართ“ და „ძმები ლომგულები“; არტურ მილნის „ვინი პუში“ და „სახლი ვინის ტყეში.“

„დიოგენე“ მოზარდებს სთავაზობს სასწავლო-შემეცნებით ლიტერატურასაც – ავტორთა ჯგუფის მიერ მომზადებულ საქართველოს ატლასს მოზარდთათვის და საყმაწვილო ენციკლოპედიების სერიას. ენციკლოპედიები – „სპორტი“, „მსოფლიო რელიგიები“ და „მუსიკა“ – ფრანგულ საგამომცემლო ჯგუფ Larousse-თან თანამშრომლობით გამოიცა. თითოეული წიგნი დაახლოებით 350 ფერად ილუსტრაციას შეიცავს. ენციკლოპედიები განკუთვნილია როგორც უფროსკლასელთათვის, ისე შესაბამისი თემატიკით დაინტერესებული ზრდასრული მკითხველისთვის.

„დიოგენეს“ გამოცემული აქვს ჯემალ ქარჩხაძის, კოტე ჯანდიერის, გელა ჩქვანავას, ბესო ხვედელიძის, ბესო სოლომანაშვილის, თამრი ფხაკაძისა და სხვა ქართველი თანამედროვე ავტორების პროზა, ელა გოჩიაშვილის, ნიკა ჯორჯანელის, თემურ ჩხეტიანის, ზვიად რატიანის, ჯუანშერ ტიკარაძის ლექსები, თამარ ბართიას დრამატურგია, ნანა დევდარიანის, ირაკლი მახარაძის პუბლიცისტიკა, მიხეილ ჭაბაშვილის მემუარები და სხვ.

გამომცემლობა განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდება სათარგმნი ლიტერატურისა და მთარგმნელების შერჩევას. ჩამოგითვლით საუკეთესო გამოცემათაგან რამდენიმეს. ესენია: ჯერომ სელინჯერის „კლდის პირზე, ჭვავის ყანაში...“ (მთარგმნ. გია ჭუმბურიძე), კენ კიზის „...გუგულის ბუდეზე სხვა გადაფრინდა“ (მთარგმნ. ზაზა ჭილაძე), რობერტ მუზილის „სამი ქალი“ (მთარგმნ. თენგიზ პატარაია) და „უთვისებო კაცი“ (მთარგმნ. მაია ბად-

რიძე). ამჟამად ითარგმნება და გამოსაცემად მზადდება უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელი.“ ჩამოვთვლი აგრეთვე სხვა თარგმანებსაც: ესენია: პატრიკ ზიუსკინდის „სუნამო“, ბორის ვიანის რომანები, მილან კუნდერას, ყურბან საიდის პროზა, პაულ ცელანის ლექსების კრებული „სიმღერა უდაბნოში“, რომლის თარგმანიც ეკუთვნის ზვიად რატიანს. „დიოგენეს“ გამოცემების მშვენიერაა ვახუშტი კოტეტიშვილის თარგმნილი პოეტური კრებული „აღმოსავლურ-დასავლური დივანი.“ გვაქვს აგრეთვე სპარსული (გოლი თარაყის „სახლი ზეცაში“ – მთარგმნელები მზია ბურჯანაძე და თეა შურლაია) და არაბული (ჯიბრან ხალილ ჯიბრანის „იესო, ძე კაცისა“ – მთარგმნელი გიორგი ლობჯანიძე) ნათარგმნი პროზაც.

სამეცნიერო და სოციალურ-პოლიტიკური ლიტერატურიდან აღსანიშნავია კარლ გუსტავ იუნგის, ფერდინანდ დე სოსიურის, მიშელ ფუკოს, პიერ ბურდიეს, ჰედლი ბულის, რიჩარდ პაიპსისა და სხვათა თხზულებების თარგმანები.

„დიოგენე“ დიდ ყურადღებს უთმობს ლექსიკონების გამოცემას. არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტთან თანამშრომლობით გამოვიდა ქართულ-ინგლისური და ინგლისურ-ქართული პოლიგრაფიული – საგამომცემლო ლექსიკონი და თამარ ბეროზაშვილის „ქართული ენის სასკოლო განმარტებითი ლექსიკონი“ (პირველი და მეორე გამოცემები), მალე დაიბეჭდება ცისანა ბიბილეიშვილის, ლია დარაშვილისა და რუსუდან გაჩავას „ფრანგულ-ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი.“

„დიოგენესათვის“ პრიორიტეტულია ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლებისათვის სახელმძღვანელოების, პლაკატებისა და საცნობარო ლიტერატურის გამოცემა. საგულისხმოა, რომ ახალი სახელმძღვანელოების შექმნისას ავტორები ეყრდნობიან როგორც ეროვნული სასწავლო გეგმის ბოლო რედაქციის საგნობრივი სტანდარტების მოთხოვნებს, ისე პედაგოგების შენიშვნებს, რჩევებსა და რეკომენდაციებს. ამგვარი პრაქტიკა სასარგებლო აღმოჩნდა და თვალსაჩინო გავლენა მოახდინა სახელმძღვანელოების ხარისხზე.

„დიოგენეს“ სახელმძღვანელოთაგან განსაკუთრებით გამოყოფთ „დედაენას“, როგორც ერთ-ერთ საუკეთესო პროექტს. „დედაენის“ კომპლექტი შედგება მოსწავლის წიგნის, მასწავლებლის წიგნის, სამუშაო რვეულისა და აუდიოკასეტისაგან. გამომცემლობამ გაითვალისწინა მრავალრიცხოვანი კვლევების შედეგები, ავტორების – დოდო ნაზირიშვილის, ნესტან კუპრავას, მზია ფოფხაძისა და მაია ხაზიურის – მრავალწლიანი გამოცდილება და არჩევანი შეაჩერა წიგნის ერთ-ერთი თანაავტორის, პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატ დოდო ნაზირიშვილის მიერ შემუშავებულ „ფერადი მარცვლების“ მეთოდზე. ამ მეთოდზე დაყრდნობით შექმნილ დამხმარე სახელმძღვანელოს მრავალი პედაგოგი იყენებს ეფექტურად. წიგნის მშვენებაა „დედაენის“ სამგანზომილებიანი ილუსტრაციები მხატვრების ია გიგოლაშვილისა და ნანა მელქაძის მიერ პლასტილინისაგან გამოძერწილი ფიგურების ფოტოები.

„დიოგენე“ „ახალ თარგმანებთან“ ერთად სხვადასხვა პერიოდულობით გამოსცემს ალმანახ „ახალ თარგმანებს“ და აწყობს ახალგაზრდა მთარგმნელთა კონკურსებს. გამოსულია ალმანახის შვიდი ნომერი.

გამომცემლობა ხშირად აწყობს ლიტერატურულ კონკურსებს (საბავშვო პროზა (1996), „Penმართონი“ (2002, 2003, 2004, 2005, 2007). ლიტერატურული კონკურსი „Penმართონი“ ახალგაზრდა მწერლების აღმოჩენასა და ნახალისებას ემსახურება.

2010 წ. იანვარში გამოცხადდა კონკურსი პოეზიის ახალგაზრდა მთარგმნელებისათვის ვახუშტი კოტეტიშვილის პრემიის მისანიჭებლად. 2010 წლის 23 აპრილს წიგნისა და საავტორო უფლებების საერთაშორისო დღეს მოენწყობა გამარჯვებული მთარგმნელების დაჯილდოება და საუკეთესო თარგმანებისაგან შედგენილი კრებულის პრეზენტაცია.

უკვე სამჯერ (2007, 2008, 2009) ჩატარდა სასკოლო კონკურსი ისტორიაში უფროსკლასელებისა და მათი პედაგოგებისათვის. მონაწილეებმა იმოგზაურეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ისტორიული ძეგლების დასათვალიერებლად, გამარჯვებულები კი

დაჯილდოვდნენ ეგვიპტეში, საბერძნეთსა და კაბადოკიაში მათი ურობით.

ჩატარდა დაწყებითი კლასების მათემატიკის პედაგოგების კონკურსები (2007, 2008, 2009). საუკეთესო სასკოლო თვალსაჩინოების შემქმნელი მასწავლებლები დაჯილდოვდნენ კომპიუტერებითა და სხვა ფასიანი საჩუქრებით.

გამომცემლობა „დიოგენე“ აქტიურად მონაწილეობს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ხშირად აწყობს საქველმოქმედო აქციებს – უფასოდ ურიგებს სახელმძღვანელოებს მოსწავლეებს სოციალურად დაუცველი ოჯახებიდან და ბავშვთა სახლების აღსაზრდელებს, საჩუქრად გადასცემს წიგნებს ბავშვთა საავადმყოფოების პაციენტებს. შობას გამომცემლობა ესტუმრება ხოლმე მ. იაშვილის სახელობის ბავშვთა ცენტრალური საავადმყოფოს ონკო-ჰემატოლოგიური ცენტრის განყოფილებას და წიგნებით ასაჩუქრებს ლეიკემიით დაავადებულ ბავშვებს.

ლეჟან თაქთაქიჟვილი

ვეფხისტყაოსნის კოლექციონერები

საქართველოში არ არსებობს ოჯახი, რომელსაც ვეფხისტყაოსნის თუნდაც ერთი გამოცემა რომ არ ჰქონდეს. იგი ხომ ყველა ქართველის სანუკვარი წიგნია. ასე იყო ძველად და ეს ტრადიცია კვლავაც გრძელდება. მეტიც, არის ოჯახები, სადაც ამ გენიალური ნაწარმოების ათობით და ზოგჯერ ასობით სხვადასხვა გამოცემაა დაცული. დიახ, არ ჩათვალთ შეცდომად ან გაზვიარებულად – ასობით გამოცემა, ერთმანეთისაგან განსხვავებული როგორც პოლიგრაფიულად, ასევე სატექსტო ვარიანტებით და ნიუანსებით, აგრეთვე სხვადასხვა ხალხთა ენებზე.

დღეისათვის ვეფხისტყაოსნის სამასამდე გამოცემა არსებობს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში 50 ენაზე დაბეჭდილი. აქედენ ქართულია 100 დანყებული 1712 წლის ვახტანგ მეექვსის სტამბაში დაბეჭდილიდან 2008 წელს გაზეთ „კვირის პალიტრის“ მიერ დასტამბულ და შემდგომ რამდენიმე ქართულ გამოცემაზე.

ვინ იყო პირველი, ვინც ვეფხისტყაოსნის გამოცემების შეგროვება დაიწყო, ძნელი სათქმელია. ვეფხისტყაოსნის თითოეულ ხელნაწერს გამოცემად თუ ჩავთვლით (პაველე ინგოროყვა ასეც ფიქრობდა – ლ. თ.), ვახტანგ მეექვსემ დაიწყო პოემის ხელნაწერთა შეგროვება გამოცემისათვის ტექსტის მომზადების მიზნით.

1888 წელს გადაწყდა პირველი აკადემიური გამოცემის მომზადება და ამ მიზნით შექმნილი კომისიის მიერ შეგროვებული ხელნაწერი და ბეჭდური გამოცემების უმრავლესობა შემდგომ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკას გადაეცა. ჩანს, რომ იმ დროისათვის ვეფხისტყაოსნის არსებული ყველა გამოცემა ჰქონდა დავით ჩუბინაშვილს. ის რუსეთის იმპერიის ბიბლიოფილთა წრეში ცნობილი იყო იმდენად, რომ გარდაცვალების შემდეგ საიმპერატორო ბიბლიოთეკამ შეისყიდა მისი კუთვნილი უცხოური გამოცემები, ქართული გამოცემე-

ბი კი, ილია ჭავჭავაძის მონდომებით, წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას მეცნიერის შთამომავლებმა გადასცეს.

დროთა განმავლობაში ახალ-ახალი გამოცემა იბეჭდებოდა. მე-19 საუკუნის ბოლოს ვეფხისტყაოსნის გამოცემის საქმე რუსეთის იმპერიის ფარგლებს გასცდა. საბჭოთა კავშირის პერიოდში კი გამოცემათა რაოდენობამ რამდენიმე ათეულს გადააჭარბა. მსოფლიოს არც ერთი მსხვილი ბიბლიოთეკა არ ფლობდა არამცთუ ამ გამოცემათა კოლექციას, არამედ ინფორმაციაც კი მათზე ძნელი მოსაპოვებელი გახდა როგორც ქართველ ბიბლიოგრაფთათვისაც კი, ისე საჯარო ბიბლიოთეკისათვის მიუწვდომელი იყო კაპიტალისტურ ქვეყნებში დაბეჭდილი ვეფხისტყაოსანი, ემიგრანტთათვის კი – საქართველოში დაბეჭდილი გამოცემები.

ამ ფონზე ვეფხისტყაოსნის გამოცემების შეგროვება დაიწყო ცნობილმა ექიმმა, ალპინისტმა, პედაგოგმა და საზოგადო მოღვაწემ იოსებ ასლანიშვილმა (1891–1955). მან მიაღწია იმას, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში დაბეჭდილი 76 გამოცემიდან 69 მოიპოვა, ისინი დაცული იყო მის კოლექციაში (ჟურნ. „დროშა“, 1954. №1–2, გვ. 94). იმ დროისათვის 40 ქართული გამოცემა იყო დაბეჭდილი და მათგან ასლანიშვილს 39 ჰქონდა. იოსების ტრაგიკული დაღუპვის შემდეგ კოლექციის შევსება განაგრძო მისმა ძმამ – ვახტანგმა, რომელიც პროფესიით ინჟინერი იყო. წიგნადი გამოცემების გარდა, ასლანიშვილებს პოემის 3 ხელნაწერი ჰქონდათ, ერთ-ერთი მათი წინაპრის ავტოგრაფით არის შემონახული. კოლექცია შეიცავდა აგრეთვე ლიტერატურას რუსთაველის შესახებ. ასლანიშვილების გამოცემებს აკლდა მხოლოდ 1712 წლის ქართული, 1939 წლის რუსული, 2 ჩინური (1949, 1951 წლების), 1917 წლის უნგრული, 1938 წლის ებრაული, 1945 წლის იტალიური გამოცემები. ვახტანგ ასლანიშვილის გარდაცვალების შემდეგ ეს კოლექცია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკამ შეიძინა და დღეს იქ ინახება. ვახტანგ ასლანიშვილმა იმ დროისათვის შეუძლებელი შეძლო და კოლექციას შემატა 1943 წელს ბერლინში ქართულად გამოცემული მინიატურული ფორმატის, აგრეთვე ემიგრანტ დავით ხელაძის მიერ 1933 წელს პარიზში დაბეჭდილი, კ. ბალმონტის მიერ თარგმნილი ვეფხისტყაოსნის რუსული გამოცემა და არტურ ლაისტის მიერ ლაიფციგში გამოცემული თარგმანი.

1937 წელს, საქართველოში რუსთაველის საიუბილეო დღეებში, გადაწყვიტა პოემის გამოცემაზე შეგროვება შალვა სიმონის ძე ას-

ათიანმა და საუკეთესო კოლექციაც შეაგროვა. იგი ასლანიშვილებთანაც ურთიერთობდა. მის კოლექციაში დაცული იყო არა მარტო წიგნადი გამოცემები, არამედ რუსთაველთან დაკავშირებული ფოტოები, ღია ბარათები, ფირფიტები, რეპროდუქციები, ბუკლეტები, სამკერდე ნიშნები.

1964 წელს ცნობილმა უკრაინელმა პოეტმა მიკოლა ბაჟანმა თავისი ნათარგმნი ვეფხისტყაოსნის გამოცემა შალვა ასათიანს გადასცა წარწერით: „მსურს თქვენი ძვირფასი კოლექცია შეივსოს ჩემი მოკრძალებული ნაღვანით – ჩემ მიერ თარგმნილი ვეფხისტყაოსნის გამოცემით“ (გაზ. „ზარია ვოსტოკა“, 23 აგვისტო). 1966 წელს რუსთაველის საიუბილეო დღეებში შალვა ასათიანმა საკუთარ სახლში მოაწყო რუსთაველის გამოცემათა გამოფენა, რომელსაც არაერთი დამთვალიერებელი ჰყავდა.

რუსთაველის გამოცემებს აგროვებდა საქართველოს ყველაზე დიდი და ლეგენდარული ბიბლიოფილი და წიგნის მოამაგე იოსებ გრიშაშვილი. მის კოლექციაში დაცულია ვეფხისტყაოსნის 1712 წლის გამოცემა, რომელიც პოეტს, ასევე ცნობილმა ბიბლიოფილმა და ქართული ლიტერატურის მკვლევარმა, აკადემიკოსმა ალექსანდრე ბარამიძემ აჩუქა. ბატონი ალექსანდრე ვეფხისტყაოსნის გამოცემათა საუკეთესო კოლექციას ფლობდა, მაგრამ არც გრიშაშვილის და არც ბარამიძის კოლექციები არ ასახავდნენ პოემის გამოცემათა ისეთ სრულ სურათს, როგორც ასლანიშვილებს და ასათიანს ჰქონდათ. არადა, 1712 წლის ვახტანგისეული გამოცემა ასლანიშვილებს და ასათიანს არ მოეპოვებოდათ.

ალექსანდრე ბარამიძემ თავისი კოლექცია საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრს უანდერძა, მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ ეს ანდერძი ქალაქდზე დარჩა.

ვეფხისტყაოსნის გამოცემათა საინტერესო კოლექციას ფლობდა ცნობილი საბიბლიოთეკო მოღვაწე, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკის დირექტორი ნოდარ გურგენიძე. ასლანიშვილები მისი ბიძები იყვნენ და, ალბათ, მათი წაბაძვით გაუჩნდა საკუთარი კოლექციის შეგროვების სურვილი. პირველი წიგნი, რომელიც ნოდარ გურგენიძეს მამამ აჩუქა, ვეფხისტყაოსანი იყო, მაშინ იგი საშუალო სკოლაში სწავლობდა. 1996 წლისათვის მისი კოლექცია ვეფხისტყაოსნის 200-ზე მეტ სხვადასხვა გამოცემას მოიცავდა.

ვეფხისტყაოსნის საინტერესო კოლექცია ჰქონდა ნოდარ ქებაძეს. იგი ყველაზე მრავალრიცხოვანი იყო, გამოირჩეოდა არაერთი იშვიათი გამოცემით, საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე გამოცემულ თითქმის ყველა გამოცემას მოიცავდა. მისი კოლექცია ამ მხრივ გამორჩეულია.

ზემოთ აღნიშნულ კოლექციათა მფლობელებს, რუსთაველის გამოცემათა პოპულარიზაციით გაცილებით სჯობნიდა ინჟინერი ვახტანგ ნათენაძე (1908–1988). ჩემს ყმანვილობაში ვერის ბაღს კიროვის სახელი ერქვა. კვირაობით წიგნის მოყვარულები იქ იკრიბებოდნენ: თავიდან ჩუმ-ჩუმად, ვითომ საჭადრაკო ლიტერატურის გასაცვლელად და, სინამდვილეში კი – ძნელად საშოვნელი გამოცემების შესაძენად. ასე თუ ისე, იქ საბჭოთა კავშირში გამოცემულ ყველა წიგნს იშოვიდი. იქიდან მახსოვს, მითხრეს – ამ კაცს (ვახტანგ ნათენაძეს – ლ. თ.) მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში გამოცემული ვეფხისტყაოსანი აქვსო, გამიკვირდა. ერთხელაც, მელიქიშვილის ქუჩაზე ბუკინისტურ მაღაზიაში დავინახე იგი, ბუკინისტ ტიმოთე მახაურთან მოსაუბრე. „ქართლის ცხოვრების“ გამოცემა იყიდა მაშინ.

ვ. ნათენაძის კოლექცია არაერთი გამოფენის მშვენება იყო. მოსკოვშიც გამოფინეს და დიდი გამოხმაურება ჰქონდა. მისთვის საინტერესო გამოცემებს ფანტასტიურ ფასად ყიდულობდა. გამოფენებში უსასყიდლოდ მონაწილეობდა. მანვე დაუთმო გამომცემლობას ვეფხისტყაოსნის 1888 წლის ქართველიშვილისეული ორიგინალი რეტოპრინტული გამოცემის ყდის დასაბეჭდად და, სამწუხაროდ, ვერ მოესწრო ამ წიგნის დასრულებას. ამავე გამოცემის შიდა გვერდები ნოდარ ქებაძის ეგზემპლარიდან გაკეთდა.

ვეფხისტყაოსნის გამოცემებს 1950 წლიდან აგროვებდა ნოდარ ჩხეიძეც, რომლის კოლექციაც მეტად საინტერესო იყო. მისი გამოფენა მოენყო მოსკოვში 1987 წელს ცნობილი გამომცემლის, სიტინის სახლ-მუზეუმში. ამ გამოფენას უამრავი დამთვალიერებელი ჰყავდა.

ვეფხისტყაოსნის გამოცემათა იშვიათ კოლექციას ფლობდა ნოდარ გურაბანიძე, რომლის შვილიშვილია – ნინო, მეუღლე საქართველოს ყოფილი პრემიერ-მინისტრის ზურაბ ჟვანიასი. ეს კოლექცია მათ ოჯახში ინახება და ბატონმა ზურაბმაც არაერთი გამოცემით შეავსო.

პოლიტიკოსებს ვეფხისტყაოსნის გამოცემებს უმთავრესად,

ჩუქნიან ხოლმე გამომცემლები, მთარგმნელები და შემდეგ ერთნი კოლექციის შეგროვებასაც იწყებენ. ვეფხისტყაოსნის გამოცემების საინტერესო კოლექციას ფლობს ასლან აბაშიძე, ფლობდა ბადრი პატარკაციშვილი, რომელმაც თავისი შვილების ქორწილის მონაწილეთათვის ვეფხისტყაოსნის გამოცემებიც დაამზადებინა ქართულ, რუსულ და უკრაინულ ენებზე.

ვეფხისტყაოსნის გამოცემათა კოლექციას აგროვებს საქართველოს სახელმწიფო მინისტრი რეინტეგრაციის საკითხებში თემურ იაკობაშვილი.

დღეისათვის ვეფხისტყაოსნის ყველაზე სრული კოლექციის მფლობელია ბატონი გურამ ახალაია – პაატა ბურჭულაძის საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდ „იავნანას“ აღმასრულებელი დირექტორი. კოლექცია მოიცავს გამოცემებს 1712 წლის პირველი ქართული გამოცემიდან დღემდე. არანაკლები კოლექცია აქვს ამ წერილის ავტორსაც.

შედარებით მოკრძალებულ კოლექციებს ფლობენ აკადემიკოსი თამაზ გამყრელიძე, პროფ. რევაზ ჟორდანიას, პროფ. დავით ჯობაძე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ბუბა კუდავა, ცნობილი ჟურნალისტი პაატა ნაცვლიშვილი, ფილოსოფოსი დავით თაქთაქიშვილი, თემურ ბუჩუკური, რომელიც ვეფხისტყაოსნის არაერთ იშვიათ გამოცემას ფლობს. ეს ისინი, ვინც ჩვენთვის ცნობილია.

ერთ წერილში ვეფხისტყაოსნის გამოცემათა კოლექციის მფლობელთა სრული სახით წარმოდგენა ძნელია, პრაქტიკულად შეუძლებელიც. ვინც იცის, საქართველოში ან მის გარეთაც არიან ვეფხისტყაოსნის ისეთი შემგროვებლებიც, ჩრდილში დგომას რომ არჩევენ, არადა მათი კოლექცია იქნებ არანაკლებია ზემოთ დასახელებულ პირთა კოლექციებზე.

ვეფხისტყაოსნის კოლექციონერთა შრომა და ღვაწლი უდაოდ დიდ დაფასებასა და აღიარებას იმსახურებს.

ქალბატონო ღია, გილოცავთ საიუზილეო თარიღს!

მოღვაწეებთან შეხვედრები წარუშლელ შთაბეჭდილებად რჩებიან დამსწრეთა მეხსიერებაში.

ასოციაციის ყოველწლიური აღმანახი „მნიგნობარი“, რომელიც მკითხველს მოუთხრობს წიგნებსა და წიგნების შემქმნელებზე, ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე, ძიებაზე წიგნის სამყაროში, სხვადასხვა ქვეყნისა და მხარის მნიგნობრებზე, აგრეთვე, ასოციაციის მიერ ქართველ მწერალთა და პოეტთა მინიატურული წიგნების სახით გამოცემა ერის სულიერებასა და კულტურაზე ზრუნვის საუკეთესო მაგალითია.

რაოდენ სასიხარულო და სასიამოვნოა, რომ მნიგნობართა ასოციაციის ამ სასახელო საქმეთა მესვეური თითქმის ორი ათეული წელია შესანიშნავი ქართველი მანდილოსანი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, თავად მნიგნობარი და ქართული კულტურის თავდადებული ქომაგი ქალბატონი ღია ნადარეიშვილი ბრძანდება. სწორედ მისი და ასოციაციის თანამშრომელთა შესანიშნავი კოლექტივის მონდომებისა და თავგანწირული შრომის შედეგია, რომ ყველაზე ურთულეს პერიოდში, უიმედობამდე მისულ მდგომარეობაშიც კი, მნიგნობრებს არცერთი დღით არ შეუჩერებიათ მუშაობა, პირიქით, უფრო მეტი ენერჯითა და შთაგონებით ებრძოდნენ სიძნელებს, რათა გადაეღრჩინათ წინაპარ-

თა ნაანდერძევი და ნაამაგარი, ერის სულიერებისათვის ესოდენ აუცილებელი ორგანიზაცია.

გილოცავთ, ძვირფასო ქალბატონო ლია, თქვენი ცხოვრების საიუბილეო თარიღს. კვლავ ჩვეული სიღარბისლით და გამარჯვებებით გვევლოთ ქართული სიტყვის, ქართული წიგნიერების უკვდავებისაკენ მიმავალ გზაზე.

დღეგრძელობას, ჯანმრთელობას, ოჯახის ბედნიერებას, გაბრწყინებულ საქართველოში ცხოვრებას გისურვებთ!

მარიამ ლორთქიფანიძე, გიგა ლორთქიფანიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, როინ მეტრეველი, ნოდარ ჭითანავა, ნოდარ ტაბიძე, ნანა ხაზარაძე, არმაზ სანებლიძე, ნელი გურგენიძე, ნათელა ვასაძე, გურამ გოგიაშვილი, ლეო ჩიქავა, რეზო ბალანჩივაძე, რაფიელ ჩიქოვანი, გომარ სიხარულიძე, ოთარ ჟორდანია, ვაჟა კეშელავა, ემზარ კვიციანიშვილი, თემურ ფანჯიკიძე, ფარნა ლომაშვილი, გურამ ახალაია.

რეკავზ ბალანჩივაძე

ქალა მნიგნობრობისა...

ახლა, როცა ამ შეშლილ, შეშლილ სამყაროში ყველაფერი ისეა არეული, ყველაფერი ისეა თავდაყირა დაყენებული, რომ მყარი, უცვლელი ზნეობრივი ღირებულებები თითქმის აღარც კი არსებობენ, მე ერთ ისეთ ორგანიზაციაზე მინდა ვისაუბრო, რომელიც ბეჯითად იცავს ტრადიციულ ზნეობრივ ღირებულებებს, ყოველნაირად ცდილობს ქართული ეროვნული ცნობიერების ამალღებას და განმტკიცებას, ილიას უკვდავი დევიზის — „მამული, ენა, სარწმუნოება“ ცხოვრებაში გატარებას. ეს ორგანიზაცია არის საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაცია, რომელიც ადრე საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებად იწოდებოდა. დღეს ამ ორგანიზაციის სახელწოდებაც და საქმეებიც მთელი საქართველოს ინტელიგენციის რჩეულმა ნაწილმა იცის და, თუ ვინმემ არ იცის, იმათ გასაგონად ვიტყვი:

ეს ორგანიზაცია 1974 წლიდან არსებობს და მას სხვადასხვა დროს ჩვენი ერის ისეთი სასიქადულო ადამიანები ხელმძღვანელობდნენ, როგორებიც იყვნენ: აკად. ევგენი ხარაძე, პოეტი-აკადემიკოსი ირაკლი აბაშიძე, საქართველოს გამომცემლობათა სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარე რევაზ ლლონტი, მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე გურამ ფანჯიკიძე (საზოგადოების ხელმ-

ძღვანელები), ცნობილი ჟურნალისტები: დავით კაკაბაძე და გურამ ბუხნიკაშვილი (თავმჯდომარის მოადგილეები), რესპუბლიკური გამგეობის პრეზიდენტის წევრები: აკადემიკოსი ანდრია აფაქიძე, აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი, პროფესორები: თენგიზ ბუაჩიძე და ლევან თოიძე, ქართული კულტურის ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი წარმომადგენელი აკაკი ძიძიგური და მრავალი სხვა.

ამჟამად საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნივნილბართა ასოციაციის თავმჯდომარეა ქართული წიგნის ნამდვილი ქომაგი და მოამაგე, ქართული კულტურის თვალსაჩინო მოღვაწე, ცნობილი ჟურნალისტი და რედაქტორ-გამომცემელი, მრავალი ტიტულითა და ჯილდოთი დამშვენებული ქალბატონი ლია ნადარეიშვილი (აღარაფერს ვიტყვი მის დიდ ცხოვრებისეულ გამოცდილებაზე, მის საქმიანობაზე სახელისუფლო ორგანოებში და ა.შ.).

ქალბატონი ლია თითქმის ორი ათეული წელია, რაც ამ ორგანიზაციას უდგას სათავეში და ამ ხნის განმავლობაში ბევრი სასიკეთო საქმეც აქვს მას და მის ორგანიზაციას გაკეთებული, მაგრამ მე მაინც, პირველ რიგში, ის ავადმოსაგონარი წლები მინდა გავიხსენო, როცა საქართველოში ძმათა მკვლეელი ომი მიმდინარებდა, როცა ყველაფერი ინგრეოდა და ნადგურდებოდა, რასაც კი რაიმე მატერიალური ან სულიერი ღირებულება გააჩნდა, როცა ადამიანებს ანუხებდათ შიმშილი, სიცივე, უგზობობა, უშუქობა, უხელფასობა, როცა ადამიანები ცხოვრობდნენ შიშის, უიმედობისა და სასონარკვეთილების ატმოსფეროში, სწორედ ამ გაუსაძლის პირობებში არსებობდა დაწესებულება, სადაც შეკრებილი ადამიანები თავს მშვიდად და დაცულად გრძნობდნენ, სადაც მსჯელობდნენ იმაზე, რაზედაც გარეთ არავის ეცალა სალაპარაკოდ, ანუ მსჯელობდნენ სულიერებაზე, სიკეთეზე, მშვენიერებასა და ჭეშმარიტ ღირებულებებზე. იცვლიდნენ რა გარემოს, ამ ადამიანებს უბრუნდებოდათ ადამიანური სითბო, ურთიერთსიყვარული და პატივისცემა, უბრუნდებოდათ კეთილი ღიმილი და ესახებოდათ მომავლის იმედი. ამიტომ იყო, რომ ისინი ისე ეტანებოდნენ ამ ორგანიზაციას, როგორც ოაზისს უდაბნოში, როგორც ჰაერს უჰაერო სივრცეში, როგორც სითბოს სიცივეში... და ა. შ. რა ბედნიერებაა, რომ ამ ორგანიზაციამ ეს მიმზიდველობა და ხიბლი დღემდე შეინარჩუნა.

ქალბატონმა ლია ნადარეიშვილმა თავისი ავტორიტეტითა და პიროვნული ხიბლით მოახერხა ის, რომ ასოციაციის ხშირი სტუმრები იყვნენ დიდებული ანა კალანდაძე, პროფ. სოლომონ ხუციშვი-

ლი, პროფ. ლევან მენაბდე და მრავალი სხვა. ამჟამად ასოციაციის საქმიანობაში აქტიურად არიან ჩართული ისეთი ცნობილი ადამიანები, როგორებიც არიან: აკად. მარიამ ლორთქიფანიძე, პროფ. ნანა ხაზარაძე (პრეზიდენტის წევრი), პროფ. დალი ფანჯიკიძე, აკად. ლეო ჩიქავა, ცნობილი მწერალი და ჟურნალისტი გურამ გოგიაშვილი, პროფ. რაფიელ ჩიქოვანი, პროფ. ოთარ ყორდანი, პროფ. თეიმურაზ ფანჯიკიძე, პროფ. ფარნაოზ ლომაშვილი, ფონდ „იანვანას“ აღმასრულებელი დირექტორი გურამ ახალაია და მრავალი სხვა.

მნიგნობართა ასოციაცია რამდენიმე ძირითადი მიმართულებით წარმართავს თავის მუშაობას: პირველი – ეს არის ახალი წიგნების პრეზენტაცია.

წიგნების პრეზენტაციაზე რომ ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება საგანგებოდ არ გამოვყოთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ეპისტოლეების ტომეულთა პრეზენტაცია, მისივე ეპისტოლეებიდან ამოკრეფილი და გიორგი შიხაშვილის მიერ ცალკე წიგნად გამოცემული „მეცნიერების, განათლების, კულტურისა და ხელოვნების შესახებ“ წარდგინება. აქვე ისიც მინდა გავიხსენო, რომ იმ „ცხელ“ დღეებში, როცა ქართველთა და აფხაზთა კონფლიქტმა ზენიტს მიაღწია, მნიგნობართა ასოციაციაში, მისი თავმჯდომარის ქალბატონ ლია ნადარეიშვილის ინიციატივით, შეიქმნა პოლიტოლოგთა კლუბი (ხელმძღვანელი – პროფ. ვაჟა კეშელავა), რომელიც ცნობილ პოლიტოლოგთა მონაწილეობით იხილავდა კონფლიქტოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკის უაქტუალურეს საკითხებს.

ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება ასოციაციის საქმიანობისა არის მინიატიურული წიგნების გამოცემა. მინდოდა ამ წიგნების ჩამოთვლა, მაგრამ, რომ ჩამოვწერე, მივხვდი, რომ ეს შეუძლებელი იქნებოდა. ყველა ამ ულამაზესი, მხატვრულად უზადოდ გაფორმებული და მალალ პოლიგრაფიულ დონეზე გამოცემული წიგნის მთავარი რედაქტორი ქალბატონი ლია ნადარეიშვილია.

და კიდევ ერთი სფერო – ეს არის მნიგნობართა ასოციაციის ყოველწლიური ორგანოს „მნიგნობრის“ გამოცემა. იგი 1980 წლიდან გამოდის და მოგვითხრობს მნიგნობრებსა და მათ საქმიანობაზე როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის გარეთ. „მნიგნობრის“ მთავარი რედაქტორია ცნობილი მწერალი და მეცნიერი, პროფესორი ნოდარ ტაბიძე. ქალბატონი ლია ნადარეიშვილი ამ აღმანახის სარედაქციო საბჭოს წევრია.

ზემოთ მე მნიგნობართა ასოციაციის გამგეობის საქმიანობაზე ვისაუბრე. ახლა მინდა ისიც ვთქვა, რომ გამგეობასთან 2007 წელს შეიქმნა მნიგნობართა კლუბები ინტერესების მიხედვით. „მნიგნობარ ქალთა კლუბი“ (ხელმძღვანელი – ნელი გურგენიძე), „ლიტერატორთა კლუბი“ (ხელმძღვანელები — პროფ. გურამ ბენაშვილი და პროფ. ნესტან სულავა), „ჟურნალისტთა კლუბი“ (ხელმძღ. — ნოდარ ტაბიძე), „კულტურისა და ხელოვნების მოღვაწეთა კლუბი“ (ხელმძღვანელები – ცნობილი რეჟისორი გიგა ლორთქიფანიძე და პროფ. რეზო ბალანჩივაძე). პოლიტოლოგთა კლუბი (ხელმძღვანელი – პროფ. ვაჟა კეშელავა.

გარდა ზემოაღნიშნული საქმიანობისა, მნიგნობართა ასოციაციაში ეწყობა სხვა სახის ღონისძიებებიც, ისეთები როგორცაა: შეხვედრები გამოჩენილ ადამიანებთან, წიგნების გამოფენა ამა თუ იმ ბიბლიოფილის (მაგალითად, მამია ხარაზის, გურამ ახალაიას) კოლექციიდან, ქართული ექსლიბრისის ცალკეული ნიმუშების გამოფენა.

ყოველივე ზემონათქვამი, ცხადია, ბოლომდე ვერ ასახავს იმ დიდ და უაღრესად საინტერესო მუშაობას, რომელსაც ეს ორგანიზაცია, რაგინდ საკვირველიც არ უნდა იყოს, ყოველგვარი დაფინანსების გარეშე ახორციელებს. დიახ, დიახ, მთელი ეს საქმიანობა ისე ტარდება, რომ ასოციაციას არავითარი სახელმწიფო სუბსიდია არ გააჩნია. არადა, დღეს ამ ორგანიზაციის ამგვარი უგულვებელყოფა ჩვენი ცხოვრების კიდევ ერთი პარადოქსიაა. დღეს ხომ იგი იგივე საქმეს აკეთებს, რასაც წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება აკეთებდა ილია ჭავჭავაძის დროს და მისი ხელმძღვანელობით... ჩვენი ახალგაზრდების დიდ ნაწილს, სამწუხაროდ, არათუ ნაკითხული არა აქვს ილიას, აკაკის, ვაჟას და სხვათა ძირითადი ნაწარმოებები, არამედ მათი ჩამოთვლაც არ შეუძლიათ (ამაზე უკვე ტელევიზიამაც დაიწყო ლაპარაკი). მარტო კომპიუტერი საქმეს ვერ შველის. თუ შენი ენა და მამული გიყვარს, „ოთარაანთ ქვრივს“ და „ბაში-აჩუკს“ მარტო ფილმის სახით კი არ უნდა უცქერდე, არამედ უნდა კითხულობდე კიდევ. თანაც თაობათა ცვლა არ წყდება. ყოველ თაობას თავისი მომსახურება უნდა.

ამგვარ სიტუაციაში ფასდაუდებელია მნიგნობართა ასოციაციის როლი და მნიშვნელობა წიგნის პროპაგანდის საქმეში. წინათ წიგნის მოყვარულთა საქალაქო და რაიონული ორგანიზაციები მოქმედებდა მთელი ქვეყნის ფარგლებში. ახლა, სამწუხაროდ, მათი ნაწილია მხოლოდ დარჩენილი.

აი, ამ ფონზე კიდევ უფრო უკეთ იკვეთება მნიგნობართა ციაციის თანამშრომელთა ენთუზიაზმი და საქმისადმი თავდადება. სწორედ ამიტომ მინდა დიდი მადლიერება გამოვხატო თითოეული მათგანის მიმართ. ესენი არიან: ლეილა ბარაბაძე – მთავარი სპეციალისტი წიგნის პროპაგანდის დარგში, ქალბატონი, რომლის ერთგულება და თავდადება მისდამი მინდობილი საქმისადმი ცოტა ანაქრონიზმადაც კი გამოიყურება თანამედროვე ტოტალური უპასუხისმგებლობისა და გულგრილობის პირობებში. საგამომცემლო განყოფილების გამგე და აღმანახ „მნიგნობრის“ პასუხისმგებელი მდივანი, თავისი საქმის დიდი პროფესიონალი შოთა კობიაშვილი, საოცრად გემოვნებიანი ჟურნალისტი, უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი, რედაქტორი (გაჭირვების შემთხვევაში კორექტორის საქმესაც რომ ითავსებს) რუსუდან ბულისკერია, საერთო განყოფილების გამგე, საოცრად აქტიური და ენერგიული ადამიანი თინათინ გურგენიძე. აქვე მინდა გავიხსენო საორგანიზაციო განყოფილების გამგე, ამ ცოტა ხნის წინათ განსვენებული ქალბატონი ლიანა ჭანტურია.

ყველა მათგანი (ცხადია, ასოციაციის თავმჯდომარესთან ერთად) სახელმწიფოს უმაღლესი ჯილდოთი – „ღირსების ორდენით“ არის დაჯილდოებული.

დაბოლოს, მინდა მოკლედ შევაფასო მნიგნობართა ასოციაციის თანამშრომელთა საქმიანობა და დავსვა კითხვა: რა არის ეს? რა ჰქვია ყველაფერ ამას? არ მინდა, ძალიან ხმამაღალი ნათქვამი გამომივიდეს, მაგრამ, რასაკვირველია, ამას ჰქვია სიკეთის ქმნის ნება, საქმისადმი ერთგულება და თავდადება, საკუთარი ქვეყნის, საკუთარი კულტურის სიყვარული, რომელიც ასე მოჭარბებულად აქვს ამ ორგანიზაციის თითოეულ წევრს და უპირველესად, მის ხელმძღვანელს, დიდებულ ქალბატონს ლია ნადარეიშვილს!

ბარაქალა მათ საქმეს, ბარაქალა მათ მამულიშვილობას!

ღმერთი იყოს მათი შემწე და მფარველი.

დიდებულ ქართველ მეცნიერსა და მოღვაწეს, ბატონ რაფიელ ჩიქოვანს

ბატონო რაფიელ,

საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებისათვის დიდი პატივია მოგესალმით თქვენ, გამოჩენილ ქართველ მეცნიერს, საზოგადო მოღვაწეს, ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორს, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორს, საქართველოს საინჟინრო აკადემიის აკადემიკოსს, საერთაშორისო ოპტიკური ტექნიკის საზოგადოების საქართველოს ეროვნული კონ-

მიტეტის თავმჯდომარეს, მეცნიერების ისტორიის საზოგადოების პრეზიდენტს 80 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.

თქვენმა როგორც მეცნიერისა და პიროვნების დამოკიდებულებამ ადამიანებისადმი საყოველთაო პატივისცემა და ავტორიტეტი მოგიპოვათ.

თქვენს მიერ გამოქვეყნებული ასზე მეტი ნაშრომი და სახელმძღვანელოები სამეცნიერო წრეების დიდ ინტერესს იმსახურებს.

გარდა ძირითადი საქმიანობისა დიდი წვლილი მიგიძღვით როგორც სამეცნიერო საქმის გამოჩენილ ორგანიზატორს, სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტ „მიონისა“ და მისი ქარხნის დირექტორს.

თქვენ წიგნისა და მნიგნობრობის დიდი მოამაგე ბრძანდებით. ტექნიკური დარგის ნაშრომებთან ერთად დიდ ინტერესს იმსახურებს უნიკალური წიგნის „ბაგრატიონების სამეცნიერო და კულტურული მოღვაწეობის“ მომზადება და გამოცემა, აგრეთვე მრავალი კრებულის გამოცემა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერების მოღვაწეობისა და სახელის უკვდავსაყოფად.

ბატონო რაფიელ, საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციისათვის, ყველა წიგნის მოყვარულისათვის საამაყოა ის ყურადღება და თანადგომა, რომელსაც ჩვენი საქმიანობისადმი იჩენთ. მიუხედავად დიდი სამეცნიერო დატვირთვისა, აქტიურად მონაწილეობთ მნიგნობართა ასოციაციის მიერ ჩატარებულ ღონისძიებებში. ყოველთვის ვგრძნობთ დიდ ინტერესსა და მხარდაჭერას თქვენი მხრიდან.

თქვენ ჭეშმარიტად დიდებული მეცნიერი და პიროვნება ბრძანდებით.

გისურვებთ ჯანმრთელობასა და დიდხანს სიცოცხლეს, რამეთუ სამეცნიერო მოღვაწეობითა და გამოცდილებით ჩვენი ქვეყნის აღმავლობას სჭირდებით. კვლავაც წარმატებით გველოთ ღრმადშინაარსიანი ცხოვრების გზაზე სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მნიგნობართა ასოციაცია

მწერალი და გიზლიოთეკათმცოდნე მწერლის ოჯახიდან

გასული საუკუნის 30-იანი წლებში, ბათუმში, ცნობილი ქართველი მწერლის პარმენ ლორიას ოჯახი ცნობილი იყო როგორც ალზრდის, განათლებისა და ბავშვთა სულიერი წრთობის დიდი და თბილი კერა. ოჯახის უფროსი პატარებს იმთავიდანვე სამშობლოს სიყვარულისა და შრომისადმი პატივისცემის გრძნობას უწერგაედა. ოჯახის დიასახლისი, ქალბატონი ქსენია მგელაძე, ფრიად განათლებული, სათნოებით აღსავსე და ნამდვილი აღმზრდელისათვის დამახასიათებელი ყველა თვისებებით შემკული პიროვნება იყო. მას რუსული გიმნაზია ჰქონდა დამთავრებული და ლიტერატურა უბრალოდ კი არ უყვარდა, არამედ... ოჯახში პატარებს ქართველი და რუსი მწერლების საბავშვო თხზულებებს ხმამაღლა უკითხავდა. სწორედ მან ჩაუნერგა შვილებს წიგნისადმი სათუთი მოპყრობა და წაკითხულის შესახებ აზრის ჩამოყალიბება. ბატონი ალექსანდრე 1934 წლის 23 აგვისტოს ასეთ ოჯახურ გარემოში დაიბადა და აღიზარდა.

ყმანვილს წერა-კითხვა სკოლაში შესვლამდე შეასწავლეს. 1942 წელს იგი შევიდა ბათუმის ვაჟთა I საშუალო სკოლაში და იმთავიდანვე ყურადღება მიიქცია თავისი სიბეჯითით, ნიჭიერებითა და უფროსებისადმი მოკრძალებული დამოკიდებულებით. ალექსანდრემ უმცროსი სასკოლო ასაკიდანვე გამოავლინა სწრაფვა შემოქმედებითი საქმიანობისადმი. უყვარდა ლექსების საჯაროდ კითხვა, იტაცებდა კინო და თეატრი. თავისუფალი დროის დიდ ნაწილს კითხვაში ატარებდა. ცოტა მოგვიანებით პატარ-პატარა პიესების წერა დაიწყო. მონაწილეობდა დისპუტებში, წიგნების განხილ-

ვა-გარჩევებში და ლიტერატურული გმირების გასამართლებებში
 ნიგნებისა და შემოქმედებითი მუშაობისათვის მას დიდმა მწე-
 რალმა ცალკე კუთხე გამოუყო. სწორედ ასეთმა ნიგნიერმა გარე-
 მომ განაპირობა მისი ინტელექტუალური ზრდა, ხოლო ცოტა მოგ-
 ვიანებით, საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ, პროფესიის
 არჩევაც.

1954 წელს ბათუმის ვაჟთა I საშუალო სკოლის წარჩინებით
 დამთავრების შემდეგ, მან საბოლოოდ გადაწყვიტა ნიგნიერ გარე-
 მოსთან არა უბრალოდ დაკავშირება, არამედ ამ დარგის, ამ სფე-
 როს საფუძვლიანი და მეცნიერული შესწავლა. იმავე წელს სწავლა
 განაგრძო ა. ს. პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედა-
 გოგიურ ინსტიტუტში ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და ბიბლიოგ-
 რაფიის სპეციალობაზე. 1958 წელს წარჩინებით დაასრულა უმაღ-
 ლესი სასწავლებელი და აქედან მოყოლებული ნახევარ საუკუნეზე
 მეტი ხნის განმავლობაში მოღვაწეობს ამ დარგში. ჯერ კიდევ სტუ-
 დენტი იგი მუშაობს ლაბორანტად, შემდეგ უფროს მასწავლებლად,
 ხოლო დისერტაციის დაცვის შემდეგ (1972) რამდენჯერმე იქნა არ-
 ჩეული ბიბლიოთეკათმცოდნეობის ფაკულტეტის დეკანად, კათედ-
 რის გამგედ.

2004 წელს ა. ლორია, მრავალი მეცნიერული გამოკვლევისა და
 ნაყოფიერი პედაგოგიური მოღვაწეობის გამო, არჩეული იქნა ბიბ-
 ლიოთეკათმცოდნეობის კათედრის პროფესორად. 2007 წლიდან
 დღემდე მუშაობს ი. ჭავჭავაძის უნივერსიტეტის საპატიო პროფე-
 სორის თანამდებობაზე. მას, როგორც პედაგოგსა და მკვლევარს,
 სტუდენტებთან, მომავალ ბიბლიოთეკარებთან და პრაქტიკოსებ-
 თან მუშაობის მდიდარი გამოცდილება აქვს. სწორედ ამან განაპი-
 რობა მის მიერ შექმნილი სახელმძღვანელოებისა და მეცნიერული
 პუბლიკაციების დანიშნულება და პრაქტიკასთან ორგანული კავ-
 შირი.

1960–2009 წ.წ. ა. ლორიამ შექმნა და გამოაქვეყნა 14 სახელ-
 წოდების წიგნი ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და ბიბლიოგრაფიის
 დარგში, ასზე მეტი სამეცნიერო სტატია, რეცენზია, მიმოხილვა,
 ისტორიული ხასიათის მასალები, რომლებმაც ერთგვარად შუქი
 მოჰფინა საქართველოში საბიბლიოთეკო საქმისა და ბიბლიოგრა-
 ფიის ისტორიის ბევრ, მანამდე უცნობ დეტალებსა და ფაქტებს.
 ბატონი ალექსანდრე პედაგოგიურ მუშაობას ეწეოდა თბილისის
 თეატრალურ უნივერსიტეტშიაც და ბიბლიოთეკართა კვალიფიკა-
 ციის ასამაღლებელ კურსებზე. იგი, როგორც პედაგოგი და მკვლე-

ვარი, ზედმინევით ახლოს იცნობს ბავშვთა კითხვის საკითხებს ამ პრობლემას მიუძღვნა არა ერთი და ორი ნაშრომი. დღესაც წარმატებით ხელმძღვანელობს საქართველოს საბიბლიოთეკო ასოციაციის სასკოლო ბიბლიოთეკებთან მუშაობას. იგი აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოში საბიბლიოთეკო საქმის იურიდიული საფუძვლების შემუშავებასა და ამ დარგის კონცეფციის პროექტის შედგენაში.

ა. ლორია, როგორც გამოცდილი მკვლევარი და საბიბლიოთეკო საქმის ყოველმხრივ მცოდნე პროფესიონალი, წლების განმავლობაში მუშაობდა კონსულტანტად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკაში. მას საკუთარი თვალით აქვს ნანახი და შესწავლილი მრავალი უცხო ქვეყნის ბიბლიოთეკები. სამეცნიერო მივლინებით იმყოფებოდა აშშ-ში, კანადაში, დასავლეთ გერმანიაში. აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოში და საზღვარგარეთ მოწყობილ სამეცნიერო კონფერენციებსა და სიმპოზიუმებში.

2000 წლიდან დღემდე ა. ლორია არის პირველი ქართული პროფესიული ჟურნალის „საქართველოს ბიბლიოთეკის“ მთავარი რედაქტორი. რედაქტორობის პერიოდში უფრო ნათლად გამოვლინდა მისი, როგორც მწერლის, ჟურნალისტის, მკვლევარის ნიჭი და შემოქმედებითი უნარი.

ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და ბიბლიოგრაფიის დარგში ა. ლორიას მიერ შექმნილმა ნაშრომებმა ღრმა კვალი დააჩნია დარგის განვითარებას. ნაშრომებს ქართული კულტურის, წიგნმცოდნეობისა და ბიბლიოთეკათმცოდნეობის მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის. არანაკლებ საინტერესოა ა. ლორიას შემოქმედებითი მუშაობა, მისი ჭიდილი მხატვრულ სიტყვასთან. როგორც აღვნიშნეთ, იგი ადრეული ასაკიდან წერდა პიესებს, შთაბეჭდილებებს თეატრალურ სპექტაკლებზე, გამოირჩეოდა დეკლამატორის ნიჭით. სწორედ სიყრმიდან შეძენილი ცოცხალი შთაბეჭდილებებითა და დაუოკებელი სწრაფვით მივიდა იგი შემოქმედების იმ დონემდე, როდესაც მან გაბედა და საკუთარი ნააზრევი მხატვრულ ფორმებში გადმოსცა.

განსაკუთრებით საინტერესოა მისი პირველი ნაბიჯები პოეზიაში, დრამატურგიაში. 1957 წლიდან იგი პერიოდულად აქვეყნებდა პიესებს, მოთხრობებს, რეცენზიებს აჭარის ლიტერატურულ პრესაში („ლიტერატურული აჭარა“, „ტალღა“, „ჭოროხი“). უფრო მოგვიანებით მისი ნაწარმოებები გამოჩნდა ჟურნალ „პიონერსა“ და „ნაკადულში.“ 1985 წელს „პიონერის ბიბლიოთეკის“ სერიით

გამოიცა მისი მოთხრობების პირველი კრებული („კვამლი მთაში“) ამ სახელწოდების მოთხრობაში ნათლად ჩანს ავტორის მრწამსი, აზრი, მთის სოფლისა და იქ შერჩენილი ადამიანების ყოფა, მათი ყოველდღიური საქმიანობის წერილმანები. აქაც და მეორე მოთხრობაში „ფუძე“, ავტორი ავლენს მთის სოფლის სურათების აღწერის იშვიათ უნარს, პერსონაჟების ხასიათისა და მოქმედების ხატვის მწერლურ ფორმებს. დიალოგი, ცალკეული ეპიზოდები თუ კრიტიკული სიტუაციების აღწერა ისეა სინამდვილესთან მიახლოებული, რომ მკითხველი უნებურად ამ ატმოსფეროში ექცევა და გულისყურით მისდევს მწერლის თხრობას, დაკვირვებული კაცის თვალთა ალქმულ სინამდვილეს. მკითხველს ხიბლავს მთის სოფლის ყოფის ამსახველი ეპიზოდების დინჯი თხრობის მანერა, მოულოდნელი გახსნა კვანძისა და რაც მთავარია, ბუნების სურათების იშვიათი ვადმოცემა, რაც ავსებს პერსონაჟების სულიერ განწყობასა და მათს ლტოლვას – რაც შეიძლება მეტი ძალები შეალიონ დასახული მიზნის მიღწევას – სოფლისათვის ძველი იერსახის აღდგენასა და შენარჩუნებას. კვამლი, რომელიც მიტოვებული სახლიდან ამოდის, სოფლად სიცოცხლის მარადიულობის სიმბოლოა. სოფლის ახალგაზრდები მხარში უდგანან ხანშიშესულებს, მათაც ამოძრავებთ ფუძის შენარჩუნების სურვილი. ამიტომაც არანაირ შავ სამუშაოს არ თაკილობენ. ოღონდაც სტიქიისგან დაზარალებული სახლები სხვა ადგილზე გადაიტანონ და იქ გაგრძელდეს სოფლური ცხოვრება (მოთხრობა „ფუძე“).

მოთხრობის მომდევნო კრებული მწერალმა 1987 წელს გამოაქვეყნა სახელწოდებით „ეს დაუდევარი არდადეგები.“ აქაც, ისევე როგორც წინა კრებულში, მოქმედება სოფლად, ზაფხულში, არდადეგების პერიოდში ვითარდება. მწერალი ახლოს იცნობს მოსწავლეთა სულიერ სამყაროს, მათ მისწრაფებებს, სურვილებს, მიზნებს. ეს ცოდნა ცხოვრების ყოველდღიურობასთან ისეთი ხერხებითაა დახატული, რომ მკითხველი ადვილად რწმუნდება მწერლის ოსტატობასა და თხრობის ორიგინალურობაში. ეს მოთხრობა, რომელმაც მოსწავლეთა დიდი ინტერესი გამოიწვია, ავტორმა 1988 წელს ხელმეორედ გამოაქვეყნა, ხოლო მოგვიანებით უფრო მოზრდილ კრებულში „ჟამი სიყმანვილისა“ (თბ., 2004) შეიტანა. ნიგნის ანოტაციაში წერს, რომ მისთვის ყველაზე სანუკვარი და სანატრელი დრო ბავშვობის პერიოდია. ეს ხანა აღსავსეა გულწრფელი და სათნო ურთიერთობებით, პირველი გრძნობების დაფარული განცდებითა და სიხარულით. ამ პერიოდის შთაბეჭდილებები კრე-

ბულში შეტანილი მოთხოვნების უმრავლესობაში ხატოვნად არის გადმოცემული ბავშვების ხასიათი, მათი მოქმედებების მოტივები. ყმანვილები კარგათ ჩანან მოქმედებებში, მოძრაობაში, დიალოგში, მწერლის უნარი და ნიჭი ადვილად შეიცნობა.

ბატონ ალექსანდრეს არცთუ წარუმატებელი ცდა აქვს პოეზიის სფეროში. როგორც აღვნიშნეთ, ლექსებს ჭაბუკობის დროიდან წერდა. თხზავდა გულის კარნახით, განცდითა და უშუალოდ. სულ ახლახან, 75 წლის გადასახედიდან, ავტორმა კრიტიკული თვალით შეხედა ადრე შეთხზულ თუ გამოქვეყნებულ ლექსებს, კიდევ ერთხელ შეარჩია და ცალკე წიგნად გამოსცა სათაურით „დრო და მონატრება“ (საგამომცემლო სახლი „ემ-პი-ჯი“, თბ., 2010). ამ კრებულში ისეთი ლექსები შეიტანა, რომლებიც დღევანდელი დღისათვისაც არის შესაფერისი. კრებულში თავმოყრილია 50-ზე მეტი ლექსი ისინი რამოდენიმე კარად, არის დალაგებული: „დრო“, „ჩვენი სოფელი“, „მონატრება“, „ფიქრები“, „მოზარდებს და პატარებს.“ ლექსები გამოირჩევა თემატური მრავალფეროვნებით, ოპტიმისტური ხედვით. ავტორს აფიქრებს ქვეყნის ბედი, დღევანდელი მდგომარეობა. იგი ღრმად არის ჩახედული საკუთარი ქვეყნის ისტორიაში და სწამს, რომ „ისევ ფეხზე დავდგებით მარად“ (2008 წ. აგვისტო).

პოეტი განსაკუთრებული სითბოთი და პედაგოგიური ტაქტით ხატავს ბავშვთა და მოზარდთა ცხოვრებას, მათთან ერთად ოცნებობს და მათთან ერთად მოგზაურობს ბუნებაში. მას სწამს, რომ ბავშვის ღიმილი ადამიანს სევდას განუქარვებს, დაავიწყებს მძიმე წუთებს, „მოგაბრუნებს სიცოცხლისაკენ გაღიმება მისი“ („ბავშვის ღიმილი“). ბუნების სურათების ხატვაში შეიმჩნევა ავტორის ლტოლვა იდილიური სიჩუმისაკენ, ბუნებაში ადამიანი ჰპოვებს სულიერ სიმშვიდეს, განმარტოების განცდით მიღებულ სიამოვნებას. იგი ნატრობს ისეთ გარემოში ყოფნას, სადაც „ტყის ჩუმი ალერსი დამფარავს სიმშვიდით“ („ტყის იდილია“). პოეტს სწამს, რომ ქალაქიდან განრიდებული ადამიანი მხოლოდ ტყის სიჩუმეში განმარტოებით თუ იგრძნობს იდილიურ სიმშვიდეს.

ა. ლორია, როგორც მწერალი ნამდვილი შემოქმედისათვის დამახასიათებელი ყველა ნიშნითა და თვისებით წამოგვიდგება: აუღელვებელი, დაკვირვებელი, მიზანსწრაფვული, საკუთარი ინტელექტუალურ ძალებში დარწმუნებული, კეთილი და რბილი ხასიათით. ეს თვისებები ადამიანებთან ურთიერთობებში მჟღავნდება. იგი უშუალო და კონტაქტური პიროვნებაა. მისი ნახევარსაუკუნ-

ოვანი შემოქმედება ორი მიმართულებით წარიმართა: მეცნიერული და მხატვრული განხრით.

ა. ლორია, როგორც პიროვნება, მოქალაქე და შემოქმედი ამ ხნის მანძილზე მრუდე კვალში არასოდეს არ ჩამდგარა. მან ჭაბუკობის წლებიდანვე განჭვრიტა საკუთარი არჩევანის სისწორე და ამ გზას მიჰყვა ბეჯითად, ნაბიჯ-ნაბიჯ, მიჰყვა რწმენით, მოთმინებით, შეგნებული ჰქონდა რა ამ საქმის, საკუთარი ნაღვანის მაღალი მორალური და სამოქალაქო დანიშნულება. იგი იმთავიდანვე მარჯვედ ახერხებდა მხატვრულ ფორმებში ჩამოეყალიბებინა ხილული და გაცდილი. სწორედ სულიერი ძალების აღმასვლისა და აყვავების პერიოდში შექმნა მან ფასეული ბიბლიოთეკათმცოდნეობაში და მხატვრულ ლიტერატურაშიც. იგი, როგორც შემოქმედი ყოველთვის ახლოს იყო სინამდვილესთან, რეალობასთან. არასოდეს არ უცხოვრია ყალბი, გამოგონებული შთაბეჭდილებებითა და ზედაპირული მისწრაფებით. ყოველთვის მიწაზე იდგა და შრომის ფასი კარგად ესმოდა. გული ყოველთვის მადლიერებით ჰქონდა სავსე და ცხოვრებისეულ სიძნელეებს მორჩილად ხვდებოდა. დაუძლეველს სწავლობდა და პრობლემებს ნაწილ-ნაწილ ჭრიდა. მისთვის არც სინანულის გრძნობა იყო უცხო და არც ფერადი შტრიხებით წარმატების გაცდილის გამოხატვა. აზროვნებაში იგი დიდხანს არ აჩერებს ეჭვს, შიშს, გაურკვევლობას. ადრეული ასაკიდანვე წესად შემოიღო საკუთარი გრძნობებისა და მიდრეკილებების სულიერ მორჩილებაში მოქცევა.

ამდენად, ბატონი ალექსანდრე, როგორც შემოქმედი, პედაგოგი და მეცნიერი მთლიანობაში წარმოგვიდგება როგორც დახვეწილი და განონასწორებული ინტელიგენტი, საკუთარი ხედვით და სათნო გულით. მის ფიქრებს მუდამ აცისკროვნებდა მოქმედება, ლტოლვა სიახლისადმი. იგი ყოველთვის გონების ძალით ებრძოდა გარეგან სირთულეებს. ასე შეინარჩუნა სულიერი სიფაქიზე. მას არასოდეს არ უღალატია ზნეობისათვის დღენიადაგ სწორედ წიგნით, ინტელექტუალური ძალებით ებრძოდა ყოველგვარ სიმახინჯეს და მოთმინებით მისდევდა შინაგან ხმას. ამაზე მეტყველებს მისი, როგორც პიროვნების შინაგანი კულტურა, ნებისყოფა თვითორგანიზებისა და უნარი – სამყარო განჭვრიტოს გონების თვალთ.

ერთ-ერთ ლექსში იგი წერს, რომ „ყველაფერი წინ არის.“ ეს სიტყვები რწმენით ნათქვამია. სწორედ ასეთი რწმენა კვებავდა მის ნახევარსაუკუნოვან შემოქმედებას და ვფიქრობთ, ცხოვრების მეორე ნახევარიც ასეთი რწმენითა და ნაცადი კვალით წარიმართება.

საამისოდ მას ყველა პირობა აქვს – ოჯახური, მეგობრული და მთავარია – საკუთარი სულიერი სამყარო – ღვთიური სიყვარულით აღვსილი და მოქმედების სურვილით ძალმოსილი.

აღმსახურებელი ღონისძიებების ჩატარების ნაშრომები

ბიბლიოთეკათმცოდნეობა და ბიბლიოგრაფია

1. საბიბლიოთეკო საქმე საქართველოში; (1921 წლამდე).– თბ., მეცნიერება, 1974.– 382 გვ. (თანაავტ.);
2. ბიბლიოთეკათმცოდნეობა: სახელმძღვანელო საშუალო სპეციალური სასწავლებლებისათვის.– თბ., 1992.– 375 გვ. (თანაავტ.);
3. კითხვის კულტურა და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორები.– თბ., მეცნიერება.– 1984.– 26 გვ.;
4. კითხვის ფსიქოლოგიური კვლევის შესახებ (ბიბლიოფსიქოლოგია).– თბ., მეცნიერება.– 1979.– 83 გვ.;
5. კითხვა, როგორც კვლევის საგანი : (ლექტოლოგიური პრობლემატიკა).– თბ., მეცნიერება.– 1993.– 152 გვ.;
6. მკითხველებთან მუშაობის მეთოდები და მომსახურების ორგანიზაცია.– თბ., მეცნიერება.– 1985.– 158 გვ.;
7. საბიბლიოთეკო საქმის ორგანიზაცია: ნაწ. 1.– თბ., მნივნობართა ასოციაცია.– 1983.– 112 გვ. (თანაავტ.);
8. საბიბლიოთეკო საქმის ორგანიზაცია: ნაწ. 2.– თბ., მნივნობართა ასოციაცია.– 1996.– 94 გვ. (თანაავტ.).

მხატვრული ნაწარმოებები

1. კვამლი მთაში.– თბ., 1985.– 61 გვ. („პიონერის ბიბლიოთეკა“);
2. ეს დაუდევარი არდადეგები.– თბ., 1987.– 63 გვ.;
3. ეს დაუდევარი არდადეგები.– თბ., 1988.– 156 გვ.;
4. უამი სიყმანვილისა : მოთხრობები.– თბ., 2004.– 247 გვ.
5. დრო და მონატრება : ლექსები.– თბ., 2010.– 56 გვ.

რეკავ ლომინაძე

ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულის გამოცემის საკითხისათვის

ქვეშაბრტყად „ენციკლოპედიური ხანის“ (ი. ჯავახიშვილი) მოთავსეს, თანამედროვე რუსთველოლოგიის ფუძემდებელს, უბადლო მწიგნობარსა და პირველი ქართული სტამბის დამაარსებელს, ქართლის მეფე ვახტანგ მეექვსეს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ჩვენი ქვეყნის კულტურის ისტორიაში. მისი მოუღლეელი სახელმწიფო და შემოქმედებით მოღვაწეობის ერთ-ერთ ნარეულელი გამოვლინებაა აგრეთვე სამართლის წიგნთა კრებული, რისთვისაც მას, ერთადერთს ქართველ მეფეთა შორის, „სჯულმდებელი“ უწოდეს.

დიდა ვახტანგ მეფის კანონების ისტორიული მნიშვნელობა არა მარტო იმიტომ, რომ ანესრიგებდა ქართლის სამეფოს სამართლებრივ ურთიერთობებს, არამედ იმიტომაც, რომ იგი გავრცელდა და მოქმედ სამართლად იქცა მთელ საქართველოში. ამით მან საერთო ეროვნული მნიშვნელობა შეიძინა, რადგან ქვეყნის ავბედითი პოლიტიკური დაჩეხილობის უამს ხელს უწყობდა „საქართველოებში“ (ვახუშტი) ერთიანი სამართლებრივი სისტემის ჩამოყალიბებას, რაც ხელსაყრელ საგარეო პოლიტიკურ ვითარებაში ქვეყნის გაერთიანების ერთ-ერთი მყარი საფუძველი იქნებოდა.

ვახტანგ მეფის სამართალი ძვირფას წყაროს წარმოადგენს როგორც საკუთრივ ქართული სამართლის ისტორიისათვის, ისე XVIII საუკუნის საზოგადოებრივი წესწყობილების, ეკონომიკური ურთიერთობების, ქართველი ხალხის მართლშეგნებისა და ყოფის შესწავლისათვის, მაგრამ მისი კრებულის მნიშვნელობა მარტო ეროვნული ჩარჩოებით როდი იფარგლება, მასში, ქართულ სამართალთან ერთად, წარმოდგენილია მნიშვნელოვანი უცხოური სამართლის ძეგლები (მოსეს სჯული, სირიულ-რომაული, ბიზანტიური, სომხური), რაც აკადემიკოს ისიდორე დოლიძის შეფასებით, „ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებულს სამართლის მსოფლიო

ისტორიის პირველხარისხოვან ძეგლთა შორის აყენებს“ (1) ამიტომ ბუნებრივია, რომ კრებულმა ევროპელი მეცნიერების (მარი სენ-მარტენი, ეჟენ ბიურნუფი, როდოლფ დარესტი და სხვ.) ინტერესი გამოიწვია. ამ ნაშრომს ისინი პირველი რუსული გამოცემებით გაეცნენ. ამდენად, ვახტანგ მეექვსის სამართლის კრებულის თარგმანები და პირველი რუსული გამოცემა არა მარტო სამართლის საკითხების, არამედ ნიგნისმცოდნეობის, კერძოდ კი, ამ ნიგნში ისტორიის შესწავლის საინტერესო და მნიშვნელოვან საგანს წარმოადგენს. ჩვენი სტატიის მიზანიც სწორედ ისაა, რომ გავერკვეთ, ვინ და რა მიზნით თარგმნა კრებული რუსულ ენაზე და როდის განხორციელდა მისი პირველი ბეჭდური გამოცემა.

* * *

საქართველოს დაპყრობის შემდეგ რუსეთის მთავრობამ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში ვახტანგის კანონები და დაუნერვლი ქართული ჩვეულებითი სამართლის ნორმები ძალაში დატოვა. იმ შემთხვევაში კი, თუ ამა თუ იმ კაზუსის გადასაწყვეტად ქართულ სამართალში სათანადო მუხლი არ აღმოჩნდებოდა, მოსამართლეებს რუსული კანონები უნდა მოემარჯვებინათ. ამით, მთავრობის აზრით, მიიღწეოდა რუსული სამართალწარმოების კავშირი ადგილობრივ პირობებთან. მაგრამ პრაქტიკაში ქართული კანონების გამოყენება რუსულ ენაზე მოქმედ მმართველობის სისტემაში ძალზე ძნელი აღმოჩნდა. ცნობები ჩვეულებითი სამართლის ნორმების შესახებ ხელისუფლებას არ გააჩნდა და არ არსებობდა ვახტანგის კანონების რუსული თარგმანი, ხოლო ქართული ხელნაწერებით რიგიანად სარგებლობა კვალიფიციური თარჯიმან-მთარგმნელების უკმარისობის გამო რუს მოსამართლეებს არ შეეძლოთ. ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში იმთავითვე დადგა ჩვეულებითი სამართლის ნორმების შეკრების და ვახტანგის სამართალთან ერთად რუსულ ენაზე თარგმნის საკითხი. ამ საქმეს ადგილობრივმა რუსულმა ხელისუფლებამ თითქოს თავიდანვე მოჰკიდა ხელი და უკვე 1802 წელს სათანადო განკარგულებებიც გაიცა: საქართველოს მთავარმართებელმა გენერალმა კ. კნორინგმა ვახტანგის კანონების თარგმნა რუსული ენის კარგ მცოდნეს, ყოფილ მდივანბეგს, დავით ჩოლოყაშვილს, დაავალა, ხოლო ჩვეულებივი სამართლის ნორმების შეგროვება-ჩაწერა დაუკისრა საქართველოს მმართველს პ. კოვალენსკის და სამოქალაქო სამართლის ექსპედიციას

(2) ეს უკანასკნელი ვალდებული იყო საქმის განხილვის პროცესში მხარეებისა და მოწმეების დაკითხვის საშუალებით შეესწავლა კაზუსის გადასაჭრელად საჭირო ჩვეულებითი სამართლის ნორმა და იმით ეხელმძღვანელა მოცემული საქმის გარჩევისას. კნორინგის აზრით, ასე თანდათანობით შეგროვებოდა ჩვეულებითი სამართლის ნორმები და ისინი შემდგომში მუდმივ წესებად იქცეოდნენ. მაგრამ არც ექსპედიციას და არც მმართველს ამ მიმართულებით ფაქტობრივად არაფერი გაუკეთებიათ, ხოლო ვახტანგის კანონების თარგმანზე მუშაობა მრავალ წელიწადს გაჭიანურდა.

ამგვარად, ქართული კანონების გამოყენება არაფრით არ იყო გარანტირებული. რუსი მოსამართლეები, რომლებსაც წარმოედგინა არ ჰქონდათ ქართულ კანონებზე, თავს არ იწუხებდნენ მათი შესწავლით და საქმე გაიადვილეს მათი იგნორირებითა და რუსული კანონების უბრალო გამოყენებით. რუსული კანონები კი ქართულ ენაზე არ უთარგმნიათ და ამდენად, ადგილობრივი მოსახლეობისათვის სრულიად უცნობი იყო. ყველაფერი ეს იწვევდა მართლმსაჯულების წარმოების დიდ არეულ-დარევას და თვითნებობას კანონების განმარტების დროს, რაც რუს მოხელეს მდგომარეობის ბატონ-პატრონად აქცევდა. ამან დაუყოვნებლივ წარმოშვა უნდობლობა და უკმაყოფილება ხალხში, რომელიც მიჩვეული იყო საქმის სწრაფ და მარტივ გადაწყვეტას ქართული კანონების მიხედვით. ის დაბეჯითებით მოითხოვდა ქართულ სამართალწარმოების აღდგენას.

აღნიშნულ უწესრიგობათა გამო დიდი ხნის დაუმთავრებელი საქმეები გროვდებოდა როგორც ადგილობრივ სასამართლოებში, ისე რუსეთის სენატშიც, რომელიც საქართველოსათვის უმაღლეს სააპელაციო ინსტანციას წარმოადგენდა და სადაც აქედან შესული სააპელაციო საქმეები ქართული კანონების საფუძველზე უნდა გადაეწყვიტათ. მხოლოდ იმპერატორის 1809 წლის 3 იანვრის სპეციალური რესკრიპტის შემდეგ, რომელიც საქართველოს მთავარმართველს ავალებდა დაეჩქარებინა ქართული კანონების შეგროვება, თარგმნა და სენატში წარდგენა, სადაც ამ კანონების მიღებამდე სააპელაციო საქმეების განხილვა უნდა შეჩერებულიყო (3), ადგილობრივი რუსული ხელისუფლება უფრო გულდასმით შეუდგა ამ სამუშაოს შესრულებას. ჩვეულებითი სამართლის ნორმების შეგროვება საქართველოს უმაღლესი მთავრობის საერთო კრებას დაევალა, მაგრამ მან ამ საქმეს თავი ვერ გაართვა. სამუშა-

ოს შესასრულებლად 1812 წელს შექმნეს სპეციალური კომიტეტი საქართველოს სამოქალაქო გუბერნატორის გენერალ თ. სიმონოვიჩის თავმჯდომარეობით. კომიტეტის შემადგენლობაში შევიდნენ „სტატისკი სოვეტნიკი“ დ. ბებუთოვი, „ნადვორნი სოვეტნიკი“ ზ. ორბელიანი და პრაპორშჩიკი თ. ქობულაშვილი (4). 1815 წელს კომიტეტმა, როგორც იქნა, დაასრულა სამუშაო და ქართული ჩვეულებები სამართლის ნორმების კრებული და მისი რუსული თარგმანი სენატში გაიგზავნა (5).

კიდევ უფრო დიდხანს გაგრძელდა ვახტანგის სამართლის წიგნის თარგმანზე მუშაობა. როგორც ითქვა, ამ სამუშაოს შესრულება დავით ჩოლოყაშვილს დაევალა. შემდეგ მთავარმართებელმა პ. ციციანოვმა დ. ჩოლოყაშვილს უბრძანა ამ კანონებიდან მხოლოდ იმ მუხლების თარგმნა, რომლებიც, მისი აზრით, ჯერ კიდევ შეიძლება გამომდგარიყო მართლმსაჯულებაში. დ. ჩოლოყაშვილმა ეს სამუშაო 1809 წლისათვის დაასრულა და მთავარმართებელ ა. გუდოვიჩს წარუდგინა. გუდოვიჩმა ამ თარგმანის დედანთან შეჯერება და შემჩნეული ხარვეზების გასწორება საქართველოს მთავრობის საერთო კრებას დაავალა. საერთო კრების შეხვედრელებით, ჩოლოყაშვილისეული თარგმანი სრული არ იყო და საჭიროდ მიიჩნია ყველა იმ მუხლის თარგმნა, რომელიც სამოქალაქო დავას აწესრიგებდა. მისი შესრულება კვლავ დ. ჩოლოყაშვილს დაევალა, ხოლო თარგმანზე კონტროლი უნდა გაენიათ მთავრობის მრჩეველებს პ. ორბელიანს, ი. ჭილაშვილს, შ. თუმანიშვილსა და იანიშევსკის, რომლებსაც ყველაფერი უნდა ელონათ დავალების სწრაფად შესასრულებლად (6). მალე ორბელიანსა და იანიშევსკის სხვა საქმე დაევალათ, ამიტომ ეს სამუშაო ჭილაშვილმა და თუმანიშვილმა დაამთავრეს და 1810 წელს შესწორებული და შევსებული თარგმანი მთავარმართებელ ა. ტორმასოვს წარუდგინეს, რომელმაც იმავე წელს ის სენატს გაუგზავნა (7).

ამასობაში, 1811 წელს, ვახტანგის კანონების საკუთარი თარგმანი მირიან ბატონიშვილმაც წარადგინა. მასალებიდან არ ჩანს, თუ ვისი დავალებით შეასრულა ბატონიშვილმა ეს სამუშაო. შესაძლოა ეს სენატიც ყოფილიყო, რადგან მირიანი დავით ბატონიშვილთან ერთად, სენატორი იყო. ვინ იცის, საქმის ვითარებიდან გამომდინარე, იქნებ საკუთარი ინიციატივითაც მოიმოქმედა ეს, რათა სამომავლოდ წადგომოდა და შეხიდებოდა იმ თანამემამულეებს, რომელთა საქმეები, ქართული კანონების რუსული ტექსტის უქონ-

ლობის გამო, სენატში ხელუხლებლად იდო და ამით როგორც შემოქმედებელი მათი ხვედრი.

სენატის იურისკონსულტმა, რომელსაც დაევალა დ. ჩოლოყაშვილისა და მირიანის თარგმანების ერთმანეთთან შედარება, მათ შორის დიდი განსხვავება აღმოაჩინა (8). იმის გათვალისწინებით, რომ მთარგმნელები ვახტანგის კრებული სხვადასხვა ხელნაწერით ისარგებლებდნენ, ხოლო ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებს შორის საკმაოდ დიდი სხვაობაა (9), ცხადია, მათი თარგმანებიც იდენტური ვერ იქნებოდა.

ორივე თარგმანის საბოლოო განხილვისათვის 1813 წელს სენატმა შექმნა სპეციალური კომიტეტი სენატორების დავით ბატონიშვილის, მიკლაშევსკისა და კონდოიდის, სენატის ობერ-პროკურორის პოსნიკოვისა და იურისკონსულტ ანენსკის შემადგენლობით (10). ვახტანგის სამართლის წიგნის პირველივე განხილვის შემდეგ კომიტეტმა დაასკვნა, რომ მასში იყო ისეთი ნორმები, რომელთა გამოყენება საქართველოში ვითარების შეცვლის გამო, სარგებლობის ნაცვლად, ზიანის მომტანი იქნებოდა (11). მალე კომიტეტმა წარადგინა კანონების შესწორებული თარგმანი. 1815 წელს კომიტეტის შესაბამისი მოხსენება გადაეცა სახელმწიფო საბჭოს კანონთა კომისიას, ხოლო 1820 წელს მთელი ეს მასალა გადაეგზავნა საქართველოს მთავარმართებელ ა. ერმოლოვს, რათა მას კანონთა კომისიისათვის წარედგინა თავისი მოსაზრებები ქართულ კანონებში შეცვლილი ადგილობრივი პირობების შესაბამისი დამატებებისა და ცვლილებების შეტანის შესახებ (12).

საკუთარი აღიარებით, ა. ერმოლოვს სამართლებრივ საკითხებზე არასდროს უმუშავია და ამ სფეროში მისი ცოდნაც ერთობ მოკრძალებულიც იყო (13), რომ არაფერი ვთქვათ ქართული ენის ცოდნაზე. ამის მიუხედავად, გენერალმა თავს უფლება მისცა რიხიანად განეცხადებინა, რომ იგი უმალვე დარწმუნდა ვახტანგის სამართლის წიგნის თარგმანში მნიშვნელოვანი უზუსტობებისა და მრავალი უსარგებლო განმეორებების არსებობაში. ამ მიზეზით ის ითხოვდა იმპერატორის ნებართვას, რათა თბილისში შეექმნა საგანგებო კომისია, რომელიც ქართული კანონების სრულ და ადეკვატურ თარგმანს შეასრულებდა (14).

ერმოლოვმა ნებართვა მიიღო და 1822 წლის 15 აპრილს შეადგინა კიდევ კომისია საქართველოს სამოქალაქო გუბერნატორის გენერალ რ. შოვენის (თავმჯდომარე), სინოდის კანტორის პროკურო-

რის ს. ჩილიაევის (ს. ჭილაშვილის), საგუბერნიო პროკურორის ს. ჩილიაევის (იაგორ ჭილაშვილის), კეთილშობილთა სასწავლებლის დირექტორის ბუკრინსკისა და „ნადვორნი სოვეტნიკის“ ნ. ფალავანდოვის (ნ. ფალავანდიშვილის) შემადგენლობით. საქართველოს ეგზარქოსის დავალებით კომისიას დახმარებას უწევდა მისივე კანცელარიის მოხელე, „ტიტულიარნი სოვეტნიკი“ ნ. ჩუბინოვი (ნ. ჩუბინაშვილი), კომისიას ევალებოდა ქართულის სრულად თარგმნა, შემდეგ კი იქიდან იმ ნორმების ამოკრება, რომელთა მოქმედებაში დატოვება საჭიროდ მიაჩნდა (15). ერთი სიტყვით ქართული კანონების თარგმანზე მუშაობა თავიდან დაიწყო, ამასობაში კი სენატის IV დეპარტამენტში, ამ კანონების რუსული ტექსტის უქონლობის გამო, დიდი ხანია (1808 წლიდან!) უძრავად იდო მრავალი სააპელაციო საქმე და მათი რიცხვი მუდმივად იზრდებოდა. სენატის აღიარებით, ამ ვითარებით კარგად სარგებლობდნენ შეძლებული პირები. ისინი დარწმუნებული იყვნენ, რომ კანონების თარგმანზე მუშაობა კიდევ დიდხანს არ დასრულდებოდა და ამიტომაც მათ აპელაცია შეჰქონდათ მხოლოდ და მხოლოდ ერთადერთი მიზნით – გაეჭიანურებინათ საქმის გადაწყვეტა (16).

ბოლოს და ბოლოს, 1824 წლის ივლისში გენერალმა რ. ჰოვენმა მოახსენა ა. ერმოლოვს, რომ კომისიამ დაასრულა თარგმანზე მუშაობა და ამით დაამთავრა თავისი ძირითადი საქმე, ე.ი. იმის მოგვარება, რაც, ყველა ცდის მიუხედავად, მთავრობამ 20 წლის განმავლობაში ვერ მოახერხა და რის გამოც საქართველოში ათასობით ოჯახი ელოდებოდა თავისი ხვედრის გადაწყვეტას, დაძიმებულს აქაური მხარის კანონების უცოდინარობით (17). იმავე წელს თარგმანი გაიგზავნა პეტერბურგში, ხოლო 1825 წლის 28 თებერვალს უზენაესი ბრძანებულებით სენატის IV დეპარტამენტმა დაიწყო მისი გამოყენება აპელაციის წესით შემოსული ქართული სამოქალაქო საქმეების გადასაწყვეტად (18), ამ თარგმანის გამოყენება სავალდებულო გახდა სამართალწარმოების დანარჩენ საფეხურებზეც.

ამრიგად, სულ შესრულებულა ვახტანგ მეექვსის წიგნთა კრებულის სამი თარგმანი: 1. დავით ჩოლოყაშვილისა, 2. მირიან ბატონიშვილისა და 3. განსაკუთრებული კომისიისა საქართველოს სამოქალაქო გუბერნატორის რ. ჰოვენის თავმჯდომარეობით. საუკეთესოდ ეს ბოლო თარგმანი მიიჩნევა. ამის შემდეგ კი, სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებული ტრადიციის თანახმად,

1828 წელს იგი ქართული ჩვეულებითი სამართლის ნორმებითაა ერთად, ერთ წიგნად პეტერბურგში სტამბური წესით დაბეჭდილი. თუმცა თვით წიგნში გამოცემის ადგილი და თარიღი არსად მითითებული არ არის.

ქართული კანონების გამოყენების პრაქტიკა მათი რუსული თარგმანის დამტკიცებისა და, როგორც მიჩნეულია, მისი დაბეჭდვის შემდეგაც დიდად არ გაუმჯობესებულა, მართალია, ჯერ კიდევ 1825 წლის 23 ივნისს ა. ერმოლოვმა გასცა განკარგულება, რომ სასამართლოებს შოვენის კომისიის თარგმნილი კრებულით ეხელმძღვანელათ მაგრამ ის არავის შეუსრულებია. ათი წლის შემდეგაც კი, მთავარმართველ ბარონ როზენის მოწმობით, საქართველოს სასამართლოებში იყენებდნენ ვახტანგის სამართლის ან ქართულ ხელნაწერებს, რომლის მუხლებსაც თავისი შეხედულებით თარგმნიდნენ, ან ადრინდელ, არასრულ და დაწუნებულ თარგმანს (19) ე.ი. სასამართლოებს ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ ქართული კანონების რუსული თარგმანის საბოლოო ვარიანტი, მით უმეტეს, მისი ნაბეჭდი ეგზემპლარები და ისინი ხელმძღვანელობდნენ დავით ჩოლოყაშვილის მიერ 1810 წელს თარგმნილი და თუმანიშვილისა და ჭილაშვილის მიერ რედაქტირებული ტექსტით მაგრამ ეს თარგმანიც ყველა სასამართლოს როდი გააჩნდა. საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ იგი ჰქონდათ მხოლოდ სასამართლოსა და მართლმსაჯულების ექსპედიციას და თბილისის სამაზრო სასამართლოს, ხოლო სხვა სასამართლოებში არ ჰქონდათ კრებულის ქართული ხელნაწერიც კი, ან თუ ჰქონდათ, იმდენად გაცვეთილი, რომ მათი გამოყენება შეუძლებელი ხდებოდა (20), საქართველოს სასამართლოებში ქართული კანონების ნაბეჭდი წიგნის არსებობა მხოლოდ 1836 წლიდან დასტურდება.

რით აიხსნება ის, რომ სენატმა, რომელსაც, როგორც ეს სამეცნიერო ლიტერატურაშია დაფიქსირებული, ვახტანგ მეფის სამართლის წიგნი უკვე 1828 წელს დაუსტამბავს, რვა წლის განმავლობაში ამ გამოცემის არც ერთი ეგზემპლარი არ გამოაგზავნა საქართველოში, სადაც ამ კანონებით უნდა ეხელმძღვანელათ? პასუხი ამ კითხვაზე ერთმნიშვნელოვანია: სენატი ამას ვერ შეძლებდა იმ მიზეზის გამო, რომ ეს წიგნი ამ პერიოდისათვის დაბეჭდილი არ ყოფილა. საისტორიო წყაროები და თვით პირველი ნაბეჭდი წიგნის ანალიზი გვარწმუნებს, რომ ამ წიგნის გამოცემის საყოველთაოდ მიღებული თარიღი – 1828 წელი – მცდარია. ჩატარებული

კვლევა—ძიება იმ მიმართებით, რომ როგორმე გამოგვევლინა ვახტანგის კანონების სწორედ აღნიშნულ წელს გამოცემის უტყუარობა, უშედეგოდ დამთავრდა. პირიქით, ყველაფერი სრულიად სანინალმდეგოს ამტკიცებს, კერძოდ იმას, რომ ეს წიგნი 1828 წელს კი არა, არამედ უფრო გვიან უნდა დაბეჭდილიყო.

მივმართოთ ფაქტებს.

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებულის პირველი რუსული გამოცემის (ჩვეულებრივად 1828 წლით რომ ათარიღებენ) ჩვენთვის ხელმისაწვდომი ეგზემპლარები, მათ შორის რუსეთის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში (სანქტ-პეტერბურგი) დაცული ერთადერთი ცალი, დაბეჭდილია სატიტულო ფურცლის გარეშე, სადაც აღნიშნული უნდა ყოფილიყო წიგნის დასტამბვის წელი. ყველა ეს ეგზემპლარი ჩასმულია სხვადასხვა, განსხვავებულ, კუსტარული წესით ნაკეთებ ყდაში და არსად გამოცემის თარიღი მითითებული არ არის. არც 1825 წლის 25 თებერვლის ბრძანებულებაში, რომელიც ავალებს სენატს სახელმძღვანელოდ მიიღოს საქართველოდან გაგზავნილი ქართული კანონების თარგმანი და არც რომელიმე სხვა სამთავრობო დოკუმენტში ამ თარგმანის დაბეჭდვის შესახებ რაიმე მითითება დაფიქსირებული არ არის.

1828 წლის გამოცემის თაობაზე არაფერი იყო ცნობილი კარგად ინფორმირებული სენატორების კუტაისოვისა და მეჩნიკოვისათვის, რომლებსაც საქართველოს მთავარმართებელთან — ი. პასკევიჩთან ერთად სამხრეთ კავკასიის ადმინისტრაციული რეფორმის პროექტი უნდა შეემუშავებინათ. ამ პროექტის მომზადების პროცესში სენატორებმა თბილისშივე შეისწავლეს სამართალწარმოებაში ქართული კანონების გამოყენების პრაქტიკა. თავიანთ 1831 წლის 26 აგვისტოს საანგარიშო პატაკში, რომელშიც, სხვათა შორის, ლაპარაკია ქართულ კანონებზე, ისინი არა თუ არ მიუთითებენ ამ კანონების ნაბეჭდი გამოცემის არსებობაზე, არამედ, პირიქით, პირდაპირ აცხადებენ, რომ ამ სფეროში შექმნილი მძიმე მდგომარეობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ის არის, რომ ეს კანონები „არასდროს არ დაბეჭდილა“ (21).

მოხმობილი ფაქტები არაპირდაპირ იმაზე მიუთითებენ, რომ ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებული 1828 წელს არ გამოუციათ და იგი უფრო გვიანაა დაბეჭდილი.

ამ დასკვნასთან დაკავშირებით აუცილებელია პასუხი გაეცეს კიდევ ერთ კითხვას: რა იყო იმის მიზეზი, რომ სენატმა, რომელსაც

საქართველოდან შემოსული სააპელაციო სამოქალაქო საქმეების გადაწყვეტისას ქართული კანონებით უნდა ეხელმძღვანელდებოდნენ. შინვე არ დაბეჭდა 1825 წელს მისთვის გადაცემული ამ კანონების რუსული თარგმანი, რომელიც საჭირო იყო როგორც ამ უმაღლესი სასამართლო დანესებულებისათვის, ისე საქართველოს სამართალწარმოებაში გამოყენებისათვის? ალბათ, ეს ფაქტი იმით უნდა აიხსნას, რომ ამ დროს იმპერიის ხელისუფლება აპირებდა საერთოდ გაეუქმებინა ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი წყაროს, მოქმედება, ვინაიდან მისი ძალაში დატოვება ეწინააღმდეგებოდა ცარიზმის ველიკოდერჟავულ მისწრაფებებს. საქართველოს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში კი იყო ისეთი ფაქტები, რომლებსაც რუსულ სინამდვილეში ანალოგი არ გააჩნდა, მაგრამ ვინაიდან ასეთი საქმეების გადაწყვეტისათვის ქართული კანონების შესაბამისი მუხლების გამოყენება გარდაუვალი იყო, ამიტომ თვითმყრობელობა რუსული კანონმდებლობით მის შეცვლას სწორედ რუსეთის იმპერიის კანონთა კრებულში ვახტანგის კანონების მხოლოდ ასეთი მუხლების ჩართვით ფიქრობდა. ამიტომაც დაევალა რ. ჰოვენის კომისიას, თარგმანზე მუშაობის დამთავრების შემდეგ, ამ კანონებიდან ამოეკრიბა ის მუხლები, რომელთა შეტანა აღნიშნულ კრებულში აუცილებელი და მიზანშეწონილი იყო. 1825 წლის მაისში კომისიამ ეს სამუშაო დაასრულა, მაგრამ საქართველოს მთავრობის საერთო კრებამ მისი დასკვნები დაიწუნა, ხოლო 1827 წელს ა. ერმოლოვმა მთელი ეს საქმე სახელმწიფო მდივანს ა. ოლენინს გადაუგზავნა (22).

ამრიგად, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის გამოყენება დროებითი ხასიათის მოვლენა იყო და, როგორც ჩანს, ამიტომ მისი დაბეჭდვა მიზანშეწონილად არ მიიჩნიეს. სენატი მხოლოდ იმით დაკმაყოფილდა, რომ ქართული კანონების თარგმანის ხელნაწერი ტექსტი სპეციალურად დაქირავებულ გადამწერლებს რამდენიმე ეგზემპლარად გაამრავლებინა (23).

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნიდან ძალაში დასატოვებლად შერჩეული მუხლების განხილვა გაჭიანურდა. ამასობაში კი საქართველოში ამ წიგნის რუსული თარგმანის უქონლობა აძლიერებდა უნესრიგობას სამოქალაქო სამართალწარმოებაში, 1835 წელს საქართველოს სამოქალაქო გუბერნატორმა ნ. ფალავანდოვმა, ვახტანგის სამართლის წიგნის სათარგმნელად შექმნილი ჰოვენის კომისიის ყოფილმა წევრმა, საქართველოს მთავარმართებლის

– როზენის წინაშე აღძრა შუამდგომლობა, რათა მიეღოთ ზომები ქართული კანონების გამოყენების საკითხის უსწრაფესად მოგვარებისათვის. როზენმა ეს შუამდგომლობა იუსტიციის მინისტრს დ. დაშკოვს გაუგზავნა. მალე ეს საკითხი სენატმა განიხილა და მისი რეკომენდაციით 1835 წლის 23 ოქტომბერს გამოიცა უმაღლესი ბრძანებულება, რომელიც საქართველოს ყველა დაწესებულებას კიდევ ერთხელ ავალდებულებდა სამოქალაქო საქმეების გადაწყვეტისას ჰოვენის კომისიის მიერ შესრულებული თარგმანის გამოყენებას. „ამის უკეთ შესრულებისათვის კი – მითითებულია ბრძანებულებაში, – ეს თარგმანი დაიბეჭდოს“ ჩვეულებითი სამართლის ნორმებთან ერთად ერთ წიგნად და ის საქართველოში გაიგზავნოსო (24). საყურადღებოა, რომ ამ დოკუმენტში ნახსენებიც კი არ არის უფრო ადრინდელი გამოცემა. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ იმ დროს იმპერატორის ბრძანებულებებში დეტალურად აღწერდნენ ძირითადი საკითხის წინა ისტორიას, ეს გამოცემა, თუკი ის არსებობდა, რაღაც ფორმით აუცილებლად იქნებოდა მოხსენიებული. ესეც კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ 1828 წელს ქართული კანონები გამოცემული არ ყოფილა.

საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ აღნიშნული ბრძანებულების შესაბამისად, ქართული კანონების რუსული თარგმანი პირველად 1836 წელს დაუბეჭდავთ. იმავე წლის 21 მაისს სენატმა ამ გამოცემის 100 ეგზემპლარი ბარონ როზენს გამოუგზავნა და ავალა გაეცა განკარგულება, რათა ამიერიდან მოსამართლეებს ამ წიგნით ეხელმძღვანელათ. სასამართლოებს წიგნები 1836 წლის ბოლოს დაურიგდათ (25).

ქართული კანონების რუსული თარგმანი 1836 წელს რომ გამოუციათ, ამას სხვა წყაროც ადასტურებს სენატორ ბარონ პ. განს, რომელიც 1837 წლის შუა ხანებში საქართველოში ჩამოსასვლელად ემზადებოდა, გადასცეს ვახტანგის კრებულის „ახალდაბეჭდილი“ ხუთი ეგზემპლარიო, – ნათქვამია იუსტიციის სამინისტროს მოხელის მატუსოვის მოხსენებით ბარათში (26).

ლაპარაკი რომ სწორედ პირველ და არა რომელიმე სხვა გამოცემაზეა, თვალნათლივ მოწმობს ის, რომ მკვლევარების მიერ 1828 წლით დათარიღებული გამოცემის ეგზემპლარები დაბეჭდილია ერთი და იგივე შრიფტით ერთგვაროვან ფილიგრანიან (ჭვირნიშნინიან) ქალაქდზე. ამ ქალაქდს აქვს თავისი ჭვირნიშნები: АБФ ან Е.Б.Ф. და ციფრები – 1835 და 1836, რომლებიც ქალაქდის დამ-

ზადების თარიღს აღნიშნავენ. ს. კლექიკოვის ცნობარის თანახმად ასეთი ჭვირნიშნებიანი ქალაქი დამზადებულია 1835-1836 წლებში ელიზავეტა კაიდანოვას ალექსანდროვისა და ელიზავეტინსკის ქალაქის ფაბრიკებში (27). წიგნის ქალაქის დამზადების ეს წლები კი თავისთავად იმას მოწმობს, რომ აღნიშნული გამოცემა არ შეიძლებოდა განხორციელებულიყო 1836 წელზე უფრო ადრე, როგორც ცნობილია, ფილიგრანი საბუთის დათარიღების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველია. სხვა წყაროების მონაცემებთან ერთად, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებულის პირველი ბეჭდური გამოცემის ქალაქის ჭვირნიშნები მისი არა 1828 წელს, არამედ სწორედ 1836 წელს დაბეჭდვის ფაქტს უცილობლად ადასტურებს.

ყოველივე ზემოთქმული მყარი საფუძველია დასკვნისთვის, რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებულის გამოცემის ისტორიისა და რუსული მმართველობის დროს ქართული კანონების გამოყენების საკითხის გაგებისათვის: სამეცნიერო და საცნობარო ლიტერატურაში დაფიქსირებული ცნობა ამ კრებულის პირველი რუსული გამოცემის 1828 წელს დასტამბვის შესახებ, მცდარია. სინამდვილეში იგი პირველად მხოლოდ 1836 წელს დაიბეჭდა.

დასასრულ უნდა გავერკვეთ, საიდან და როგორ გაჩნდა ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებულის პირველი რუსული გამოცემის არასწორი თარიღი — 1828 წელი.

1887 წელს ჟურნალ „Юридическое обозрение“-ს გამომცემელი ა. ფრენკელი თბილისში ბეჭდავს აღნიშნული კრებულის ახალ რუსულ გამოცემას, ამ წიგნის რედაქტორი დიმიტრი ბაქრაძე და გამომცემელი ა. ფრენკელი თავიანთ წინასიტყვაობებში პირველები უშვებენ უნებლიე შეცდომას, როდესაც კრებულის პირველ გამოცემას 1828 წლით ათარიღებენ (28). ეს თარიღი შემდგომში გაიმეორა ყველამ, ვინაც კი ისარგებლა ქართული კანონების ამ უფრო ხელმისაწვდომი გამოცემით, მაგრამ საიდან აიღეს დ. ბაქრაძემ და ა. ფრენკელმა თარიღად მაინცდამაინც 1828 წელი? ვახტანგის სამართლის კრებულის პირველი რუსული გამოცემის იმ ეგზემპლარს, რომელიც დაცულია საქართველოს პარლამენტის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნული ბიბლიოთეკის ნაბეჭდი და ელექტრონული რესურსების გამოცემების საარქივო ფონდში, სხვა ცალეებისაგან განსხვავებით, აკლია ნაბეჭდი სარჩევი. მას ცვლის ხელით ნაწე-

რი სარჩევი რომელიც წარმოადგენს იმ დედნის პირს, რომელსაც ხელს აწერდნენ გენერალი რ. ჰოვენი და მისი კომისიის წევრები, ქალაქს, რომელზედაც დაწერილია ეს პირი, აგრეთვე აქვს ჭვირნიშანი – 1828, რაც იმას მიუთითებს, რომ იგი 1826 წელს ან ახლო მომდევნო წელს უნდა დაწერილიყო. შეიძლება ვივარაუდოთ რომ ამ ასლის დედანიც იმავე წელს დაინერა და ეს თარიღი – 1828 წელი ჰქონდა დასმული. მოგვიანებით ეს ხელმოწერილი სარჩევი (რომელიც, ვფიქრობთ, ჰოვენის კომისიის თარგმანის ხელნაწერის შემადგენელი ნაწილი იყო, შემდეგ კი მისი ასლი დაბეჭდილ სარჩევ დაკარგულ ეგზემპლარს მიაკრეს), როგორც საბუთი, ინახებოდა კავკასიის მთავარმმართველის კანცელარიაში, საიდანაც, ვახტანგის სამართლის წიგნთან ერთად, აღმოჩნდა ა. ფრენკელის ხელში, რომელიც ამ დროს მის ხელმეორედ გამოცემას ამზადებდა. ამას თვითონ ა. ფრენკელიც ადასტურებს ვახტანგის კანონების მისივე გამოცემის წინასიტყვაობაში (29). იგი წერს, რომ კავკასიის მმართველობაში შემონახულია მიმონერა ჰოვენის კომისიის მუშაობის შესახებ და 1827 წელს სახელმწიფო მდივნის – ა. ოლენინისათვის წარდგენილი ვახტანგის კანონების თარგმანიო. სხვა ისეთ მასალებს, როგორიცაა სენატის ბრძანებები, 1835–1836 წლების მიმონერა ქართული კანონების დაბეჭდვისა და მისი საქართველოს დაწესებულებებისათვის დაგზავნის შესახებ, როგორც ირკვევა არც ა. ფრენკელი და არც დ. ბაქრაძე არ იცნობდნენ, ვფიქრობთ, ასე გაჩნდა ამ გამოცემაში მცდარი თარიღი – 1828 წელი.

შენიშვნები და წყაროები

1. სამართალი ვახტანგ მეექვსისა. ტექსტი დაადგინა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ისიდორე დოლიძემ, გამ. „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1981, გვ. 35.
2. Акты, собранные Кавказской археографической комиссией, Архив Главн. упр. Нам. Кавк. Изд. под ред. А. Берже (АКАК), т.1, Тифл. 1866, с. 449).
3. Полное собрание законов Российской империи, изд. первое (ПСЗ-1), т. 32, док. 25429.
4. ი. დოლიძე, საქართველოს ჩვეულებითი სჯული, დანართები, თბ., 1960, გვ. 199.
5. АКАК. VII. с. 390.
6. ი. დოლიძე, საქართველოს ჩვეულებითი სჯული, გვ. 183–184, 187.
7. იქვე, გვ. 188–189, 198.
8. სცსა, ფ. 16, ა. 1, ს. 1459, ფურც. 7.
9. იხ. თ. ენუქიძე, ვახტანგ VI სამართლის წიგნი, თბ., 1955, გვ. 3.

10. ПСЗ-1, т.32, 25429.

11. РГИА, ф. 1149. оп. 1, д. 4, л. 3. ამის კვალობაზე დაევით ბატონიშვილმა

რუსულ ენაზე შეადგინა ქართული კანონების კრებული, რომელიც წარმოადგენდა ვახტანგის სამართლის კრიტიკულ გადამუშავებას და მიზნად ისახავდა საქართველოში პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების შეცვლილ პირობებთან ქართული კანონმდებლობის მისადაგებას. დავითის ამ ნაშრომს შემდგომი მსვლელობა არ მისცემია.

12. იქვე, л. 13.

13. იქვე, л. 20.

14. Там-же, л. 18.

15. სცსა, ფ. 16, ა. 1, ს. 2959, ფურც. 1-2, 10.

16. ПСЗ-1, т. 32, № 25429.

17. სცსა, ფ. 16, ა.1, ს. 2959, ფურც. 29.

18. ПСЗ-1, т. 40, № 30272.

19. სცსა, ფ.2, ა.1, 2. 3912, ფურც. 4-6.

20. იქვე, ფ. 1, ა.1, ს. 716, ფურც. 3; ს. 729, ფურც. 2; ფ. 16. ა.1, ს. 4430, ფურც. 5, 8-18.

21. РГИА, ф. 1268, оп. 1, д.1, л. 69.

22. იქვე, ф. 1377, оп. 1, д. 8-а, л. 12.

23. სცსა, ფ. 16. ა.1, ს. 2959, ფურც. 78.

24. იქვე, ფ. 2, ა.1, ს. 3912, ფურც. 3, 8, 10; ПСЗ-2, т. 10, № 8505.

25. სცსა, ფ. 2, ა.1, ს. 3912, ფურც. 15-16.

26. РГИА, ф. 1268, оп.1, д. 8, л.1.

27. Клепиков С. А., Филиграни и штемпеля на бумаге русского и иностранного производства XVII-XX века (справочное пособие), М., 1959, с. 38.

28. Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI, изд. А.С. Френкеля, под ред. Д.З. Бакрадзе, Тфл., 1887, с. VI и XI

29. Там-же, с. VI-VII.

ლალი ოსევაშვილი

ბიორგი მთანმინდელისეული ზატიკის რედაქციის ასახვა A-734-ის მინიატურებში

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია მინიატურებიანი ხელნაწერი A-734, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში „ზატიკის“ სახელითაა ცნობილი. იგი შეიცავს სახარებისეულ სიუჟეტების შვიდ მინიატურას, რომელნიც ლიტურგიკული პრინციპით არიან შერჩეულნი და აღდგომის შემდგომ კვირიაკეთა 50 დღიან მონაკვეთზე დღესასწაულებს მიესადაგება.

აღნიშნული ხელნაწერი თავიდანვე მოექცა მეცნიერთა კვლევის არეალში, გამოთქმულია სხვადასხვა მოსაზრებანი. გ. ალიბეგაშვილმა ერთგვარი მონოგრაფიაც კი უძღვნა და XII საუკუნით დაათარილა ეს მინიატურები (1,75-107), ხოლო უფრო ადრე შ. ამირანაშვილმა XI საუკუნის მეორე ნახევარს მიაკუთვნა (2,292-293).

ჩვენი კვლევის მიზანია ამ ხელნაწერის შესწავლისას ერთგვარი კორექტივი შევიტანოთ მის დათარიღებაში და საერთოდაც გვესურს გიორგი მთანმინდელის ღვაწლი წარმოვაჩინოთ კონკრეტულად ამ ხელნაწერთან მიმართებაში. რამდენადაც ჩვენ ვფიქრობთ, აშკარაა კავშირი A-734-ის მინიატურებსა და გიორგი მთანმინდელის ზატიკის რედაქციას შორის.

კონკრეტულად ტერმინ „ზატიკის“ და მისი მნიშვნელობის შესახებ ვფიქრობთ, საკმაოდ ბევრი დაინერა (კ. კეკელიძე, დ. გორდევევი, შ. ამირანაშვილი, გ. ალიბეგაშვილი, თ. ყორღანია, ლ. ხევსურიანი და სხვ.).

ცნობილია, რომ ქართული ეკლესიის ისტორიაში ზატიკი იერუსალიმური განჩინებიდან დედაქალაქურ ნიადაგზე თავდაპირველად ექვთიმე მთანმინდელმა გადმოთარგმნა, რაც მოცემულია შინ.5-ში, რათა მიესადაგებინა პენტიკოსტარიონის სქემა კონსტანტინოპოლური პრაქტიკისათვის. მან მოახდინა ჩვენთვის საინტერესო

ცვლილებები, როგორცაა შემდეგი: ზატიკის ზოგიერთი ტრა-

დიციული დღესასწაული, რომელიც იადგარში სადა დღეებზე დაწესებული, გადატანილ იქნა კვირა დღეებზე (მენელსაგან დედათა ხსენება მეორე სამშაბათიდან გადაიტანეს მესამე კვირაზე, სადაც იგი შეუერთდა იოსებ არიმათიელის ხსენებას), ეს აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში.

გიორგი მთაწმინდელს უკავშირდება ქართული ზატიკის სრული კრებულის არსებობა, რაც მანამდე არ დასტურდება, ამას მხარს უჭერს გიორგი მთაწმინდელის ბიოგრაფის ცნობაც, რომლის თანახმად მას უთარგმნია „დიდნი მარხვანი და ზატიკნი“, ანუ როგორც კ. კეკელიძე აღნიშნავს, „მთლიანი რედაქცია მათი როგორც მიღებული იყო მის დროის საბერძნეთში“ (3,596).

როგორც ლ. ხევსურიანი წერს, ათონური კოლექციის ქართულ ხელნაწერთა შორის მოიპოვება ზატიკის ორი ნუსხა, რომელთა ანდერძების თანახმად, ისინი გიორგი მთაწმინდელის თარგმანს შეიცავენ „სრულსა“ და „უნაკლულს.“ ეს ხელნაწერებია Ath.34 და Ath.63 (4,235). გიორგი მთაწმინდელის ზატიკი ჰიმნოგრაფიულ მასალაზე ორიენტირებული ნაწარმოებია. გიორგიმ გამოიყენა წინამორბედ ძეგლებში არსებული საგალობლები და საგრძნობლად შეავსო და განავრცო ისინი ახალი თარგმანებით. რაც შეეხება ზატიკის სადა დღეებს, მათთვის საგალობლები სწორედ გიორგი მთაწმინდელმა გადმოიღო (4,245).

მთაწმინდის ივირონის სავანეში მთარგმნელობით მუშაობით „ერთობლივი გარჯი-თა და ხარკებით „ქუეყანაა ქართლისაა“ აღივსო წიგნებით, ხოლო ქართველთა ნათესავი განათლდა სულიერად და გონებრივად“ (5,118).

ცნობილია, რომ ბაგრატ IV-ემ სამი წელი დაჰყო ბიზანტიაში, იგი შეხვდა გიორგი მთაწმინდელს. ამ დროისათვის გიორგის მთარგმნელობითი მოღვაწეობით „განათ-ლდა“ შავი მთა, „აღმოსავლეთი“ კი სრულიად მოკლებული იყო მის წიგნებს. ამას პირდაპირ უსაყვედურებს გიორგის ბაგრატ IV: „წმიდაო მამაო, მანდა შავსა მთასა, მცირედნი არიან მონასტერნი ჩუენნი, რამეთუ ქუეყანაა არს უცხოჲ. ხოლო ჩემი სამეფოჲ ვრცელ არს და დიდ ფრიად და მაღალი და ეკლესიანი და სამღვდელთმო-ძღურონი და მონასტერნი ფრიად მრავალ და დიდებულ. ან არწმუნოს ღმერთმან სინმიდესა თქუენსა, რაათა ჰბრძანო და მოშურე და ჩვენ ვიკურთხნეთ თქუენ მიერ და განვნათლდეთ, და კუალად ეკლესიანი ჩუენნი აღივსნენ მდინარეთა მაგათგან სულთა განმაცხოველებელთა წიგნთა თქუენთა ღმრთივ-სულიერთა“ (5,214).

ბაგრატის საყვედურმა გადააწყვეტინა გიორგის „აღმოსავლეთში“ დაბრუნება. იგი 1060 წელს უკვე საქართველოშია. მას ბაგრატმა წყონდიდის მთავარეპისკოპოსობა შესთავაზა.

ვიდრე გიორგი მთაწმინდელის კონსტანტინოპოლში მარიამ დედოფალთან, ბაგრატ IV-სთან, ბიზანტიის იმპერატორებთან ურთიერთობას შეეცებოდეთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, აღვნიშნოთ XI საუკუნის საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ მელქისედეკ I-ის ღვაწლი. იგი საეკლესიო კრებების გადასაჭრელად მრავალჯერ შეხვედრია იმპერატორებს ბასილს, კონსტანტინეს, რომანოსს. მელქისედეკი იყო მეთაური უზარმაზარი ავტოკეფალური ეკლესიისა, რომლის იურისდიქცია ვრცელდებოდა შავსა და კასპიის ზღვებს შორის. ამიტომაც არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ ბიზანტიის იმპერატორები ანგარიშს უწევდნენ ამას და საჩუქრად აძლევდნენ ხატებს, ჯვრებსა და საეკლესიო ნივთებს (6, 182).

მთავარეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის მიხედვით, მცხეთელის (საქართველოს) საპატრიარქო საყდარი დადგა იერუსალიმის საყდრის შემდეგ. ქართული დიპტიხის შედგენისას გათვალისწინებულ იქნა მეორე მსოფლიო კრების მესამე, ქალკედონის 28-ე, ტრულის 36-ე კანონები და მიიღო ასეთი სახე:

რომის საყდარი.

კონსტანტინოპოლის საყდარი.

ალექსანდრიის საყდარი.

ანტიოქიის საყდარი.

იერუსალიმის საყდარი.

მცხეთის (სვეტიცხოვლის) საყდარი.

ქართული დიპტიხის მიხედვით, საქართველოს ეკლესიის მეთაურს სხვა ავტოკეფალური ეკლესიების მეთაურთა რიგში მე-9 ადგილი ეჭირა. დიპტიხის ზემოთ მოყვანილი სახე მიუთითებს იმაზე, რომ ის შედგენილია საეკლესიო განყოფამდე. საქართველოში გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, ხუთი მსოფლიო პატრიარქის შემდგომ იდგა საქართველოს, ანუ მცხეთის კათოლიკოს-პატრიარქი (6, 239-240).

ამრიგად, მცხეთა და სვეტიცხოველი დღევანდელის მსგავსად, ლოკალურად ერთ ტაძარსა და ქალაქს როდი ნიშნავდა, არამედ სვეტიცხოველი ზოგადი სახელია საქართველოსი და მისი უპირველესი სალოცავი, კათოლიკოს-პატრიარქის საყდარი, მფლობელი მრავალი სინმიდისა, რომელნიც ან ადგილობრივ სკოლაში იქმნე-

ბოდნენ, ან შემოწირულობას წარმოადგენდნენ. როგორც ლ. მენაბდეძის მოყვანილი ცნობებიდან ჩანს, მცხეთის საკათედრო ტაძარს ძალზე მდიდარი ბიბლიოთეკა ჰქონდა. „საუნჯეთა წიგნის საცავთა მცხეთისა ეკლესიათა“ ხშირად ახსენებენ ძველი მოღვაწენი. განსაკუთრებით გამდიდრებულა იქაური ბიბლიოთეკა მელქისედეკ კათოლიკოსის (XI ს.) დროს, ანტონ პირველს მცხეთის ტაძარში 7000-მდე წიგნი ჰქონდა (7).

ნ. ბერძენიშვილმა გამოაქვენა მელქისედეკ კათოლიკოსის სიგელი, რომელიც შესწირა სვეტიცხოველს. იგი 1029 წლით თარიღდება და მრავალ სინმიდეს შეიცავდა (8,288-293). თუ ჩვენს მიერ განსახილველ ზატიკის მინიატურათა კრებულს ამ სინმიდეებს შორის მოვიხსენიებთ, გარკვეულ წინაღმდეგობაში ვექცევით, რადგან მელქისედეკი, როგორც ცნობილია, კათოლიკოსი იყო ნ. ბერძენიშვილის ცნობით, 1010-1035 წლებში (8,243), ხოლო ს. კაკაბაძე მიიჩნევს, რომ აღნიშნული სიგელი 1031-1040 წლებში უნდა იყოს შეწერილი, რაც შეეხება ჩვენს მიერ დასმულ პრობლემას, რა დროს და ვის მიერ იქნა აღნიშნული ზატიკი A-734 მცხეთის კათედრალისთვის შეწერილი სიღრმისეულ-შესწავლას მოითხოვს; მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ ჩვენი აზრით, ეს მინიატურები გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის ზატიკია სვეტიცხოველისთვის შეწერილი.

თუ გავითვალისწინებთ ისტორიულ რეგალიებს, რომლებსაც „ქართლის ცხოვრება“ მოგვითხრობს, ჩვენი აზრით, შესაძლოა, აღნიშნული ხელნაწერი ან ბაგრატ IV-ემ ჩამოიტანა საქართველოში, ან გიორგი მთაწმინდელმა. საისტორიო ქრონიკების მიხედვით, ეს უნდა მომხდარიყო 1054-1060 წლებში, ამ დროს კი, საქართველოში კათოლიკოს-პატრიარქი იყო ოქროპირი. როგორც „ქართლის ცხოვრებაში“ აღნიშნული მელქისედეკის გარდაცვალების შემდეგ „ან წარუმართენ ღმერთმან ოქროპირს, მელქისედეკისგან შვილად გაზრდილსა; დაჯდა კათოლიკოს-პატრიარქად ოქროპირი, და ამანცა მრავალი შემატნა დიდსა კათოლიკე სამოციქულო ეკლესიასა“ (9,296). ამავე წყაროთი ცნობილი ხდება, რომ „ამან კათოლიკოს-პატრიარქმან ოქროპირ(მა) მრავალი ეკლესიანი აღაშენნა და განა[ა]ხლნა“ (9,296).

ცნობილია, რომ ვახტანგის დროინდელი ბაზილიკა, ანუ სიონი, მცხეთის კათოლიკე ეკლესია 1029 წელს მელქისედეკ კათოლიკოსმა განაახლა (10,264). იგი ყოველმხრივ სრულყო და მრავალი სინ-

წმინდა იოსებ არიმათიელი და მენელსაცხებლე დედანი

მიდეც შენირა, მოიხატა ინტერიერი. ამჟამად საკურთხეველში XI საუკუნის კომპოზიციაა შემორჩენილი, დანარჩენი კი, გვიანდელია.

ინტერესს იპყრობს ის გარემოება, რომ საკურთხეველის კონქში მაცხოვრის კოლოსალური ფიგურაა. იგი წარმოადგენს თეოფანიას. ეს თემა ქართულ კედლის მხატვრობის ნიმუშებში IX-XI საუკუნეებში ვარიირებს. უფრო მოგვიანებით ბოჭორმის წმიდა გიორგის ეკლესიის მოხატულობაში XII საუკუნის პირველ ოცეულშიც გვხვდება (11,26-27). ბუნებრივია, მელქისედეკ კათოლიკოსის გზას, ანუ ტაძრის სინმიდეების მომრავლებას ოქროპირ კათოლიკოსიც გააგრძელებდა.

ჩვენი აზრით, სვეტიცხოველში მოხვედრილი ან შესრულებული ზატიკის შვიდი მინიატურა გიორგი მთაწმინდელის რედაქციას ასახავს და კერძოდ, კონსტანტინოპოლურს. ამის საილუსტრაციოდ ჩვენ ავიღეთ ერთი მინიატიურა კერძოდ, აღდგომის შემდეგ მესამე კვირიაკეზე წმიდა იოსებ არიმათიელისა და წმიდა მენელსაცხებლე დედათა ერთად მოხსენიება. ვიდრე მინიატურაზე ვიმსჯელებდეთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ჩვენი აზრის დადასტურება ზატიკის მინიატურათა სვეტიცხოველში შექმნის შესახებ.

აღნიშნული ხელნაწერის პირველივე მინიატიურა ფაქტობრივად, თავფურცლის როლს თამაშობს. მოცემულია „თომას კვირიაკეს“, ანუ „თომას მიერ გვერდის განხილვის“ კომპოზიცია არქიტექტურულ ფონზე. ცენტრში დგას ქრისტე და მისკენ მიმართულან მოციქულები მკაცრი სარკისებური სიმეტრიის პრინციპით. მათი პოზები, ჟესტები, სამოსის დამუშავება, ასევე არქიტექტურული ფონის მკვეთრი ხაზობრიობა პარალელს ჰპოვებს კომენტა ეპოქის და არა XII საუკუნის ხელნაწერებთან. აშკარაა დედაქალაქური დედანი, მაგრამ ამავ დროულად, ფერადოვნების მონოქრომულობა უფრო ადგილობრივ, ქართულ ტრადიციებს უკავშირდება.

სვეტიცხოვლისეულ სინმიდეებთან რომ ამჟღავნებს ზატიკის ეს მინიატიურები კავშირს, იმითაც ცხადია, რომ ქრისტეს თავს ზემოთ არქიტექტურული კამაროვანი ზედანი ასე ვთქვათ, ნახევარწრიული ფორმისაა და მასში ექვსი სხივია ისეთივე ზუსტი კალიგრაფიული გულმოდგინებით ჩახაზული. იგი პირდაპირი პარადიგმაა სვეტიცხოვლის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე, ცენტრალურ თაღეში ჩახაზულ ასეთსავე 12 სხივით შევსებული კამაროვანი ზედანისა, რომელიც 12 მოციქულს განასახიერებს და ეს არ არის

არავითარ შემთხვევაში ნიჭარისებრი ორნამენტი, რომელიც ტიკური დროიდან მოდის. ამ ხელნაწერში ყოველგვარი ანტიკური რემინისცენცია აღმოფხვრილია, გამქრალია. აქ ყველაფერი ქრისტიანული სიმბოლიკითაა გაჯერებული. ალბათ, გაჩნდება კითხვა რატომაა ხელნაწერში 6 და არა 12 სხივი? რაც ბუნებრივია, პასუხს მოითხოვს, ალბათ, სამინიატიურო მხატვრობის სპეციფიკიდან გამომდინარე. 12 სხივი რომ ჩაენერათ, მაშინ სხივები, თითქმის ხაზობრივი გახდებოდა, ეს კი, დეკორატიულობას გააძლიერებდა, რაც არც ამ ეპოქას და არც ამ ხელნაწერს არ ახასიათებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იერუსალიმურ იადგარებში სამშაბათს იყო წმიდა მენელსაცხებლე დედათა ხსენება, ხოლო კვირას წმიდა იოსებ არიმათიელისა. ბიზანტიურ ნიადაგზე დღესასწაულები კვირა დღეებზე გადმოვიდა, ამიტომაც მეორე კვირიაკეს წმიდა მენელსაცხებლე დედათა ხსენება შეუერთეს წმიდა იოსებ არიმათიელის ხსენებას და ასე მოიხსენიება ზატიკის შემდგომ რედაქციებშიც.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, გადმოვცეთ თითოეულის ღვანლი ქრისტიანი ერებისათვის. როგორც წმიდა მენელსაცხებლე დედანი, ისე წმიდა იოსებ არიმათიელი ოთხივე სახარებაში მოიხსენიებიან და ქრისტიანულ ხელოვნებაში იმკვიდრებენ ადგილს და ჰიმნოგრაფიაში, საგალობლებში მეტად სახისმეტყველურად არიან გადმოცემულნი.

გარდა A-734-ისა, ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია XV საუკუნის მოხატული ზატიკი A-25. არც ერთი მათგანის მხატვარს მიზნად არ აქვს სახარებისეული სიუჟეტების ზუსტი თხრობის გადმოცემა. რასაც მოწმობს შემდეგი: აქ არც ანგელოზია, არც წმიდა საფლავი, არც სახვევები, ანუ არმენაკი, ტილო, ან ჯარიკაცები. ასევე იოსების გვერდით არ არის გამოსახული ნიკოდიმოსი, მას ხელში არც თავისი ატრიბუტები უკავია: ლურსმნები, ეკლის გვირგვინი, სუდარა, სანელსაცხებლე ჭურჭელი და გაზი (მარწუხი). გვიან შუა საუკუნეების დასავლეთის ნიმუშებში მას გრაალის თასით გამოსახავენ და ნიკოდიმოსისგან ჭაღარა თმითა და წვერით განარჩევენ (12,203-204).

წმინდანები აქ სახარებისეულ კანონიკურ ქმედებაში კი არ არიან ჩართულნი, არამედ ერთგვარად თვენის დასურათებას მოგვაგონებენ თავიანთი მკაცრი ფრონტალური პოზებით. ერთადერთი დეტალი რაც წმიდა დედების სახარებისეულ მისიაზე მოგვითხრობს,

ესაა მათ ხელში სანელსაცხებლე ჭურჭელი, ხოლო ლარტყვისა ზატიკში ესეც აღარ არის იდაყვში მოხრილი მათი ხელები წმინდა იოსების მხარეს არის მიმართული. იგი აქაც ფრონტალურად დგას. ორივე ზატიკში წმიდა იოსებს დახვეული გრაგნილი უკავია.

რაც შეეხება წმიდა დედათა როლს, ამაზე ძალზე ხატოვნად გადმოგვცემს იკონოგრაფიის ლექსიკონი: თუ მთავარანგელოზ-მა გაბრიელმა ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელს ახარაო, აქ უფლის საფლავის გადაგორებულ ლოდზე დამჯდარი სპეტაკით მოსილი ანგელოზი წმიდა მენელსაცხებლე დედებს ახარებსო უფლის აღდგომას (12,54 – 55). ეს არის მთელ მართლმადიდებლურ სამყაროში ერთ-ერთი მთავარი დღესასწაული. მისი თავიდან თხრობა არც კი სურს მხატვარს, ეს არც ადრე ქრისტიანული ხანაა, რომ მხატვარმა თავისი კალმითა და ფერით დამოძღვროს ერი. ეს ის ეპოქაა, როცა ყველა სულით ხორცამდე ქრისტიანია და კარგად იცის წმიდა წერილი მხატვრის მიზანია, ორიენტირი მისცეს მორწმუნეს, ანუ იყოს შუამავალი ეკლესიას, თეოლოგს, ღმრთისმეტყველსა და მორწმუნე მრევლს შორის, რათა ის ცვლილებები, რაც აისახება ეკლესიის წიაღში, შესაძლო დისპუტებისა, თუ სხვა პროცესების შედეგად, რაც, რასაკვირველია, მოძღვრის, ანუ ეპისკოპოსის მოვალეობაცაა, რომ ამბიონიდან ქადაგებებისას განმარტოს. იმავდროულად მხატვარმა ლიტურგიკული ხასიათის წიგნებში უნდა გადმოიტანოს ისინი, რაც ერთგვარი ვიზუალური, სახვითი დასტური იქნება.

ზატიკი ლიტურგიკული წიგნია და მასში, რასაკვირველია, სახარებისეული სიუჟეტებია გადმოცემული. მისი მიზანია, მორწმუნეს უჩვენოს ქრისტეს ღმრთეებრივი ბუნება, სწეულთა კურნება, სხვა მრწამსის ადამიანის მოქცევა და ასევე ისიც, რომ ადამიანებმა უნდა ირწმუნონ მისი; ამის დასტურია „თომას მიერ გვერდის განხილვა“, ანუ პირველივე დღესასწაული ზატიკისა, რითაც, ფაქტობრივად, მომავალ კაცობრიობას, თითოეულ ჩვენთაგანს მიმართავს მაცხოვარი თომას სიტყვებზე: „უფალი ჩემი და ღმერთი ჩემი!“ „რამეთუ მიხილე და გრწამს, ნეტარ არიან, რომელთა არა უხილავ და პრწმენე“ (იოანე 20, 28-29), სწორედ ამ რწმენის დასტურია „ამაღლება“, „სულიწმიდის მოფენა“, ანუ მთელი დღესასწაულები ზატიკისა, რომელთაც აღნიშნავს ყოველი ქრისტიანი აღდგომის შემდეგ 50 დღიან მონაკვეთში კვირიაკეებზე.

ამ დღესასწაულთან დაკავშირებით გვხვდება მრავალი საგალობელი, სადაც როგორც წმიდა იოსებ არიმათიელი, ისე წმიდა მე-

ნელსაცხებლე დედათა შესახებ მეტად მრავლისმეტყველი, სახის-მეტყველური ეპითეტებითაა შესხმული. მაგალითად, ტრიოდრონში, ანუ მარხვანში წმიდასა და დიდსა შაბათსა ცისკრად იგალობება: 6 „პირველ მტვირთველი შენი მაცხოვარ იოსებ მოლტოლვილ არს, ხოლო ან სხვა იოსებ დაგიფარავს შენ.“ ასე რომ, აქ ორი იოსები: მართალი იოსები და იოსებ არიმათიელი გამოხატულია, ვითარცა ორი მნიშვნელოვანი ფიგურა ქრისტეს ცხოვრებაში. მე-13 საგალობელში: „ყოვლად წმიდანი ხორცი შენნი მხსნელო მოჰსთხოვნა პილატეს იოსებ სანატრელ მან და სუნნელითა შეჰმურნა, და წარჰგრაგნა ტილოითა, და დაჰსნა ახალსა სამარესა, ვინაცა ცისკარს აღმსთობილნი დედანი, მოიწივნეს შემურვად შენდა, და მადლობით გილაღადებდეს, ღირსმყვენ უფალო აღდგომისა შენისა ხილვად.“ „დაჰსცხრა კადრი მონაფეთა არიმათიელი რჩეული ქმნა იოსებ, რამეთუ მკვდრად შიშველად სახილველი...“ (13).

ხოლო ტრიოდრონ-ზატიკში ასეთი ეპითეტებია მოყვანილი: „ღვთივ შემწყნარებელო იოსებ მოვედ და დაჰსდეგ ჩუენთანა..“ გალობა 4 სძლისპირში ტროპარში ნათქვამია „იოსებ შუენიერსა ღვთისმსახურსა და მონაფესა მენელსაცხებლეთა მათ თანა და ქრისტეს მოციქულთა პატივისაცემად...“

გალობა 9. სძლისპირი. ტროპარი: „შვენიერი მზრახველი იოსებ ჰგალობდინ მენელსაცხებლეთა თანა, და საღმრთოთა მონაფეთა ქრისტესთა, რომელთა ჭეშმარიტად ჰქადაგეს ქრისტეს აღდგომა.“ ამავე გალობაში ნათქვამია: „იოსებ საკვირველსა, ვაქებდეთ, მორწმუნენო და მის თანა ნიკოდიმოსს, ეგრეთვე მენელსაცხებლეთა დედათა და მათდა მიმართ, ჩვენცა ვლაღადყოთ, ჭეშმარიტად აღსდგა უფალი და მოგვმადლა მოტევება ცოდვათა“ (14).

ლიტურგიისას, დიდ გამოსვლაში მღვდელი წმიდა ბარძიმს და წმიდა ფეშხუმს მოათავსებს ტრაპეზზე და კითხულობს ტროპარებს: „შვენიერ მან იოსებ, ძელისაგან გარდამოხსნა უბრწნელი ხორცი შენი და არმენაკითა წმინდითა წარგრაგნა, სუნნელებითა შემურვილი ახალსა საფლავსა დაგდვა..“ (15,69), ხოლო ლარგვისის ზატიკში იგი დასაწყისშივე მართალი იოსების ეპითეტითაა მოხსენიებული.

ამდენად, მეტად მრავლისმეტყველი ეპითეტებით არის ხოტ-

ბაშესხმული წმიდა იოსებ არიმათიელი და იგი გვხვდება სატიკოს სხვა რედაქციებშიც წმიდა მენელსა-ცხებლუ დედათა გვერდით. რაც შეეხება XIII საუკუნის შიომღვიმის მონასტრის ტიპიკონს, შაბათს მწუხრისა ღამისთევად იგალობება განგებაა სატიკოთა: აღვსებიდან მესამესა კვირიაკესა წმიდათა მენელსა ცხებლუ დედათა და იოსებ მართლისაა. შემდეგ მოცემულია ლიტურგიული რიტუალის ასახვა, საგალობელთა ჩამოსახლება, თუ რომელი საგალობელი უნდა იგალობონ, ჯერ მენელსა ცხებლუ დედათა მოხსენიებაა, შემდეგ: „ღმერთი უფალსა ზედა: რაჟამს შთაჰედსიკუდილ.. და მერმე: შუენიერმან იოსებ... ორგზის. ანდა, მენელსა ცხებლეთა დედათა.. და ჩუეულებრისაებრი ფსალმუნებაა“ (16,128).

ამავე ტიპიკონის მიხედვით, ორშაბათსა ცისკრად იგალობება: „ღმერთი უფალსა ზედა: შუენიერმან იოსებ.. ორჯერ. დიდებაა, რაჟამს შთაჰედ.. ანდა, მენელსა ცხებლეთა.. ჩუეულებრისაებრი ფსალმუნებაა“ (16,129).

ამრიგად, ჩვენი აზრით, ხელნაწერი შრიფტით A-734 აშკარაა, რომ სვეტიცხოველშია ილუსტრირებული ბიზანტიური ნიმუშების კვალდაკვალ, ქართული ტრადიციების გათვალისწინებით. ამას მოწმობს, ერთი მხრივ, გვიანი ხანის წარწერები, განსაკუთრებით, 1685 წლისა, რომელთა თანახმადაც ხელნაწერი მცხეთის ეპისკოპოსს ეკუთვნოდა (17,194 – 195), ხოლო მეორე მხრივ ყურადღებას იპყრობს მირონმდინარე სვეტის მოხატულობა. ჩვენ შევისწავლეთ მის ზედა კორპუსში განთავსებული სახარებისეული სიუჟეტები და მივედით იმ დასკვნამდე, რომ აქაც სცენები ლიტურგიული კალენდრის მიხედვით არის შერჩეული და კერძოდ, სატიკოს დღესასწაულებია ილუსტრირებული (18, 92-98), თანაც ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ სვეტის წინ ანალოლია იდგა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ერგასის დღესასწაულებზე სვეტი-ცხოვლის წინ ღმრთისმსახურება მიმდინარეობდა.

სვეტი XVII საუკუნეში კათოლიკოს-პატრიარქის ნიკოლოზ ამილახვრის დაკვეთით იყო შესრულებული, აშკარაა, მას ხელთ ჰქონდა XI საუკუნეში ილუსტრირებული გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის სატიკი და შესაძლოა, მხატვარი გრიგოლ გულჯავარაშვილი მისით სარგებლობდა.

ჩვენ ვფიქრობთ, ყოველივე ზემოთ აღნიშნული, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს და სამომავლოდ მიზნად ვისახავთ სატიკ-

თა მხატვრულ-დეკორატიული გაფორმების, ილუსტრირების პრინციპული ციკლების მონოგრაფიულ შესწავლას.

დამონეზაული ლიტერატურა:

1. Г.Алибегашвили, Художественный принцип иллюстрирования грузинской рукописной книги XI-нач. XIIIвв, Тбил, 1973.
2. შ. ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ, 1961.
3. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1980.
4. ლ. ხევსურიანი, ზატიკის ორი ძველი ქართული რედაქცია, კრ. ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, I, 2008.
5. ელ. მეტრეველი, ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, თბ, 1996.
6. მთავარეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II თბ, 1998.
7. ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. I, ნაკ. I, თბ, 1961.
8. ნ. ბერძენიშვილი, მცხეთის საბუთი XI საუკუნისა, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. VI, 1929/30.
9. ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, ტ. I თბ, 1955.
10. Г.Чубинашвили, Вопросы истории искусства, исследование и заметки, т. I Тб, 1970.
11. ზ. სხირტლაძე, ადრეული შუა საუკუნეების ქართული კედლის მხატვრობა, თელოვანის ჯვარიპატიოსანი, თბ, 2008.
12. Lexikon der christlichen Iconographie, Bd. I Freiburg, Rom, Wien, Basel, 1994.
13. ტრიოდონი ანუ მარხვანი, ტფ, 1901(ნუსხურით).
14. ტრიოდონი. ზატიკი (ნუსხურით) (ეს ტექსტები ნამიკითხა საქართველოს საპატრიარქოს მონაზონმა დედა ქეთევან მარტიაშვილმა, რისთვისაც დიდ მადლობას მოვახსენებ).
15. ლამისთევის ლოცვა. ლიტურღია. ფერისცვალების სახელობის დედათა მონასტერი, თბ, 1999.
16. ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა XIII საუკუნის ხელნაწერი ტექსტი, გამოცემად მოამზადეს ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა და ელგუჯა გიუნაშვილმა, თბ, 2005.
17. Ф.Жордания, Описание рукописей Тифлисского церковного музея т. II, Тифлис, 1902.
18. ლ. ოსეფაშვილი, ზატიკის დღესასწაულების სცენები სვეტიცხოვლის მონასტულობაში, „რელიგია“, №3, 2009.

ხელოვნის დანიშნულება და სინამდვილისადმი დამოკიდებულების საკითხი ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ნოვალისის შემოქმედებაში

„ქემარიტი სული სინათლესა ჰგავს,
მასავით აუმღვრეველი,
მოქნილი და მგრძნობიარეა.“
ნოვალისი

მსოფლიო ლიტერატურამ ბევრი ქარტეხილი გამოიარა. ისტორიის ამა თუ იმ პერიოდში შექმნილი ლიტერატურული ნაწარმოებები ზოგჯერ შესაბამისობაში მოდიოდნენ არსებულ ხელისუფლებასთან, ზოგჯერ კი პირიქით, მაგრამ ადამიანის სულისა და გონების მასაზრდოებელმა ამ დარგმა, მუსიკის, მხატვრობისა და თეატრის გვერდით, შეძლო მყარად დაემკვიდრებინა ადგილი, რაც უფრო მეტად წინ მიიწევს კაცობრიობა თავისი განვითარების საფეხურზე, მით უფრო ახლობელი და საინტერესო ხდება იგი. ამჯერად ჩვენი კვლევის მიზანია რომანტიზმის ეპოქის ორი უდიდესი წარმომადგენლის ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ფრიდრიჰ ნოვალისის (ფრიდრიჰ ფონ ჰარტენბერგის) შემოქმედებაში საერთო და განმასხვავებელი მსოფლმხედველობრივი შეხედულებების ძიება.

და მაინც რატომ რომანტიზმი? ამაზე პასუხი თანამედროვე ეპოქაში უნდა ვეძიოთ, როდესაც რომანტიკოსთა ნაწარმოებებს ვულრმავდებით, ჩვენს წინაშე ზღაპრულ გარსაცმში მოქცეული სინამდვილე წარმოჩნდება, ოცნების, მშვენიერების სამყაროში გადავდივართ, მაგრამ ზოგადსაკაცობრიო საკითხები არ გვტოვებს. ისინი მათშია და პასუხსაც ჩვენგან ელის – და ეს ყველაფერი, თითქოს სულის მოთქმაა 21-ე, ტექნიკის არნახული განვითარების საუკუნეში.

როგორც მეცნიერთათვის, ასევე რიგითი მკითხველისათვის საინტერესოა ხელოვნის დანიშნულება და მის მიერ სინამდვილის ასახვის მეთოდები ლიტერატურაში. რეალობის ასახვის საშუალებები კი, ორივე შემოქმედთან უკვე დიდი ხნის წინანდელ ისტორიულ წარსულში, ზღაპრებში, ლეგენდებში, თქმულებებში, ანტიკურ და ბერძნულ მითოლოგიაშია.

ქართველ და გერმანულ რომანტიკოსთა თაობას ამშვენებენ ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გრიგოლ და ვახტანგ ორბელიანები, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ფრიდრიხ ნოვალისი, ლუდვიგ იოჰან ტიკი, იოზეფ ფრაიჰერ ფონ აიხენდორფი, ლუდვიგ ულანდი, კლემენს ბრენტანო, ერნესტ თეოდორ ამაღეი ჰოფმანი, ლუდვიგ ახიმ ფონ არნიმი და ადლბერტ შამისო. ქართველ რომანტიკოსთა ჩამონათვალი, მართალია, შედარებით მოკრძალებულია, მაგრამ მათ მიერ შექმნილი და ჩვენამდე მოღწეული პოეტური ქმნილებები თავიანთი სიღრმითა და შინაარსით მკვლევართა დიდ ინტერესს იწვევს, მით უმეტეს, მაშინ, როცა მათს შემოქმედებას ამავე ეპოქის უდიდეს მოაზროვნეთა – სოლომონ დოდაშვილისა და იმანუელ კანტის მსოფლმხედველობის ფონზე განვიხილავთ.

საინტერესოა, რომ ნ. ბარათაშვილისა და ფ. ნოვალისის (1772–1801) ბიოგრაფიასა და შემოქმედებაში შესაძლებელია ერთიანი შტრიხების პოვნა. ორივე შემოქმედმა მეტად ახალგაზრდა ასაკში, მოკლე პერიოდში შეძლო სულიერი განვითარების მაღალ საფეხურზე ასვლა და კაცობრიობისათვის პოეზიისა და პროზის უკვდავი ნიმუშების დატოვება. ორივე მათგანი გასაოცარი ინტერესითა და მონდომებით ენაფებოდა ესთეტიკურ–ფილოსოფიური საგნების სწავლას და პოეზიის შინაგანი არსებობის, ძალის და ადამიანის სულზე მისი ზემოქმედების შესწავლას და ამავე დროს, ცხოვრება მათს პირად ურთიერთობას ძვირფას ადამიანთან მწარე, რთულ გამოცდას უმზადებდა. ორივემ შეძლო დაეძლია პირადი, მძიმე ხვედრი, წარუმატებელი, განუხორციელებელი სიყვარული, მაგრამ მხოლოდ ძლიერი სულიერი და ფიზიკური ტკივილების ხარჯზე. ყოველივე ამან ორივე ღმერთთან მიაახლოვა და სულის უკვდავება არწმუნებინა. ნიკოლოზ ბარათაშვილი მუდამ ცისკრისა და ალიონის მეხოტბედ დარჩა, ხოლო ნოვალისი სამუდამოდ გადასახლდა ზეციურ სამყაროში და დედამიწაზევე შეუერთდა მისი სატრფოს ზეციურ სულს.

უნდა აღინიშნოს, ქართული და გერმანული რომანტიზმის წარმოშობის განსხვავებული მიზეზები და მოტივაციები. რომანტიზმის წარმოშობის ძირითადი მიზეზი საქართველოში ქვეყნის სახელმწიფოებრიობის დაკარგვა იყო, ამას ადასტურებს თავადაზნაურთა მიერ მოწყობილი 1832 წლის შეთქმულება. გერმანული რომანტიზმი კი წმინდა წყლის ლიტერატურული მიმდინარეობაა.

ქართულმა რომანტიზმმა გამოხატვის ფორმად ლირიკის ტანსაცმელი პოეტური ეპოსი, ლირიკული პოემა ირჩია, რომელთა თემატიკასაც გერმანულისაგან განსხვავებით ისტორიზმის დალი ასვია. რომანტიკოსთა შემოქმედებაში არის შემდეგი მთავარი თემები და საკვლევე საკითხები: სიყვარულის თემა, კონფლიქტი სამყაროსთან, შინაგანი ფსიქოლოგიური კონფლიქტი, ტანჯვაში სიხარულის და სიხარულში ტანჯვის ძიება, შინაგანი გაორება, სულის დიალექტიკა, აქცენტი სულიერ საწყისზე, სიყვარულისა და ბუნების თემის ურთიერთმიმართების საკითხი. სატრფო, როგორც დაკარგული სამშობლოს ალეგორია, ბერძნული და რომაული კლასიკური მითოლოგიის მოტივები და მთავარი საკითხი – შესაბამისობა სინამდვილესა და იდეალს შორის.

ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში, ნოვალისის მსგავსად, მთავარი თემა სიყვარულია. ბარათაშვილის პირადი ცხოვრების შესახებ ჩვენთვის ცოტა რამ არის ცნობილი, მაგრამ მისი პოეზიის გაცნობისას გაცილებით მეტს ვგებულობთ შემოქმედის სულიერ სამყაროსა და პირად ცხოვრებაზე. ლირიკულ ლექსებში და, ნაწილობრივ, წერილებში, ნათლად ისახება პოეტის სულიერი მდგომარეობა, ამის მაგალითია თავად ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქალიშვილის ეკატერინე ჭავჭავაძის სიყვარულით შთაგონებული ლექსები: „თავადის ქ(ავ-ჭავა)ძის ასულს ეკ(ატერი)ნას“, „საყურე“, „...ნა ფორტეპიანოზედ მომღერალი“, მაღალი რომანტიკული გრძნობით აჟღერებული სიყვარულის საგალობელი –

„არ უკიჟინო, სატრფოო, შენსა მგოსანსა გულისთქმა:

მოკვდავსა ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა!“ (1).

სიყვარული პოეტისათვის მარადიული გრძნობაა, რომელიც მშვენიერ სულთა კავშირზეა დამყარებული. გარეგნული სილამაზე, პოეტის აზრით, ყვავილივით სწრაფად დაჭკნება, ამიტომაც მის საფუძველზე აღმოცენებული სიყვარული დროებითი და წარმავალია. ნ. ბარათაშვილი ხორციელ სილამაზეს სულიერ მშვენიერებას უპირისპირებს და ამგვარ გრძნობას მარადიულს უწოდებს:

„თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს,

მას ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს...
მას ცისა სხივით აცისკროვნებს მშვენიერება.

და უკვდავებით აგვირგვინებს ქეშმარიტება!“ (2).

ასეთივე დამოკიდებულებას იჩენს სიყვარულისადმი გერმანელი რომანტიკოსიც. რომანში „ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენი“, რომელიც ამავედროულად მის ბიოგრაფიულ ნაწარმოებადაც ითვლება, ავტორის პირადი ცხოვრება და სიყვარულია აღწერილი. მშვენიერი სატრფოს, სოფიას, გარდაცვალების შემდეგ პოეტისათვის სამყარო დაცარიელდა და იგი ძიების „საიდუმლო გზას“ დაადგა. ბარათაშვილის მსგავსად, ნოვალისიც მუდამ თავისი სათაყვანებელი არსებისაკენ მიისწრაფოდა, მას ცისიერს ადარებდა და სიყვარულს უკვდავ ძალად აღიქვამდა. ნოვალისმა ირწმუნა სულის უკვდავება და სიკვდილი სიცოცხლის კარიბჭედ აღიქვა. ამიტომ იყო, რომ ახალგაზრდა პოეტი სიცოცხლეშივე ცდილობდა სულიერად შეერთებოდა თავის ზეციურ სატრფოს, იგივე „ცისფერ ყვავილს.“ ნოვალისის სატრფო ირეალურია, სიზმრისეულია. ეს კარგად ჩანს რომანიდან, რომლის გმირი, ახალგაზრდა ჰაინრიხი, ბევრს მოგზაურობს „ცისფერი ყვავილის“ საძიებლად: „და აი, უცბად თითქოს კვლავ გაუნათდა გონება. ამჯერად იქვე მწვანედ მობიბინე მინდორზე იდგა, ნაკადულის პირას. მოდგაფუნე წყალი ჰაერში იღვრებოდა და უმაღლ უკვალოდ ქრებოდა. იქვე შორიახლოს ნაირფერად დაძარღვული ქარაფები მოჩანდა; დღის სინათლეს უჩვეულოდ ციმციმა, ნათელი სხივები გარეოდა... თავზე მუქლურჯი მოსარკული ცა დასცქეროდა, მაგრამ მას ახლა ანდამატივით ის ტანწერწეტა ცისფერი ყვავილი იზიდავდა, იქვე ნაკადულის პირას რომ ირხეოდა და ფერად-ფერადი დობილებით გარშემორტყმული, ჭაბუკს ფართო ბზინვარე ფოთლებით ეხებოდა... ჰაინრიხი ახლა მხოლოდ ამ ცისფერ ყვავილს ხედავდა... ბოლოს გადანყვიტა, ხელით შეჰხებოდა, მაგრამ ყვავილი ანაზდად ათრთოლდა და სახე იცვალა“ (3).

ცისფერი ფერი, ლურჯი ფერი ახლებური ხედვაა სამყაროსი. უწმინდესი სანყისის სიმბოლოადაა გააზრებული როგორც ნოვალისთან, ისევე ბარათაშვილის ლექსში „ცისა ფერს.“ მაგრამ ნოვალისისაგან განსხვავებით ბარათაშვილის აღნიშნული ლექსი ერთგვარი პასუხია ლექსისა „ფერსა ბნელს, ფერსა შავს“ და როცა ბარათაშვილი წერს:

„მინდა მზე ვიყო, რომ სხინი ჩემს დღეთა გარსა მოვავლო,
საღამოს მისთვის შთავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოვლო.“ (4).

ნოვალისი მუდამ თავისი გრძნობებით სამყაროს სკნელისკენ ან ღამეული ცის ვარსკვლავებისკენ მიემართება.

საინტერესოა, ბარათაშვილის მიერ შროშანის, როგორც საპეტკო კი ყვავილის მოხსენიება ლექსში „საყურე.“

„ვითა პეპელა
არხევს ნელ-ნელა
სპეტაკს შროგანას, ლამაზად ახრილს,
ასე საყურე,
უცხო საყურე,
ეთამაშება თავისსა აჩრდილს.“ (5).

ყვავილი, განსაკუთრებით შროშანი, მეტად გავრცელებული სიმბოლოა დასავლურ მხატვრულ ლიტერატურაში. ის ჯერ კიდევ ალქიმეოსებთან, იაკობ ბიომესა და ექიმ ფილოსოფოს პარაცელსუსის ნაწერებში, და შემდგომ გოეთეს ცნობილ ზღაპარში მწვანე გველისა და მშვენიერი შროშანის შესახებ გვხვდება. ნ. ბარათაშვილის ლექსში აღნიშნული ყვავილის მოხსენიება ნათლად მიგვანიშნებს ავტორის რეფორმატორობაზე, ქართული ლიტერატურის ევროპეიზმის საფუძველზე – განახლებაზე. ამავე დროს კი მის პოეტურ მემკვიდრეობას საფუძვლად ძველი ქართული პოეზიის ტრადიციები უდევს.

ნ. ბარათაშვილი, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, თავისი დროის ლიტერატურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების ცენტრში მოექცა. მის გარშემო თავს იყრიდნენ როგორც ახალი, ისე ძველი თაობის მწერლები და ლიტერატურის მოყვარულნი: დიმიტრი ყიფიანი, მიხეილ თუმანიშვილი, გიორგი ერისთავი, ლევან მელიქიშვილი, პლატონ და გიორგი იოსელიანები, ალექსანდრე ორბელიანი, კონსტანტინე მამაცაშვილი. იმავდროულად პოეტი თანამშრომლობდა პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიასთან, სადაც აკადემიკოს მარი ბროსეს თაოსნობით საქართველოს ისტორიული წარსულის შესწავლა ხდებოდა. ამავე პერიოდში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდის ცნობილი ფილოსოფოსი და ნ. ბარათაშვილის აღმზრდელი პედაგოგი სოლომონ დოდაშვილი. მისმა სამწერლო თუ ფილოლოგიურმა მოღვაწეობამ დიდად განავითარა პოეტის ინტელექტუალური საწყისი. ასეთივე გამორჩეულად აქტიური იყო ნოვალისი ცოდნისა და განვითარების დაუფლების გზაზე. იურიდიული განათლების მიღების შემდგომ მთელი სერიოზულობით შეუდგა ეკლესიისა და რელიგიის ისტორიის შესწავლას. მისთვის უზარმაზარ ავტორიტეტს წარმოადგენდნენ იოჰან ვოლფგანგ გოეთე,

ფრიდრიხ გოტლიბ კლოპშტოკი, იოჰან ფრიდრიხ შილერი, ტოფ მარტინ ვილანდი, ავგუსტ ვილჰელმ შლეგელი და იმ დროის სხვა ცნობილი მოაზროვნეები.

ყოველივე ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ორივე შემოქმედი ამ მოაზროვნეებისაგან მიღებული ცოდნის საფუძველზე ჩასწვდა უმნიშვნელოვანეს არსს ცხოვრებისას: ძიებას, სწრაფვას და უკეთესი მომავლისაკენ გარდაქმნის აუცილებლობას. ასე ჩაეყარა საფუძველი მათს შემოქმედებაში ფილოსოფიურ ლირიკას, ღრმა სევდისა და ბოროტი სულის ჭიდილის გამოსახვას, შინაგანი ხმის დახილს.

ბარათაშვილის პოეტური შთაგონება, ფილოსოფიური ხედვა, თემის გაშლა – განუმეორებლად თავისებურია, ლექსების „ვპოვე ტაძარი“, და „სულო ბოროტოს“ ავტორს სწამდა, რომ მომავალში აქ, დედამიწაზე, რეალურ სამყაროში იქნებოდა ბედნიერი. მიუხედავად ღრმა მწუხარებისა, პოეტს არ უცდია ცხოვრებისაგან განდგომა, ზურგის შექცევა მისთვის. იგი ადამიანის, პირველ რიგში პოეტის, მოვალეობად ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის ბრძოლას მიიჩნევდა. ამის საფუძველს კი გერმანელი შემოქმედისაგან განსხვავებით ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაკარგვა აძლევდა, კონფლიქტი პოეტის მაღალ იდეალებსა და სინამდვილეს შორის ყველაზე მძაფრად ლექს „მერანში“ იხატება. ბრძოლისა და სიცოცხლის სურვილით აღსავსე პოეტის შემოქმედებას მწარე სინამდვილე ბორკავდა. ერთ-ერთ წერილში იგი გრიგოლ ორბელიანს სწერდა: „გული მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელი მდგომარეობისათვის დაბადებული, ნუ გძინავსო: მე არ მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა კლდე-ღრეს გამიყვანოს და დავდგე გაშლილ ადგილას. ეჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გადავხედავ ჩემს ასპარეზსა.“

მკაცრ ბედთან შეურიგებლობა ბარათაშვილმა ასე გამოხატა:

„მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი,

უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი!

გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამზღვარი,

და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!“ (6).

ქართველი შემოქმედის მსგავსად ნოვალისიცი ადამიანის, კერძოდ, პოეტის დანიშნულების მთავარ ამოცანას გარჯასა და ქმედებაში ხედავდა. ნოვალისი ოსტატისაგან გამუდმებულ ძიებასა და

შრომას მოითხოვდა. ამიტომ გასდევს მის რომანს ოქროს სიმბოლო, ლაიტმოტივად. ოქრო აქ ფილოსოფიურ ოქროს, ანუ სიბრძნის ქვაზე მინიშნებაა, რომელიც თავის მხრივ უმაღლესი სიბრძნის სიმბოლოა. მთავარი ისაა, რომ ნოვალისი ასეთი ძვირფასი ლითონისა და ქვების მოპოვებას დედამიწის გულიდან ცდილობდა. მან იცოდა, რამდენი შრომა და ძალისხმევაა საჭირო, რათა ისინი მოიპოვო, გარდაქმნა, გადაამუშაო და ძვირფას ბრწყინვალე ქვებად აქციო. ასევე სახება მას პოეტისა და მგოსნის მოვალეობაც. მოვალეობა შემოქმედისა, რომელმაც მასალის გადამუშავების რთული პროცესი უნდა გაიაროს და საზოგადოების წინაშე, ქვეყნის სააშუაარაოზე მხოლოდ სამაგალითო ნამუშევარი გამოფინოს.

ნოვალისი „მონამეობრივ ზეამოცანად მიიჩნევდა ადამიანის რეალურ გადარჩენას. იგი ეძებდა შინაგან ძალთა კონცენტრაციის იმ წესს, რომელიც დააძლევინებდა ავადმყოფობას, რომლის წყალობითაც განკურნავდა სხვას, აარიდებდა განსაცდელს, დაიკმაყოფილებდა სიკეთის ქმედების უსაზღვრო მოთხოვნილებას“ (7). ასევე მოუწოდებს ბარათაშვილი თავის მერანს:

„ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულისკვეთება, და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება; და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს. და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი წავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!“ (8).

როგორც ნოვალისისი რომანის გმირი ჰაინრიხი შეუსვენებლივ მიდი ცისფერი ყვავილისაკენ, მრავალი წინააღმდეგობის გადალახვის გზით უახლოვდება ყოფიერების უდიდეს საიდუმლოს, ასევე ბარათაშვილის მოუსვენარი პოეტური სული, ველად გაჭრილი თავგანწირული მხედარი, რომელსაც მუდამ თან სდევს ობლობის განცდა, არ ნებდება ბედს:

„გაჰკვეთე ქარი, გააპე წყალი, გადაიარე კლდენი და ღრენი, გასნი, გაკურცხლე და შემიმოკლე მოუთმენელსა სავალნი დღენი!“

ნუ შეეფარვი, ჩემო მფრინავო, ნუცა სიცხესა, ნუცა ავდარსა, ნუ შემიბრალე დაქანცულობით თავგანწირულსა შენსა მხედარსა“ (9).

„ბედის სამზღვარის“ გადალახვა, წინ სწრაფვა და შეუჩერებელი სრბოლა ბარათაშვილის ლექსში, ბედისადმი დაუმორჩილებლობა-

ზე, საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან შეურიგებლობა მიანიშნებს. ასევე თავისუფლებისაკენ ლტოლვას ეხედვით ნოვალისთან შემდეგ ნაწყვეტში „აზრთა ჭიდილში სამყაროს სურათ-ხატად გარდასახული ყოველგვარი უნარი თუ მიდრეკილება სინდისის გამოვლინებად, მის ნაირსახეობად იქცევა. ქმნადობის ნებისმიერ პროცესს იმისაკენ მივყავართ, რასაც არ შეიძლება სხვა რამ ეწოდოს, თუ არა თავისუფლება; თუმცა ეს სიტყვა ცარიელ ცნებას კი არა, მთელი სამყაროს ქმნადობის მიზეზს უნდა აღნიშნავდეს. ასეთი თავისუფლების თავკიდური ხელოვანის ოსტატობაა“ (10). ნიშანდობლივია, რომ ნოვალისისეულ თავისუფლებაშიც ქმნადობის ნებისმიერი პროცესი თავისუფლებისაკენ სწრაფვაა.

შესაძლებელია ითქვას, რომ ამ ორი უბადლო რომანტიკოსის შემოქმედებაში არსებობს საერთო მსოფლმხედველობრივი ნიშნები. თქვენს წინაშე წარმოდგენილი სტატია კი მხოლოდ მცირე ნაწილია ისეთი უზარმაზარი და საინტერესო საკითხისა, რასაც ქართული და გერმანელი რომანტიკოსების შემოქმედების შეპირისპირებული კვლევა ჰქვია.

დამონებებიანი:

1. ქართველი რომანტიკოსები, საბჭოთა საქართველო, თბ., 1978, გვ. 185.
2. იქვე, გვ. 190.
3. ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენი, ნაკადული, თბ., 1989, გვ. 41.
4. ქართველი რომანტიკოსები, საბჭოთა საქართველო, თბ., 1978, გვ. 185.
5. იქვე, გვ. 180.
6. იქვე, გვ. 191.
7. ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენი, ნაკადული, თბ., 1989, გვ. 25.
8. ქართველი რომანტიკოსები, საბჭოთა საქართველო, თბ., 1978, გვ. 193.
9. იქვე, გვ. 191.
10. ჰაინრიხ ფონ ოფტერდინგენი, ნაკადული, თბ., 1989, გვ. 179–180.

ვახტანგ VI-ის პორტრეტის ინტერპრეტაციისთვის

ვახტანგ VI-ის სატამბის გამოცემებს დართული აქვს ვახტანგის პორტრეტის ორი სხვადასხვა ვარიანტი. პორტრეტის დართვით ხაზგასმულია მეფე-განმანათლებლის დიდი ღვაწლი სტამბის მონყობის საქმეში¹.

პორტრეტის ერთი ვარიანტის კომპოზიცია მარტივია – მხოლოდ ვახტანგია გამოსახული, მეორე კომპოზიცია უფრო რთულია და სხვაგვარადაა გადანყვეტილი.

1709 წლის ნაბეჭდ სახარებას ვახტანგ VI-ის სწორედ ეს მეორე პორტრეტი ახლავს. პორტრეტული კომპოზიცია ჩანერილია სწორკუთხა ორმაგ ჩარჩოში. ჩარჩოს დეკორი ასომთავრული წარწერაა, რომელიც დეკორატიულ-ორნამენტული ხასიათისაა, განანილებულია ჩარჩოს ოთხივე მხარეს და ასე იკითხება: „მადიდებლად წმიდისა სამებისა და ერთარსებისა, ძე, გვარტომობით დავითიან სოლომონიან პანკრატიონი, ძე, ძითაგან კეთილოვანთა, ძის ძე მეფეთა, გამგებელი ქართლისა ბატონიშვილი ვახტანგ. მომლები ბექდისა ამის, – უფალო! დაიცევ ორთავე შინა ცხოვრებასა მეუღლით, ძით და ასულით“².

გრავეურაზე ფიგურების შემდეგი ასეთი კომპოზიციური განლაგებაა: ცენტრალური ფიგურა, „მომლები ბექდისა ამის“ ვახტანგ VI ზის ყვავილოვანი ორნამენტებით დამშვენებულ ტახტზე სამეფო კვერთხით ხელში. მისი ფიგურა კომპოზიციურ სქემაში ჩანერილია სიმეტრიის ღერძიდან ოდნავ მარჯვნივ. ვახტანგის უკან უშუალოდ ტახტის ზურგთან გამოსახულია ყმანვილის ფიგურა, რომელსაც წინ გამონეული ხმალი უჭირავს. ორივე ფიგურა ანფასშია წარმოდგენილი და კამარის ქვეშაა მოქცეული.

ვახტანგის გამოსახულება არ ფარავს უკანა ფიგურას. მხატვარი ცდილობს ბუნებრივად, ერთმანეთთან ახლოს განალაგოს პერსონაჟები, შეკრას და გაამთლიანოს სიუჟეტი. მოპირდაპირე მხარეს ცარიელი სივრცის შესავსებად ჩაუხატავს ვაზა, რომელშიც სტილიზებული ყვავილებია ჩაწყობილი.

1 ქრ. შარაშიძე, პირველი სტამბა საქართველოში. თბ., 1955, გვ. 122.

2 იქვე, გვ. 122.

მეორე ფიგურის (ყმანვილი ხმლით ხელში) ვინაობის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია შემდეგი მოსაზრება. შ. კვასხვაძის აზრით, აქ გამოხატულია „ფარეში, საჭურველმტვირთველი“¹. ამავე აზრს იზიარებენ გ. მიქაძე და ო. კასრაძე². გ. მიქაძე სურათზე გამოსახული ყმანვილის ვინაობასაც აზუსტებს: „1709 წლის გამოცემულ „სახარებაში“ დაბეჭდილ სურათზე მოცემულია მჯდომიარე ვახტანგ VI სამეფო კვერთხით, ხოლო მის უკან ფეხზე მდგომი მეფის ხმლისმჭრელი მამუკაა მეფის ხმლით ხელში“³. მკვლევრის აზრით, მამუკა ავთანდილის შვილი ბარათაძეა, XVIII საუკუნის პოეტი, „ლექსის სწავლის წიგნის“ („ჭაშნიკის“) ავტორი. მამუკა მეფის კართან დაახლოებული, თანამდებობით მეფის ხმლის მჭერელი ყოფილა. ლექსში „წამებული“ ვკითხულობთ: „მე მცირეთვანმან მონამან, ვის მმართვეს ხრმალთა ჭერანი.“

ქართულ წყაროებში, გარდა იმისა, რომ ვახტანგ VI-ის ამალის სიაშია მოხსენიებული ხმლის მტვირთველად (როდესაც ვახტანგ VI 1724 წელს რუსეთს წავიდა). სხვა არაფერია მამუკა ბარათაშვილის შესახებ ნათქვამი. ცნობილი არ არის, რა ასაკში დატოვა სამშობლო.

გ. მიქაძე დარწმუნებულია, რომ „სახარებაზე“ დართულ ვახტანგ VI-ის პორტრეტზე გამოსახული ფიგურა მამუკა ბარათაშვილია. მან საფუძვლიანად შეისწავლა „პოეტი-თეორეტიკოსის არასრული ბიოგრაფია“, გამოსცა წიგნი – მამუკა ბარათაშვილი (ცხოვრება და შემოქმედება), თბ., 1958.

ვახტანგ VI-ის „სახარების“ გრავეურიდან ლ. გუდიაშვილმა გადმოიღო პირი „ხმლის მჭერელი“ ყმანვილის, რომელიც წინ უძღვის გ. მიქაძის წიგნს⁴. იგივე პორტრეტი დაურთო გ. მიქაძემ მ. ბარათაშვილის თხზულებათა სრულ კრებულს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ მოსაზრებას პორტრეტზე გამოსახული „ხმლის მჭერელის“ შესახებ ეჭვქვეშ აყენებს თვით ეს ფიგურა. აქ გამოხატულია უწვერულვაშო ყმანვილი არატრაფარეტულ პოზაში, რომელიც ჩვენი ვარაუდით, ამ ასაკში საჭურველმტვირთველი ვერ იქნებოდა. გარდა ამისა, ხმლის ჭერის განსხვავებულმა მანერამ აზრობრივად სხვა დატვირთვა შეს-

1 შ. კვასხვაძე, ვახტანგ VI სტამბის წიგნი, გვ. 46.
 2 ო. კასრაძე, ძველი ქართული ნაბეჭდი წიგნი, თბ., 1973, გვ. 132-133.
 3 გ. მიქაძე, მამუკა ბარათაშვილი, თბ., 1958, გვ.7.
 4 გ. მიქაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 7.

ვახტანგ IV-ის პორტრეტი 1709 წელს ნაბეჭდი სახარებიდან

ძინა ყმანვილს. იგი ხმლის მფლობელს უფრო ჰგავს, ვიდრე ხმლის მიმწოდებელს. ჩვენს მოსაზრებას ამყარებს „ველმწიფის კარის გარიგებაში“ მოტანილი სამეფო კარზე ხმლის ტარების წესი: „წმალ ამილახორსა არტყია დარბაზობასა ზედა, რა მისისა დაჯდომის უამი მოვიდეს, წმალი კარგს მებაზრეს მისცეს, და იგი მწარს ჩამოიკიდებს. და ერთსა სეფესა ჯაჭვი აცვია უთეთრესი, ზურგით დგანან“¹. ამ ამონაწერიდან ჩვენთვის საყურადღებოა სამი მომენტი: „მებაზრე მინოდებულ ხმალს მხარზე იკიდებს (ხელში არ უჭირავს), ხმლის ჩამომრთმევს აბჯარი აცვია (მეომრის სამოსი) და დგომის პოზა (ზურგით დგას).

ხმალი სხვადასხვა ნაწილებისგან შედგებოდა. ივ. ჯავახიშვილი წერს: „მას ჰქონდა ორი მთავარი ნაწილი: „პირი“ და „კოტა“, რომელსაც ხეტარიც ეწოდება, ქარქაშამდე მიმავალ ნაწილს ვადა ეწოდებოდა, აგრეთვე ჯვარედიც. საბა განმარტავს „ვადა ჳრმლის ჯვარეღია-“ რაკი ჯუარედის ქვეშე განმარტებულია. რომ ეს სიტყვა „ჯუარის სახეს-“ აღმნიშვნელია, ამისდამიხედვით ზემომოყვანილი მისი ცნობა ისე უნდა გავიგოთ, რომ ვადა ხმლის იმ ნაწილს ეწოდება, რომელიც გარეგნულად თითქოს ჯვრის მსგავსი მოყვანილობის იყოს“².

გრავეურაზე ყმანვილს ხმალი ისე უჭირავს ხელში, როგორც ჯვარი. მხატვრის მიერ კომპოზიციის შემადგენელი ელემენტები ერთ მთლიანობაშია გადაწყვეტილი. ხმალი და სკიპტრა სამეფო რეგალიები, განაწილებულია სიმეტრიულად ურთიერთშორისაც და მთელი გვერდის მიმართაც ერთ სწორ ხაზზე. მხატვარ-გრავიორს კარგად ესმის კომპოზიციურ სქემაში ფიგურის ჩანერის გადაწყვეტის მნიშვნელობა და ძალა, მხატვრული გააზრება და გადაწყვეტა. ნათლად იკვრება მთლიანი კომპოზიცია: ხმალი და სკიპტრა, მეფე და მომავალი მეფე.

ვახტანგის ფიგურა მთელი ტანითაა წარმოდგენილი და კარგად ჩანს მისი ფეხსამოსი – მოგვები. ივ. ჯავახიშვილის აზრით მოგვები სამეფო სამოსის შემადგენელი ნაწილია³. ასეთივე ფეხსამოსი აცვია მეორე, ფიგურასაც. ტანზე ტერფამდე გრძელი და მაჯებთან

1 ე. თაყაიშვილი, ველმწიფის კარის გარიგება, ტფ., 1920, 4, 30.

2 ივ. ჯავახიშვილი, მასალები ქართული ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, თბ., 1962, გვ. 250.

3 იქვე, გვ. 156.

ბაქარ ბატონიშვილი

ნაქარგი ყოშებით დავინროებული სამეფო ჩაცმულობით¹ ახურავს თეთრი მაუდის ქუდი, თავზე მჭიდროდ მორგებული, თმები ყურის ძირს გასწვრივ აქვს შეჭრილი. ყოველივე ეს გვაფიქრებინებს, რომ ვახტანგის უკან მდგარი ყმანვილი ვახტანგის ძე ბაქარია.

ჩვენს ეჭვს მეორე ფიგურის ვინაობის შესახებ დამაჯერებლობას მატებს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული ვახტანგ VI-ის სტამბის „სახარება“, რომელიც საყურადღებოა თავისი მინანურებით. აღნიშნული „სახარება“ იმერეთის მეფის ალექსანდრეს საკუთრებაა, რასაც მისი ხელრთვა და მინანურები ადასტურებს.

ვახტანგ VI-ის პორტრეტის გარშემო შესრულებული მინანურები გვაუწყებს იმ მოვლენებსა და ფაქტებს, რომლებიც იმ დროს საქართველოში ხდებოდა. აქ მოხსენიებული არიან მისი თანამედრო-

¹ ი. ციციშვილი, მასალები ქართული ჩაცმულობის ისტორიისათვის, თბ., 1954, გვ. 78.

ვე ისტორიული პირები. მინაწერების შემსრულებელი მეფის კარზე დაახლოებული პირი, მისი ახლობელია.

ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებო გამოდგა გრავიურის ჩარჩოს შიგნით ზედ პორტრეტზე იმავე ხელით შესრულებული წარწერა: „ბაქარ ბრძანდება.“ ლამაზი მხედრულით იწყება „ბაქარ“ ვახტანგის თავთან მარცხენა მხარეს, ბოლო სიტყვა „ბრძანდება“ ყმანვილის თავთან მთავრდება. ამ მინაწერმა არა მარტო დაგვიდასტურა ვარაუდი იმის შესახებ, რომ მეორე ფიგურა საჭურველ-მტრვირთველს არ ეკუთვნის, არამედ გააარკვია მისი ვინაობაც. აქ ბატონიშვილი ბაქარია გამოსახული.

შ. კვასხვაძის მოსაზრებით, „ვახტანგის პორტრეტი, მისი შესრულების დრო, შეპირობებული თვით ვახტანგ VI-ის პიროვნების არსებობით, მისი სიცოცხლით – ხსენებულ პორტრეტს არა საერთოდ აღებულ პორტრეტად ხდის, არამედ კონკრეტული ისტორიული პირის გამოსახულებადაც. რომელი გამოსახულებააც, თვით ვახტანგისთვისაც ცნობილი იყო. ამის გამო ამ გრავიურაზე მსგავსების დაცვის საკითხი სავალდებულო იქნებოდა“¹. ალბათ, ვახტანგ VI-ის თანხმობით აღმოჩნდა გრავიურაზე ბაქარი, როგორც ტახტის ღირსეული მემკვიდრე.

სავარაუდოა, მინაწერების ავტორი პირადად იცნობდა მეფისწულს და არ გაუჭირდებოდა მისი ამოცნობა. თანაც ის საჭურველ-თმტვირთველზე „ბრძანდებას“ არ დაწერდა.

ეს გრავიურმა პირველად იქნა გამოყენებული 1709 წლის გამოცემაში. ამ დროისთვის ბაქარი, სავარაუდოდ, 9–10 წლის ყმანვილია. 16 წლისა უკვე გამეფდა. იგულისხმება, ვახტანგი სწორედ ბაქარს ამზადებდა მეფედ და პორტრეტზე მის გვერდით ამიტომ აღმოჩნდა.

ვახტანგის ეს პორტრეტი, როგორც გამომცემლის, მის გამოცემულ ბევრ წიგნს ერთვის. ამდენად მნიშვნელოვანია ყოველი დეტალი, რაც ამ პორტრეტთანაა დაკავშირებული.

1 შ. კვასხვაძე, ვახტანგ VI-ის სტამბის წიგნი, გვ. 44.

„ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის თარიღი და შედგენილობა*

1. დაწერის თარიღი

„ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის დროის შესახებ ძველი და პირდაპირი ცნობები არ მოგვეპოვება. უმთავრეს მონაცემებს ისევ თხზულება იძლევა. ლიტერატურული ტრადიციით, რომელიც პოემას ეყრდნობა, იგი თამარისა და დავით სოსლანის ზეობის წლებში შეთხზულად არის მიჩნეული.

პოემის დათარიღების საკითხს არასოდეს დაუკარგავს ინტერესი, მაგრამ მისი კვლევა-ძიება განსაკუთრებული მონდომებითა და სიფართოვით XX საუკუნის პირველ ნახევარში მიმდინარეობდა. იმხანად და შემდეგაც ასახელებდნენ სხვადასხვა დროს, როგორც XII-XIII, ისე XIV და XV საუკუნეებსაც.

პირველად¹ ტრადიციული შეხედულების დარღვევა სცადა სარგის კაკაბაძემ. 1913 წელს თავისი გამოცემული „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალ ნარკვევში ის ისტორიული რეალიების, ლექსიკისა და სხვა მხარეთა მიხედვით მიიჩნევდა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სპარსულიდან ქართულად პროზაულად გადმოიღო 1236-1262 წლების მოღვაწე სარგის თმოგველმა, რომელმაც 1250 წლის ახლოს მისი ერთი მონაკვეთი (ნესტან-დარეჯანის დაკარგვამდე) თვითონვე გალექსა, ხოლო დანარჩენი ნაწილი საქართველოს მეფის გიორგი VII-ის შვილის, დავითის, ბრძანებით თამარ აფხაზ-იმერეთის მეფის სადიდებლად 1405-1412 წლებში გალექსა ჰერეთელმა შოთა რუსთველმა, 1435-1440 წლებში კი მანვე პოემას ჩაუმატა ზოგი სტროფი (მეორე რედაქცია).

ეს მოსაზრება ავტორმა რამდენიმეჯერ გადააკეთა. 1924 წელს („საისტორიო მოამბე“, №1) ფიქრობდა, რომ 1250-1260 წლებში

* ორივე ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ მრავალტომეულისათვის.

1 საუბარია მეცნიერ-მკვლევარებზე და არა საქართველოსა და რუსთველის მოძულე უვიცებზე, როგორც იყო, მაგალითად, ო. სენკოვსკი, რომელიც „ვეფხისტყაოსანს“ XVII საუკუნისად სწავდა.

პროზაულად დამუშავებული „ვეფხისტყაოსანი“ 1292-1297 წლებში გალექსა მეორე სარგის თმოგველმა, ადრე გამოცხადებულ სარგის თმოგველის შვილიშვილმა, რომელმაც იგი მიუძღვნა დიმიტრი თავდადებულის შვილს, დავით მეფეს, ხოლო პოემა გააგრძელა ვინმე მესხმა მელექსემ, შოთა რუსთველმა, 1320-1325 წლებში.

ბოლოს გამოსულ მონოგრაფიაში ს. კაკაბაძე „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის დროდ 1188-1200 წლებს ასახელებს¹. უადრესი თარიღი გამოჰყავს ხვარაზმელთა ამბის ეპილოგიდან („ეს ამბავი დარჩომოდა სარგის ლექსთა შეუწყობლად...“); ვარაუდობს, რომ საქართველოს მეფის, თამარის, მეორედ გათხოვებამდე ცოტა ადრე, თმოგვის „ობლად“ ყოფნისას, „შოთამ თმოგვის ციხეში (ასე უნდა ვიგულისხმოთ, სალაროში იყო არქივიც) „ვეფხისტყაოსნის“ წინამორბედი მოთხრობა იპოვა 1188 წელს“ (გვ. 185).

უგვიანესი თარიღის დასადგენად უმთავრესად იშველიებს ჩახრუხადის „თამარიანს.“ მისი სიტყვებია: „ჩახრუხადის მიერ დაწერილ შესხმაში უკვე აღინიშნება „ვეფხისტყაოსნის“ გავლენა. ხოლო ჩახრუხადის შესხმა, ჩემი აზრით, დაწერილია ქართველების მიერ ანისის აღების შემდეგ, ე. ი. 1199 წლის შემდეგ დვინის აღებამდე (1202 წ.), დაახლოებით 1200-1201 წლებში. ამით დასტურდება, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ 1200 წლის ბოლოს მართლაც უკვე დასრულებული უნდა ყოფილიყო“ (გვ. 186).

იქვე დამატებით საბუთად მოხმობილია სომხურ წარწერაში ნახსენები ტარიელი, რომელიც ს. კაკაბაძის აზრით, დაბადებული უნდა იყოს 1210-1220 წლებში. მკვლევარის ფიქრით, 1200 წლიდან, ანუ „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერიდან, ამ ხანამდე გავლილი დრო უნდა დასჭირვებოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ტარიელის სახელის ხალხში გავრცელებას.

ს. კაკაბაძის პირველმავე დათარიღებამ „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნის დროის საკითხი კიდევ უფრო გაამწვავა და აქტუალური გახადა.

„ვეფხისტყაოსანს“ XII-XIII საუკუნეთა მიჯნას რამდენადმე ამორებს იუსტინე აბულაძე. ის მიუთითებს იმ ერთობაზე, რომელიც „ვეფხისტყაოსანს“ აქვს კლასიკური ეპოქის საქართველოსა

¹ სარგის კაკაბაძე, შოთა რუსთველი და მისი ვეფხისტყაოსანი, თბ., 1966, გვ. 185.

ს. კაკაბაძის ადრინდელ დათარიღებაზე აკაკი წერეთლის დამოკიდებულების შესახებ იხ.: ალ. ბარამიძე, ნარკვევები..., X, 1997, გვ. 142 - 143.

და მეზობელი ქვეყნების ცხოვრებასა და მწერლობასთან, და მას ამ ეპოქის ბოლო პერიოდისად მიიჩნევს. უფრო დასაშვებად თამარის გარდაცვალების შემდგომ ხანას ასახელებს. 1914 წელს გამოცემულ „ვეფხისტყაოსანში“ (გვ. XXI) ის წერდა: „უჭვს გარეშეა, რომ რუსთველი კლასიკური ეპოქის დღემდის ცნობილ მწერალთა მომდევნოა“¹. ცოტა ქვემოთ: „საგულისხმოა, რომ პოემა თამარის შემდეგაც იყოს დაწერილი XIII საუკუნეში, სახელდობრ, მის პირველ ნახევარში და თამარის შესახები ხანები... რუსთველის შემდეგი დროის რედაქციის ჩართული იყოს და შემცველი იყოს იმ აზრის, რომ პოემა დაწყებულია თამარის მეფობის უკანასკნელ წლებში, XIII საუკუნის პირველ მეოთხედში.“

იუსტ. აბულაძე ამ ვარაუდს კიდევ უფრო გადაჭრით გამოთქვამს პოემის მის მიერ განხორციელებულ მეორე გამოცემაში (1926, გვ. LXXIII): „...ბევრად უფრო დანამდვილებით შეიძლება დღესდღეობით ითქვას ისიც, რომ ჩვენს პოეტს თამარის სიკვდილის შემდეგ დაუსრულებია, ანუ, უკეთ, ჩამოუყალიბებია თავისი პოემა“².

„ვეფხისტყაოსანი“ XIV საუკუნის ბოლოს გადააქვს ნიკო მარს. მან რამდენიმეჯერ შეიცვალა თავისი შეხედულება. თუ 1910 წელს გამოსულ მის ნაშრომში „შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანის“ შესავალი და დამაბოლოებელი სტროფები...“ იკითხება: „ავტორმა იგი დაწერა XII-XIII საუკუნეების ქართველთათვის“³ და მის მიერ პოემაში გამოვლენილი ქალის კულტი და რაინდობა შედარებული და დაკავშირებულია XII საუკუნის საქართველოს ცხოვრებასთან, 1917 წელს გამოქვეყნებულ მონოგრაფიაში „შოთა რუსთველის ქართული პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ და ახალი კულტურულ-ისტორიული პრობლემა“ ნამოყენებულია სხვა თვალსაზრისი. მკვლევარი ნაწარმოებს მთლიანად უკავშირებს მუსლიმურ კულტურას და მიიჩნევს, რომ იგი შეთხზულია მაჰმადიანური რწმენის აღმსარებლის, შოთა რუსთველის, მიერ XIV საუკუნის დამლევს მესხეთში, როდესაც იქ ფეხს იკიდებდა მუსლიმობა.

ნ. მარი მერე თანდათან უკან იხევს და ბოლოს, სახელდობრ, პარიზში წაკითხულ ლექციებში (1927-1928 წწ.) პოემას ისევ თამარის ეპოქას უბრუნებს.

1 გადაბეჭდილია კრებულში: იუსტ. აბულაძე, რუსთველოლოგიური ნაშრომები, კრებული შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა იოსებ მეგრელიძემ, თბ., 1967, გვ. 52.

2 იქვე, გვ. 196.

3 რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში, თბ., 1988, გვ. 222.

„ვეფხისტყაოსნის“ თარიღის გადაჭრას ცდილობდნენ პოემის პოემას არაერთხელ განიხილავს ალექსანდრე სვანიძე. მისი ვარაუდით, გულანშარო უდრის ვენეციას, მულლაზანზარი – ტრაპიზონს, ქაჯეთი – ესპანურ მავრეტანიას (ციხე-გიბრალტარიას) და დაასკვნის: „ეს საბუთები საკმაოდ მიგვაჩნია ჩვენ, რომ შემდეგი, თითქოს უტყუარი, დასკვნა გავაკეთოთ: ვეფხისტყაოსანი შეუძლებელია 1204-6 წელზე ადრე და 1236-8 წელზე გვიან იყოს დაწერილი.“

პირველ შემთხვევაში (ე. ი. ვეფხისტყაოსანი 1204-6 წელზე ადრე იყოს დაწერილი) რუსთაველი 1) ბიზანტიის იმპერიას დაგვისახელებდა, 2) რომანიისა და ინდოსტანის შესახებ ვერას გვეტყოდა, რადგან ეს სახელწოდებები არ არსებობდნენ, როგორც ცალკე ერთეულები.

მეორე შემთხვევაში, ე. ი. იმ შემთხვევაში, რომ ვეფხისტყაოსანი 1236-8 წლ. შემდეგ იყოს დაწერილი, მგოსანი მონგოლების უზარმაზარ იმპერიას გაგვაცნობდა, სამაგიეროდ კი ვერც ხვარაზმზე და ვერც ხატაეთზე ვერას გვეტყოდა, რადგან ეს სამეფოები მონგოლების წინააზიაში გაბატონების შემდეგ აღარ არსებობდა¹.

გეოგრაფიული გარემოს მიხედვით „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის დროს განსაზღვრავს აგრეთვე ი. ჯიშკარიანი და სხვა თარიღს ღებულობს². ის ყურადღებას აქცევს პოემის გამოთქმებს: „ხვარაზმშა ხელმწიფე ხვარაზმელია...“, „ხვარაზმშა მეფეა, მორჭმით მჯდომელი“, ხოლო ხვარაზმშა და სპარსეთი ერთმანეთთან გაიგივებულია („ეგე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გაგვიხასდენ“, „ჰკადრე თუ: სპარსთა ვერა ვიქმ ინდოეთისა ჭამასა“). მისი აზრით, „ამის თქმა კი „ვეფხისტყაოსნის“ შემთხვევლს შეეძლო არა უადრეს 1210“ წლისა (გვ. 31), რადგან ამ წელს დასრულდა „ხვარაზმეთ-სპარსეთის გაერთიანება და 1218 წ. კი ხალხთა ჯალათნი მონგოლნი მძვინვარე ჩინგის ყანის მეთაურობით აღმოსავლეთით შემოიჭრნენ ხვარაზმეთში და შეუნყნარებლად წაღეკეს მთელი ხვარაზმეთი“ (გვ. 26). ავტორის დასკვნით, „ვეფხისტყაოსანი“ დაწერილია 1210 წლის შემდეგ თამარის გარდაცვალებამდე, 1212-1213 წლამდე (გვ. 34).

1 ა. ს (ვ ა ნ ი ძ ე), ვეფხისტყაოსნის ისტორიულ-გეოგრაფიული სარჩული, თბ., 1934, გვ. 46.

2 ი. ჯ ი შ კ ა რ ი ა ნ ი, ძველი აღმოსავლეთის წარსული და ვეფხისტყაოსანი, ტფ., 1924.

ამ მასალების მიხედვით, თ: ვარაზაშვილი ასე მსჯელობს: ინდო-დოსტანის სულთანათი დაარსდა 1206 წელს. ხოლო ხვარაზმის დინა-დი სამეფო და ხატაეთი ჩინგის ხანმა (მონღოლებმა) გაანადგურეს 1219 წელს. რუსთაველის პოემაში კი სრულიად არაფერი ისმის მონღოლებისა და მათი გამანადგურებელი მოძრაობის შესახებ. მა-შასადაძმე, მკვლევართა უმეტესობა იმ აზრს ეთანხმება, რაც საკ-მაოდ დასაბუთებულად უნდა ჩაითვალოს, რომ ვეფხისტყაოსანი დაწერილია 1206-სა (ყოველ შემთხვევაში არა უადრეს 1196 წლისა) და 1219 წლებს შორის¹.

„ვეფხისტყაოსანი“ ერთხანს XIII საუკუნის 50-იანი წლების ბო-ლოდროინდელად მიაჩნდა კორნელი კეკელიძეს. მისი მოსაზრებით, პოემაში ასახული პესიმისტური და ფატალისტური განწყობილება, „სისხლის ცრემლების“ ღვრა შეესაბამება არა თამარის, არამედ მონღოლების ბატონობის ხანას. თხზულებაში ქაჯების სახით აღ-წერილია ასასინ-მოლიდთა ზნე-ჩვეულებები და მსოფლმხედველო-ბა, ხოლო ქაჯეთის ციხის აღება შთაგონებულია ალამუთის ციხის დაპყრობის ისტორიული ფაქტით. ამ და სხვა მასალებზე დაყრდნო-ბით ის ასკვნის: „ამნაირად, პოემა დაწერილია 1256-1258 წლებში, ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, 1267 წელს“².

მეორე, საგანგებო ნაშრომში³ მკვლევარი უმატებს: „ტერმინი „ხატაეთი“, „ხატაელი“, რომელიც ასე ჩვეულებრივია ჩვენს პოემ-აში..., მონღოლთა ბატონობის ადრე ქართულ მწერლობაში, არც ისტორიულში, არც მხატვრულში, არ გვხვდება“ (გვ. 106); „ინდო-ეთის წარმოდგენა ისეთ ძლიერ და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, როგორც ვეფხისტყაოსანშია, 1227 წლამდე შეუძლებელია“ (გვ. 107); რუსთველი „იცნობს „ქურთთა“ („ქურდთა“) დინასტიას ირან-ში, რაც 1245 წ. ადრე შეუძლებელია“ (გვ. 111); „ის გარემოება, რომ ჩვენს პოემაში აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან სწორედ მონღოლეთი არაა მოხსენიებული, ამტკიცებს, რომ ის დაწერილია მონღოლების ჩვენში ბატონობის დროს.“

1 თ. ვ ა რ ა ზ ა შ ვ ი ლ ი, ვეფხისტყაოსნის გამოცემები, თურნ. „დროშა“, 1934, 16-17, გვ. 6.

2 კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ავტორი ვეფხისტყაოსნისა და დრო მისი დაწერისა, თურნ. „მნათობი“, 1931, №7-8, გვ. 152-171, №8-9, გვ. 213-226.

3 პოემის დათარიღებისათვის, ნიგნში: კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, რუსთველოლოგიური ნარკვევები, თბ., 1971, გვ. 105-111.

მეცნიერი აქ ადრინდელ დათარიღებას ასე აზუსტებს: „ჩემ მიერ მოხდენილი ლოკალიზაცია პოემისა 1256-8 წლებში ზოგიერთებმა ისე გაიგეს, თითქოს მე ვფიქრობდე, რომ პოემა ამ წლებშია დაწერილი. არა! მე ვამბობ, ბოლო ნაწილი პოემისა, ქაჯეთის ციხის ალება, დაწერილია ალამუთის ციხის ალების (1256 წელს) უშუალო შთაბეჭდილების ქვეშ, მაშასადამე – პოემა და მთავრებულია (დაყოფა ავტორისაა. – ბ. დ.) 1256-8 წლებში-მეთქი. დაწყებით კი ის მის ავტორს შეეძლო დაეწყო გაცილებით ადრე, მაგრამ არა უადრეს მონოლთა საბოლოოდ გაბატონებისა ჩვენში“ (გვ. 105).

კ. კეკელიძე „ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ ბოლო გამოცემებში კრიტიკის გათვალისწინებით იმეორებს თავის შეხედულებას, თუმცა პოემას ისე ზუსტად აღარ ათარიღებს, მაგრამ მას გარკვევით რუსუდანის მეფობის ხანას უკავშირებს – არა უგვიანეს 1230 წლისა¹ (თბ., 1981, გვ. 159).

აღნიშნული შეხედულებებიდან, რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის თარიღს თამარის ეპოქას აშორებს, არც ერთი მტკიცე მეცნიერულ ნიადაგზე არ დგას და სამეცნიერო ლიტერატურაში გაზიარებული არ არის.

კალისტრატე ცინცაძის მოსაზრებით², ვინაიდან „თინათინისა და თამარის ტახტზე აყვანის ამბავის იგივეობა უნდა ჩაითვალოს დამტკიცებულად“ (გვ. 240), დასაშვებია, „ვეფხისტყაოსანი“ თამარის მამის, გიორგი მესამის, დაკვეთით და მისი მეფობის ჟამს (გარდაიცვალა 1186 წ.), „დემნას განდგომის ცეცხლითა და მახვილით ჩაქრობის“ (1177 წ.) შემდეგ იყოს დაწერილი, ერთი ნაწილი მაინც. იგი წერს: „მიუხედავად „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის დღემდე ცნობილი დატისა, რომელიც ქანაობს 1196-1412 წლებს შუა (...), თინათინისა და თამარის ტახტზე ასვლის ამბავის იგივეობა საბუთს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ რუსთველმა თავისი პოემის დაწერის „დაკვეთა“ (...) მიიღო დინასტიური საკითხით დაინტერესებული გიორგი მეფისაგან. შეიძლება გიორგის სიცოცხლეში დაიწერა და გამოქვეყნდა ნაწილი, თუნდაც 34-192 სტროფები, რაც გიორგი მეფისათვის სავსებით საკმარისი იყო“ (გვ. 268-269).

1 კ. კეკელიძის ზოგიერთ არგუმენტაციას განიხილავს და უარყოფს ალ. ბარამიძე (ნარკვევები, VI, თბ., 1975, გვ. 33-44).

2 კ. ე. კ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი., „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის მსოფლმხედველობისათვის, ნივნში: შოთა რუსთაველი, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, თბ. 1966, გვ. 237-240, 268-269.

ამჟამად რუსთველოლოგიაში მიღებულია ტრადიციული **ტვალ** საზრისი, რომელიც ძირითადად პოემის პროლოგ-ეპილოგს ემყარება.

პროლოგში პოეტი ქება-დიდებათ მიმართავს თამარს როგორც მეფეს: „თამარს ვაქებდეთ მეფესა....“ წინ შექებულია ორი პირი – თამარი და მისი ლომი:

ვის ჰშვენის,- ლომსა,- ხმარება შუბისა, ფარ-შიმშერისა,
მეფისა მზის თამარისა, ღანვ-ბადახშ, თმა-გიშერისა...

პოეტს დავალებული ჰქონია ორივეს შემკობა:

მიბრძანეს მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა.

ცხადია, სიტყვა „ლომი“ მეტაფორული მნიშვნელობით არის ნახმარი და აღნიშნავს ძლიერ მამაკაცს, გმირს, რაინდს. თამარისათვის ასეთი შეიძლება იყოს მხოლოდ მისი მეუღლე, დავით სოსლანი¹, რომელიც ეპილოგში უკვე საკუთარი სახელით არის წარმოდგენილი:

ქართველთა ღმრთისა და ვითის, ვის მზე მსახურებს სარებლად...

აღსანიშნავია, რომ თამარი და დავითი ამგვარადვე დახასიათებულია ჩახრუხაძის „თამარიანში“, სახელდობრ, დავითი აქაც ლომად იწოდება (სტრ. 14,3; 90,2).

ნიშანდობლივია ისიც, პროლოგ-ეპილოგში ლომი-დავითი მოხსენიებულია ანმყო დროით: „ვის შვენის...“, „ვის მზე მსახურებს...“, „ვინ არის აღმოსავლეთით...“

1 ბოლო დროს ეს სტრიქონები სხვანაირად გაიაზრა სულიკო ბერძენაძემ, რომლის ფიქრით, ლომში უნდა ვიგულისხმოთ თამარის ძე, გიორგი ლაშა, რადგან, მისი სიტყვით, „ვის შეიძლებოდა ჰქონოდა თამარის მსგავსი ღანვები და გიშრის თმები, თუ არა მის შვილს“?! ავტორი ერთმანეთს ადარებს ტარიელის თავგადასავალს მემატინანის მიერ აღწერილ გიორგი ლაშას ცხოვრებას, მათ შორის ხედავს მსგავსებას და დაასკვნის: „...რუსთაველის პოემა დაწერილია მეფე ლაშა გიორგის მეფობაში (1212-1222 წლებში) და იგი რუსთველმა მიუძღვნა არა თამარს, არამედ ლაშა გიორგის“ (სულიკო ბერძენაძე, ვეფხისტყაოსნის ქების გმირი და დანერის თარიღი, ჟურნ. „განთიადი“, 1976, №1, გვ. 156-165).

როგორც ამ სტატიაზე დართულ კომენტარში სარგის ცაიშვილი აღნიშნავს (გვ. 165-168), ეს მოსაზრება სარწმუნო არ არის.

აქედან გამომდინარე, მიღებულია, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ დაწერილია თამარ მეფისა და დავით სოსლანის ზეობის ხანაში, 1189-1207 წლებს შორის¹ (პირველი ციფრია მათი დაქორწინების, მეორე – დავითის გარდაცვალების წელი).

„ვეფხისტყაოსნის“ ამ დათარიღების გასამაგრებლად და დასაზუსტებლად მოშველიებულია სხვა საბუთებიც.

უადრესი თარიღის განსასაზღვრავად პავლე ინგოროყვა იყენებს „თამარიანსა“ და საისტორიო თხზულებას „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, რომლებშიაც დასახელებულია იმ დროისათვის ცნობილ, მათ შორის, სასიყვარულო თემებზე შექმნილ ნაწარმოებთა პერსონაჟები, „ვეფხისტყაოსნისა“ კი არც ერთი ნახსენები არ არის. მკვლევარს სარწმუნოდ მიაჩნია, რომ „თამარიანის“ ოდები დაწერილია სხვადასხვა დროს, 1187 წლიდან 1193 წლამდე, ხოლო „ისტორიანი და აზმანი...“ – 1196 წელს. ამიტომ, მისი სიტყვებით, „1196 წელი არის თარიღი, რომლის უადრეს არ დაწერილა ვეფხისტყაოსანი“².

ამ წლით პოემის დათარიღებას ემხრობა ივანე ჯავახიშვილი. „ჩვენ უკვე ვიცით, – წერს იგი „ისტორიანი და აზმანის“ აღნიშნული მონაკვეთის შესახებ, – რომ ეს ნაწილი ავტორს 1196 წ. ჰქონდა დაწერილი, „ვეფხისტყაოსნის“ გამრების მოუხსენებლობა მარტო იმის მაჩვენებელია, რომ რუსთველის თხზულება 1196 წ. ჯერ დაწერილი არ ყოფილა და ამის შემდგომ უნდა იყოს შექმნილი“³.

პ. ინგოროყვა „ვეფხისტყაოსანს“ თამარის მეფობის მეორე ნახევარს უკავშირებს იმითაც, რომ მასში ხვარაზმი გაიგივებულია ირანთან. ოღონდ, თუ ი. ჯიშკარიანის მიხედვით, ეს არ შეიძლება და რუსთველს აღენიშნა 1210 წლამდე, პ. ინგოროყვას ეს თარიღი 1194 წლამდე გადმოაქვს (გვ. 71-72).

1 ადრე ზაქარია ჭიჭინაძე ამ თარიღს კიდევ უფრო უკან სწევდა, 1188–1195 წლებს ასახელებდა (შოთა რუსთაველი, 1172–1216, ზ. მთაწმინდელისა, თბ., 1884, გვ. 36), მაგრამ საამისოდ რაიმე ხელჩასაჭიდი საბუთი არ მოჰყავს.

XX საუკუნის 60-იან წლებში „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნის 1189–1207 წლებით დათარიღებას ეჭვით შეხედა დავიდ ლანგმა. მისივე განცხადებით, მისადმი მიწერილ ერთ კერძო ბარათში ამგვარივე აზრი გამოთუქვამს იერომირ იედლიჩკას. დ. ლანგი მიზეზებს არ ასახელებს, უბრალოდ აღნიშნავს: „იმასაც კი ამტკიცებენ, რომ ვეფხისტყაოსანი თამარ დედოფლის დროს არ დაწერილა.“ ი. იედლიჩკას აღნიშნული ეჭვი სხვაგან არსად არ გამოუხატავს (ამ საკითხზე იხ.: ალ. ბარამიძე, ნარკვევები, VI, გვ. 30-33).

2 პ. ინგოროყვა, თხზულებათა კრებული, IV, თბ., 1978, გვ. 71.

3 ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ენისა და მწერლობის საკითხები, თბ., 1956, გვ. 46.

პოემის უგვიანესი თარიღის დამადასტურებლად პ. ინგოროყვა იშველიებს ლაშა გიორგის გამეფების წლებს. „ძნელი წარმოსადგენია, - წერს იგი, - რომ პოემაში ამა თუ იმ სახით არ მოეხსენებია გიორგი-ლაშა, თუ კი პოემა 1206-7 წლებზე გვიან ყოფილიყო დაწერილი“ (გვ. 12).

პ. ინგოროყვა „ვეფხისტყაოსანს“ თამარის მეფობას უკავშირებს აგრეთვე „თამარიანის“ დანართი სტროფის მიხედვით — „მოხვევს ძესა ჩახრუხაძესა...“, სადაც ნახსენებია „ვეფხისტყაოსნის“ გმირი თინათინი. მკვლევარი ფიქრობს, ეს სტროფი ეკუთვნის „თამარიანის“ ოდების „კრებულის შემდგენელს“ და იგი „დაწერილია თამარის სიცოცხლეში; თამარის მეფობის ბოლო პერიოდში“ (იქვე).

შალვა ნუცუბიძეს პოემის უადრესი თარიღის განსაზღვრისათვის საბუთიანად ესახება პ. ინგოროყვას მიერ მოხმობილი „ისტორიანი და აზმანის“ მონაცემი. თავის მხრივ, პროლოგის სტროფის მეორე ნახევრის სიტყვებში „ზოგთა აქვთ საღმრთო სიახლე...“ ხედავს ნიზამის თხზულებების „ლეილისა და მაჯნუნის“ და „ბაჰრამ გურის“ გამოძახილს. რადგან, მისი სიტყვით, მეორე 1198 წელს არის დასრულებული. ამ და სხვა მონაცემის მიხედვით, მიიჩნევს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ დაწერილია 1198-1207 წლებს შორის¹.

„ვეფხისტყაოსნის“ უადრესი თარიღის განსამტკიცებლად ალექსანდრე ბარამიძე იმონებს ნიზამი განჯელის „ლეილი და მაჯნუნის“ დაწერის დროს — 1188 წელს, რადგან იზიარებს იმ შეხედულებას, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონში „მისნი ვერ გაძლნეს პატიჟნი ვერ კაენ, ვერცა სალამან“ ჩამოთვლილი პირები „ლეილი და მაჯნუნის“ პერსონაჟები არიან².

გვიანდელი თარიღისათვის ალ. ბარამიძე ასახელებს „ვეფხისტყაოსნის“ ბოლო მინაწერ სტროფს - „ამირანდარეჯანის-ძე მოსეს უქია ხონელსა...“, იქ ჩამოთვლილ ნაწარმოებებს, მეორე მხრივ, იმას, რომ „ამირანდარეჯანიანის“ გმირებს იცნობს „თამარიანი“ და „ისტორიანი და აზმანი...“, „თამარიანი“ ასახელებს აგრეთვე „დილარგეთს.“ ამ მასალების მიხედვით, ალ. ბარამიძე აღნიშნავს: „ვეფხისტყაოსანი რომ მე-12 საუკუნის გასულამდის ყოფილიყო დაწერილი, მის პერსონაჟებს „ამირანდარეჯანიანის“, „ვისრამიანის“ და სხვა თხზულებების გმირებთან ერთად (და უფრო მეტად) დაიმონებდნენ მეხოტბენი და თამარის ისტორიკოსი. მაშასადამე,

¹ შალვა ნუცუბიძე, შრომები, VII, რუსთაველის შემოქმედება, თბ., 1980, გვ. 370-389.

² ალ. ბარამიძე, შოთა რუსთველი, თბ., 1975, გვ. 31.

ვეფხისტყაოსანი კლასიკური პერიოდის ერთი უგვიანესი ძეგლთაგანია, მას უსწრებს „ამირანდარეჯანიანი“, „ვისრამიანი“; „აბდულმესიანი“ და „თამარიანი“ კი დაახლოებით ვეფხისტყაოსნის თანადროული პოემებია“ (იქვე).

სარგის ცაიშვილი ემხრობა 1205-1207 წლებს¹. ამ საკითხს ის ასე აჯამებს: „ვეფხისტყაოსნიდანვე“ არის შესაძლებელი მისი დაწერის თარიღების დაზუსტებაც. თამართან ერთად აქ შექმნილია მისი მეუღლე დავით სოსლანი, რომელიც გარდაიცვალა 1207 წელს. რადგან ამ ეპოქის მეორე თხზულება „თამარიანი“ დაიწერა 1205 წლისათვის და იგი ჯერ კიდევ არ იცნობს „ვეფხისტყაოსნის“ გმირებს, რუსთველოლოგები ფიქრობენ, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ მისმა ავტორმა დაამთავრა სწორედ 1205-1207 წლებში“².

ამ შეხედულებებიდანაც ზოგი ვარაუდია, ზოგის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვა მოსაზრებებიც არსებობს. ამიტომ მათგან ნაწილი გარკვეული პირობით თუ შეიძლება მიღებულ იქნეს. უტყუარი ისაა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ თამარისა და დავით სოსლანის სიცოცხლის, მეუღლეობისა და მეფობის ხანას განეკუთვნება.

2. შედგენილობა

„ვეფხისტყაოსანი“, ისე როგორც ძველი ეპიკური თხზულებანი, შედგება სამი ნაწილისაგან: შესავლის, ანუ პროლოგის, თვით პოემის, ამბის თხრობისა და დასასრულის, ბოლოსიტვის, ანუ ეპილოგისაგან.

პროლოგში საუბარია ისტორიულ-ლიტერატურულ და პოეტიკურ-თეორიულ საკითხებზე — თხზულების წარმომავლობაზე, ავტორსა და მის ლიტერატურულ-ესთეტიკურ მრწამსზე. ეპილოგში მოცემულია ბიბლიოგრაფიული ცნობები.

რუსთველოლოგიაში პროლოგისა და ეპილოგის შესახებ გამოთქმულია სხვადასხვა, ზოგჯერ მკვეთრად საპირისპირო და ურთიერთგამომრიცხავი, შეხედულება. ადრე ისინი გვიანდელ დანართებადაც კი მიაჩნდათ. მიზეზად ასახელებდნენ შეუსაბამობას, რომელიც თითქოს არსებობს როგორც თვით პროლოგ-ეპილოგის შიგნით, ისე მათ და საკუთრივ პოემას შორის.

1 ნ. ნათაძე, ს. ცაიშვილი, შოთა რუსთაველი და მისი პოემა, თბ., 1966, გვ. 38-41.

2 ს. ცაიშვილი, შოთა რუსთაველი და მისი პოემა, წიგნში: „ქართული მწერლობა“, თბ., 1988, გვ. 334.

ამგვარი შეხედულების გამო ა. ნანეიშვილი აკრიტიკებდა ვერენსა და ჯაბადარს¹.

თვალსაზრისს „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგ-ეპილოგის გვიანდელი თაობაზე განსაკუთრებით იცავდა დ. კარიჭაშვილი. პოემის თავის პირველ (1903 წ.) გამოცემაში ის გადაჭრით აცხადებდა: „ვეფხისტყაოსანი შესდგება სამი უსწორ-მასწორო ნაწილისაგან... ბევრს სამივე ეს ნაწილი ერთს მთლიანს თხზულებად და ერთი ავტორის ნაწარმოებად მიაჩნია. ჩვენ ეჭვი შეგვაქვს ამ ერთიანობაში და ვფიქრობთ, რომ წინასიტყვაობას და უკანასიტყვაობას არამც თუ არაფერი საერთო აქვთ-რა თხზულების მოთხრობასთან, არამედ თვითონ ეს ნაწილები ცალკე არაფერს ერთიანს არ წარმოადგენენ და როგორც წინასიტყვაობის, ისე უკანასიტყვაობის ტაეპები სხვადასხვა პირთაგან და სხვადასხვა დროს უნდა იყვნენ დაწერილი“ (გვ. VII-VIII).

მიუხედავად იმისა, რომ სანინალმდეგო კრიტიკული ნაშრომები გამოქვეყნდა, მათ შორის ვრცელი და უაღრესად საფუძვლიანი გამოკვლევა ნ. მარისა², დ. კარიჭაშვილი მაინც თავის თვალსაზრისზე დარჩა, ბეჭდავს საგანგებო სტატიას³ და პოემის თავის მეორე გამოცემაშიც (1920 წ.) იმეორებს მას.

ამავე შეხედულებას გამოთქვამდნენ სხვებიც. კ. კეკელიძე თავისი წიგნის „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ მეორე ტომის პირველ გამოცემაში (1924 წ.) პროლოგის სტროფების შესახებ წერდა: „ამ ტაეპის სხვადასხვაობა აზრისა და სტილის მიხედვით, მათ ერთმანეთთან დაუკავშირებლობა და წინალმდეგობა საკმაოდ გათვალისწინებულია დ. კარიჭაშვილის მიერ; ჩვენ ჩვენის მხრით დავურთავთ, რომ პროლოგი დიამეტრულად ეწინააღმდეგება პოემას...“ (გვ. 89).

დასკვნაში ვკითხულობთ: „ამნაირად, პროლოგი და ეპილოგი არამც თუ ეკუთვნის პოემის ავტორს, სამი საუკუნით მაინცაა დაშორებული მისგან...“ (გვ. 92).

კ. კეკელიძე ამავე თვალსაზრისს მტკიცედ იცავს 1931 წელს დაბეჭდილ სტატიაში⁴, ხოლო „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“

1 ა. ნ ა ნ ე ი შ ვ ი ლ ი, სალიტერატურო შენიშვნები, ჟურ. „მომამბე“, 1894, №10, გვ. 135-139.

2 Н. Я. М а р р, Вступительные и заключительные строфы Витязя в барсовой коже Шоты из Рустава,... ТР, XII, Сп., 1910; ვაჟა-ფშაველა, ფიქრები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, ჟურ. „განათლება“, 1911, №VIII (თხზულებათა სრული კრებული, IX, თბ., 1964, გვ. 310-313); მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, მცირე შენიშვნა, გაზ. „სახალხო გაზეთი“, 1913, 3 მაისი, №885, გვ. 3 და სხვა.

3 „ვეფხისტყაოსნის“ შედგენილობა, ჟურ. „განათლება“, 1913, VI^ა, გვ. 412-424.

4 კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ავტორი ვეფხისტყაოსნისა და დრო მისი დაწერისა, ჟურ.

მეორე გამოცემასა (1941 წ.) და მომდევნო გამოკვლევებში უკვე საუბარია არა პროლოგ-ეპილოგის დანართობაზე, არამედ იმაზე, აქედან რომელი სტროფები ეკუთვნის რუსთველს და რომელია გვიანდელი ჩანართები.

პროლოგ-ეპილოგი გვიანდელ დანართებად მიაჩნდა აგრეთვე ა. სვანიძეს. მისი სიტყვებია: „Никакой органической связи между прологом и эпилогом, с одной стороны, и поэмой, с другой, не существует ни по смыслу, ни по содержанию, ни по форме и совершенству стиха... Пролог и эпилог представляют собою позднейшие приписки и не одного, как видно, а нескольких авторов“¹.

ეს თვალსაზრისი ეფუძნებოდა ზედაპირულ შთაბეჭდილებებსა და პირადულ გემოვნებას, თვითნებურ ანალიზს, ხოლო ჯერონად არ ითვალისწინებდა თხზულების ტექსტს, ხელნაწერთა მონაცემებსა და პოემის მიმართებას კლასიკურ მწერლობასთან. ამჟამად მყარად და საბოლოოდ არის გადაწყვეტილი, რომ პროლოგი და ეპილოგი რუსთველის კალამს ეკუთვნის, იდეურ-შინაარსობრივად მტკიცედ უკავშირდება ერთმანეთსა და საკუთრივ პოემას და მისი განუყოფელი ნაწილებია². ოღონდ დავის საგანი იყო და არის მათი

„მნათობი“, 1931, №7-8, გვ. 152-171, №8-9, გვ. 213-226.

კ. კეკელიძის იმდროინდელ შეხედულებას იმეორებს კ. ცინცაძე და წერს: „ვეფხისტყაოსნის“ მშვენიერ სხეულზე“ არის „მიკორძებული ორი ხორცმეტი, წინასიტყვაობის და ბოლოსიტყვაობის სახით“ (შოთა რუსთაველი, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, გვ. 241). ამასთან დაკავშირებით ალ. ბარამიძე შენიშნავს: „კ. ცინცაძის ნარკვევს მკაფიოდ აქვს აღბეჭდილი კ. კეკელიძის ძველი (1924 წლის დროინდელი) რუსთველოლოგიური ნააზრების ზემოქმედება“ (ალ. ბარამიძე, ნარკვევები..., IX, თბ., 1997, გვ. 17).

2 წინასიტყვაობა სერგეი კლიჩკოვის მიერ რუსულად ნათარგმნი ვეფხისტყაოსნის პროლოგისა და პირველი თავის ნაწილისა, რომელიც ხელმოწერილია ასოებით – A.C., ჟურნ. „Новый Мир“, 1934, VI, გვ. 99.

2 ნ. ჟორდანია, „ვეფხისტყაოსანი“, პარიზი, 1930, გვ. 6-16, 24, 27. თ. ვარაზაშვილი, ვეფხისტყაოსნის გამოცემები, ჟურ. „დროშა“, 1934, №16-17, გვ. 4-6; კ. ჭიჭინაძე, პროლოგი და ეპილოგი, წიგნში: შოთა რუსთველი, ვეფხისტყაოსანი, კ. ჭიჭინაძის რედაქციით, გამოკვლევით და შენიშვნებით, თბ., 1934, გვ. 291-293; ალ. ბარამიძე, ნარკვევები, I, თბ., 1945, გვ. 235-236; ს. მაკალათია, მესხეთ-ჯავახეთი (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი), თბ., 1938, გვ. 43; მ. გუგუშვილი, ვეფხისტყაოსნის პროლოგის საკითხისათვის, თბ., 1958. თავიანთ შრომებსა და პოემის პუბლიკაციებში პროლოგ-ეპილოგის რუსთველოლოგობას მხარს უჭერდნენ ს. კაკაბაძე, იუსტ. აბულაძე, პ. ინგოროყვა და მრავალი სხვა.

ბოლო დროს პროლოგის უარმყოფელთა ჯგუფს შეუერთდა ალექსი ჭინჭარაული, რომელიც, გარდა პირველი სტროფისა („რომელმან შექმნა სამყარო...“), ყველა დანარჩენს ინტერპოლატორის ნაცოდვილარად მიიჩნევს

სტროფული შედგენილობისა და თანამიმდევრობის, ცალკეულ ნაწილებზე კითხვათა დადგენისა და გაგების საკითხები¹.

მთლიანად ხელნაწერთა მემკვიდრეობა პროლოგს 49 სტროფით წარმოგვიდგენს. მათგან ბევრია აშკარად ჩანართი. ასეთია სულ თავში მოთავსებული განმაქიქებელი სტროფი — „პირველ თავი, დასაწყისი ნათქვამია იგ სპარსულად...“, რომელიც ყველა რედაქციაში მოიპოვება და მხოლოდ რამდენიმე ნუსხა არ იცნობს მას. პროლოგ-ეპილოგში გვაქვს ისეთი ჩანართი სტროფები, რომლებსაც თითო-ოროლა ან ერთი რედაქციული ჯგუფი იძლევა². საერთოდ, პროლოგ-ეპილოგიც იმავე რედაქციულ სახეს გვიჩვენებს, რასაც საკუთრივ პოემის ტექსტი³. გამოცემებში პროლოგი უფრო

(ა. ჭინჭარაული, „ვეფხისტყაოსნის“ დასაწყისის ავტორის ვინაობისთვის, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 22 ივლისი, 2005; მისივე, სიტყვა „ლექსი“ „ვეფხისტყაოსანში“, იგივე გაზეთი, 8 სექტემბერი, 2006, №31, გვ. 13-14; მისივე, ლია წერილი ბატონ ნოდარ ნათაძეს, იგივე გაზეთი, 27 ივლისი, 2007, №29, გვ. 11-12). დაიბეჭდა სანინალმდევო წერილებიც (მურად მთვარელიძე, „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის გამო (პასუხი ბატონ ალექსი ჭინჭარაულს, გაზ. „კალმასობა“, 2005, №7, გვ. 14; ნოდარ ნათაძე, ვეფხისტყაოსნის პროლოგის სტროფული შედგენილობისათვის (აუტენტურობა დამტკიცებადია), გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უფროსი, 2006, №8, გვ. 35-38) და სხვა.

1 გარდა დასახელებული ავტორებისა, პოემის პროლოგსა და ეპილოგს განიხილავენ: შ. დავითაშვილი (გაზ. „ივერია“, 1903, № 215), პ. ინგოროყვა (თბზულებათა კრებული, IV, თბ., 1978, გვ. 181-240), ვუკ. ბერიძე (რუსთველოლოგიური ეტყუდები, თბ., 1961, გვ. 203-218), ს. ცაიშვილი (წერილები და გამოკვლევები, I, თბ., 1985, გვ. 169-194) და სხვები.

2 „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგისა და ეპილოგის ყველა სტროფი დაბეჭდილია პოემის ვრცელ გამოცემაში: ვეფხისტყაოსანი, ჩანართი და დანართი ტექსტებით, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და საძიებლები დაურთო სოლ. ყუბანეიშვილმა, თბ., 1956, გვ. 1-7, 330-331; ვარიანტებითურთ მოცემულია: ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ვარიანტები, ნაკ. I, გამოსაცემად მოამზადა სოლ. ყუბანეიშვილმა, თბ., 1960, გვ. 1-20; ნაკ. IV, გამოსაცემად მოამზადა ივანე ლოლაშვილმა, თბ., 1963, გვ. 1218-1222.

3 „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის მიხედვით ს. ცაიშვილი გამოყოფს სამ რედაქციას: თავნაკლულს (H 599, პარიზული №10 და S 2829), ვრცელ რედაქციას (H 54, H 2024, A 757, Q 483, H 1839 და სხვა) და ე. წ. ზაზა ციციშვილისეულს (Q 1082, S 5006, Q 799), რომელიც ვრცელთან შედარებით მოკლეა და თავისებური სტროფული თანამიმდევრობა აქვს (ს. ცაიშვილი, წერილები და გამოკვლევები, I, გვ. 169-195).

სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებულია, რომ თავნაკლული პროლოგის შემცველი ხელნაწერები, რომელთაგან ორს 10 სტროფი აკლია, ხოლო ერთს — 7, თავში დაზიანებული დედნიდან მომდინარეობს. ვინაიდან ამ ნუსხათა სათაურები ნაკითხვების მიხედვით ვრცელი რედაქციის ნუსხათა სათაურებს ემთხვევა, აღნიშნულ მიზეზს საეჭვოს ხდის. ადვილი შესაძლებელია, დანაკლისი სტროფები

მეტად განისაზღვრება 31 სტროფით¹ და დაახლოებით იმ რეგიონ-
როგორც ხელნაწერთა უმრავლესობაშია და არა ისე, როგორც
ზა ციციშვილისეული ხელნაწერის ტიპის რედაქციასა და ვახტან-
გისეულ გამოცემაში გვაქვს.

აღ. ბარამიძემ რუსთველის ეპოქისა და წინარე საუკუნის სპარ-
სულ ეპოსთან მიმართებით, რომელსაც მხარს უჭერს სხვა ხალხე-
ბის ლიტერატურაც, დაადგინა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგი
შედგება სამი ნაწილისაგან:

1. ღვთის ქება („რომელმან შექმნა სამყარო...“, „ჰე, ღმერთო ერ-
თო, შენ შექმენ...“).

2. მეფე-პატრონთა ქება („ვის შვენის, – ლომსა, – ხმარება...“,
„თამარს ვაქებდეთ მეფესა...“, „მიბრძანეს მათად საქებრად...“).

3. ისტორიულ-ლიტერატურული საკითხები: ავტობიოგრაფი-
ული ცნობები („მო, დავსხდეთ ტარიელისთვის...“, „მე, რუსთველი,
ხელობითა...“), ნაწარმოების რაობა („ესე ამბავი სპარსული...“), ავ-
ტორის შეხედულებანი პოეზიასა (შაირობასა) და მიჯნურობაზე.

ეპილოგი ხელნაწერებში ცხრა სტროფისაგან შედგება, მოთაფ-
სებულია დანართი ეპიზოდების — გმირთა ანდერძებისა და გარ-
დაცვალების ამბავთა ბოლოს. დაწყებული ვახტანგ მეექვსეიდან,
უმეტეს გამოცემებში შესულია ხუთი სტროფი², ზოგიერთში ყველა
სტროფი პირობითაა შეტანილი. მათგან არც ერთი არ არის ისეთი,
სამეცნიერო ლიტერატურაში მის ავთენტიკურობაზე ეჭვი არ იყოს
გამოთქმული. შედარებით შეწყნარებულია სტროფი დავითის შესა-
ხებ („ქართველთა ღმრთისა დავითის...“)...

ამ ხელნაწერებიდან, უფრო მათი უახლოესი არქეტიპიდან, საგანგებოდ იყოს
ამოღებული (ბ. დარჩია, ვეფხისტყაოსნის თავნაკლული პროლოგის წარმოშობის
შესახებ, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VII-VIII,
თბ., 1976, გვ. 157-170).

1 კ. ჭიჭინაძის გამოცემაში (1934) ემატება ორი სტროფი. პ. ინგოროყვას მეორე
გამოცემაში (1970) წარმოდგენილია 15 სტროფი, მ. წერეთლისაში (პარიზი, 1977) –
5 სტროფი.

2 პ. ინგოროყვას მეორე გამოცემაში შესულია ორი სტროფი („გასრულდა მათი
ამბავი...“ და „ამირან დარეჯანისძე...“), მ. წერეთლის გამოცემაში – არც ერთი.

ნოდარ ტაბიძე

მიხეილ ჯავახიშვილის პუბლიცისტობა (1917–1920 წ.წ.)

მიხეილ ჯავახიშვილი არა მხოლოდ უზადლო ბელეტრისტიკა, არამედ დიდი პუბლიცისტიკა, მას კარგად აქვს შეცნობილი ყურნალისტიკის მნიშვნელობა და ბევრსაც აკეთებს მოვლენების შეუნიღბავად შეფასებისათვის, საზოგადოებრივი აზრის სწორი კალაპოტით წარმართვისათვის.

ამჯერად ყურადღებას ვამახვილებთ მეოცე საუკუნის ათიანი წლების მიწურულის მასალებზე, ისინი მრავალმხრივ საინტერესოა.

1918–1920 წლები საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანაა. ხელშესახებად იკვეთება საუკუნეების განმავლობაში დაქუცმაცებული-დაკნინებული ქვეყნის გაძლიერება-აყვავების ტენდენციები. პირველი ნაბიჯები გაბედული და წარმატებულია.

საანალიზო მასალები შესაძლებლობას იძლევა უკეთ ჩავწვდეთ ეპოქის სპეციფიკას და ახლებურად გავიაზროთ ზოგი რამ. მეორე მხრივ, მეტად გავითავისოთ ნიჭიერი შემოქმედის პალიტრის მრავალფეროვნებიდან მომდინარე ხიბლი.

1917–1920 წლებში მიხ. ჯავახიშვილმა სამ ათეულზე მეტი პუბლიცისტური ნაწარმოები შექმნა, 1916, 1922, 1923 წლებში კი ერთი სტატიაც არ დაუწერია.

ამ ფაქტის ახსნა ძნელი როდია. 1917–1920 წლებში მკაფიოდ და ძალუმად იკვეთება ჭეშმარიტ მამულიშვილთა იდეალების განხორციელების გზები და ნაწილობრივ ფრთებიც ესხმება მათს ოცნებას.

მიხ. ჯავახიშვილი გულმოდგინედ იღვწის. იგი გაზეთ „საქართველოს“ რედაქციის წევრი და წამყვანი პუბლიცისტიკა. ეს ყოველდღიური გამოცემა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მთავარი კომიტეტის ორგანოა. 1915–1916 წლებში მას სანდრო შანშიაშვი-

ლი ხელმძღვანელობს, ხოლო 1918 წლის 25 აპრილიდან დასურვამდე (1921 წლის თებერვალი) – გრიგოლ ვეშაპიძე (ვეშაპელი). თხზულებები, რომელთაც ჩვენ ვაანალიზებთ, საგანგებოდ არავის შეუსწავლია. ისინი თითქმის ტაბუდადებული იყო, მიხ. ჯავახიშვილის მოღვაწეობისადმი მიძღვნილ საგულისხმო ნაშრომებში თვალსაჩინო ადგილი ეთმობა ამ სახელოვანი კალმოსნის ადრინდელ ჟურნალისტურ საქმიანობას, ხოლო 1917–1920 წლების სტატიებზე სიტყვაც არ არის დაძრული. ნაწილობრივ გასაგებია, თუ რამ განაპირობა ასეთი პოზიცია.

აქვე უნდა ითქვას, რომ მიხ. ჯავახიშვილის თხზულებათა აღწერა-სისტემატიზაციის საქმეში უდიდესი წვლილი შეიტანა მისმა ქალიშვილმა ქეთევანმა და მკვლევარმა ცისანა გენძეხაძემ. მათ მიერ შედგენილი და 1989 წელს გამოცემული მიხ. ჯავახიშვილის „ანოტირებული ბიბლიოგრაფია“ სამაგიდო წიგნად რჩება.

იმასაც დავსძენ, რომ 2001 წელს დაისტამბა მიხ. ჯავახიშვილის „წერილები“, რომელიც გამოსაცემად მოამზადა რუსუდან კუსრაშვილმა. შენიშვნებიც მასვე ეკუთვნის. ამ კრებულს გვერდს ვერ აუვლის მიხ. ჯავახიშვილის შემოქმედების ვერც ერთი მკვლევარი.

პუბლიცისტიკისათვის ნიშანდობლივია საზოგადოებრივის აქცენტირება, მისი მოგვარებისათვის მასების განწყობა–ამოქმედება. სახალხო საქმე მრავლის დამტვევი ცნებაა. იგი მოიცავს როგორც პრობლემებს, ასევე პატარა ყოფით ამბებს. ყურადღებას ორივე მოითხოვს და, მაინც, მათი გამიჯვნა აუცილებელია შემოქმედის ნიჭის, თვალსაწიერისა და საქმიანობის მასშტაბურობის შესაცნობად.

1915 წელს მიხ. ჯავახიშვილმა შვიდ ათეულზე მეტი ნაწარმოები გამოაქვეყნა. მათში აქცენტირებულია პირველი მსოფლიო ომის ამბები. ეს უზარმაზარი მოვლენა ავტორს აინტერესებს როგორც კაცობრიობის განვითარება-შეფერხების თვალსაზრისით, ისე უფრო ვიწრო ასპექტით – საქართველოსთან კონტექსტში, საკუთარი ქვეყნის აწმყოსა და მომავლის გასარკვევად.

პუბლიკაციათა უმეტესობა მიმოხილვავა, ისინი მოთავსებულია უმთავრესად პირველ გვერდზე განყოფილება „ომის დღიური“, რუბრიკა აერთიანებს მხოლოდ „მიმოხილვებსა“ და „დეპეშებს.“

ჟურნალისტი ყურადღებას ამახვილებს რუსეთ-გერმანიის ფრონტის ამბებზე, სწრაფად შეჰყავს მკითხველი საქმის კურსში.

გადავხედოთ თუნდაც 7 ივნისის ნომერში დასტამბულ მიმო-

ხილვას. „კოვნო-ლიბავის ხაზზე შესამჩნევი ცვლილება არსებობს ხდარა, თუმცა ბრძოლა არ ჩანელებულა. ბუგო-ნარევის ხაზზე დემონსტრაციული შეტევა გათავდა და კვლავ, რა თქმა უნდა, მცირე ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა. მდინარე ვისლის გაღმა, ბზურაზე და ოპატოვის რაიონში მდინარე სანას შესართავამდე აქა-იქ თითქმის უმნიშვნელო შეხლა-შეჯახება ხდება“¹

შემდეგ ავტორი გალიციაში გამწვავებული ბრძოლის შესახებ მოგვითხრობს და არსებით მხარეებზე ამახვილებს ყურადღებას. ავსტრო-გერმანელთა გეგმა ითვალისწინებს მთელი გალიციის დავიდოვითურთ ხელში ჩაგდებას, მოწინააღმდეგისათვის საკვების მიწოდების გზების მოჭრას და ამ მანევრით გალიციიდან გარეკვას.

„... რუსის ჯარს მტერი მოუგერიებია, თვითონ მიუტანია იერიში და ორ დღეში ცხრა ათასამდე ტყვე ნამოუყვანიათ“²

უყურადღებოდ არ რჩება ცალკეული შეჯახებანი.

მომდევნო ნომერში ვკითხულობთ: „თანდათანობით ირკვევა მხოლოდ გალიციის უმაგალითო ბრძოლის ბედი, რამდენიმე დღის წინათ ვწერდი, რომ ლიუბაჩისკენ მიმავალ ავსტრო-გერმანელთა ჯარს მიზნად აქვს ამოღებული „რავა რუსკაია“, რომელსაც მეტად დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს. იგი მდებარეობს ლვოვის ჩრდილოეთით 50 ვერსის მანძილზე. აქ თავს იყრის ოთხი რკინის გზა და ლუბლინ-ხოლმის გუბერნიების გასაღებია. მდინარე ტანევის მარჯვენა ნაპირზე გადმოსული გერმანელთა ჯარი ორი გზით წამოსულა „რავა რუსკაიას“-კენ და ნ იენისს მიახლოებია მას 10-15 ვერსით. ამ მოძრაობით ავსტრო-გერმანელებს სურთ ორი მიზნის მიღწევა. პირველი მიზანი ის არის, რომ ლვოვს ჩრდილო გზები მოუჭრას და რუსის გალიციის ჯარებს უტოვებს მხოლოდ აღმოსავლეთ გზებს; მეორე მიზანი ვისლის გაღმა დაბანაკებულ ჯარებს, რომელთაც მტრის ლიუბლინისკენ მოძრაობა ემუქრება საკვებ გზების გადაჭრას და შორეულ სტრატეგიულ მოვლას.

დნესტრზე რუსებს ერთხელ კიდევ გაუმარჯვიათ და 7000 დაუტყვევებიათ“³

ავტორი ცდილობს მიუკერძოებელი იყოს, კონკრეტულ ფაქტებზე დაყრდნობით შექმნას შთაბეჭდილება. საგულისხმო, რომ ცალკეული შეჯახებანი განხილული როგორც დიდი გეგმის ნაწილი. ამ

1 გაზ. „საქართველო“, 1915, № 13.

2 იქვე.

3 გაზ. „საქართველო“, 1915 წ. № 14.

გზით მკითხველს თვალსაწიერი უფართოვდება და თვითაღმოჩენისთვისაც ეხსნება გზები.

მის. ჯავახიშვილის მიმოხილვები ხასიათდება სიზუსტითა და აკადემიურობით. არავითარი შეუსაბამო ემოციური გაელვებანი.

მიჯრით მოწოდებული ამგვარი მიმოხილვები ფრიად ღირებულა, მაგრამ რამდენად გამართლებულია მხოლოდ მათზე შეჩერება? საჭიროა დროდადრო შემაჯამებელი მასალის ან პრინციპული საკითხის სიღრმისეულად გამრკვევი სტატიის გამოქვეყნება, ეს გაუადვილებს მკითხველს ინფორმაციათა სისტემატიზაციას და მოვლენათა მასშტაბურობის შეცნობას.

მის. ჯავახიშვილი შიგადაშიგ გამოყოფს მწვავე თემებს.

ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა „ქართული წერილების“ რუბრიკით დასტამბული „ჟამი ერთობისა.“

გუშინ თერთმეტი თვე შესრულდა დღიდან უმაგალითო და უსასტიკესი ომის გამოცხადებისა, დღიდან ერთის აზრისა, ერთის მიზნისა, ერთის ღოზუნგისა და ნებისა: სახელმწიფო განსაცდელშია! დაივიწყეთ შინაური დავა, ეროვნული უთანხმოება, პირადი ქიშპი. პარტიული ჯიბრი გადაიქეცით ერთ აზრად და ერთ ნებად“¹

ავტორი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ქართველებმა პირნათლად მოიხადეს ვალი.

„ჩვენ მივეცით სახელმწიფოს ყველაფერი, რისი მიცემაც შეგვეძლო, 200 000 მებრძოლი, ჩვენი მომავალი თაობა, ჩვენი იმედი და ნუგეში, — მივეცით ჩვენი წილი ხარკისა და მომავალშიაც უნდა ვიხადოთ ერთი წილი უთვალავ საომარ ხარჯისა“²

დასახელებული ციფრი — 200 000 — ბევრისმთქმელია. ავტორი ივერიელთა ქმედებას აღიქვამს, როგორც გეორგიევსკის ტრაქტატით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულებას მაგრამ ეს ხელშეკრულება სხვა მოთხოვნებსაც ითვალისწინებდა, კერძოდ, რუსეთის მხრიდან საქართველოსათვის ხელის განვდენას. ეს კი, სამწუხაროდ, არ სრულდებოდა, რასაც ძალზე მტკივნეულად განიცდიდა პუბლიცისტი — „ერთი ნახევარი საქართველოსი დაიმშა, ხოლო მეორეს რამდენიმე თვის შემდეგ ასეთივე მწარე ბედი მოელის მოუსავლობის გამო“³

მის. ჯავახიშვილს არა მხოლოდ გულს უკლავს მავანთა და მა-

1 გაზ. „საქართველო“, 1915 წ., № 24,

2 იქვე.

3 იქვე.

ვანთა საქციელი, არამედ აღშფოთებს. „... მაგონდება ათასწორწილი და მსხვილი უსამართლობა, შელახული თავმოყვარეობა, მადლი უმადურისა და სანაცვლო სიკეთე გულმაფინყისა“¹.

მ. ჯავახიშვილი მებრძოლი ჟურნალისტია. იგი ვერ ურიგდება პასიურობას. გადმოგდებულ ხელთათმანს ყოველთვის იღებს და ბრძოლასაც ვაჟკაცურად წარმართავს. მისი წერილები არა მხოლოდ კონკრეტული მიზანსწრაფვითაა გამორჩეული, არამედ ზოგადი დატვირთვითაც. ისინი მისაბაძ ნიმუშებად წარმოჩინდება და არა ერთ და ორ კალმოსანს უნათებს გზას.

აუცილებელი იყო დღევანდელი უმაგალითო კატაკლიზმიც კაცთა შორის, ვისაც ძალა შესწევს, ძებნოს ის მიზეზები, მე კი ისევ ჩემს პარადოქსს დაფუბრუნდები, საგანს გავემარტივებ...²

ომი შემთხვევითი მოვლენა არ არის. მას ღრმა საფუძველი აქვს, ურთიერთისაგან უნდა გავმიჯნოთ საბაბი და მიზეზი, აღმოვაჩინოთ მიზეზისა და შედეგის განმაპირობებელი ურთულესი ხლართები.

„ცხადია, რომ ბოლოს და ბოლოს, ადრე იქნება თუ გვიან, მშვიდობა უნდა დამარცხდეს. ა უ ც ი ლ ე ბ ლ ა დ სადმე თოფი უნდა გავარდეს. თუნდ უცაბედად, ვისიმე პატიოსნებისა და ღირსების დასაცავად.“³

ზოგიერთ საზოგადოებრივ წყობილებაში მართლაც ასეა, მაგრამ რამდენად მართებულია ესოდენ უკიდევანო განზოგადება?

საგანგებო დაფიქრებას მოითხოვს შემდეგი დებულებაც: „დავისხომოთ, რომ კანონი უთანხმოებისა, შურისა და ჯიბრისა აუცილებელი იყო, არის და იქნება ყოველთვის და ყოველგან.“⁴

მიზეზები მაინც გასარკვევია. ცალკეული ნაბიჯების ახსნაც მეტ ჩაღრმავებას მოითხოვს. ვინ ვის ემხრობა და რატომ? ვფიქრობთ, სულ სწორი არ უნდა იყოს აქცენტის გადატანა თავმოყვარეობა-ღირსების შელახვაზე. წინ იწევს ეკონომიკურ-პოლიტიკური მისწრაფებები.

მის. ჯავახიშვილის აზრით, „აქ არ არის დამნაშავე, ბოროტი განზრახვა, ჩასაფრება ანუ წინდანინვე შემუშავებული გეგმით

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, №127.

2 გაზ. „საქართველო“, 1915 წ., № 11.

3 იქვე.

4 იქვე.

შესრულებული დარბევა კაცობრიობისა. არის მხოლოდ ფაქტობრივი ფსიქოლოგიური აუცილებლობისა, ლოლიკური შედეგი უზილავ და ხილულ მიზეზთა ხლართისა, და დასასრული იმ ძალთა მუშაობისა, რომელნიც არავეს არ ემორჩილებიან: არც ადამიანის ნებას, არც სახელმწიფოს, არც მთელ კაცობრიობას, ვინაიდგან რაკი არ არსებობს ერთი იმპერატიური მსოფლიო ნება...“¹

სტიქიურობის გაფეტიშება? ფატალიზმი? ბევრ რამეზე გვმართებს საგანგებოდ დაფიქრება.

არცთუ მიუღებელი დებულებები შეიძლება სხვა წერილებშიაც დავლანდოთ. მაგრამ ეს როდია გადამწყვეტი. თავიდათავი ის არის, რომ წარმმართველობს ფაქტთა და პროცესთა მართებული შეფასება.

მიხ. ჯავახიშვილი სამხედრო ხელოვნების ცალკეულ საკითხებზე მსჯელობისას სოლიდურ ცოდნას ამჟღავნებს. ამიტომაც მისი ნაუბარი მძაფრად აღიქმება და არა მხოლოდ სააზროვნოდ, არამედ სამოქმედოდაც განგვანყობს.

კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტი 1915 წლის პუბლიცისტისაა. ეს არის საქართველოს აღზევებისათვის ბრძოლა. ამჯერად მიხ. ჯავახიშვილი უარყოფითი ფაქტების გადმოშლით ცდილობს მიზნის მიღწევას.

„ქართული წერილების“ ციკლის ერთი მონაკვეთი ასეა დასათურებული. „სად წავიდნენ, სად არიან?“ ეს არის გულიდან ამომსკდარი ურვა იმის გამო, რომ ქართველი მამულს ვერ ემსახურება, სამშობლოდან შორს იშრიტება მისი ნიჭი და სიცოცხლე.

მიხ. ჯავახიშვილი ცხოვრების შუაგულში ტრიალებს. ჟურნალი გამოყოფს ყველაზე არსებით საკითხებს და ცდილობს ზუსტი წარმოდგენა შეუქმნას მკითხველებს მიმდინარე პროცესებზე, აუდიტორია პროგრესული იდეებისათვის საბრძოლველად განაწყოს.

აქვე დავსძენ, რომ წერილები, განსხვავებით მიმოხილვებისაგან, სუბიექტური მოსაზრებების ძლიერი განფენით ხასიათდებიან, მიხ. ჯავახიშვილი ყურადღებას ამახვილებს უმთავრეს ტენდენციებზე და ლოგიკურ დასკვნებსაც აკეთებს, მისი მოსაზრებები საფუძვლიანი და მისაღებია.

1917 წელი, მსოფლიო ომი უკანასკნელ სტადიაშია, უკვე ბევრი რამ შეიცვალა.

1 გაზ. „საქართველო“, 1915, №11.

როგორ აფასებს ვითარებას ქართველი პუბლიცისტი?

„ჭაიდენბურგის თხრილი, შვეიცარიიდან ოკეანემდე გავლებული, ან სამართალი გადაიქცევა გერმანიეთის სამხედრო ძლიერებისა და მომავლისათვის, ან უძლეველ გრდემლად, რომელზედაც აშენდება უძლეველი მსოფლიო იმპერია და ახალი ისტორია განახლებულ ევროპისა.“¹

მიხ, ჯავახიშვილის, როგორც პუბლიცისტის, სიძლიერის ერთი განმაპირობებელი ფაქტორი ისიცაა, რომ წამოყენებული თეზისი ყოველთვის გამაგრებულია კონკრეტული მონაცემითა და ლოგიკური მსჯელობით.

მართლაც, ამ უზარმაზარ ტრანშეზე დიდად იყო დამოკიდებული მსოფლიოს მომავალი. „თვეზე მეტია, რაც ამ თხრილის პირზე გაშმაგებული, თავგანწირული და უმაგალითო ბრძოლა ხდება. გერმანელებმა კარგად იციან ფასი და შედეგი ამ ბრძოლისა, რომელსაც ისინი ამ ომის უდიდეს ბრძოლას უწოდებენ, იციან და ამიტომ არაფერს ერიდებიან აბოზოქრებულ მოპირდაპირის შესაჩერებლად. ადგილ-ადგილ თითო ნაბიჯით უკან იხევენ, მაგრამ იმავე დროს განუწყვეტელი კონტრიერიშები მიაქვთ და ლამობენ მოპირდაპირის ქანცის გამოლევას, შესუსტებას და დაუძღურებას. ერთ თვეში გერმანელებმა 50 000-მდე მხოლოდ ტყვე დაჰკარგეს, მაგრამ საერთო ზარალი ფრანგ-ინგლისელებისა გაცილებით მეტი უნდა იყოს, რადგან, ჯერ ერთი, საერთოდ შემტევს ყოველთვის მეტი ზარალი აქვს ხოლმე, და მეორეც – გერმანელები წინდანინვე გამაგრებულ საფრებს და თხრილებს ამოეფარნენ, მისი მოპირდაპირენი კი გაშლილ ადგილზე გამოვიდნენ და თითქმის უსაფარონი დარჩნენ.“²

მეორე ფაქტორი, რომელიც უდიდეს გავლენას ახდენს ომზე, ეს არის არეულობა რომანოვების იმპერიაში. „გერმანიას ჰგონია, რომ აღმოსავლეთით მას საუკეთესო მოკავშირე გაუჩნდა – რუსეთის რევოლუცია, რომელიც ასე დაჰშლის და დაჰლევს რუსეთის ჯარს, რომ მისი დამარცხება საჭირო დროს უიარალოდაც ადვილი საქმე იქნებაო. გამართლდება თუ არა გერმანელთა იმედი – ამასაც ამ ერთ თვეში გავიგებთ.“³

პუბლიცისტს სჯერა, რომ დადგა უკანასკნელი სისხლიანი გა-

1 ვაზ. „საქართველო“, 1917, № 20.

2 იქვე.

3 ვაზ. „საქართველო“, 1917, № 10.

ზაფხული, რომელსაც უთუოდ მოჰყვება უკანასკნელი სისხლიანი ზაფხული, ხოლო ზაფხულს – მშვიდობიანი შემოდგომა.

მიხ. ჯავახიშვილი არა მხოლოდ ფრთხილი, არამედ ალლოიანი დამკვირვებელია. რუსეთი სისხლისაგან იცლება, ქვეყანა გაღატაკდა და აოხრდა. მოიშალა დისციპლინა. ფრონტს ერთეულები კი არა, დიდი რაზმები სტოვებენ. ასეთ ვითარებაში, ცხადია, რუსეთს არ შეუძლია შეასრულოს ის ვალდებულებანი, რომ ელთაც მოკავშირეობის სტატუსი გულისხმობს.

სტატიაში „სეპარატისტული ზავი“ ფაქტები განხილულია ფართო სპექტრით. აშკარაა მიმდინარე პროცესების საუკეთესო ცოდნა.

მიხ. ჯავახიშვილი საფუძვლიანად ერკვევა როგორც დაპირისპირებულ მხარეთა მიზანსწრაფვაში, ასევე ცალკეულ სახელმწიფოთა სამხედრო თუ ეკონომიკურ სიძლიერეში. ეს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ჟურნალისტის დასკვნების სიძლიერეს.

მართებულად არის აღნიშნული, რომ „მსოფლიო ომი სისხლის კვანძად გადაიქცა. მებრძოლი სახელმწიფონი, მათი ინტერესები და მიზნები იმდენად გადაიხლართნენ და გართულდნენ, რომ ერთის ადლითა და ერთის საზომით მათი გადაჭრა ყოვლად შეუძლებელი გახდა, ისედაც რთული საერთაშორისო მდგომარეობა რუსეთის რევოლუციამ უარესად გაართულა და უთავბოლო ხლართად გადააქცია. თვითონ რუსეთი მეტად რთულ დიპლომატურ და სტრატეგიულ ქსელში გაება. იგი ბუზსავით ფართხალობს ამ ქსელში და სამშვიდობოს გასვლას ლამობს, მაგრამ გზა ვერ უპოვია.“¹

ყურადღება მახვილდება რუსეთის მდგომარეობაზე, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ამ ქვეყნის ავსა თუ კარგზე ძლიერ არის დამოკიდებული საქართველოს ბედი. მეორეც, სწორედ რუსეთში იფეთქა გრანდიოზულმა რევოლუციამ, რომელმაც მთელ სამყაროზე მოახდინა გავლენა.

„სოციალისტურმა რუსეთმა რევოლუციის პირველ დღეებშივე სცადა გზის პოვნა და მებრძოლ სახელმწიფოთა დემოკრატიას სარევოლუციო მაშხალა გადაუდგო. მან მოუწოდა საერთაშორისო პროლეტარიატს და ურჩია რუსეთისავით ტახტებისა და გაბატონებულ კლასთან დანგრევა, მაგრამ გატაცებულთა და აღფრთოვანებულთა საქვეყნო ყვირილა დარჩა ხმად მლაღადებლად უდაბნოსა შინა.“²

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 127.

2 იქვე.

უზუსტესი კვალიფიკაციაა. მიხ. ჯავახიშვილი ითვალისწინებს იმასაც, რომ რუსეთში გააფთრებული შიდა ჭიდილია", ამდენად, მხოლოდ სოციალისტებზე როდია დამოკიდებული საერთაშორისო გავლენის მოპოვება, მეზობელი ქვეყნების განწყობა-მისწრაფება-თა შეცვლა.

საგულისხმოა ის მკვეთრი შეფასება, რომელსაც პუბლიცისტი ახალი რუსეთის მესაჭეებს აძლევს. დიდმა გამარჯვებამ თავბრუ-დახვევა გამოიწვია.

„პირველ ხანებში თავისუფლებით დამთვრალმა რუსეთმა თვითონვე დაიჯერა თავისი მესიანობა. იგი არწმუნებდა თავის თავს, და მთელს ქვეყანას, რომ მზე მსოფლიო სიმართლისა რუსეთში ამოვიდა და თავისუფალი რუსეთი მიანიჭებს მთელს კაცობრიობას იმ თავისუფლებას და იმ მუდმივს მშვიდობას, რომელსაც დაღლილ-დაქანცული მსოფლიო ნატრობს“¹.

განამებულ ხალხთა ტკივილის დაამება მხოლოდ ერთეულთა სურვილზე როდია დამოკიდებული. ამ შემთხვევაშიც უნდა დავეთანხმოთ ავტორს. მაგრამ ნაკლებ გასაზიარებელია თვალსაზრისი, რომ „... ისტორიას განაგებს უჩინარი ბედი და უხილავი ძალა. ამ ბედმა ახალ რუსეთს ღიმილით გასცა პასუხი. სოციალისტურმა და დემოკრატიულმა ევროპამ გულწრფელად მიულოცა რუსეთს განთავისუფლება, მაგრამ ტახტების დანგრევაზე მტკიცე უარი შემოუთვალა.“²

მიხ. ჯავახიშვილი ღრმად ჩახედულია ისტორიის საკითხებში, მოვლენების შეფასებისას ითვალისწინებს არა მხოლოდ წარსულს, არამედ მომავალს და, რაც მთავარია, აწმყოს თავისებურებებს. იგი ყურადღებას ამახვილებს ქვეყნის საშინაო ამბებზეც.

„ეს გზა მსოფლიო ომის გათავებისა და მშვიდობის აღდგენისა დაიკეტა. პირველი აღმაფრენა და ოცნება ჩანელდა, მესიანობაც დაივიწყეს. დღევანდელი რუსეთი ნაცვლად კაცობრიობის განთავისუფლებისა იმასლა ცდილობს, რომ თავისი თავი გადაარჩინოს, შეინარჩუნოს სახელმწიფო და განამტკიცოს ასე მოულოდნელად მოპოვებული თავისუფლება.“

პირველ ზარხოშს გამოფხიზლება მოჰყვა. საჭირო გახდა ზავის ლოზუნგისა და საძირკვლის პოვნა“³.

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 127.

2 იქვე.

3 იქვე.

პუბლიცისტს ლიმილს შვედის რევოლუციური დემოკრატიის
ლოზუნგი: ზავი უანექსიოდ და უკონტრიბუციოდ. დავუკვირდეთ
როგორი სხარტი შეფასებაა, თანაც მხატვრულად შეფერადებული.

„ამ ჭურჭელში ზოგმა ძმარი ჩაასხა, ზოგმა შხამი და ზოგმა
ტყბილი ღვინო. ისე განმარტეს ეს ფორმულა, რომ შიგ მოჰყვა ან-
ექსიაც, კონტრიბუციაც, ერთა დამორჩილებაც და დაპყრობაც.
ბოლოს და ბოლოს თითქმის ყველგან უანექსიო ზავი უანექსიო ომ-
ად გადააკეთეს და ერთხმად დაადგინეს: ომი უნდა გაგრძელდეს იმ
დრომდის, სანამ დამყარდება უანექსიო ზავი.

ასე აირ-დაირია გარეგნულად ნათელი, მოკლე და მკაფიო მცნე-
ბა უანექსიო ზავისა. იგი გადაიქცა თავის საწინააღმდეგო მცნებად
— უანექსიო ომად. ამრიგად, ლოლიკურად რომ დავასკვნათ, ომი და
ზავი ერთი და იგივე მცნება გამოდგა.“¹

მიხ. ჯავახიშვილისთვის ნიშანდობლივია რეალობის სატირულ
ფერებში ჩვენება. ეს მაშინ, როცა საგანი ან მისი მოწოდების ფორ-
მა ქმნის სიცილის საფუძველს. ხსენებული გზა იმითაც არის მომ-
გებიანი, რომ ძირითადი დებულებები ღრმად იბეჭდება მკითხვე-
ლის გონებაში.

„საფრანგეთის პარლამენტმა სახუმარო თანხმობა შემოუთ-
ვალა: ანექსიაზე უარს ვამბობ, მაგრამ ალზას-ლორენი უნდა და-
მიბრუნდესო. არც კონტრიბუცია მინდა, ომის ზარალი უნდა ამინ-
აზღაურდესო.

ამაზე იტყვიან: სულ ერთია, თუნდ გახიე და თუნდ გაფხრინეო.
ბავშვმაც იცის, რომ ზარალის ანაზღაურება იგივე კონტრიბუციაა,
ხოლო ალიზას-ლორენის დაბრუნება იგივე ანექსია გახლავთ. ინ-
გლისის პასუხის მოცდა საჭირო არ არის, სანამ ცოცხალია დიდი
ბრიტანეთის ლომი, ინგლისი ხელს არ აიღებს კოლონიებზე, რო-
მელნიც გერმანიას წაართვა და ეგვიპტეზე, ანუ კუნძულ კიპროს-
ზე, რომელნიც საკუთრებად გამოაცხადა.“²

ავტორი არა მხოლოდ ზოგადი მსჯელობით, არამედ კონკრეტუ-
ლი ფაქტებითაც ცდილობს მკითხველის დარწმუნებას. მოხმობილი
მაგალითები მეტყველია.

„იტალიამ და საფრანგეთმა საუკეთესო პასუხი საქმით გასცეს
ახალ რუსეთს: პირველმა ალბანეთი შეიერთა, ხოლო მეორემ რუ-

1 გაზ. "საქართველო", 1917, № 127.

2 იქვე.

სეთის ჯარის დახმარებით საბერძნეთი დაიჭირა. დღეს თუ ხვალ მქვეყანაც გაბრიყვდება რუმინეთსავით და ომის უფსკრულში გადაიჩიხება“¹.

სახელმწიფოთა აბოზოქრება თუ გაყურება განპირობებულია მათი სიძლიერე-სისუსტით. ამას კარგად გრძნობს პუბლიცისტი და სათანადო დასკვნასაც აკეთებს. „... რუსეთის მოკავშირენი გაიძახიან: ომი ანექსიითა და კონტრიბუციით, რუსეთი კი დაჟინებით მოითხოვს ზავს უანექსიოდ და უკონტრიბუციოდ. უფრო ნათლად რომ ვთქვათ, რუსეთის მოკავშირეებს კიდევე შერჩათ ძალა საბრძოლველი და იმედი გამარჯვებისა, რუსეთს კი ერთიცი დაეკარგა და მეორეცა.“²

წამოჭრილ-განხილული პრობლემები მრავალმხრივ საინტერესოა. ისიც გასაგებია, რომ ხსენებულ სტატიაში ზოგიერთი არსებითი კითხვა პასუხგაუცემელი დარჩა. ამიტომაც პუბლიცისტი გაზეთის მომდევნო ნომერში აგრძელებს საუბარს. ამჯერად ყურადღებას ამახვილებს მოვლენათა განვითარების უჩვეულობის და კორპორაციის რღვევის ფაქტებზე. რა თქმა უნდა, ახლაც უმთავრესია პირველი მსოფლიო ომის არსსა და სპეციფიკაზე უბნობა. მაგალითებიც მიმდინარე ცხოვრებიდან არის მოტანილი.

მოხდა რუსეთისა და ავსტრია-გერმანიის გარკვეული დაახლოება ამის მიზეზთა დასახელება სიძნელეს არ წარმოადგენდა. გაცილებით რთული იყო იმის განჭვრეტა-ჩვენება, თუ რა შედეგი მოჰყვებოდა ამ ფაქტს.

პუბლიცისტის სამართლიანი შენიშვნით, სტრატეგიული ერთიანობის დარღვევა რუსეთის მხრივ და მოკავშირეებისაგან პოლიტიკური დაშორება „... იმაში გამოიხატა, რომ ფაქტიურად რუსეთი აღარ ომობს. სწორედ იმ დროს, როცა მოკავშირეთა შეერთებული ძალა სამი თვის განმავლობაში იღეოდა საფრანგეთის ბრძოლის ველზე, რუსეთის ჯარმა მოპირდაპირეს მეგობრულად ხელი გაუნოდა და დამყარდა მორიგება. შედეგი ამ მორიგებისა ის იყო, რომ გერმანელებმა რუსეთის ბრძოლის ველზე განთავისუფლებული ჯარი მოხსნეს და ამ ჯარით ინგლის-საფრანგეთს გამარჯვება ხელიდან გამოსტაცეს. ამ გარემოებამ მოკავშირეთა შორის გამოიწვია სამართლიანი გულისწყრომა და აღმფოთება“³.

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, №127.

2 იქვე.

3 გაზ. „საქართველო“, 1917, №128.

მიხ. ჯავახიშვილის აზრით, ბზარი პოლიტიკურ ერთიანობაში სტრატეგიული მთლიანობის დარღვევაზე უფრო სახიფათოა

პუბლიცისტი ავლენს მოვლენებისა და სიტუაციების ღრმა ცოდნას და მისი კონკრეტული დასკვნები თითქმის „წესის“ სახეს იღებს.

„... კავშირის ძალა განიზომება მოკავშირეთა პოლიტიკური მიზნების მთლიანობით, რაც უფრო მჭიდრო და მტკიცეა მთლიანობა მიზნებისა, მით უფრო ძლიერია საომარი ძალა კავშირისა. პირუკულმა: თუ კავშირის პოლიტიკური მთლიანობა სუსტობს, ე.ი. თუ მოკავშირეთა პოლიტიკური მიზნები ერთმანეთს დაეტაკნენ, მათი ძალა გეომეტრიული პროგრესით კლებულობს, ხოლო ძალა მათი მოწინააღმდეგე კავშირისა, რომელსაც უფრო მტკიცე და მთლიანი მიზნები აქვს, ასეთივე პროგრესით მატულობს“¹.

ავტორს ამჯერად კონკრეტული შედეგი უფრო აინტერესებს, ვიდრე ფორმულის შემუშავება. მისი ფიქრები უმთავრესად იმ სახელმწიფოს დასტრიალებს, რომელზედაც მიჯაჭვულია საქართველო.

რუსეთი „... გაება ობობას ქსელში და ამ ქსელიდან თავის დაღწევა, ზოგიერთების აზრით, შეიძლება მხოლოდ ამ ქსელის გაგლეჯით, ე.ი. ხელშეკრულების გარღვევით.

ცხადია, აგრეთვე ისიც, რომ რუსეთმა უკვე შესცვალა თავისი მიზნები ამ ომისა და ამით დაარღვია და შეასუსტა ძალა კავშირის მთლიანობისა, ახლა რუსეთი უარს ამბობს სტამბოლზე, ავსტრიის დაშლაზე და ოსმალეთის გაყოფაზე“².

ბუნებრივია, რუსეთის ამგვარი პოზიცია ძლიერ ასუსტებს მოკავშირეთა პოლიტიკურ და საომარ სიძლიერეს.

„გადასწყვიტეს ხელშეკრულებათა გადასინჯვა. ეს არის მესამე ცდა და საშუალება ზავის მოახლოებისა. შეიძლება ზოგს ნაადრევი ეგონოს, მაგრამ მე მაინც გავბედავ და ვიტყვი, რომ ახალი რუსეთი და ძველი ინგლისი— საფრანგეთი ვერ იპოვიან საერთო ენას და ვერ აღადგენენ მიზანთა მთლიანობას“³.

ავტორი ღრმად სჭვრეტს მოვლენებს, ითვალისწინებს წყალქვეშა დინებებსაც და ლოგიკური მსჯელობის საფუძველზე ასკვნის: რუსეთის საბრძოლო პოტენციალი დაიშრიტა.

1 გაზ. „საქართველო“, 1918, №128.

2 იქვე.

3 იქვე.

„თუ ამ გზას გავყევით, აუცილებლად მივადგებით იმ დროს, როცა ყველასათვის ცხადი გახდება, რომ რუსეთს ომის გავრძელება აღარ შეეძლება. მაშინ რუსეთის წინაშე აღიმართება საბედისწერო საკითხი: ან სეპარატიული ზავი, ან დანგრევა სახელმწიფოსი და დაღუპვა თავისუფლებისა“¹.

წინასწარ განმჭვრეტი სიტყვებია, ცხოვრების განვითარებამ დაამტკიცა მიხ. ჯავახიშვილის მოსაზრებათა მართებულობა.

მსოფლიო ომისადმი მიძღვნილი პუბლიკაციებიდან ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ისინი, რომლებიც კავკასი და საერთოდ, სამხრეთის ფრონტს ეხება, გაეხსენოთ თუნდაც „ბრძოლის ველზე.“

„ოსმალთა სტრატეგიამ, რომელიც მიმდევარია გერმანული სამხედრო მეცნიერებისა, მრავალჯერ სცადა ინიციატივის ხელში ჩაგდება, მოპირდაპირის ნების დამორჩილება და ბრძოლის ველზე ლოტბარობა, მაგრამ მრავალი მიზეზის გამო ამ მიზნის განხორციელება ვერ მოახერხა: ყოველი მისი თავგანწირული და გაბედული ნაბიჯები – სარიყამიშის ოპერაცია, ხანგრძლივი ბრძოლა ალაშქერთში 1915 წ. და სამხრეთ სპარსეთის ლაშქრობა ხანეკენტან რუსის ჯარის დამარცხების შემდეგ – მისთვის მარცხით მთავრდებოდა და მოპირდაპირეს მხოლოდ ხელს უმართავდა, რუსებიც და ინგლისელებიც ყოველ ასეთ დროებითი მარცხის შემდეგ ფიცხლად ღონეს იკრეფდნენ და მოპირდაპირეს დასუსტებულს მანძილითა და შორი გზით, ახალ-ახალ სიმაგრესა და ადგილს ართმევდნენ“².

მიხ. ჯავახიშვილი ეყრდნობა სპეციალისტთა პროგნოზებს და თურქთა საოპერაციო გეგმას ასე წარმოაჩენს „მესოპოტამიაში გაფუჭებულ საქმის გამოსწორებას ოსმალნი კავკასიაში ეცდებიანო. აგერ თითქმის ერთი თვეა, რაც ოსმალნი ამ ფრონტზე ახმაურდნენ და ხანგრძლივი ბრძოლის შემდეგ ხელთ იგდეს ორი მნიშვნელოვანი ადგილი: მუში და გნოტი. მნიშვნელობა ამ ადგილისა განიზომება მათი მდგომარეობით და იმ გზით, რომელიც ამ ორ ადგილს აერთებს და აქედან ოსმალთა ჯარს საოპერაციო მიმართულებას უხსნის“³.

ოსმალეთს განზრახული აქვს არზრუმის მხრიდან შემოვლა, მაგრამ ეს ძალზე რთულია.

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 128.

2 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 88.

3 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 140.

საგულისხმოა ავტორის განჭვრეტა, რომ კავკასის ფრონტზე წარმატება დიდად არის დამოკიდებული ტრანსპორტზე.

„ვისაც ამ მხრივ ზურგი უფრო მაგარი აქვს, გამარჯვებაც მისია. რუსთა მიერ დაპყრობილი მთა-მინდორი ისეა მოპარსული და მოფხეკილი, რომ ოსმალოს ჯარს აქ რისამე შოვნის იმედი არ უნდა ჰქონდეს. ეს გარემოება მას უკარნახებს მეორე მიმართულების არჩევას – ადერბეიჯანს, რომელსაც შეუძლია დიდი ჯარის გამოკვება. ამიტომ თუ ოსმალოს ჯარს ტრანსპორტი ჯეროვნად არა აქვს მონყობილი, შესაძლებელია აზრუმის ოპერაცია მხოლოდ მანევრი იყოს, ხოლო მიზანში მას ამოღებული ჰქონდეს უფრო შორი გზა – ჯულფის მიმართულება“¹.

ეს მოზრდილი ციტატა იმიტომაც მოვიტანეთ, რომ ერთხელ კიდევ დავრწმუნდეთ, თუ რაოდენ საფუძვლიანი ცოდნა აქვს მიხ. ჯავახიშვილს აღძრულ საკითხთან დაკავშირებით, როგორი სიღრმითა და სერიოზულობით აანალიზებს ფაქტებს და პროცესებს.

განხილული წერილებიდან გამომდინარე, შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მიხ. ჯავახიშვილი ცხოვრების შუაგულში ტრიალებს. იგი ფართო ერუდიციის ყურნალისტია. ინტერესდება მსოფლიო პრობლემებით და, მაინც, თავიდათავი, ყოველთვის საკუთარი ქვეყნის მომავალია. პუბლიცისტის ცოდნა არაერთ ნაფიც პოლიტიკოსს შეშურდებოდა.

მიხ. ჯავახიშვილი მიისწრაფვის, რათა ფართო და ნათელი წარმოდგენა შეუქმნას აუდიტორიას მტკიცენულ საკითხებზე, გააფართოვოს მისი თვალსაწიერი და შემოქმედებითად განაწყოს მიმდინარე პროცესებისადმი.

მიხეილ ჯავახიშვილი მაღალ შეფასებას აძლევს თებერვლის რევოლუციას, კაცობრიობის ახალი ხანის დასაწყისად მიიჩნევს, მაგრამ განსხვავებით ბევრისაგან, კრიტიკულ დამოკიდებულებასაც ამჟღავნებს.

პუბლიცისტის გაგებით, ყოველ ეპოქალურ სიახლეს შეიძლება გარკვეული ხარვეზი ახლდეს. მთავარია, არსებითი წვრილმანისაგან გავმიჯნოთ და აქედან გამომდინარე ვიმოქმედოთ.

თებერვლის რევოლუციამ საზოგადოებას განვითარების უზარმაზარი პერსპექტივები დაუსახა. ჩაგრულ ერებს შესაძლებლობა მიეცათ ახლებურად წარემართათ თავიანთი ცხოვრება. ამ შემ-

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, №140.

თხვევაში გადამწყვეტია, ვინ როგორ აღიქვამს სინამდვილეს და რამდენად ოპტიმალურ გზას ირჩევს მიზნის მისაღწევად.

„რუსეთის ყველა ეროვნებანი დაირაზმა, გაერთიანდა. ყველგან მოისპო პარტიული ბრძოლა და უთანხმოება. ყველგან დაივიწყეს ამ დიად მომენტში ჯგუფური შუღლი და მტრობა, ყველგან და ყველა ამაღლდა პირადულ და ჯგუფურ სულისკვეთებას და უმაღლეს ეროვნულ მისწრაფებას დაუმორჩილა თავისი ნება და ზრახვანი“¹

რა ხდება საქართველოში?

„ძნელია იმის დაჯერება, რომ ჩვენი სამშობლო შეადგენს ამის გამონაკლისს. შეუძლებელია იმის შერიგება, რომ დიადი რევოლუციონური ტალღები ვერ გაახალისებს ქართველის გულს, საუბედუროდ ჩვენდა, დაკნინებულს, დანვრილმანებულს.

ისევ წვრილმანი ჯგუფური შეხლა-შემოხლა, ისევ პირადული მტრობა და ანგარიშები? და ეს დღეს, როდესაც ყოველივე ახლად იბადება, როდესაც შესაძლოა ყოველივეს აღდგენა, მოსპობა ანუ დაკარგვა, დასამარება“²?

რა თქმა უნდა, იყო კერძო შეხლა-შემოხლანი, მაგრამ არა იმ სიძლიერისა, რომ ყველაფერი გადაეფარა, ვფიქრობ, ამ შემთხვევაში გროტესკთან უნდა გვექონდეს საქმე. ვითარების მეტი სიმკაცრით წარმოსახვა მისი სწრაფად გაუმჯობესების სურვილით უნდა იყოს ნაკარნახევი.

მის. ჯავახიშვილს უკეთილშობილესი მიზანი ამოძრავებს. თავი და თავით პირადი ინტერესების დათმობა საქვეყნო საქმის სასარგებლოდ.

პუბლიცისტი დარწმუნებულია, რომ ამგვარი პრინციპული და კატეგორიული მოთხოვნა კანონზომიერია. აქეთკენ გვიბიძგებს საქართველოს ისტორია, ჩვენი წინაპრებისა და სახელოვანი თანამედროვეების ცხოვრება-მოღვაწეობა.

„რუსეთის არც ერთ სხვა ეროვნებას არ გაუღია ჩვენზე მეტი მსხვერპლი ეროვნული თავისუფლების დასაცავად, ჩვენი წარსულის მატიანე ეროვნული თავისუფლებისათვის თავგანწირვის და უსრულებელი მოთხრობაა. მთელს თაობებს გაუნირავს ეროვნული თავისუფლებისათვის თავისი სიცოცხლე, ნუთუ ეხლანდელი ჩვენი თაობა დაიკისრებს საქართველოს ეროვნული უფლებებისადმი ყურადღების და მივიწყების ბოროტების მძიმე დანაშაულს“³.

1 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 70.

2 იქვე.

3 გაზ. „საქართველო“, 1917, № 70.

აქცენტირებულია დროის ფაქტორი. ასეთი ვითარება შეიძლება არ განმეორდეს და მისი გამოუყენებლობა დანაშაულია.

გასაგებია ავტორის შემოფოთება. იგი ღრმად წვდება მოვლენის არსს და მართებულადაც განსჯის. თავიდათავია პრიორიტეტულის, ძირითადის გამოცალკევება და წინა პლანზე წამოწევა. ჯერადობას ამ შემთხვევაში, პრინციპულზე პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან იგი ძალთა გაერთიანებას გულისხმობს და საბოლოო გამარჯვების სანინდარია.

ცხადია, ამგვარი სახის ერთ თუ ორ წერილს არ შეუძლია მავანთა და მავანთა მყისიერი შემობრუნება, მაგრამ არც იმის დავინწყება ეგების, რომ სასურველი იდეის პერმანენტულ აგიტაცია-პროპაგანდას საგრძნობი ცვლილებები მოაქვს. სწორედ ამას ითვალისწინებდა მიხ. ჯავახიშვილი

ახალ სიტუაციასთან დაკავშირებით საკმაოდ გააქტიურდნენ სატახტო ქალაქებში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები. პრესაში გამოქვეყნდა მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების კრების დეპეშა, რომელსაც ხელს აწერს მიხეილ ზანდუკელი: „დროებითი მთავრობის შემადგენლობა ქართველობას იმედს აძლევს, რომ მცირე ერთა უფლებები თავისუფალ რუსეთში დავინწყებული არ იქნება, რომ საართველო თავის ისტორიულ და კანონიერ უფლებათა განხორციელების გზას ადგას და რომ ახლოა ის დრო, როდესაც ყოველ ქართველის ოცუნება ავტონომიური საქართველო თავისუფალ რუსეთის დროშის ქვეშ, აღსრულდება“¹.

საგულისხმოა, რომ გაზეთ „საქართველოში“ (1917 წლის № 67) ჩნდება მისალმება — „გაუმარჯოს თავისუფალ საქართველოს თავისუფალ რუსეთში“ ლოზუნგი, რომელიც პირველ გვერდზე ორ სტრიქონად არის აწყობილი სატიტულო შრიფტით, ათ ნომერში მეორდება. ესეც ნათლად მეტყველებს რედაქციის სულისკვეთებაზე.

მიხ. ჯავახიშვილმა კარგად იცის, რომ პუბლიცისტიკის და, საერთოდ, ჟურნალისტიკის სიძლიერის ერთ-ერთი უმთავრესი განმსაზღვრელია მიჯრითი აგიტაცია, ამიტომაც არაერთგზის უბრუნდება წამოჭრილ საკითხს და სხვადასხვა კუთხით წარმოაჩენს ჩანაფიქრს. ეს მანერა მნიშვნელოვნად განაპირობებს აუდიტორიის მიერ მწერლის დებულებათა საფუძვლიანად გათავისებას.

მიხ. ჯავახიშვილი საქართველოს აპოლოგეტია. ყოველმხრივ

¹ გაზ. "საქართველო", 1917, № 77.

ცდილობს ხელი შეუწყოს თავისი ქვეყნის გათავისუფლებას¹ თარებას. ამ მიზნით ნაირგვარ ხერხს მიმართავს.

ნიჭიერი შემოქმედისთვის ძნელი არ არის დიდი და სახელოვანი ისტორიის მქონე, ამჟამად კი დამონებული ქვეყნისთვის ავტონომიის მინიჭების აუცილებლობის დასაბუთება.

წერილში „შენიც მე და ჩემიც მე“ ორიგინალურად არის გაშლავებული ძირითადი სათქმელი.

მიხ. ჯავახიშვილი მიესალმება ნებისმიერი ქვეყნის სწრაფვას დამოუკიდებლობისაკენ. მაგრამ ეს არ უნდა მოხდეს სხვათა შევიწროვების, მით უფრო, მეზობელთა ტერიტორიების მიტაცების ხარჯზე.

პუბლიცისტი მხარს უჭერს სომხების ბრძოლას საკუთარი რესპუბლიკის შექმნისათვის.

„სომხებს ღმერთმა ხელი მოუმართოს. მეტსაც ვიტყვით: თუ შეგვეძლება შველა, ჩვენც მხარს დაუჭერთ, მაგრამ ერთის უცილობელ პირობით: ხმა მალლა, საქვეყნოდ ალიარონ ჩვენი უფლება და თუ მხარს ვერ დაუჭერენ საქმით მის აღდგენასა და დამყარებას, ხელს მაინც ნუ შეგვიშლიან და დღევანდელ საბედისწერო საათს ნუ ჩაგვიმწარებენ“¹.

დელიკატურად არის მხილებული შოვინისტურად განწყობილი ანტიქართული მისწრაფებები.

მეზობელ ხალხზე საუბრისას მიხ. ჯავახიშვილი ერთი ნუთითაც არ ივიწყებს თავის სამშობლოს. მისი იდეალია თავისუფალი და სვიანი საქართველო. ბევრსაც აკეთებს ამ მიზნის მისაღწევად. მოცემულ შემთხვევაში იგი მარჯვედ სარგებლობს რეალური, მრავლისმთქმელი ფაქტებით და მტკიცების მთელ კასკადს ქმნის.

„თუ ერთი მუჭა ხალხი, რომელმაც 500–600 წლის წინათ დაკარგა თავისი უფლება, თხოულობს ამ უფლების აღდგენას; თუ იგი თხოულობს ამ უფლების ძალით დიდ უმრავლესობაზე ბატონობას, თუ იგი მოუწოდებს მსოფლიო დემოკრატიის ამ უფლების დამკვიდრებას, – რად უშლის ხელს იგივე ხალხი მეორე ერს – ქართველ ერს – განახორციელოს და დაამკვიდროს თავისი უფლება თავის ისტორიულ ტერიტორიაზე.“ შევადაროთ ძალა ამ ორი უფლებისა. სომხებმა უფლება დაჰკარგეს ექვსი საუკუნის წინ, ხოლო ქართველებმა ერთი საუკუნის წინ, სომხები თავიანთ ისტორიულ ქვეყა-

¹ გაზ. „საქართველო“, 1917, № 68.

ნაში ერთ მეოთხედს შეადგენენ, ქართველები კი -- სამ-მეოთხედს, ოსმალეთმა დაიპყრო სომხეთი მახვილის უფლებით, საქართველოში პირობით შეეკრა რუსეთს და იმ პირობას ეხლაც ძალა აქვს¹.

მოტანილით არა ერთი და ორი უტყუარი საბუთი მათი გვერდ-გვერდ მოთავსება ფრიად ზრდის დამარწმუნებლობას. მარჯვედ გავლებული პარალელი ძირითადი თეზისის უტყუარობაზე ლაღადებს.

შეპირისპირება მეტად ეფექტურია. მკითხველი რწმუნდება, რომ მოთხოვნა ლოგიკური განსჯის შედეგია და არა უსაფუძვლო პრეტენზია.

საქართველო-სომხეთის ურთიერთობას მწერალი არაერთგზის ეხება, რაც ამ ორი ქვეყნის მხოლოდ ტერიტორიულ-ისტორიული სიახლოვით როდი აიხსნება.

პუბლიცისტი პირდაპირ აცხადებს: „... შეუძლებელია არსებობა დამოუკიდებელი საქართველოსი, თუ სომხეთი შეიმუსრა ოსმალეთის ან რუსეთის მიერ“².

მის. ჯავახიშვილს აუცილებლად მიაჩნია სომხეთ-საქართველოს სამხედრო კავშირი, საერთო შტაბის ჩამოყალიბებასაც კი მოითხოვს.

„სამწუხაროდ ჩვენში ჯერ კიდევ დიდი გასავალი აქვს გრძნობის პოლიტიკას, რომელიც არაფერს სწონავს და არც ზომავს. იგი ბრმაა და ყრუ. მაგრამ მას გრძელი შხამიანი ენა აქვს. ეს ხალხი ჟამსა საერთო და უკიდურეს ხიფათისას მხოლოდ იმას ხედავს, რაც აშორებს ერთმანეთს სომხეთ-საქართველოს, მას მხოლოდ წარსული ანგარიშები და ძველი უსიამოვნება აგონდება, იგი მხოლოდ იმ ბოროტ სულს მისდევს, რომელიც ყოველთვის და ყველას მხოლოდ ერთ სიტყვას ჩასძახის ყურში და გულში: „ჰკა მაგას!“

ამ ავი სულის პოლიტიკას მრავალი ქვეყანა დაუღუპავს და იგი ჩვენ გვემუქრება. მაგრამ ჩვენ გვწამს, რომ საქართველო მას არ გაჰყვება, გვწამს, რომ ქართველ ხალხს არ დასჩლუნგებია თავდაცვის ინსტინქტი, რომ იგი გარკვევითა და ნათლად დაინახავს -- თუნდ დაგვიანებით -- კარზე მომდგარ ხიფათს და თავის ჯავშნიან მკერდს სამხრეთისაკენ იბრუნებს“³.

1 გაზ. "საქართველო", 1917 № 68.

2 გაზ. "საქართველო", 1920, № 117.

3 იქვე.

ეს იყო უდიდესი მნიშვნელობის მონოდება, ძალზე დროულად და ღრმად გამიზნული.

მართებულად სჯის პუბლიცისტი, საქართველო-სომხეთის კავშირი უნდა ეფუძნებოდეს ურთიერთგაგებას და პატივისცემას, თანასწორუფლებიანობას.

მსგავსი გამოსვლა-ქადაგებანი მიხ. ჯავახიშვილს დიდ დამსახურებად უნდა ჩაეთვალოს.

მწერალსა და ჟურნალისტს ყურს უგდებენ, მის მოსაზრებებს ანგარიშს უწვენენ. ამიტომაც ვამბობთ, რომ პუბლიცისტის წერილებს თვალსაჩინო პრაქტიკული ღირებულება ჰქონდა.

მიხ. ჯავახიშვილი გვევლინება დიდ მამულიშვილად, ფხიზელ კრიტიკოსად და შორსმჭვრეტელ პოლიტიკოსად.

პუბლიცისტიკის სიძლიერეს განაპირობებს მიმდინარე პროცესებში აქტიური ჩარევა. არა ზოგადი განცხადებები, არამედ ხელის დამკლავება. ეს კარგად იცის მიხეილ ჯავახიშვილმა. ამიტომ ცდილობს კონკრეტული მითითებებით, რჩევით თუ შეკამათებით წინ წასწიოს საქმე. ამ მხრივ ფრიად საგულისხმოა წერილი „ჩვენი დამფუძნებელი კრებისათვის.“

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ კიდევ უფრო გართულდა და დაიძაბა ვითარება. დაშლილ-განრიოკებული იმპერია, ახალფეხადგმული და ბევრ რამეში გაურკვეველი რესპუბლიკები, სეიმი და ა. შ.

როგორ უნდა წარიმართოს საქართველოს ბედი? ეს უპირველესი პრობლემაა. მიხ. ჯავახიშვილი გაბედულად აცხადებს: „სხვის პატრონობას შეჩვეულნი ეხლაც ჩრდილოეთიდან მოველით შველას. ვერ შევითვისეთ ის ცხადი სინამდვილე, რომ „პატრონი“ აღარა გვყავს, რომ ჩრდილოეთიდან ნაცვლად დახმარებისა და წესრიგისა აუცილებლად გვეწვევა ღვთის რისხვა – რეაქცია და ანარქია, ხოლო ვიდრე ქარიშხალი ჩანელდებოდეს, ქართველი ხალხი შიმშილისაგან განახევრდება“¹.

პუბლიცისტის თვალი დასავლეთისაკენ არის მიპყრობილი. XIX საუკუნის სამოციან წლებში სხვა ვითარება იყო და ილია ჭავჭავაძეც რუსეთის მეშვეობით ესწრაფვოდა ევროპულ ცივილიზაციასთან ზიარებას. ახლა ეს გზა მიუღებლად მიაჩნია თერგდალეულთა მემკვიდრეს. იგი ძალზე კრიტიკულად არის განწყობილი ჩრდილოეთისადმი.

1 გაზ. „საქართველო“, 1918 წ., №8.

„საითაც ქვეყანა ტრიალებს, ჩვენც იქით უნდა ვიბრუნოთ პირი ხოლო იგი უძლეველის ძალით მიექანება დასავლეთისკენ, მოსკოვსა და პეტროგრადზე კი აღარ მიდის, არამედ შავს ზღვას სჭრის და დუნაის ხეობაზე გადის. გვეყო მოსკოვ-პეტროგრადში გაცხრილულ ევროპულ კულტურით კვება, რომელსაც უფრო მეტად მონღოლური შხამი ურევია, ვიდრე დასავლეთის წმინდა სასმელი“¹.

ასეთი მკაცრი შეფასება იშვიათია. მიხეილ ჯავახიშვილი საოცრარ შეუპოვრობას ავლენს.

ვინ უნდა განაგოს საქრთველოს ბედი?

„სალდათთა დეპუტატების საბჭომ“? არა! მას არ შეუძლია და არც აქვს უფლება. კომისარიატმა? იგი უძლური და უდღეური ბავშვია, „რომელმაც დაგვახრჩო მონოდებით და საადგილ-მამულო დეკრეტით უარესად არია ჩვენი ისედაც ამღვრეული და მონამღული ცხოვრება“.

ამიტომ ძალა-უფლება ჩვენში უნდა გადაეცეს ეროვნულ საბჭოებს, რომელთაც უნდა ჩაიბარონ დიქტატორული უფლება და ვალად იღონ ჩვენი დამფუძნებელი კრების მოწვევის მომზადება.

ნათქვამსა და დაპირებას ასრულება უნდა. ჩვენს ეროვნულ ყრილობაზე ნ. ყორდანიამ ასე განმარტა ჩვენი პოლიტიკა: დაჩქარება გვავენებს, ხოლო არც დაგვიანება ივარგებსო. ამას წინადა „საქართველოში“ ფრიად პატივცემულმა და გამოცდილმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ ნ. ნიკოლაძემ ასე დაახასიათა დედა-აზრი ყოველივე პოლიტიკისა.

კარგი და სწორი პოლიტიკა იმაში მდგომარეობს, რომ პოლიტიკურმა მოღვაწემ დროზე გაზომოს, ასწონდასწონოს ირგვლივ შექმნილი პირობები და ამ პირობების მიხედვით აირჩიოს სწორი გადანყვეტილებაო.

აზრი იგივეა: არც აჩქარება, არც დაგვიანება.

გვგონია, რომ პირობები მომწიფდა, ამას იქით დაგვიანება უფრო გვავენებს, ვიდრე აჩქარება“².

მიხ. ჯავახიშვილი დამოუკიდებელ საქართველოს უჭერს მხარს და ყოველმხრივ იბრძვის ამ სანუკვარი ოცნების განხორციელებისთვის. მისი იდეალია სრულიად საქართველო.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც განხილულ წერილში ჩაღრმავებითა და მრავალმხრივ არ არის წარმოჩენილი, მაგრამ უთუოდ

1 გაზ. „საქართველო“, 1918 წ., №8.

2 იქვე.

მნიშვნელოვანია მიხ. ჯავახიშვილის მსოფლგაგების ერთი ასპექტის შესამეცნებლად.

ეს არის სამართლის უზენაესობის აღიარება, მისი დაცვის აუცილებლობის მოთხოვნა. ჟურნალისტი მიუთითებს, რომ სახელმწიფოს სიძლიერისა და აღმავლობის ერთ-ერთი უმთავრესი წინაპირობაა გონივრული კანონმდებლობა და მისადმი მორჩილება. ეს ყველას უნდა ჰქონდეს შეგნებული – რიგით მოქალაქესა და ქვეყნის მესაჭესაც.

ზემოთქმული აქსიომაა და მას გამაგრება თითქოს არ სჭირდება. პუბლიცისტი კი მაინც იმარჯვებს მეტყველ ფაქტს. იმპერატორ ვილჰელმ მეორეს ფერმა ჰქონდა. მისი საქონელი მეზობელი გლეხის ნაკვეთში გადავიდა და გააოხრა იქაურობა. გლეხმა ზარალის ანაზღაურება მოსთხოვა. სასამართლომ დააკმაყოფილა მისი სარჩელი. იმპერატორმა ჯარიმა გადაიხადა.

დაპირისპირებულთა სოციალური და საზოგადოებრივი მდგომარეობა დიამეტრალურად განსხვავებულია. ასეთ შემთხვევაში სასწორი უმთავრესად ამა ქვეყნის ძლიერთა მხარეზე იხრება. მოცემულ შემთხვევაში პირუკუ მოხდა. სწორედ ეს მოსალოდნელი აუცილებლობის გაქარწყლება ახდენს უდიდეს შთაბეჭდილებას.

მრავლისმთქმელია პარალელი შაჰ-აბასისა და ალა-მაჰმად ხანის ქმედებასთან, ისინიც მეგობრობას გვთავაზობდნენ, მეგობრობას, რომელიც მტრობის ტოლფასი გახლდათ.

არცთუ ცოტა წამიკითხავს და მსმენია დიდი სომხეთის შესახებ. წერდნენ რამდენიმე საუკუნის წინათ და უბნობენ დღესაც, თანაც არა მხოლოდ სომხები. ზოგნი ამ პროექტს საერთაშორისო მნიშვნელობას ანიჭებენ და მის ხორცშესხმას აუცილებლად თვლიან. ზოგნი ანჭიქებენ, რადგან მასში სხვათა მიწების მიტაცებისა და მეზობელ ხალხთა ჩაგვრის განზრახვას სჭვრეტენ. ზოგნიც კიდევ ლიბერალურად არიან განწყობილნი და ა. შ. მაგრამ ფაქტი ფაქტად რჩება, პრობლემა დღესაც არ მოხსნილა დღის წესრიგიდან.

სრულიად საქართველოს იდეა-პროგრამა, ვიმეორებ, ჩემთვის და შეიძლება ბევრისთვის უცნობია.

მიხ. ჯავახიშვილს ასეთი ქვეყნის არსებობა რეალობად ესახება. ამ იდეის ჩამოყალიბებისას პუბლიცისტი რამდენიმე არსებით მონაცემს ეყრდნობა: ენა და გვარტომობა, ტერიტორიული ერთიანობა, ისტორიული შეუღლება, ცხოვრება-მოღვაწეობის თანაზიარობა და ა. შ.

ჟურნალისტის მიერ მოხაზული დიდი საქართველო ასეთია: თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიები, სოხუმისა და ბათუმის გუბერნიები, ქები, საინგილო, არტანი და ოლთისი, ყაზახი, ყარსი და ყალიზმანი, გუმბრი (შურაგელი), ლაზისტანი, თორთუმი და ისპირი (დაახლოებით).

მიხ. ჯავახიშვილი კარგად გრძნობს, რაოდენ ძნელია, ასეთი უზარმაზარი სახელმწიფოს ჩამოყალიბება-შენარჩუნება.

„ყარსის, ლაზისტანისა და ისპირ თორთუმის შექენა, დაცვა და შენარჩუნება შეგვიძლიან მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოსა და ოსმალეთს შორის აშენდება ერთი ან ორი ზღუდე: სომხეთი და ტრაპეზუნდი. ამ სახელმწიფოების აღდგენა, ვიმეორებ, საქართველოს აღდგენას უდრის. მაგრამ საქართველოსთვის სულ ერთი არ არის ძალა და რაოდენობა იმ ახალი ერთეულებისა, რომელნიც ჩვენი სამშობლოს გარშემო იბადებიან და მოქმედებენ“¹.

მიხ. ჯავახიშვილი ითვალისწინებს ამოცანის სირთულეს და ვითარების დაძაბულობას. იცის, რომ „ამ ისტორიულსა და უდიდეს საქმეს, – დიდ საქართველოს შექმნას, – რა თქმა უნდა, დიდი ძალა სჭირია. მოკლედ მოვჭრი: ამ გეგმას საქართველო თავისი მცირე ძალებით ვერ განახორციელებს.“²

ამიტომაც ეძებს დამხმარეს. ასეთად ინგლისი ესახება. ისიც იცის, რომ ამ უზარმაზარი იმპერიის ხელგამონვდენა მოტივირებულ იქნება არა უანგარო, ქრისტიანული ქველმოქმედებით, არამედ, უწინარესად, ვინრო პირადული ინტერესებით. ამიერკავკასია – ევროპა-აზიის კარია. „ინგლისისათვის ამიერკავკასიას ისეთივე, მნიშვნელობა აქვს, როგორც სუეცის არხს. ბათუმ-ბაქოს გზა ინგლისს ხელთ უგდებს მთელ ამიერკავკასიას, სპარსეთსა და კასპიის გაღმა უშველებელ ტერიტორიას. ეს ადგილები და გზები, უკვე დაჭერილი ინგლისის მიერ, თავის პირდაპირ ფასისა და მნიშვნელობის გარდა, იფარავენ და იცავენ ინგლისის მთავარ საკვებ აუზს – ინდოეთს, ავღანისტანს, სპარსეთსა და ახლად შექმნილ მესოპოტამიას, რომელნიც ვინრო ყელით – სუეციის არხით არიან გადაბმულნი მეტროპოლიასთან.“

გათვალისწინებული ინგლის-საფრანგეთის დაპირისპირებაც ამ რეგიონში.

1 გაზ. „საქართველო“, 1919, №38.

2 იქვე.

მიხ. ჯავახიშვილი ბევრ რამეს უწევს ანგარიშს. კრიტიკულად განიხილავს ფაქტებს, აჯამებს და სამართლიანად ასკვნის: „დამყარება, დაცვა და განმტკიცება დიდი საქართველოს ზემოხსენებულ საზღვრებში ისეთი განუზომელი და ისტორიული საქმეა, რომ მისი გულისათვის ჩვენ ვერაფერს დავზოგავთ თუ უზრუნველყოფილი იქნება მშვიდობა და ეროვნულ ძალთა განვითარება, მრავალჯერ იმატებს პროცესი საქართველოს სულიერ-კულტურულ გაერთიანებისა, ეკონომიური განვითარებისა და საქართველო ნახევარი საუკუნის შემდეგ გადაიტყვევა ცენტრად ევროპულ კულტურის წინააზიაში.“

საქართველოს თანამედროვე თოაბას ბედმა დააკისრა უაღრესად დიდი ვალდებულება და პასუხისმგებლობა. წინაშე მომავალ საქართველოსი. ამ თაობამ უნდა ისარგებლოს იშვიათი შემთხვევით, პირნათლად შეასრულოს თავისი ვალი და დაიმსახუროს სამარადო მადლობა მომავალ თაობათა.“

არა მხოლოდ პროგრამის შემუშავება და მისი ავკარგიანობის ჩვენება, არამედ მოწოდება ბრძოლისაკენ, რათა სანუკვარი ოცნება რეალობად იქცეს, ეს პუბლიცისტური გზნება და სიმძაფრე ერთიორად ზრდის წერილის – „საქართველოს საზღვრების“ სიმძაფრეს.

ისტორია მკაცრი და ულმობელია 1921 წელს ბოლშევიკური რუსეთის შემოჭრამ ყველაფერი თავდაყირა დააყენა. არათუ ბრძოლა მიხ. ჯავახიშვილის პროგრამის განხორციელებისთვის, არამედ მისი ხსენებაც კი დანაშაულად ითვლება.

მიხ. ჯავახიშვილს როცა სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს, მაშინაც კი სიტყვა არ დაძრულა „სრულიად საქართველოზე.“ ეს შეგნებულად მოხდა, რათა ღველფნაყრილი ნაკვერჩხალა არ გაღვივებულიყო.

დიახ, კონკრეტულად არავის უხსენებია ჩვენს მიერ განხილული სტატიები და მათში განივთებული იდეები, მაგრამ ეჭვგარეშეა, რომ სწორედ ეს იდეები აშფოთებდა შინსახკომს.

დავესესხებით მწერალთა კავშირის ლიტფონდის დირექტორის მოადგილის დავით წერეთლის დაკითხვის ოქმს.

– რა მიზანს ისახავდა ის ორგანიზაცია (რეალურად არ არსებული – ნ. ტ.), რომელსაც მიხ. ჯავახიშვილი ხელმძღვანელობდა?

პასუხი: ამ ორგანიზაციის წევრებს „... გაბუნდოვნებული ფორმით შეაქვს ნაციონალისტურ-ფაშისტური იდეები ლიტერატურაში,

ნერგავს ქართველი ერის ერთობის, საქართველოს „დამოუკიდებლობის“ იდეებს, კაპიტალისტური ურთიერთობის რესტავრაციისა და „რასობრივი თეორიის“ პროპაგანდის ბაზაზე კონტრევოლუციური მენშევიკურ, ტროცკისტულ და მემარჯვენე ორგანიზაციებთან კავშირის დამყარებით, აგრეთვე ტერორის, დივერსიების, ლატისა და ჯაშუშობის გზით.“¹

ქვეყნის დამოუკიდებლობის, ერის მთლიანობის იდეის ქადაგება მიჩნეულია უდიდეს დანაშაულად. არადა, ყველა სალად მოაზროვნე ივერიელისთვის ეს წმიდათანმინდა მოვალეობაა.

მის. ჯავახიშვილის წერილებიც პირველ რიგში სწორედ ამით არის გამორჩეული და დასაფასებელი.

ჩვენი ვალია, წინ წამოვწიოთ მის. ჯავახიშვილის დამსახურება ამ თვალსაზრისითაც და მაღალი შეფასება მივცეთ მის პუბლიცისტკას.

როგორც ითქვა, მიხეილ ჯავახიშვილის პუბლიცისტკა გამორჩეულია პრობლემატიკითაც. აქცენტირებულია ფართო საზოგადოებისათვის საინტერესო თემები. ავტორი კარგად ერკვევა არა მხოლოდ პოლიტიკის, არამედ ეკონომიკის საკითხებშიც.

მის. ჯავახიშვილის ერთი წერილი ეხება ტყავის დამუშავებას მუხის ქერქის გამოყენებით. შეიძლება მავანმა და მავანმა იკითხოს: ნუთუ „არსენა მარაბდელისა“ და „ჯაყოს ხიზნების“ ავტორი ასეთი „წვრილმანებითაც“ ინტერესდება? ნუ აჩქარდებით. ბოლომდე ჩაიკითხოთ ეს წერილი და თქვენ მოიხიბლებით პუბლიცისტის დაკვირვებულობითა და თემის განხილვით სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე.

ტყავეულობის დამზადებისას უპირატესობას ანიჭებენ მუხის ქერქს. ზარგაშიანის სანარმო წელიწადში 15–18 ათას ფუთ მუხის ქერქს იყენებდა, ხოლო ადელხანოვის ქარხანა ორჯერ მეტს. მთავრობას მიუღია დადგენილება, რომლითაც მუხის ქერქის დამზადების მონოპოლია მიწათმოქმედების სამინისტროს გადაეცა. სამინისტრომ კი „არც თვითონ გააკეთა რამე და არც სხვა შეუშვა ტყეში.“²

პუბლიცისტის აზრით, ეს გამოიწვევს სანარმოთა დახურვას, რასაც „... ის შედეგი მოჰყვება, რომ ულუკმაპუროდ დარჩება რამდენიმე ათასი სული, ხოლო საქართველომ რამდენიმე ასი მილიონი

1 ბონდო არველაძე, „წამება მიხეილ ჯავახიშვილისა“, თბ., 2001, გვ. 52.
2 იქვე.

მანეთის დამუშავებული ტყავი უნდა იყიდოს უცხოეთში, როგორც საც თვითონ გააქვს საქართველოდან ნედლი ტყავეულობა¹.

კონკრეტული ფაქტი განხილულია ღრმა გააზრებით და შედეგი დაკავშირებულია ქვეყნის უმთავრეს ინტერესთან. მსჯელობა ლოგიკურია, დასკვნები უტყუარი, ამიტომაც ვდგებით პუბლიცისტის პოზიციაზე.

ასევე საყურადღებოა სტატია „სოფელი და ქალაქი.“

სოფლისა და ქალაქის მწვავე დაპირისპირება დრომ მოიტანა. როგორც პუბლიცისტი შენიშნავს, რუსეთში მან უკიდურესად მახინჯი ხასიათი მიიღო.

„ამ უზარმაზარ ქვეყანაში ასობით დაძრწიან სოფლიდან სოფლამდის შეიარაღებული რაზმები წითელარმილებისა და მახვილით ართმევენ გლეხს სურსათ-სანოვაგეს დამშეული ქალაქებისათვის, რომელნიც ზარმაცობის სენით არიან შეპყრობილნი თითქმის აღარაფერს ჰქმნიან და სხვის ნაოფლარს ყიდოლობენ ყბედობით, დაპირებით და პროკლამაციებით“².

დაცემა მართლაც საგრძნობი იყო, მაგრამ ფაქტის ახსნა, რბილად რომ ვთქვათ, არაზუსტია. თეზისი – ქალაქის მოსახლეობა „ზარმაცობის სენით არის შეპყრობილი“ – მიუღებელია. ამ შემთხვევაში უფრო რთულ მოვლენასთან გვაქვს საქმე.

გასათვალისწინებელია არა მხოლოდ ნედლეულის მოპოვების სირთულე, ტექნიკის უდიდესი ნაწილის მწყობრიდან გამოსვლა, კვალიფიციური მუშახელის ნაკლებობა, ფულის დევალვაცია და ა. შ., არამედ ეკონომიკის ურთულესი კანონების ურთიერთგადაჯახეულობის რღვევის მრავალმხრივი პროცესი.

„საქართველოში ამ ბრძოლას ასეთი მწვავე ხასიათი არ მიუღია, მაგრამ წინანდელთან შედარებით მაინც გაცხოველდა. სოფელი აღარ იღებს ქალაქის ფულს და თავის საქონელში ისევ საქონელს თხოულობს – სიმართლე სოფლის მხარეზეა, ამას დავა არ უნდა“³.

პუბლიცისტმა ზედმეტად გადახარა სასწორი.

ჩვენი ქალაქები თითქმის არაფერს ჰქმნიან. ისინი მხოლოდ ვაჭრობით ცხოვრობენ. მუშის შრომის ნაყოფიერება განახევრდა. ქალაქი მუდმივ უქმობს, ლაპარაკობს, დავობს და პოლიტიკანობს. ამავე დროს სოფელმა მუშაობას უმატა. საცა ტყე იყო, ეხლა იქ გუთანი დადის, ბუჩქნარი გაიკაფა, ხრიოკი მოიწნყო, ერთი სიტყვით,

1 გაზ. „საქართველო“, 1920 წ., №129.

2 იქვე.

3 იქვე.

ქალაქმა მუშაობას უკლო, სოფელმა მოუმატა. ეს ყველასათვის ცხადია, მაგრამ უქმი და ზარმაცი ქალაქი ლამობს მუქთად ჩაიგდოს სოფლის ნაოფლარი“¹.

ცალკეული ფაქტები ზუსტად არის დახასიათებული. მრავალის-მთქმელი ქალაქის და სოფლის ნაწარმთა გაძვირების ნუსხის შეპირისპირებაც.

მართებულია დასკვნა: „ქალაქი თავის ნაწარმოებს ჰყიდის თითქმის სამჯერ უფრო ძვირად, ვიდრე სოფელი.“²

და მაინც, არის მიუღებელი დებულებები; ნამდვილად იგრძნობა არაჯანსაღი დაპირისპირებები. ფაქტები სხვაგვარ ანალიზს მოითხოვს. რეზიუმეც ტენდენციურია.

„სალი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა მოითხოვს, რომ ალაგმულ იქნეს ქალაქების მადა, ბოლო მოელოს მათს გაუთავებელ უქმე დღესასწაულს, გათავდეს ძვირი სტუმრობა ლტოლვილ უცხოელებისა და ხელფები გაეხსნას სოფელს და მის ნაწარმოებს, რომელნიც დღეს ტყვეობაში არიან“³

რა თქმა უნდა, მთავრობას ძალუძს ინფლაციისა და უმუშევრობის წინააღმდეგ ბრძოლაში გარკვეულ წარმატებას მიაღწიოს, მაგრამ ეს მაშინ ხდება, როცა ფილიპსის მრუდის სპეციფიკას კარგად წვდება. იმ დროს კი ეს გამოორიცხული იყო.

სტატიების თემატურ-იდეური ანალიზისას ნაწილობრივ შევეხეთ პუბლიცისტური ოსტატობის საკითხებს. ახლა უფრო ვრცლად და საგანგებოდ.

ნაწარმოების სიძლიერის ერთ-ერთი უმთავრესი განმსაზღვრელია თემა. მკითხველს, უწინარეს ყოვლისა, აინტერესებს მსჯელობისაგან, რამდენად მახლობელი და მნიშვნელოვანია მისთვის აღძრული საკითხი.

მიხეილ ჯავახიშვილი ყურადღებას ამახვილებს ფრიად ღირებული სა და გახმაურებულ მოვლენებზე, პროცესებზე: პირველი მსოფლიო ომი, თებერვლისა და ოქტომბრის რევოლუციები, საქართველოსა და მოსაზღვრე ქვეყნების ურთიერთობა, ახალი ხელისუფლების საქმიანობა, სრულიად საქართველოს შექმნა და ა. შ. მას ნაკლებ იზიდავს ყოველდღიური ყოფითი ამბები.

1917 წელს ოცამდე ნაწარმოები გამოაქვეყნა და თითქმის ყველა პრობლემურია. დავუკვირდეთ თუნდაც სათაურებს: „თავისუფა-

1 გაზ. „საქართველო“, 1920 წ., № 129.

2 იქვე.

ლი საქართველო თავისუფალ რუსეთში", „სეპარატისტული საქართველოში“, „ომის ვითარება“, „გერმანიის პოლიტიკა...“ ეს სახელწოდებები მიგვანიშნებენ, რომ ქვემოთ მსჯელობა იქნება ძალზე სერიოზულ და პრინციპულ საკითხებზე.

ანალოგიური ტენდენცია შეინიშნება 1918, 1919 და 1920 წლის წერილებშიაც.

როგორია იდეის გაშლა და დასაბუთება? რამდენად მეტყველ მაგალითებს იშველიებს პუბლიცისტი და რა ხერხებით აღწევს მიზანს? ესეც თავიდათავია.

განხილული მასალების დიდი უმეტესობა სტატიანია. ამის აღნიშვნა საჭიროა, რადგან ჟანრის სპეციფიკა განმსაზღვრელია ნაწარმოების არქიტექტონიკისა. არ შეიძლება იდენტური იყოს სტატიის, რეცენზიის თუ ნარკვევის აღნაგობა, მტკიცების ხერხები...

სათაურები შერჩეულია ოსტატურად უმთავრესად წინ არის წამოწეული თემა. ასეთ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია მოთხრობილის საზოგადოებრივი ღირებულება. მიხ. ჯავახიშვილი ისეთ საკითხებს ირჩევს, რომლებიც ფართო აუდიტორიის ყურადღებას იმსახურებენ. მაგალითად: „ომი და საქართველოს ვალი“, „საქართველოს კარებები“, „ზავი ოსმალეთთან“, „რუსეთის მომავალი“, „გერმანიის დანგრევა და რუსეთის ბედი“ და ა. შ.

ეს სახელწოდებები მიმზიდველია, თუნდაც იმიტომ, რომ არ გამოირიცხება მოვლენათა სხვადასხვაგვარად განვითარების შესაძლებლობა. ამდენად, მკითხველს ბუნებრივად ებადება სურვილი, გაიგოს როგორია ავტორის პოზიცია.

სათაურების ამგვარად აგება დამახასიათებელია მიხ. ჯავახიშვილისათვის. ზოგჯერ კავშირი სინტაგმების ნაწილთა შორის აქცენტირებული არ არის, პუბლიცისტის ჩანაფიქრი ეფუძნება ვითარების სპეციფიკას და მკითხველის გონება გახსნილობას.

„ბათუმი და აზერბაიჯანი მიგვანიშნებს, რომ სტატიაში საუბარი იქნება აღნიშნულ ერთეულებზე, მაგრამ იმასაც გვაგრძნობინებს, რომ პრობლემა ოსმალეთის პოლიტიკას უკავშირდება.

რადგანაც დაინტერესებაზე ჩამოვარდა სიტყვა, დაძვენ, რომ ზოგიერთი სათაურის მიმზიდველობა მოტივირებულია ელემენტთა დაპირისპირებულობით ან ფრაზის წყვეტილობით, როცა წინადადების პირველი ნაწილი მოითხოვს დასრულებას და ეს ფუნქცია მკითხველს ეკისრება. გვხვდება კითხვითი ფორმით მოწოდებული სათაურებიც.

ყურადღებას იპყრობს სხვა ყაიდის სახელწოდებებიც. მხედველობაში გვაქვს მეთაურ ფრაზაში ავტორის ტენდენციის გამოვლენება. მაგალითად, „ფინეთი ხიფათშია“, „ნაადრევი სინანული“, „ახალი ფეოდალიზმი“ და სხვა. ამგვარი სათაურები ზოგჯერ ხალხურ გამოთქმას ეფუძნება.

სათაურების შეფასებისას უცილობლად გვმართებს დროისა და ვითარების სპეციფიკის გათვალისწინება. ერთი შეხედვით სადა და მარტივი სათაური შეიძლება სხვადასხვა დროს განსხვავებულად აჟღერდეს. საგნები, მოვლენები იცვლებიან და შესაბამისად იცვლება ჩვენი ცოდნაც. ამიტომ ერთ დროს არსებითი შეიძლება სხვა დროსა და გარემოებაში ასეთი არ აღმოჩნდეს.

„სოფელი და ქალაქი“ ასეთი სახელწოდება შეიძლება არა ერთ ნაწარმოებს მიეცეთ. მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ხსენებული თხზულება დაწერილია 1920 წელს, როცა სოფელსა და ქალაქს შორის დიდი დაპირისპირება იგრძნობოდა. სტატიაც მძაფრი კრიტიკული პათოსითაა გამსჭვალული.

იშვიათად გვხვდება სუსტი სათაური. გავიხსენოთ თუნდაც „ორიოდე მაგალითი.“ მაგრამ გამონაკლისის ფარზე ატანა მართებული არ იქნებოდა.

თავიდათავი ის არის, რომ მიხ. ჯავახიშვილის სტატიათა სახელწოდებები სადა და ადვილად გასაგებია; მიგვანიშნებენ ავტორის ინტერესთა სფეროზე, ბადებენ ტექსტის გაცნობის სურვილს და გვეხმარებიან იდეის აღქმაში.

პირველი ფრაზის, საერთოდ, პროლოგის მარჯვედ აგება მხოლოდ მკითხველის მოზიდვას როდი ემსახურება. იგი მთელი ნაწარმოების კომპოზიციის სრულყოფის სანინდარიც არის. მოვიშველიებ ბრძენის გამოთქმას: ვინც პირველ ლილს ცუდად შეიკრავს, იგი მთელი დღე აჩაჩული ივლის.

მიხ. ჯავახიშვილი გაურბის ვრცელ შესავალს. თხრობას იწყებს უშუალოდ მოვლენის თუ ფაქტის აღწერით. ამდენად, სწრაფად შევყავართ საქმის კურსში.

მოვიტან რამდენიმე მაგალითს. „დიდი დუმილის შემდეგ კავკასიის ბრძოლის ველი ისევ ახმაურდა“¹.

პირველი თქმით არა მხოლოდ წარსული, არამედ აწმყოც არის დახასიათებული.

1 ვაზ. „საქართველო“, 1917 წ., №88.

აი, როგორ იწყება „ბათომი და აზერბაიჯანი“: „ბათომის მუშაკთა გამოიჩნდა. გაიმარჯვა საშუალო აზრმა“¹. ამ შემთხვევაშიც ავტორი ძირითად თეზისს გვანვდის, რომელიც ქვემოთ იშიფრება.

ახლა ვნახოთ შესავალი წერილისა „ჩვენი დამფუძნებელი კრებისათვის“ – არა აქსიომის შეხსენება, არამედ ვითარების მოკლე და შეუნიღბავი დახასიათება. დასაწყისშივე გამჟღავნებულია კრიტიკული დამოკიდებულება, რომელიც ქვემოთ ტოტდება და ბევრ სააზროვნოს გვიტოვებს.

ამ შემთხვევაში მიხ. ჯავახიშვილი გვაგრძნობინებს ნანარმოების შეთხზვის მიზეზსა და მიზანს.

ამას მოსდევს წერილის დედააზრის დასაბუთება.

სტატია დედუქციური მეთოდით იგება. ამიტომ მთავარია არა არგუმენტთა სიუხვე, არამედ მოხმობილ მაგალითთა სიძლიერე – შთამბეჭდაობა. ეს კარგად იცის მიხ. ჯავახიშვილმა და არჩევს კიდევ საგულისხმო ფაქტებს. ერთ წერილში იგი სამართლიანობისა და წესიერების პრინციპულად დაცვას მოითხოვს. როგორც იტყვიან, მტყუანს სამარის კარამდე უნდა მისდით. ეს იმდენად ელემენტარული, ბუნებრივი მოთხოვნაა, რომ მაგალითებს სიუხვემ შეიძლება ბანალობის შთაბეჭდილება შექმნას, ამიტომაც ორიოდ საილუსტრაციო ფაქტით კმაყოფილდება, თანაც ისეთებით, რომლებიც მრავალმხრივი ინფორმაციის შემცველია და არა მხოლოდ მტკიცების ფუნქციით გამოირჩევა, არამედ ისტორიულ ღირებულებითა და ემოციური მუხტითაც.

ინგლისის მეფე გიორგი მეხუთე ყმანვილობისას საფრანგეთში ცხოვრობდა. ზოგიერთმა ინგლისურმა გაზეთმა ხმაური ატეხა: „ჩვენი მემკვიდრე საფრანგეთში ქეიფობს, ქალებს დასდევს, ლოტობს და უზომოდ ფლანგავს ფულსაო. ამ დროს მეფე ედუარდი გარდაიცვალა. გიორგი დაბრუნდა ინგლისში და ტახტზე ავიდა. ცოტა ხნის შემდეგ გვირგვინოსანმა მეფემ ვეჭილი დაიქირავა და მეჭორე გაზეთებს სასამართლოში უჩივლა. იქ ყველაფერი ითქვა.“

გაზეთების ჭორიკნობა და ცილის წამება დამტკიცდა. რედაქციები დისაჯნენ, ხოლო მეფის სახელი გადიდდა და გაბრწყინდა. ასე უპასუხა გვირგვინოსანთა მეფემ ჭორსა და პირად შეურაცხყოფას“².

დასაბუთების ცნობილი ხერხია სახელოვან პიროვნებათა გამოთქმების მომარჯვება. ამ შემთხვევაში არსებითია არა მხოლოდ

¹ გაზ. „საქართველო“, 1920 წ., №60.

² გაზ. „საქართველო“, 1920 წ., №125.

ის, რაც ითქვა – დებულების სისხარტე – ტევადობა – არამედ იც, ვინ თქვა. მიხ. ჯავახიშვილმა კარგად იცის ეს და ყოველთვის ცდილობს, ადრესატი კონკრეტულად დაასახელოს, არა ზოგადი განცხადებები: „როგორც ცნობილია“, „როგორც ერთმა ჭკვიანმა კაცმა ბრძანა“, „როგორც მიუთითებენ“ და ა. შ., არამედ განპირობება, გამონათქვამის ავტორის ვინაობის წინ წამოწევა. ამით უფრო სარწმუნო და უტყუარი ხდება დებულება.

ერთგან პუბლიცისტი ომის წარმატების მიზეზებს არკვევს და ნაპოლეონის გამონათქვამს იმარჯვებს: „დიდებულმა გენიოსმა თქვა: – ომის მოსაგებად საჭიროა სამი რამ: ჯერ ერთი – ფული, მეორე – ისევ ფული და მესამეც – ისევ და ისევ ფული“¹.

სხვა შემთხვევაში ვაიმარელ ბრძენს ესესხება. „მართლდება ძველი ჭეშმარიტება დიდებული გიოტეს მიერ ასე გამოთქმული. შენ გგონია, რომ შენ განაგებ და შენ მბრძანებლობ? არა, შენ განაგებენ და გმბრძანებლობენ“².

ერთიც და მეორეც, რომელთა გამონათქვამებსაც იყენებს ქართველი მწერალი, სახელგატყორცნილი პირები არიან. პუბლიცისტი კი მაინც იმარჯვებს ეპითეტებს: „გენიოსი“ და „დიდებული.“

საფიქრებელია, ამ შემთხვევაში მკითხველთა დონეს ითვალისწინებდეს წერილების ავტორი, ნურც იმას დავივინწყებთ, რომ ამგვარი ზეასვლით კიდევ უფრო დამარწმუნებელი ხდება გამონათქვამები.

უმეტეს შემთხვევაში მტკიცება ხდება სილოგისტური გზით. ნაჩვენებია საგანთა თუ მოვლენათა კავშირები და მიმართებები. ეს კონტაქტები უმეტესად ეყრდნობა საერთო – იგივეობრივ მსგავსებებს.

დასკვნა ყოველთვის მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული. ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება არ დაეთანხმო ავტორს, მაგრამ იმას ვერ იტყვი, რომ დედააზრი ბუნდოვანია, ბოლო აკორდი კი გაუგებარი.

„ბრძოლის ველზე“ ასე მთავრდება: „ოსმალის ამ მიწა – ადგილის დაბრუნებას ესწრაფვის“³. ფაქტობრივად ფინალი წერილის არსის ლაკონიური გამოხატვაა, რეზიუმე, რომელიც სამოქმედოდ განგვანყობს.

1 გაზ. „საქართველო“, 1917 წ., №140.

2 გაზ. „საქართველო“, 1918 წ., №12.

3 გაზ. „საქართველო“, 1917 წ., №140.

ანალოგიური სახელწოდების მეორე წერილში საუბარია მსოფლიო ომის მიმდინარეობაზე, ცალკეულ შეტაკებებზე საფრანგეთში, იტალიაში; ახალი კვანძის შეკვრაზე და ა. შ. ამ წერილის ღირსება ისიცაა, რომ მომავლის სურათია მოხაზული. „გერმანიის მთავარ შტაბს სურს ზღვისკენ გასვლა – ნიუპორ-ბულიონ-კალეს აღება და ინგლის-საფრანგეთის შუაზე გაჭრა. თუ გერმანიას ეს იმედი გაუმართლდა, შედეგი ამ ოპერაციისა გადასჭრის ომის ბედს“¹.

ასეთი ენდინგი ზრდის მკითხველს დაინტერესებას. აუდიტორია არა მხოლოდ მსმენელად, არამედ განსჯის მონაწილედაც წარმოჩინდება.

სხვა შემთხვევაში ტექსტის ის დაბოლოება მოწოდებას შეიცავს. ამით კიდევ უფრო იზრდება მისი ეფექტურობა.

გადავხედოთ ეპილოგს სტატიისას „ომი და საქართველოს ვალი.“ „ვისაც ყური აქვს სმენად და თვალი ხედვად, გაიგონოს და დაინახოს“².

ნაწარმოების მთელი შინაარსი ერთხელ კიდევ გაიაზრება და აუდიტორიაც სამოქმედოდ იმუხტება.

ამრიგად, მიხ. ჯავახიშვილის სტატიები კომპოზიციურად შეკრულია, გამორჩეულია ცალკეული ნაწილების ურთიერთგანპირობებულობითა და ქმედითობისაკენ მოწოდებით.

ეპილოგში ხდება ცალკეული არსებითი მხარეების შეხსენება, ძირითადი თეზისის განმეორება სიტყვასიტყვით ან პერიფრაზით, ამიტომაც ფინალი შთამბეჭდავია.

მიხ. ჯავახიშვილის წერილებისათვის დამახასიათებელია ზომიერი მხატვრულობა – უფრო ხშირია ტროპები. მწერალი ბათუმს „ოქროს აკვანს უწოდებს“, ხოლო თურქთა მიერ მიტაცებულ ადგილებს – „ჩვენი სხეულიდან ამოჭრილ ასოებს.“

გაშლილი ხატოვანი შეფასებანიც გვხვდება. წერილში „გაზაფხულის კომპანია“ პუბლიცისტი მიუთითებს, რომ საფრანგეთ-ინგლისი ახალი შეტევისათვის ემზადებიან. „ამ ძალების დასაგროვებლად მოკავშირეებს თითქმის მთელი მსოფლიო აამუშავეს და შეჰქმნეს უძლიერესი რკინის მუშტი, რომელიც უკვე დაეშვა გერმანელთა რკინისავე ფარზე. იგი მუშტი ამ საბედისწერო ბრძოლაში ან დაამსხვრევს ამ ფარს, ან თვითვე დაიმსხვრევა.“³

1 გაზ. „საქართველო“, 1917., №90.

2 გაზ. „საქართველო“, 1915 წ., №24.

3 გაზ. „საქართველო“, 1920., №117.

მოვლენა დახასიათებულია საგნის ბუნებიდან გამომდინარე რითადი ნიშნებით. ამიტომ სურათიც ეფექტური გამოვიდა.

ვრცელი ხატოვანი პასაჟები შედარებით იშვიათია. ეს აიხსნება მასალათა ჟანრობრივი სპეციფიკიტაც.

და მაინც, სანიმუშოდ მოვიტან ერთ მაგალითს. ომიანობის ჟამს მძლავრობს არა მხარში ამოდგომის სურვილი, არამედ სხვათა ჩავრა-დამონების ინსტიქტი.

ყოველივე ზემოთქმულის მთლიანობაში გააზრების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის სახით სამამულო მწერლობას უდიდესი პუბლიცისტი ჰყავს.

საზოგადოებრივი ცხოვრება მრავალი განშტოებით წარმოჩინდება. ამდენად, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რაზე ამახვილებს კალმოსანი ყურადღებას.

მიხ. ჯავახიშვილი არ იკეტება ვინრო ჩარჩოში. იგი ირჩევს აქტუალურ და მნიშვნელოვან საკითხებს. ისიც ხაზგასასმელია, რომ მსოფლიო მოვლენებს საქართველოსთან ურთიერთობის ქრილში განიხილავს. ჟურნალისტის ფიქრი და აზრი ყოველთვის ერწყმის საზოგადოების მოწინავე ნაწილზე ყოფითი-ინტელექტუალური ცხოვრების მოთხოვნებს.

მიხ. ჯავახიშვილის უდიდეს დამსახურებად უნდა მივიჩინოთ სრულიად საქართველოს შექმნის პროექტის შემუშავება და მისი განხორციელებისათვის ბრძოლა.

მიხ. ჯავახიშვილს ფხიზელი თვალი აქვს. ამჩნევს დიდი ძვრების სიმპტომებს, რომლებიც შეიძლებოდა ბევრი სპეციალისტის ყურადღების მიღმა დარჩენილიყო.

პუბლიცისტი ეძებს და პოულობს ფაქტებს, რომლებიც ძალუძად ამჟღავნებენ ავტორისათვის სასურველ ტენდენციებს. მის სტატიებში ვერ ნახავთ შემთხვევით

დეტალებს. თხზულებანი აგებულია იმ გაანგარიშებით, რომ ძირითადი ხაზი გამყარდეს. გათვალისწინებულია ფაქტთა არა მხოლოდ სოციალურ-პოლიტიკური ღირებულებანი, არამედ ფსიქოლოგიურიც. მსჯელობა საფუძველიანია. დასკვნები კეთდება მყარი არგუმენტებიდან გამომდინარე.

მიხ. ჯავახიშვილის პალიტრა ფერადოვანია, მისი წერილები-სათვის ნიშანდობლივია ემოციურობა, ეს განპირობებულია არა მხოლოდ მხატვრულ ელემენტთა მომარჯვებით, არამედ საკითხთა ბუნვის ხიდზე მოთავსებითაც.

მისი წერილები გამორჩეულია როგორც მძლავრი პროპაგანდისტული ნირით, ასევე დიდი ორგანიზატორული ფუნქციითაც. უურნალისტს ძალუძს დააფიქროს და ააღელვოს მკითხველი, განაწყოს იგი წამოჭრილი საკითხების მოსაგვარებლად. მიხ. ჯავახიშვილი ხელს უწყობს საერთო ეროვნული ფსიქიკის გამომუშავებას. მისი ცალკეული დებულებები დღესაც ინარჩუნებენ კრიტიკულ-ისტორიული კრიტერიუმების ძალას.

გაანალიზებული მასალებიდან იკვეთება დიდი მოაზროვნისა და ნიჭიერი კალმოსნის სახე. ყურადღებას იპყრობს თემათა შერჩევა, წამოჭრილია საკითხების სიღრმისეული გაანალიზება, მტკიცების ნაირგვარი ხერხის გამოყენება და სტატიების კომპოზიციური სიმკვრივე, სტრუქტურული მოდიფიკაციები.

მიხ. ჯავახიშვილმა გაამდიდრა და გაამრავალფეროვნა ქართული პუბლიცისტიკა. იგი თერგდალეულთა სახელოვანი ტრადიციების დამცველ-გამგრძელებლად გვევლინება.

გიორგი აბაშიძე

ესთეტიკური გამოვნების არბიტრი

კიტა აბაშიძე 140

კიტა აბაშიძე უაღრესად მნიშვნელოვანი ფიგურაა XIX საუკუნის დამლევისა და XX საუკუნის პირველი ათეული წლების საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში: იგი იყო პირველი ქართული ეროვნული პარტიის – ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი დამაარსებელი და ლიდერი, პარტიისა, რომლის უმთავრეს მიზანს საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის ილიასეული იდეის განხორციელებისათვის ბრძოლა წარმოადგენდა; მან უდიდესი როლი შეასრულა ქართული ლიტერატურულ-კრიტიკული, ესთეტიკური და პუბლიცისტური აზროვნების განვითარებაში.

თანამედროვეთა შეფასებით, კიტა აბაშიძე იყო ეროვნული კულტურის თავდადებული მოჭირნახულე, ქართული ხელოვნებისა და ლიტერატურის მოამაგე და ტრფიალი, ესთეტიკური გემოვნების არბიტრი, რომელიც „ესთეტიურ სფეროში გამოდიოდა როგორც

შეყვარებული რაინდი, - ქართველი რაინდი, რომელიც ქართულ ხელოვნებას ავთანდილად ევლინებოდა - იგი ეტრფოდა ყოველს სახელოვნო ძალას საქართველოში და ჭარბად შლიდა თავის ტრფიალს" (გრ. რობაქიძე).

დიმიტრი უზნაძის სიტყვით, კიტა აბაშიძე იყო „ქართული ხელოვნების ერთადერთი მეგობრული დამფასებელი, ცოდნითა და არაჩვეულებრივი ნიჭით აღჭურვილი მასწავლებელი და გზის მაჩვენებელი“, იგი იყო „ქართული კულტურის უძლიერესი პიროვნული ფაქტორი, რომელიც ღამით მისი წარმატების ფიქრსა და ზრუნვაში იბრუნებდა სულს და დღე მისი წინსვლის ჭაპანს ყველაზე უფრო მედგრად ეწეოდა“.

კონსტანტინე გამსახურდიას თქმით, კიტა აბაშიძე იყო „საქართველოსადმი სიყვარულით გულანთებული ოქროპირი, გულმართალი, შეუდარებელი და დიდი ერუდიტი ჩვენი კულტურის, ქართული მწერლობის დიდი ამაგდარი. იგი იყო არა მარტო დიდი მასშტაბის კრიტიკოსი და ლიტერატორი, არამედ დიდი მამულიშვილიცა - ჩვენი სათაყვანებელი ილია ჭავჭავაძის უერთგულესი მეაბჯრე და თანამებრძოლი.“

„კიტას ბუნება ნამდვილი ავთანდილური იყო, - წერდა დავით კლდიაშვილი, - თავს ევლებოდა იგი თავის მშობელ ერს, ემსახურებოდა ქართველობას, როგორც მისი შვილი, მოამაგე შვილი და ქართველობა მუდამ სიყვარულით მისი სახელის ხსენებაში იქნება.“

კიტა აბაშიძის ლიტერატურულ-კრიტიკული და პუბლიცისტური მემკვიდრეობა საბჭოთა ეპოქაში ათეული წლების მანძილზე საგულდაგულოდ იყო მიჩუმებული და ის მხოლოდ მაშინ ახსენდებოდათ, როცა კომუნისტური პარტიის ამა თუ იმ დადგენილების კვალდაკვალ, მორიგი კამპანია ჩაიდებოდა ფორმალიზმის, ნაციონალიზმის თუ კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ. შესაბამისად ამ კამპანიების ხასიათისა, „იდეალისტი და რეაქციონერი კიტა აბაშიძე“ (ეს მისი განუსყრელი ეპითეტები იყო) ხან შოვინისტად ცხადდებოდა, ხან კი კოსმოპოლიტად.

კიტა აბაშიძისადმი ასეთი მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულების მიზეზად მის მიერ ლიტერატურის ევოლუციის თეორიის გაზიარება სახელდებოდა, მაგრამ ფაქტობრივი მიზეზი მისი პარტიული მოღვაწეობა იყო - პოლიტიკური ორიენტაცია და შეურიგებელი პოზიცია ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ანტიეროვნული იდეოლოგიის მიმართ: კომუნისტური პარტია არავის პატიობდა

თავის საამაყო წინაპრის – სოციალ-დემოკრატიული პარტიის კრიტიკას, კიტა აბაშიძე კი მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრების მანძილზე სოციალ-დემოკრატებს ებძროდა, და მაშინ, როცა ისინი ქართველი ხალხისათვის ისეთი „სასიცოცხლოდ აუცილებელი და საშური“ საქმიანობით იყვნენ დაკავებულნი, როგორსაც, მათი აზრით, საქართველოში მარქსიზმის გავრცელება და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის მაღალი იდეალების დანერგვა წარმოადგენდა, იგი, სხვა ქართველ „შაფრაზმელ ნაციონალისტებთან“ ერთად, საქართველოს თავისუფლების იდეის პროპაგანდას ეწეოდა, მინაწლებული ეროვნული თვითშეგნების აღორძინებასა და აღზევებას ლამობდა და ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის – საქართველოს ეროვნულ-პოლიტიკური ავტონომიის ილიასეული მოთხოვნის ხორცშესხმისათვის იღვწოდა.

საბჭოური რეჟიმისთვის, თავისთავად ცხადია, კიტა აბაშიძის უპატიებელ დანაშაულად აღიქმებოდა ისიც, რომ თებერვლის რევოლუციის შემდეგ იგი დროებითი მთავრობის მიერ ამიერკავკასიის განათლების კომისრის პოსტზე დაინიშნა: იმ ხელისუფლებისათვის, რომელიც სახელმწიფოს სათავეში ოქტომბრის გადატრიალების (ე. წ. „ოქტომბრის რევოლუციის“) შედეგად მოექცა, დამხობილი მთავრობის ნებისმიერი წევრი (მით უფრო მაღალი თანამდებობის პირი), პუნებრივია, ოდიოზურ პერსონად უნდა მიჩნეულიყო.

მაგრამ კიტა აბაშიძის ლიტერატურულ-კრიტიკული მემკვიდრეობის დასაგმობად პოლიტიკური მიზეზების აქცენტირება არ იქნებოდა მიზანშეწონილი, – აუცილებელი იყო მისდამი მეცნიერული მიდგომის იმიტაცია, მეცნიერული (ან მეცნიერულს მიმსგავსებული) არგუმენტაციის მოშველიება და ამ მხრივ ლიტერატურის ევოლუციის ბრიუნეტიერისეული თეორია იდეალურ სამიზნეს წარმოადგენდა.

კიტა აბაშიძე თვითვე მიუთითებდა, რომ მეთოდი, რომელსაც იგი ემყარებოდა, „გახლავთ მეთოდი ევოლუციისაო“ და, რომ ამ მეთოდით XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის განხილვის „აზრი და სურვილი“ მას აღუძრა ბრიუნეტიერის ნაშრომმა – „გვართა ევოლუცია ლიტერატურის ისტორიაში.“ ეს „აღიარება“ კი მკვლევართათვის სავსებით საკმარისი იყო კიტა აბაშიძის მთელი ლიტერატურულ-კრიტიკული მემკვიდრეობის უარყოფითი შეფასებისათვის.

მართალია, საბჭოურ მეცნიერებაში გამოჩენილი ფრანგული ლიტერატურისმცოდნის ფერდინანდ ბრიუნეტიერის შესახებ არავითარი ლიტერატურა არ მოიპოვებოდა (უცხოელ ავტორთა მრავალრიცხოვანი ნაშრომები კი ჩვენი მკვლევრებისთვის ხელმისაწვდომი რომც ყოფილიყო, მაინც გამოუსადეგარი იქნებოდა, რადგან მათში ბრიუნეტიერის შეხედულებათა ობიექტური ანალიზი იყო წარმოდგენილი, რაც სცილდებოდა მათი ინტერესის სფეროს), მაგრამ არსებობდა რეკომენდირებული ოფიციალური წყარო – „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია“, რომელშიც სავსებით გასაგებად იყო ნათქვამი, რომ ბრიუნეტიერი იყო რეაქციული სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებებისა და იდეალისტური (ე. ი. რეაქციული) ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის მქონე ლიტერატორი, რომლის „ეკოლუციური მოძღვრება“ საფუძველშივე მცდარია და მიუღებელი, რადგან შემეცნების ერთადერთ ჭეშმარიტ მეთოდს მარქსისტული დიალექტიკური მეთოდი წარმოადგენს.

ბუნებრივია, რომ ასეთი „მასწავლებლის“ „ერთგულ მონაფეს“ (კიტა აბაშიძე კი სწორედ ასეთად მონათლეს) კრიტიკის ქარცეცხლი უნდა დასტყდომოდა თავს.

მეოცე საუკუნის 60-იანი წლებიდან – საბჭოთა კავშირში ე. წ. „ოტტეპელის“ („პოლიტიკური ლღვობის“) პერიოდიდან – დამოკიდებულება კიტა აბაშიძის ლიტერატურული მემკვიდრეობისადმი არსებითად შეიცვალა: გამოიცა კიტა აბაშიძის ძირითადი ლიტერატურულ-კრიტიკული ნაწერები, მათ შორის მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი თხზულება – „ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ“, ფუნდამენტური ნაშრომი XIX საუკუნის ქართული მწერლობის უმთავრეს ლიტერატურულ მიმდინარეობებსა და მის უმნიშვნელოვანეს წარმომადგენლებზე, ნაშრომი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიას, როგორც მეცნიერებას; ამავე ხანებში გამოქვეყნდა სპეციალური გამოკვლევებიც კიტა აბაშიძის ცხოვრებისა და ლიტერატურული მოღვაწეობის შესახებ და კიტა აბაშიძეს თანდათან დაუბრუნდა ის ადგილი, რომელიც მას ქართული ლიტერატურულ-კრიტიკული და ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაში ეკუთვნის, როგორც „XX საუკუნის ქართული პროფესიული კრიტიკის მამამთავარს“ და „დიდ ქართველ კრიტიკოსს, რომელიც იმდროინდელი მსოფლიო კრიტიკული აზრის დონეზე იდგა“ (ა. განერელია).

მაგრამ კიტა აბაშიძის, როგორც ლიტერატურის ისტორიკოსისა და კრიტიკოსის რეაბილიტაციის შემდგომაც მისი ეროვნულ-პოლიტიკური კონცეფცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში კვლავ მძაფრი კრიტიკის ობიექტად რჩებოდა, რადგან ეს კონცეფცია ქართველ ფედერალისტთა პოზიციის გამომხატველი იყო, ფედერალისტთა პარტია კი, როგორც სოციალ-დემოკრატიული პარტიისადმი დაპირისპირებული ძალა, საბჭოური რეჟიმის არსებობის მთელს მანძილზე, ისევ და ისევ, მოსისხლე მტრად აღიქმებოდა.

ამდენად გასაგებია, რომ კიტა აბაშიძის პუბლიცისტურ ნაწერებს, რომელიც ეროვნულ პრობლემას ეხებოდა, კვლავინდებურად ტაბუ ჰქონდა დადებული.

საგულისხმოა, რომ დროთა მანძილზე კიტა აბაშიძის და, საერთოდ, ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა ეროვნულ-პოლიტიკური შეხედულებების კრიტიკამ გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა: თუკი ადრე კიტა აბაშიძის ეროვნულ-პოლიტიკური შეხედულებები ოდენ მისი ნაციონალისტობის თუ შოვინისტობის დამადასტურებლად მიიჩნეოდა, ახლა იგივე შეხედულებები იმავდროულად შორს გამიზნული და მზაკვრული ანტიეროვნული ზრახვების გამომხატველადაც გამოცხადდა.

კერძოდ, სამეცნიერო ლიტერატურაში გაჩნდა მტკიცება, რომ, ქართველი ფედერალისტების და, მათ შორის, პირველ რიგში, ცხადია, მისი ლიდერების – არჩილ ჯორჯაძისა და კიტა აბაშიძის „ეროვნული ლოზუნგი მემამულურ-ბურჟუაზიულ რუსეთში საქართველოს ავტონომია იყო, ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა მეფის რუსეთის პროტექტორატის ქვეშ მათ იდეალად მიაჩნდათ“, და ეს მაშინ, როცა „ბურჟუაზიულ-მემამულური რუსეთის შემადგენლობაში საქართველოს პოლიტიკური ავტონომია სხვა არა იყო რა, თუ არა საქართველოს მშრომელი მასების ექსპლოატაციის დაკანონება“, და ა. შ.

მაგრამ ეს მტკიცება მხოლოდ და მხოლოდ უბირ მკითხველს თუ შეიყვანდა შეცდომაში, რადგან ვისაც დაახლოებითი წარმოდგენა მაინც ჰქონდა საქართველოს ან რუსეთის ახალ ისტორიაზე, მისთვის, რალა თქმა უნდა, სრულიად აშკარა იყო, რომ საქართველოს პოლიტიკური ავტონომიის მოთხოვნა (რომლის ინიციატივა ილია ჭავჭავაძისგან მომდინარეობდა) არსებულ ვითარებაში იმ მაქსიმუმს წარმოადგენდა, რომლის განხორციელებისათვის ბრძოლას რეალური პერსპექტივა შეიძლებოდა ჰქონოდა.

კიტა აბაშიძე, არჩილ ჯორჯაძე და მათი თანამებრძოლები თანამოაზრენი გულმხურვალე პატრიოტები და ილია ჭავჭავაძის ეროვნული იდეალების თავყვანისმცემელი იყვნენ. მაგრამ ამავე დროს ისინი იყვნენ პოლიტიკური მოღვაწეები, რომელთაც, ბუნებრივია, „მამულიშვილური გულისტკივილი“, მისწრაფებები და ოცნებები რეალური ვითარებისათვის უნდა შეესაბამებინათ. და ისევე, როგორც ილია ჭავჭავაძის პოლიტიკური მოთხოვნები, მათი პარტიული პროგრამა-მინიმუმიც – ბრძოლა რუსეთის იმპერიაში საქართველოს ავტონომიის მისაღწევად („პოლიტიკური უფლებით აღჭურვილი ტერიტორიულ-ეროვნული ერთეულის“ შესაქმნელად, რომელსაც „მიენიჭებოდა ავტონომიური სახელმწიფოს ძალაუფლება“, ხოლო „საქართველოს პარლამენტი იქნებოდა გამომსახველი და მატარებელი ამ პოლიტიკური უფლებებისა“, – ეს იყო მიზანდასახული ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის: ქართველ პატრიოტ პოლიტიკურ მოღვაწეთა ეს პროგრამა, რომელიც საქართველოს და ქართველი ერის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის ცხოველმყოფელი იდეით იყო შთაგონებული, კონკრეტულ ისტორიულ სიტუაციას ითვალისწინებდა და, ერთი მხრივ, რუსეთ-საქართველოს შორის ისტორიულად არსებულ სამართლებრივ ურთიერთობას ემყარებოდა, ხოლო მეორე მხრივ, რეალური პერსპექტივებისა და „რეალურ ძალთა განწყობილებათა მიხედვით“, ანუ საქართველოსა და რუსეთის ძალების რეალური თანაფარდობის მიხედვით იყო შემუშავებული.

კიტა აბაშიძის პოლიტიკური იდეალი იყო არა „ბურჟუაზიულ-მემამულური რუსეთის შემადგენლობაში“ და „მეფის რუსეთის პროტექტორატის ქვეშ“ მოქცეული საქართველო, არა ქართველი ერის და „საქართველოს მშრომელი მასების ექსპლოატაციის დაკანონება“, არამედ თვითმპყრობელური რუსეთის მონობისაგან თავდაღწეული საქართველო, რომელიც – მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, – „თავისი ბედისა და იღბლის გამჭედი თვითვე იქნება“, – თავისუფალი საქართველო, რომლის „ბატონ-პატრონი შეიქმნება მთელი ქართველი ერი, საქართველოს ტანჯული და გვემული მშრომელი მასა“; დამოუკიდებელი საქართველო, რომლის დედაქალაქის შუაგულში აღიმართება ქართველი ერის სულიერი მამის, ილია ჭავჭავაძის ძეგლი, – აღიმართება „იმ ადგილას და იმ შენობაში, რომლის შესავალ კარებს დაამშვენებს პრაქსიტელის ჰერმესის

მსგავსი მშვენიერი მთის შვილი, და რომლის ბჭეთა ზევით ვარაყით იქნება წარწერილი დიდებული მოძღვრის აღსრულებული ანდერძი – „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს.“

კიტა აბაშიძის მთელი შეგნებული ცხოვრება – მთელი მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, პუბლიცისტური თუ სულიერი მოღვაწეობა – საქართველოს ეროვნული თვითმყოფობის იდეით იყო შთაგონებული და სწორედ ამ წმიდათანმიდა იდეის უერთგულესი მსახურების, მისი დაცვისა და განხორციელებისათვის დაუცხრომელი ბრძოლის შესანიშნავ მაგალითს წარმოადგენდა.

„ჩვენს ცხოვრებას ამ საუკუნეში რომ გულამდე თვალი გავუბნოთ, – წერდა ილია ჭავჭავაძე, – ვნახავთ, რომ იგი წარმოგვიდგენს აზრთა და მიმართულებათა წინსვლას, წარმატებას, მერე ისე, რომ შემდეგი წინაზე უფრო სრულია, უფრო სავსე, უფრო ვრცელი და უკეთესი. აქ ზრდაა, მატებაა აზრისა, გონების თვალთახედვის გაგანიერება, განდიდება, გაძლიერება.“

ილია ჭავჭავაძის ამ თეზის სამართლიანობას საკუთრივ კიტა აბაშიძის ლიტერატურულ-კრიტიკული და პუბლიცისტური ნააზრევიც ადასტურებს, რომელიც ქართველ „თერგდალეულთა“ მონინავე პლეადის პროგრესულ იდეებზეა ამოზრდილი, ამ იდეების კეთილისმყოფელი გავლენითაა გაპირობებული, „იმავე თესლისაა“, როგორც ილია იტყოდა, მაგრამ „უფრო დასრულებულია, უფრო ტანადოვანია, თუ ასე ითქმის, უფრო განწმენდილი და გაფაქიზებული.“

კიტა აბაშიძის ნაწერები ქართული ლიტერატურულ-კრიტიკული და პუბლიცისტური აზროვნების ახალი, აღმავალი ეტაპის გამომხატველია და დიდწილად თავადვეა ამ ეტაპის შემქმნელი; ეს ნაწერები, საერთოდ, ქართული აზროვნების მაღალი შესაძლებლობების თვალნათლივი გამოვლინებაა.

სამარცხვინო ომი (მიმართვა რუს ადამიანებს)

ქართველმა მკითხველმა გამომცემლობა „ნაკადულისაგან“ ამას წინათ შესანიშნავი საჩუქარი მიიღო, — ქართული მწერლობის XXVIII ტომი, რომელშიც გაერთიანებულია დიდი ქართველი მამულიშვილის — კრიტიკოსის, პუბლიცისტის, პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწის, პირველი ქართული ეროვნული პარტიის, ქართველ სოციალ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი დამაარსებლისა და ლიდერის — კიტა აბაშიძის (1870—1917) რჩეული ლიტერატურული და პუბლიცისტური ნაწერები.

ეს არის უძვირფასესი მემკვიდრეობა, რომელსაც ყოველი წიგნიერი ქართველი უნდა იცნობდეს.

გარდა კიტა აბაშიძის ფუძემდებლური ნაშრომისა — „ეთიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ“, რომელმაც ფრიად საგულისხმო წელიწადი შეიტანა ქართული ეროვნული ცნობიერების აღორძინებაში და უდიდესი როლი შეასრულა ქართული კრიტიკული და ესთეტიკური აზროვნების განვითარებაში, ტომში შესულია, აგრეთვე, არაერთი ძალზე მნიშვნელოვანი, თუმცა ფართო მკითხველისათვის ნაკლებად ცნობილი ლიტერატურულ-კრიტიკული და პუბლიცისტური წერილიც, რომელთაც დღესაც არ დაუკარგავთ შემეცნებითი ღირებულება და აქტუალობა.

ერთ-ერთი ასეთი პუბლიცისტური წერილია „სამარცხვინო ომი (მიმართვა რუს ადამიანებს)“, რომელიც 1906 წლის თებერვლის დამლევს დაიწერა — იმ ტრაგიკულ დღეებში, როცა კავკასიის მეფინაცვლის, გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის განკარგულებით რევოლუციური მოძრაობის ჩასახშობად გამოგზავნილმა რუსულმა დამსჯელმა რაზმებმა, მუსლიმი მაქსუდ ალიხანის — გენერალ ალიხანოვ-ავარსკის — მეთაურობით მთელი დასავლეთ საქართველო ააოხრეს — ათობით ქართული ქალაქი, დაბა თუ სოფელი გადაბუგეს და ასობით ადამიანი გაჟლიტეს.

„მიმართვა“ რუსულ ენაზე არის დაწერილი და რუსული პრესისათვის ნაგარაუდები — „სამარცხვინო ომის“ გამოქვეყნებას კიტა აბაშიძე პეტერბურგის რომელიმე პოპულარულ გაზეთში აპირებდა — „ქართველის“ ფსევდონიმით (წერილის ქართული თარგმანი, ისევე როგორც კომენტარები, ტომის შემდგენელსა და რედაქტორს ბატონ გიორგი აბაშიძეს ეკუთვნის).

1906 წლის 24 თებერვალს კიტა აბაშიძე ივანე ჯავახიშვილს სწერდა (თბილისიდან პეტერბურგში):

„ძვირფასო ძმაო ვანო ჩვენი ქვეყნის უბედურებამ ისე აგვაშფოთა, ისეთი თავზარი დაგვცა, რომ არათუ ასე მალე, მგონი, კარგა ხანი გაივლის, ვიდრე გონებაზედ მოვიდოდეთ, არ აინერება კალმით ის განსაცდელი, რომელშიც დასავლეთი საქართველო ჩავარდა. პირდაპირ ტვინი გეყინება კაცს და სისხლი გიშრება: აიკლეს, სწორედ აიკლეს ჩვენი ქვეყანა ამ ურჯულეობმა და ოხრებმა.

ებლა ერთი თხოვნით უნდა მოგმართოთ და შეგანუხოთ. გაახლებთ ჩემ დაწერილ წერილს, ამ ამბებით გამოწვეულს, ეს წერილი წავიკითხე აქ, მეგობართა წრეში და ყველამ მოიწონა და პირდაპირ დამავალეს, რომ პეტერბურგის რომელიმე გაზეთში იქმნეს დასტამბული, უფრო კი „Наша жизнь“-ში, რადგან უფრო ყურადღებას გვაქცევს და უფრო გავრცელებულიც არის. გთხოვთ, მიიღოთ შრომა თქვენს

თავზე და მოვლაპარაკოთ რედაქციაში, თუმც შეიძლებოდაც დასტამბონ გამოსვლა ლეზბად. მართალია, რუსი ხალხის წინააღმდეგ გამოვილაშქრე, მაგრამ შეიძლება ისე აუხსნათ ვითომც მე, როგორც გამწარებული ამ ამბებით ქართველი, პირველ ჩემს გრძნობას ვსწერ, თორემ, მართლაც, რას ვემართლები იმ სანყალ რუსებს, რომელნიც ციხეში ლეზბიან, თუმც ხშირად მოხდება ხოლმე, რომ „რუსეთში ტანჯულნი“ შემდეგ „Охранное отделение“-შიც შედიან, მაგრამ, ეს ყოველგან მოხდება. ძალიან ბოდიშს ვიხდი, რომ განუხებთ, მაგრამ ეს, ასე ვსთქვათ, საზოგადო საქმეა. პასუხს შემატყობინებთ, იმედია.“

საპასუხო წერილი არ შემონახულა, მაგრამ კიტა აბაშიძის შემდეგი წერილიდან, რომელიც იმავე წლის 9 აპრილითაა დათარიღებული, ჩანს, რომ ივანე ჯავახიშვილის მცდელობას ამაოდ ჩაუვლია და სტატიის გამოქვეყნებაზე უარი უთქვამთ:

„ძვირფასო ძმავ ვანო! დიდ ბოდიშს ვიხდი თქვენთან, რომ შეგაწუხებთ, - ვკითხულობთ მითითებულ წერილში, - მაგრამ არათუ მართო მე ვიყავი დაინტერესებული მაგ წერილის დასტამბვაში, თუმც დარწმუნებული ვარ და ვიყავი, რომ არ დასტამბავდნენ, რაც უნდა ლიბერალი და რადიკალი იყოს, რუსი მაინც რუსია და „სრულიად რუსეთის“ გინების ნებას არ მოგცემს, მართო ბიუროკრატიათა გაგინებინებს, რადგან მისთვის ხელსაყრელია, თუმცა თითქმის მაგავე ხასიათის წერილები იყო „რუსში“ და „მოლვაში“ დასტამბული. საქმე იმაშია, რომ აქ ზოგიერთებს ისე აინტერესებთ მაგის დასტამბვა, რომ კიდევ დამაძლეს. თუ შეხვედებით სამსონ ფირცხალავას, რომელიც მანდ არის, გადაეცით, იქნებ „გრუზია ი გრუზინის გამოცემელმა ამხანაგობამ“ იკისროს, მგონია, თვით არის მეთაური.“

მაგრამ „სამარცხვინო ომი“ გამოქვეყნება მაინც ვერ მოხერხდა: რედაქციებმა, ალბათ მეტიმეტად სახიფათოდ ჩათვალეს ამ მძაფრი პუბლიცისტური წერილის დაბეჭდვა, რომელიც, ფაქტობრივად, არსებული ხელისუფლების დამხობის მოწოდებას წარმოადგენდა.

ბუნებრივია, წერილის გამოქვეყნება საბჭოური რეჟიმის ზეობის ხანებშიც შეუძლებელი იყო.

„სამარცხვინო ომი“ პირველად მხოლოდ 1989 წელს გამოქვეყნდა - „საჯაროობის“ პერიოდში სიტყვის თავისუფლების ანაზღაურული ტალღის წყალობით, - ჟურნალ „ლიტერატურნაია გრუზიაში“ (№ 9), გიორგი აბაშიძის პუბლიკაციით, წინათქმითა და შენიშვნებით.

უჭვგარეშეა, მკითხველი საზოგადოება ინტერესით გაეცნობა კიტა აბაშიძის ამ მამხილებელ წერილს, რომელსაც, სამწუხაროდ, დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა.

(რედ.)

მკითხველს არ ეგონოს, რომ მე რუსეთ-იაპონიის ომზე ვლაპარაკობ, რომელმაც სამარცხვინო ბოძზე გააკრა რუსეთის თვითმპყრობელური ბიუროკრატია, ომზე, რომლის დამთავრებას ჩვენ ასე გულით ვნატრობდით, რადგან, მაშინ ჯერ კიდევ არ გვესმოდა, რომ თუკი რუსეთის თვითმპყრობელური ბიუროკრატია სამუდამოდ არ დასამარდებოდა მანჯურიის ველებზე, იგი კვლავ აღდგებოდა მთელი ქვეყნის დასალუპავად. არა, მე იმ ომზე ვლაპარაკობ, რომელიც გამხცვებულმა თვითმპყრობელურმა ბიუროკრატია „შინაური მტრების“ წინააღმდეგ გააჩაღა, ომზე, რომელმაც ამჯერად სამარცხვინო დალით დადალა არა მართო თვითმპყრობელური ხელისუფლება, არამედ მთელი რუსული არმია და, გარკვეულწილად, მთელი რუსი ხალხიც.

რაც არ უნდა თქვათ, თანამედროვე არმია ცხალხის წარმომადგენლები გვევლინება და მისი ნაკლოვანებანი, ნაწილობრივ მაინც, მთელი ხალხის ნაკლოვანებებია.

იმ საარაკო სისასტიკეს, იმ გაუგონარ სიმხეცეს, რომლითაც რუსულმა არმიამ ისახელა თავი უიარაღო, უმწეო, სრულიად უდანაშაულო მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ ომში, ალბათ, მთელი კაცობრიობის ისტორიაში არ ნოქცებნება რაიმე შესატყვისია.

აბა, შუა საუკუნეების რომელი მეომარი ან რომელი თურქი ბაშიბუზუკი შეედრება შლეგ ველურობასა და არაადამიანურობაში რუს სალდათსა თუ კაზაკს, რომელიც ებრძვის არა გულად, შეიარაღებულ მოწინააღმდეგეს, არამედ სუსტ, უმწეო „შინაურ მტერს“?!

დამეთანხმეთ, რომ ნიშან-თვისებები ველური მძვინვარებისა და სიგჟემდე მისული სიმხეცისა, ის წარმოუდგენელი სისასტიკე, რაც ნიშანდობლივია პასიური, მხდალი და მონური ბუნების მქონე ადამიანთათვის, – დამეთანხმეთ, ეს თვისებები საუკუნეთა მანძილზე დამონებული რუსი ხალხისთვისაცაა რამდენადმე დამახასიათებელი.

მართალია, ამგვარი მხეცური ინსტინქტები სადღაც სიღრმეშია ჩაბუდებული და მათს გამოვლენას შავრაზმელი ხულიგნებისა და თვითმპყრობელური შიპნოტიზიორების ძალისხმევა სჭირდება, მაგრამ მათ ხომ არ ძალუძთ რაიმე ახალი თვისებების შთაბერვა: ნაირგვარ ინსინუაციათა მაგიური კვერთხის მეშვეობით მათ მხოლოდ მზის სინათლეზე ამოაქეთ ქვესკენლში მთვლემარე ძალები. ამდენად, მორალურად პასუხისმგებლებად, რა თქმა უნდა, ეს – ყოვლად უღირსი და სინდისგარეცხილი შიპნოტიზიორები უნდა მივიჩნიოთ, მაგრამ არც იმაზე უნდა დაეხუჭოთ თვალი, რომ თუ არ სათანადო ნიადაგი, ჩავდებული თესლი დაილუპებოდა და ვერ აღმოცენდებოდა – რუსი ხალხის ისტორიის შესარცხვენად.

ნუ გამინაწყენდებით, რუსო აღწმიანებო, ვისდამიცაა მიმართული ეს ჩემი წერილი, თუკი მე, სასონარკვეთილების ჟამს, პასუხისმგებლობას ვიტყებთ, დაუბასოვების, ალიხანოვებისა თუ სხვა *tutti quaint*; „ჭემმარიტად რუსი“ ადამიანების ცოდვების გამო, – ადამიანებისა, რომელიც მეტწილად რუსულ გვარებსაც კი არ ატარებენ, მაგრამ რომელთაც საკუთარი გვარები რუსული ჩინოვნიკობის საკეთილდღეოდ უარყვეს, – თუკი პასუხისმგებლობას მათი დანაშაულის გამო მთელს რუს ხალხს ვაკისრებ, მაგრამ სანამ ეს ხალხი, რომლის წიაღიდანაც გამოვიდნენ უდიდესნი მეზობლონი და წამებულნი ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებისათვის, სანამ ეს ხალხი უნდობლობას არ გამოუცხადებს და ძალაუფლებას არ ჩამოართმევს ახლად გამოცხვარ მინისტრთა საბჭოში ნაბარტყვე ნაირგვარ ხულიგნებს, მანამდე ქართველების თვალში იგი პასუხისმგებლად ჩაითვლება მისი მთავრობისა – იმ ტრაფარეტის მიხედვით, რომ ყოველი ხალხი იმ მთავრობის იმსახურებს, რომელიც მას ჰყავს.

XVIII საუკუნის დამლევს ბედი ქართლისა გადაწყვეტილ იქნა ქვეყნის უმაღლეს წარმომადგენელთა მიერ: საქართველომ სამუდამოდ განყვიტა კავშირი მაჰმადიანურ სამყაროსთან, ერთმორწმუნე რუსეთს მიმართა და მისი პროტექტორატი მიიღო. ამ გადაწყვეტილების გამო საქართველო სასტიკად დაისაჯა: საქართველოში ალა-მაჰმად-ხანის მეთაურობით სპარსთა ურდოები შეიჭრნენ

და ქვეყანას ცეცხლითა და მახვილით გადაუარეს. და ეს იმიტომ, რომ საქართველოს მეფე [ერეკლე II] არ დაჰყვა სპარსეთის გამგებლის შეგონებას და არ არ უტყვიდა რუსეთს, „არათუ ალა-მაჰმად-ხანმა, აზიის ყველა სახელმწიფომ რომ გამოგვიცხადოს ომი, მაშინაც კი არ შეველევი რუსეთის ერთგულებას“, – უპასუხა საქართველოს მეფემ ალა-მაჰმად-ხანის ელჩებს.

ასეთ გრძნობათა სამადლობლად და „აღსასრულებლად ტრაქტატებისა“, რომლებიც რუს მეფეთა სიტყვით იყო განმტკიცებული, რუსეთმა თავისი გაბატონების პირველსავე წლებში ყველაფერი წაართვა საქართველოს, – სკოლა, ენა და სარწმუნოება. რუსეთი მთელი თავისი ძალებით და ხერხებით აფერხებდა საქართველოს კულტურულ და სულიერ განვითარებას და სისტემატურად სპობდა იმ ეროვნულ თვითმყოფადობას, რომლის დასაცავადაც მიიღო საქართველომ რუსეთის პროტექტორატი.

მაგრამ ქართველი ხალხი ითმენდა და ელოდა... ჩვენ რუსეთის განახლებას ველოდით... ჩვენ გვეჯეროდა, რომ „დამლუბველ კავკასიაში“ გამწესებული ყველა ეს შანტაჟისტები – როზენები, დონდუკოვები და გოლიცინები – წარმომადგენლები იყვნენ ოდენ რუსული ბიუროკრატიისა, რომელიც ისევე ავიწროვებს რუს ხალხს, როგორც ქართველობას. ჩვენ ვხედავდით, თუ როგორ ებრძოდა რუსეთის საუკეთესო ნაწილი თვითმპყრობელურ ხელისუფლებას, და სახელები ამ დიდ რუს ნამებულთა და რუსული თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მებრძოლთა – წმიდათაწმიდა სახელებია ჩვენთვის.

ჩვენ პატივს ვცემდით რუსულ არმიას, რომელიც გვიცავდა საძულველი მაჰმადიანური სამყაროსაგან; ჩვენ, რუსი ხალხის მხარდამხარ, ამ არმიასთან ერთად ვიბრძოდით რუსული სახელმწიფოებრივი ინტერესებისათვის იმავე მაჰმადიანური სამყაროს წინააღმდეგ; ჩვენ ვიბრძოდით ჩვენი მეზობლების წინააღმდეგაც, რათა კავკასიაში რუსეთის ძალაუფლება დაგვემკვიდრებინა. და ვფიქრობ – ყოველ შემთხვევაში ახლა, რუსეთ-იაპონიის ომის შემდეგ შეიძლება ეს ითქვას, – რომ ჩვენი დახმარების გარეშე ეგრეთ წოდებული „კავკასიის დამორჩილება“ სადღესოდაც ისეთივე განუხორციელებელი იდეალი იქნებოდა რუსებისათვის, როგორიც რუსეთის ბატონობის დამკვიდრებაა წყნარი ოკეანის ნაპირებზე. ჩვენი მხრივ არაკეთილმოსურნე დამოკიდებულების შემთხვევაში ჩვენ შეგვეძლო საკმაოდ საგრძნობი სიძნელები შეგვექმნა ყირიმის კამპანიის დროს, როცა კოალიციური მთავრობის წარმომადგენლები მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ ქართველი ხალხის წარმომადგენლებთან. და ახლაც, სულ ცოტა ხნის წინ, როცა ხმა დაირხა, რომ თურქეთმა სამხედრო კორპუსები დაძრაო ჩვენი საზღვრებისაკენ, ჩვენ ყველა ერთხმად ვამბობდით, რომ ეს რუსეთ-იაპონიის ომი არაა და რომ ყველანი წინაღუდგებით თურქებს. ხოლო რუსეთთან საქართველოს შეერთების ასი წლისთავის აღსანიშნავად, საქართველოში ხმის უფლების მქონე ერთადერთმა წოდებამ [თავადაზნაურობამ] რუს სამხედრო პირთა შვილებისათვის რამდენიმე სტიპენდია დაანება, სურდა რა ამით რუსული არმიისადმი – საქართველოს დაცვის გამო, – მადლიერების გრძნობა გამოეხატა.

და, აი, ყოველივე ამის სამადლობლად თქვენ რა დაგვმართეთ, რა დაგვმართა ჩვენ თქვენმა არმიამ თქვენი „მამაცი“ გენერლების წინამძღოლობით, რა დამართეთ თქვენ თქვენს ერთმორწმუნე ხალხს, რომელიც ბრძოლისა და

წინააღმდეგობის გარეშე, საკუთარი-ინიციატივით შემოვიდა თქვენი პროტექტორატის ქვეშ, – იმ იმედით, რომ თქვენ მას ბარბაროსთა შემოსევისგან დაიცავდით.

ის, რაც თქვენ – ჩვენმა „მფარველებმა“, ჩვენმა „მეგობრებმა“, ჩვენმა „მართლმადიდებელმა ძმებმა“ გვიყავით ამ ორი-სამი თვის მანძილზე, არ გაუკეთებია ჩვენთვის არც ერთ მაჰმადიან ტირანს, – დანყებული თემურ-ლენგით და დამთავრებული შაჰ-აბასითა და ალა-მაჰმად-ხანით, რომელთაც ყოველი ქართველი წყევლიდა და თავისი ისტორიისა და ხალხის ბოროტ დემონებად თვლიდა, მაგრამ ალა-მაჰმად-ხანმა თბილისში მხოლოდ მეფისა და მისი ოჯახის რამდენიმე სასახლე გადაწვა, მოსახლეობა კი არ დაურბევია, მხოლოდ ტყვედ მიჰყავდა. ისტორიკოსთა მოწმობით, თვით მეფე ერეკლე იყო გაკვირვებული ალა-მაჰმად-ხანის ასეთი მოპყრობით, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაჰმადიანთა შემოსევამ საბოლოოდ დაარწმუნა ქართველობა იმაში, რომ აუცილებელი იყო შელეოდნენ დამოუკიდებლობას და მართლმადიდებელი რუსეთის მფარველობა მიეღოთ.

მაგრამ არასდროს არავითარ მაჰმადიანურ ურდოებს არ ჩაუდენიათ არაფერი მსგავსი იმისა, რაც ჩაიდინა რუსულმა „ქრისტესმოყვარულმა მხედრობამ“, რომელმაც იაპონიის ომში თავისი მარცხის მთელი ჯავრი ჩვენზე ამოიყარა...

თითქოსდა ჩვენი მიამიტური მიმნდობლობისა და რუსეთის სახელმწიფოსადმი ჩვენი რწმენის დასაცინად, თვითმპყრობელური რუსული ბიუროკრატია დასავლეთ საქართველოში მუსლიმ ალი-ხანს აგზავნის – ქართველებთან ბრძოლებში დაღუპული მეომრებისათვის ალაპის გადასახდელად – და მას *carte blanche*-ს აძლევს მისი ველური სისხლისმსმელური ინსტინქტების დასაკმაყოფილებლად. ალი-ხანიც თბილისიდან ქუთაისამდე „ძღვევამოსილ მარშს“ ახორციელებს და გზად ყოველივეს ცეცხლითა და მახვილით ანადგურებს; „სახელოვანი“ ლაშქარი ხოცავს და ხერტს მშვიდობიან მოსახლეობას, ამაზრზენ ძალმომრეობას ხმარობს ქალებზე და ბავშვებზე (ამ ძალმომრეობის მსხვერპლნი – 11-12 წლის გოგონები ქუთაისის საავადმყოფოში წვანან) და მთელს ქვეყანას აჩანაგებს: „ძღვევამოსილი“ გენერალი ავადმედიკოსებს მხოლოდ და მხოლოდ ერთი მაზრის მოსახლეობას ერთი კვირის ვადაში 200 000 მანეთის გადახდას და გაპარტახებულ ხალხს აიძულებს ათეული ათასი მანეთებით უზრუნველყონ მოკლული პოლიციელებისა და ბოქაულების ოჯახები!.. ცეცხლმა შთანთქა – ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, – მთელი ქალაქები და დაბები, ზოგიერთისა კი – საუკეთესო ნაწილი. ასეთებია ბელაგორი, ყვირილა, სვირი, ბაღდადი, ახალსენაკი, სამტრედია, საჩხერე, ჭიათურა, ოზურგეთი, ნაგომარო, ონი, ცაგერი, ხოლო გადაბუჯული სოფლები ვერც კი დაითვლება; დამწვარია ქალაქ ქუთაისის საუკეთესო ცენტრალური ნაწილიც.

არა, არასოდეს მთელი თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე საქართველოს, განსაკუთრებით კი – დასავლეთ საქართველოს, არაფერი ამის მსგავსი არ ახსოვს. აღმოსავლეთი საქართველო თავისი მკერდით იცავდა დასავლეთს უცხოელ ურდოთა შემოჭრისაგან და უკანასკნელ დღეებამდე შესძლო გადაერჩინა ეს მარგალიტი, ყველა ქვეყნის პოეტთა მიერ ნაგალობები ეს ბრწყინვალე ბუნებისა და სილამაზისა, რის გამოც ქუთაისის გუბერნია კულტურული და ეკონომიკური თვალსაზრისით ყველა მეზობელ გუბერნიებს სჯობდა.

მაგრამ ყოველივე, რაც შექმნილი იყო რამდენიმე საუკუნისა და რუდუნებითა და ძალისხმევით, ორ-სამ კვირაში მოისპო და გაჩანავდა.

განა რა დაგიშავეთ საამისო? რისთვის, რა მიიმე ცოდვებისთვის დაგვსაჯა ასე სასტიკად ერთმორწმუნე რუსმა ხალხმა? განა ჩვენ რასმე ისეთს მოვითხოვდით, რაც თუნდ ოდნავ მაინც უპირისპირდება რუსი ხალხის ინტერესებსა და მოთხოვნებს? რა დააშავეს ჩვენმა რევოლუციონერებმა, რა შესცოდა ჩვენმა ხალხმა, რომელმაც მთელი თავისი რევოლუციონური განწყობილება მხოლოდ კულტურული პასიური წინააღმდეგობით გამოხატა, რითაც თვით ვრაფი ლ. ტოლსტოი იყო აღტაცებული?! ჩვენმა ხალხმა ბოიკოტი გამოუცხადა სინდისგარეცხილ რუს ჩინოვნიკობას, მაგრამ განა ეს წინააღმდეგება რუსი ხალხის ინტერესებს? ვინ უპირისპირდებოდა ჩვენთან რუსული კულტურის ინტერესებს – ჩვენ, თუ თქვენი ბიუროკრატია, რომელიც ჩვენკენ გადმოისროდა ხოლმე ხელმოცარულ, ქურდაბაცაცა და ზნეობრივად და გონებრივად გაკოტრებულ ჩინოვნიკებს?! ხალხმა ზურგი უჩვენა სამღვდლოებას, მაგრამ განა თქვენს მიერ ხელდასხმულმა იერარქებმა არ მოაშთეს მასში ყოველგვარი რელიგიური გრძნობები?!

ჩვენმა ხალხმა იგივე დემოკრატიული მოთხოვნები წამოაყენა, რომლებიც წამოაყენა ზოგიერთმა რუსულმა პარტიამაც, და ეს იმიტომ, რომ ჩვენი ხალხი არ არის დაავადებული იმ «ცრუმორწმუნეობით», რომელსაც ანგარიში უნდა გაუწიონ ისეთმა ადამიანებმაც კი, როგორიც სტრუვეა... მაგრამ ჩვენი დემოკრატიზაციაც ისევე და ისევე თქვენივე ბიუროკრატის წყალობით მოხდა.

ექვგვარეშა, რომ XIX საუკუნის დამდეგს ქართველი ხალხიც იყო განმსჭვალული «ცრუმორწმუნეობით» მონარქიულ ხელისუფლების მიმართ, მაგრამ რუსული ბიუროკრატის წარმომადგენლები ისე უწყალოდ და უღმობლად მოექყრნენ საქართველოში სამეფო გვარის ყველა წევრს, ისე ამცირებდნენ და შეურაცხყოფდნენ ქართველების ყოველგვარ მონარქიულ გრძნობებს, რომ ამ გრძნობათა სრულ გაქრობას მიაღწიეს...

ამრიგად, ჩვენ ჩვენი პასიური წინააღმდეგობით იმისთვისვე ვიბრძოდით, რისთვისაც მოსკოვი, რუსეთის გული, იარაღით ხელში აჯანყდა. არასდროს არავითარი სეპარატისტული მისწრაფებები ჩვენს ხალხს არა ჰქონია, მას ამ-აზე არც კი უოცნებია არასოდეს. «სეპარატიზმი» კავკასიის რუსული ჩინოვნიკობის შეთხზულება, – მონაჭორია ნაირგვარი დონდუკოვებისა და გოლიცინებისა, ამ ქარაფშუტა და უგუნური მმართველებისა, რომელთაც სხვაგვარად არ ძალუძდათ ძალაუფლების შენარჩუნება, თუკი ცენტრალურ ბიუროკრატias «სეპარატიზმის აჩრდილით» არ დააშინებდნენ. რუსული ბიუროკრატია მარტოოდენ თავისი პირადი გამორჩენისა და პოლიტიკური შანტაჟის მიზნით ცდილობდა ჩვენში სეპარატიზმის შექმნას და რადგან ამას მშვიდობიანი საშუალებებით ვერ მიაღწია, ცეცხლითა და მახვილით შეეცადა მის დაწერგვას.

რუსულმა თვითმპყრობელურმა ბიუროკრატამ, ალი-ხანის ხელით, საქართველოში მრავალი წლით გააქრო ის ძმური, კეთილი გრძნობები, რომლითაც მთელი ქართველი ხალხი იყო განმსჭვალული რუსი ხალხისადმი, – ხალხისადმი, რომელთანაც დაკავშირებული იყო რელიგიის ერთობითა და იმ მსხვერპლით, რომელიც ისტორიულ წარსულში ორივე ხალხის მიერ იქნა გაღებული საერთო კეთილდღეობისათვის. ეს ყოველივე ახლა განქარდა და საექვოა ახ-

ლო მომავალში შევძლოთ რაიმე სხვა გრძნობები ვიქონიოთ რუსეთის მიმართ გარდა შიშისა და ძრწოლისა. ალა-მაჰმად-ხანის აჩრდილი დაიბინდა და დაიწყო სისასტიკეთა წინაშე და ამ უკანასკნელმა ქართველი ხალხის თვალში პირველის რეაბილიტაცია მოახდინა.

ამიერიდან ჩვენ თქვენი მონები ვართ, შეურაცხყოფილი ყველა ჩვენს წმინდა გრძნობებში, მოტყუებულნი, გაუბედურებულნი, გაძარცვულნი და დარბეულნი, მონები, რომელნიც მხოლოდ და მხოლოდ შიშის გამო გემორჩილებათ. თქვენ, თქვენმა ჩინოვნიკებმა, თქვენმა გენერლებმა და ჯარისკაცებმა მრავალი წლით ამოძირკვეთ ჩვენი გულებიდან ყოველგვარი კეთილი გრძნობები თქვენს მიმართ.

დიას, რუსული თვითმპყრობელური ბიუროკრატის ამიერკავკასიის ფილიალი იქადაგა, რომ დაიპყრობდა საქართველოს, რათა ყოველგვარი ნიშანწყალი მოესპო ნებაყოფლობითი მორჩილებისა და მან სავსებით მიაღწია ამას. მაგრამ იგი უსინდისოდ და მზაკვრულად მოიქცა, — მიპარვით და ანაზღვეულად მოიხელთა ხალხი, რომელმაც თავისი ბედი იმ სახელმწიფოს მიანდო, რომლის წარმომადგენლადაც ეს ბიუროკრატია გვევლინება, მოიხელთა ხალხი, რომელსაც რუსეთისათვის წინააღმდეგობის განევა არასდროს აზრადაც არ მოსვლია და რომელიც, პირიქით, დამსუბრუნებული იყო რუსული არმიის „სასიქადულო მოსკოვური“ გამარჯვებებით და მთელი გულით თანაუგრძნობდა რუს ხალხს.

რუსულმა ბიუროკრატამ მიაღწია მიზანს: რუსეთისადმი ძმურად განწყობილი ხალხის ნაცვლად, ამიერიდან ჩვენი სახით თქვენ მორჩილი მონები გყავთ, რომელთაც მთელი ძალით თავიანთი ტანჯული სულისა, სძულთ თავისი მზავრელები, ეს ვითომდა „მფარველები“ ჩვენი. ნაყოფი ასწლოვანი კულტურისა, შექმნილი რუსული განაწამები გონებისა და ტანჯული რუსი ინტელიგენციის მიერ, რომლის წმინდა და უმნიველო აზრები და მისწრაფებები ჩვენამდე კონტრაბანდით აღწევდა, რამდენსამე დღეში იქნა მოსპობილი გრაფი ვორონცოვის მიერ მოვლინებული ალი-ხანის ველურ ურდოთაგან.

რა გვიშველის ჩვენ, რა უშველის ჩვენს ტანჯულ სამშობლოს, ჩვენს განაწამებ სულს, რამ შეგვიხორცოს თქვენს მიერ მოყენებული სასიკვდილო ჭრილობები? მარტოოდენ შურისძიებას ძალუძს დააკმაყოფილოს ჩვენი შეურაცხყოფილი გრძნობები სიყვარულისა და ნდობისა, რომლითაც ჩვენ მუდამ ვიყავით განმსჭვალულნი რუსი ხალხის მიმართ, — მარტოოდენ შეუბრალებელ შურისძიებას მათზე, რომელთაც თავიანთი ქმედებით ჩირქი მოსცხეს რუსულ კულტურას საქართველოში, ჩირქი მოსცხეს რუსულ არმიას, რუს ხალხს, მათზე, ვინც საძულველად გვიქცია რუსის ძმური სახელი!..

ჩადენილ ბოროტმოქმედებაში დამნაშავეთა ამ სამართლიან, შეუბრალებელ დასჯას, ჩვენ მთელი რუსი ხალხისაგან მოვითხოვთ; ამას, რუსო ადამიანებო, თქვენგან მოითხოვს მოვალეობა პატიოსნებისა, კაცთმოყვარეობისა და სამართლიანობისა. რასაკვირველია, თქვენ ყოველთვის შეგიძლიათ შიშსა და ძრწოლაში გვამყოფოთ, მაგრამ ეს არამყარი ბალავერია „რუსული საქმისათვის“ ჩვენში. გემინოდეთ დამონებული ხალხისა, „მკვდრების გემინოდეთ“, როგორც ამბობს ჩვენი თანამემამულე, გენიალურად წარმოსახული ზეინაბის ბაგის („დალატი“ იუჟინისა), რომელიც საქართველოს მთელი ისტორიული ბედისწერის განმასახიერებელია, გემინოდეთ ცხოვრების ლოგიკისა, გემინო-

დეთ, რომ სამართლიანობისა და ადამიანურობის გაქვლევისათვის დაგიდგებოდნენ, ოდეს სამაგიერო მოგეზღვევათ, – უარესნი დღენი, ვიდრე მანვე უფროსნი ველებსა და წყნარი ოკეანის ტალღებს უნახავთ.

შენიშვნები

1. **„ვიტების, დუბასოვების, ალიხანოვების...“** – ს. ი. ვიტე. (1849-1915) – რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, 1905-1906 წლებში იმპერიის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე; ფ. ვ. დუბასოვი (1845-1912) – გენერალ-ადიუტანტი, ადმირალი, 1905-1906 წლებში მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორი, 1905 წლის რევოლუციის ერთ-ერთი მთავარი ჯალათი; მაქსუდ ალიხანი (ალიხანოვ-ავარსკი) (1846-1907) – გენერალი, ტფილისის მაზრის, ქუთაისის გუბერნიის, ფოთის პორტის და სოხუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი, მოკლეს რევოლუციონერებმა, – სომხური ნაციონალისტური პარტიის – „დამნაცვლულის“ გადაწყვეტილებით, ალექსანდროპოლში, 1907 წლის 3 ივლისს. ნიშანდობლივია, რომ მუსლიმი მაქსუდ ალიხანი – ქართველი ერის ეს ჯალათი, რომელმაც სისასტიკეში თემურ-ლენგს და ალა-მაჰმად-ხანსაც კი გადააჭარბა, უკანასკნელი ხანების რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში რუსეთის საამაყო შვილად, მაღალზნეობრივ, უკეთილშობილეს და უგანათლებულეს პიროვნებადაა დასახული, მისი საარაკო სიმხეცე კი – „დაუსაბუთებელ გამონაგონად“ გამოცხადდა. – იხ. Р.И. Иванов. Генерал Максуд Алиханов: триумф и трагедия. – М., 2003.

2. **„როზნები, დონდუკოვები და გოლიცინები...“** – გ.ვ. როზენი (1782-1841), ბარონი, ინფანტერიის გენერალი, 1831-1837 წლებში კავკასიის მთავარმართებელი; ა. მ. დონდუკოვი (დონდუკოვ-კორსაკოვი) (1820-1893) – რუსეთის სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწე, გენერალი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, 1882-1890 წლებში კავკასიის მთავარმართებელი; გ.ს. გოლიცინი (1837-1907) – რუსეთის სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწე, გენერალი, 1897-1904 წლებში კავკასიის მთავარმართებელი.

3. **„ჩვენ ვიბრძოდით ჩვენი მეზობლების წინააღმდეგაც“** – იგულისხმება ქართველდების მონაწილეობა რუსეთის მიერ დაღესტნისა და ჩაჩნეთ-ინგუშეთის დაპყრობაში (ალსანიშნავია, რომ კიტა აბაშიძის აზრით, მართალია, ქართველები, უთუოდ, „ძველის ანგარიშების გასასწორებლად“ ჩაერთვნენ ამ ომში, მაგრამ რუსეთის ხელშეწყობა მეზობელი ხალხების დაპყრობაში, რომელნიც თავისი დამოუკიდებლობისათვის იბრძოდნენ, მისი სიტყვით, „რომ პოლიტიკურ გონიერებას მოკლებული იყო, ამას მგონია, ვერავინა ჰყოფს უარს“, რადგან „თუ ერთი მხრივ რუსებს ეომებოდნენ (იგულისხმება ქართველობის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა რუსეთის წინააღმდეგ – გ.ა). ამავე დროს, რუსებს ემხარებოდნენ მათი მტრების წინააღმდეგ.“

4. **„საქართველოში ხმის უფლების მქონე ერთადერთმა წოდებამ რუს სამხედრო პირთა შვილებისათვის რამდენიმე სტიპენდია დაანება“** – იგულისხმება თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა საგანგებო კრების მიერ 1900 წლის 21 ნოემბერს 4 სამუდამო სტიპენდიის დანება (საერთო ოდენობით – 1800 მანეთი ნელინადში), სასარგებლოდ იმ ოთხი რუსის პოლკისა, რომელიც ასი წლის წინ პირველად შემოვიდა საქართველოში.“ კერძოდ სტიპენდია დაენიშნა ე.წ. „თფილისის პოლკს“, რომელიც თბილისში 1799 წლის 26 ნოემბერს შემოვიდა (სულ ცოტა ხნით ადრე, ვიდრე იმპერატორი პავლე I ხელს მოაწერდა მანიფესტს „რუსეთის სახელმწიფოს-

თან საქართველოს სამეფოს სამარადეო მიერთების" შესახებ", და რომელიც ნერალი ლაზარევი მეთაურობდა (ეს ის ლაზარევია, რომელიც მარიამ დედოფალმა მოკლა – რუსეთში მისი ძალით გასახლების მცდელობისას). სტიპენდიები დაენიშნათ, აგრეთვე „გრუნდერთა“, „ყაბარდის“ და „მე-17 ეგერთა“ პოლკებს, რომლებიც საქართველოში 1801 წელს შემოვიდნენ – უკვე ზემოაღნიშნული მანიფესტის ხელმოწერის შემდეგ (18.XII. 1800) და რომელთა მეშვეობითაც – „თფილისის პოლკთან“ ერთად – განხორციელდა ალექსანდრე I-ის მანიფესტის ხორციულება – საქართველოს ანექსია (ანუ „საქართველოს რუსეთთან შეერთება“, როგორც მას ოფიციალურად ეწოდა), მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ფაქტობრივად, ეს პოლკები არ იყო საქართველოში პირველად შემოსული რუსული ჯარის ნაწილები:

გეორგიევსკის ტრაქტატის შესაბამისად, რუსული ჯარის ქვედანაყოფები საქართველოში პირველად 1784 წ. განლაგდნენ, – „რათა დაეცვათ ქართლისა და კახეთის სამფლობელოები მეზობელთა ყოველგვარი შეხებისაგან და განემტკიცებინათ მისი ბრწყინვალეობა მეფის [ერეკლე II-ის] ჯარები.“ მართალია, რუსეთ-თურქეთის ომთან დაკავშირებით, ეს სამხედრო ნაწილები საკმაოდ მალე განიყიეს საქართველოდან (რამაც მტრულად განწყობილი სახელმწიფოებით გარშემორტყმული ქვეყანა უმძიმეს მდგომარეობაში ჩააყენა), მაგრამ ბუნებრივია, რომ მადლიერების გრძნობა ქართველ ხალხს სწორედ ამ ნაწილების მიმართ ექნებოდა, ვინც საქართველოს დაცვის კეთილშობილურ მისიას ახორციელებდა, და არა იმ პოლკების მიმართ, რომლებითაც რუსეთმა საქართველოს დაპყრობა მოახდინა.

ყოველივე ეს კიბა აბაშიძემ, რასაკვირველია, შესანიშნავად იცოდა. მაგრამ ნერილის მიზანდასახულობის გამო იგი, ბუნებრივია, ვერ გაამახვილებდა ყურადღებას ამ ფაქტებზე – ისევე, როგორც არც თავისი უარყრფითი დამოკიდებულება გამოუხატავს ქართველ თავადაზნაურთა საგანგებო კრების აღნიშნული გადაწყვეტილების მიმართ, მაშინ როცა „საქართველოს რუსეთთან შეერთების“ 100 წლისთავი მას ქართველი ერისთვის სამგლწოვიანო თარიღად მიაჩნდა, ხოლო ქართველი თავადაზნაურობის ქვეშევრდომული გრძნობები და ყველა ის მამამებლური ღონისძიება, რომლებიც მათ მიერ „მონობის თარიღის სამარცხვინო ზეიმით აღნიშვნას“ უკავშირდებოდა (და მათ შორის, ცხადია მოხსენიებული სტიპენდიებით დამპყრობთა დაჯილდოებაც) – ამ ნოდების დეგრადაციის უტყუარ დამადასტურებლად.

5. **„რითაც თვით გრაფი ლ. ტოლსტოი იყო აღტაცებული...“** – 1905 წელს გურიამი რევოლუციურ მოძრაობასთან დაკავშირებით (რომელიც ლ.ნ. ტოლსტოის სიტყვით „უდიდესი მნიშვნელობის მქონე მოვლენას“ წარმოადგენდა და აუცილებელი იყო, რათა იგი „გაეცნოთ ხალხისთვის“), ტოლსტოიმ 1905 წლის 1 თებერვალს იასნაია პოლიანიდან ცნობილ ლიტერატორსა და საზოგადო მოღვაწეს ილია ნაკაშიძეს (1866-1923) სპეციალური წერილი მოსწერა, რომელშიც სრული სოლიდარობა გამოხატა აჯანყებულ გურულთა მიმართ.

6. **„მკვდრების გემორღობა“, როგორც ამბობს ჩვენი თანამემამულე...“** – გამოჩენილი დრამატურგის – ა.ი. სუმბათაშვილი-იუჟინის (1857–1927) ისტორიული დრამა – „ლალატი“, რომელიც საქართველოს გმირულ წარსულს ეხება და სამშობლოსათვის თავდადებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პათოსითაა განსჭვალული (1903), უდიდესი პოპულარობით სარგებლობდა როგორც საქართველოში, ისე რუსეთშიც (მოსკოვის მცირე თეატრში, სადაც ეს შესანიშნავი პიესა ავტორის დადგმით და მისივე მონაწილეობით განხორციელდა, ქართველი დედოფლის – ზეინაბის ცენტრალურ როლს გამოჩენილი რუსი მსახიობი მ.ნ. ერმოლოვა ასრულებდა).

ლალი კარიჭავჭავაძის

გორელი მწერალ-მწიგნობრები

გორელი მწერალ-მწიგნობრებიდან გამორჩეულნი არიან თუმანიშვილები და გარსევანიშვილები.

თუმანიშვილები ქართლის თავადები იყვნენ. ისინი მე-15 საუკუნიდან ჩანან, როგორც მდივან-მწიგნობრები და ქართლისა და კახეთის სამეფო კარზე მოღვაწენი.

თუმანიშვილებს საგვარეულო მამული ჰქონდათ ქალაქ გორის მახლობლად, სოფელ ხელთუბანში. მაგალითად, დრამატურგ ავთანდილ თუმანიშვილის მამა ბირთველი 50 დესეტინა მიწას ფლობდა და 15 კომლი ყმა ჰყავდა. ბირთველი მეფეების ერეკლე მეორისა და გიორგი მეთორმეტის კარზე მსახურობდა. ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ კი რუსულმა მმართველობამ იგი დანიშნა დუშეთში ჯერ მოსამართლედ და შემდეგ კი ქალაქ გორის მმართველად.

მე-19 საუკუნეში ქართულ საზოგადოებრივ და კულტურულ-ლიტერატურულ ცხოვრებაში შესამჩნევი წვლილი მიუძღვის პოეტსა და პუბლიცისტს მიხეილ თუმანიშვილს, მის ქალიშვილებს – ბაბალესა და ანასტასიას, ვაჟებს – გიორგის, ვასილსა და კონსტანტინეს.

იმავე საუკუნის დასაწყისში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოჩნდა ავთანდილ თუმანიშვილი, რომელმაც 1816 წელს სანქტ-პეტერბურგში რუსულ ენაზე გამოსცა წიგნი „აღწერილობა ქართული ქალაქის გორისა.“

ავთანდილ თუმანიშვილი დაიბადა 1795 წელს. მას კარგი განათლება მიუღია და 17 წლის ასაკში გორში თარჯიმნად მუშაობა დაუწყო. ამავე დროს მონაწილეობდა რუსის ჯარის მიერ წარმოებულ ოპერაციებში. 1814 წელს მეფე გიორგი მეთორმეტეს შვილ-

თან დავითთან, ერთად გაემგზავრა რუსეთში. ცნობილია, რომ უფლისწულის მდივანი იყო.

1819 წელს ავთანდილ თუმანიშვილი გაასამართლეს „კანონის საწინააღმდეგო მიმონერისათვის“ და დააპატიმრეს, გარდაიცვალა ბობრუსკის ციხეში.

ავთანდილ თუმანიშვილის მიერ გორზე დაწერილ წიგნში აღწერილია ქალაქის მცხოვრებთა ეკონომიკა და ისტორიული ძეგლები. „გორელები, - წერს იგი, - ცხოვრობენ ურთიერთთან თანხმობით და ერთსულოვნად, არიან შრომისმოყვარენი, მარდნი და მოხერხებულნი, ტყუილსა და გაუტანლობას მეტისმეტად გაურბიან. არიან შემწყნარებელნი... საზოგადოებაში თავაზიანნი, მეგობართ მოყვარულნი, მხიარულნი და შმაგნი... ბოლოს გაბედულნი და უშიშარნი, სიტყვამოსწრებულნი და ენაწყლიანნი.“

ა. თუმანიშვილს მწერლობაშიც უცდია კალამი. მას დაუწერია პიესა „გააბასება“, რომელშიაც გადმოცემულია პეტერბურგში გადასახლებული ქართველი არისტოკრატის ყოფა-ცხოვრება თბრობა სატირულია.

ა. თუმანიშვილმა რუსულიდან თარგმნა „ასურეთის გეოგრაფია და ისტორია.“

როგორც აღინიშნა, თუმანიშვილების საგვარეულოს წარმომადგენლები საქართველოს მეფეებისაგან აღიარებულნი იყვნენ, როგორც კარგი მდივან-მწიგნობრები, ხელნაწერების გადამწერ-ხველები და კალიგრაფები. მათ დასახასიათებლად კმარა შემდეგი სიტყვებიც - „თუმანიშვილები კალმით ხელში იბადებინანო.“

თუმანიშვილებს მდიდარი არქივი დარჩათ. მარტო ცნობილი პოეტისა და პუბლიცისტის მიხეილ თუმანიშვილისა და მისი შვილების ეპისტოლური მემკვიდრეობიდან 800-მდე წერილი შემორჩა და 1965 წელს ცალკე წიგნად გამოიცა აკადემიკოს კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ეგიდით: „საარქივო მასალები, მე-19 საუკუნის 70-იანი წლების საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების შესახებ.“ საყურადღებო ცნობების შემცველია აგრეთვე მიხ. ხელთუბნელის წიგნი „სალიტერატურო-საზოგადოებრივი წარსულიდან.“

გარსევანიშვილები ისტორიულ ქრონიკებში მე-11 საუკუნიდან ჩანან. ამ გვარის წინაპარი საქართველოს და აფხაზეთის მეფის ბაგრატ მეოთხის მეუღლე ელენეს, ბიზანტიის კეისრის რომანოზის ასულს საბერძნეთიდან გამოჰყოლიაო.

გარსევანიშვილები ისტორიულ საბუთებში იხსენიებიან გარსევნიშვილებად, გარსევანიშვილებად და გარსევანაშვილებად. ისინი მე-17 საუკუნიდან მოღვაწეობენ როგორც სასულიერო პირები, დეკანოზები და ჯვარისმტვირთაველები, 1689 წელს კი ნაზარ-ალი ხანმა გარსევანიშვილებს სახალხო აზნაურობა და მამულები უბოძა. პლატონ იოსელიანი თავის წიგნში „ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა“ თომა გარსევანიშვილს „მრავალთა თავადთა და აზნაურთა“ მასწავლებლად მოიხსენიებს. დავით გარსევანიშვილს კი გარეჯის მთავარეპისკოპოსად ასახელებს.

ამ საგვარეულოს წარმომადგენელი იესე გარსევანის ძე გარსევანიშვილი აღმზრდელი ყოფილა დიდი ქართველი ისტორიკოსის ვახუშტი ბატონიშვილისა.

იასე განისვენებს მოსკოვში, ვსეხსვიატსკოეში, ქართული ეკლესიის ეზოში. 1745 წლით დათარიღებულ საფლავის ქვაზე აწერია: „პროთოპოპი გარსევანის ძე ვახტანგის აღზრდილი და მეფის ბაქარის აღმზრდელი.“

გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმებში დაცული (ფონდი №82) საბუთიდან ირკვევა, რომ ი. ი. გარსევანიშვილის ბიძა პოსიოსი (ერისკაცობაში პეტრე) ყოფილა მთავარეპისკოპოსი ქალაქ გორისა და სამთავისისა. „იძან ვითარცა მეფის დროის მეცნიერმან, ბრძანებითა ირაკლისათა აღწერა ტრაქტატი (1883) წელსა საქართველოს მეფის ირაკლი მეორისა, თეიმურაზ მეორესა ძისაგან რუსეთის იმპერატრიცა ეკატერინე მეორესთან ნებაყოფლობით მიცემასა ზედა საქართველოსსა.“

იესე იაკობის ძე გარსევანიშვილი 1792 წელს დაბადებული გორში, მამამისი ოქონის ეკლესიის დეკანოზი ყოფილა და ანტონ კათოლიკოსს იგი საგანგებო დავალებით რუსეთში გაუგზავნია.

იესეს 1814 წელს დაუმთავრებია თბილისის კეთილშობილი სასწავლებელი. 1816 წელს არქიმანდრიტ ზაქარიას მიერ გაცემული საბუთიდან ირკვევა, რომ „1856 წელსა მაისის დ(4) დღესა ოდეს ვმართავდი მე საღმრთოთა წერილთა საბეჭდავსა სრულადითა მიიღო სწავლა ამან გარსევანოვმან, აზნაურთაგან დეკანოზის იაკობის ძემან და დაისწავლა ჩემგან რიტორიკა მხითარისა სევასტიულისა და სიმეონ ჯულფელისა დიალექტიკოსობაი დათანად საღვთო წერილთა მეტყველნი განმარტებაი და წესური წერაი, თვით წერა ხუცურ და სამღვდელონი საეკლესიონი ტკბილნი“ (3, 475-2 გორის ისტორიული მუზეუმის ფონდი).

იესე 1818 წელს საქართველოს ეგზარხოსს განუწესებია მღვდლად გორში, მაგრამ იგი „მსგავსად წინაპართა მისთა“ მასწავლებლად მიუწვევიათ ქუთაისში, გრიგოლ წერეთლის ოჯახში. მის შვილებს ალექსანდრესა და ქეთევანს ასწავლიდა რუსულ ენას. იგი მასწავლებელი ყოფილა დავით დადიანის ძისა.

მასწავლებლად ოთხი წლის მუშაობის შემდეგ იესე დაბრუნდა მშობლიურ ქალაქ გორში და მსახურება დაიწყო ოქონის ეკლესიაში. აქ მან დეკანოზობამდე მიაღწია. 1864 წელს გარდაიცვალა, დაკრძალეს ოქონის ეკლესიაში. „მისმა ძმისშვილმა და მემკვიდრემ, – წერს ლაბუაშვილი, – ალექსანდრე გარსევანიშვილმა მას, როგორც სასულიერო პირსა და წიგნის მოყვარულს, თან ჩაატანა სახარება ბავერდისა, ოქროს ვარაყიანი ფურცლებით“ (4, 145).

იესე გარსევანიშვილის, როგორც მწერლისა და მწიგნობრის დამსახურებაა, რომ თარგმნა და გადაწერა რამდენიმე თხზულება. ისინი დაცულია გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში. მის მიერ თარგმნილ „მოხსენებისათვის მიცვალებულთასა“ აღ. გარსევანიშვილისეულ მინაწერში ვკითხულობთ: „გადმოთარგმნილ არს რუსულისაგან ქართულსა ენასა ზედა ნეტარსახსენებლისა ბიძისა ჩემისა იესე იაკობის ძის გარსევანოვის მიერ, რომელმან მრავალთა წიგნთა თარგმნებითა უკვდავეყო სახელი თვისი“ (ფონდი №452).

იესეს უთარგმნია აგრეთვე მარტვილობისა და წმინდანთა ცხოვრების წიგნი, რომელშიც შეუტანია „გამოცდილების მოყვარეობ-

ითი წინა-თქმობაი ასე ექვსი წლის დიდებულისა შვეიცარულ მრეწველობაში ცისა." მანვე თარგმნა 1837 წელს სამეგრელოს მთავრის თხოვნით ივანე მარტინოვის პროზაული ვერსიიდან ჰომეროსის „ილიადა.“ შემკვეთი 1833 წელს იესეს სწერდა: „გიგზავნი ამასთანავე თუმცა პატარა წიგნებს, მაგრამ ჩინებულს. უნდა მოთარგმნო ტკბილსა და ლამაზისა ენაზედ ქართულად. ეს წიგნები არის ილიადა. აღდგომამდის უნდა შემისრულო და გამომიგზავნო შენის ძმის ხელით, ანუ შენ მომიტანე შენის ხელით და ბერძნული ლექსების განმარტება რომ არის, თვითო გალობის ბოლოს არიან ისინი, არიან საჭირო სათარგმნელად“ (ფ. №97). უფრო ადრე 1815 წელს მას გიორგი წერეთლის დავალებით უთარგმნია ანდრია სვეტუშკინის რუსული თარგმანიდან პლუტარქეს „ოდიხეა“ და „შედარებითი ცხოვრების აღწერანი“, ჰეროდოტეს „ისტორია“ ცხრა წიგნად, აბატი მილიოტის „ყოვლად ზოგადი ისტორია“, პეტრე იმპერატორის კანონი, „მგზავრობანი პითალორასნი“, „სამხედრო ტიპიკონი“ და სხვა.

1828 წელს იესეს უთარგმნია ვოლტერის დრამატურგიული ნაწარმოები „ლუდოვიკო მეოთხემეტის საუკუნე.“

იესე გარსევანიშვილი იყო რუსულიდან ქართულ ენაზე დახელოვნებული მთარგმნელი. როგორც ჩანს, იგი აგრეთვე ქართულიდან რუსულ ენაზე კარგ მთარგმნელადაც ითვლებოდა. მას სთხოვეს საქართველოში ჩამოსულ ივანე მარტინოვისათვის ეთარგმნა „ქართლის ცხოვრება.“ გრ. წერეთლის წერილიდან ვიგებთ, რომ „ამას ესაჭიროება ქართლის ცხოვრება“ ათარგმნინოს როსიულად, გირჩევ, თარგმნე. ეგებ საბრალო ჩვენს მამულის სახელიც იხსენიოს სადმე ისტორიას აკეთებსო.“

იესე გარსევანიშვილს მნიშვნელოვანი ღვაწლი მიუძღვის ქართული ხელნაწერების გადაწერისას. მას გადაუწერია დოგმატიური ჟანრის ნაწარმოებები: „სიმბოლო სარწმუნოებისა“, „თავნი სჯულის კანონისანი“, „აღსარება მართლისა სარწმუნოებისა“, „ხარისხისათვის ქორწინებისათა და მათთა განყოფათა“, გაბრიელ მცირის მიერ შედგენილი „ღვთივმშვენიერი თხრობანი, სულისა ფრიად სარგებელნი, რომელსაც ეწოდების გვირგვინი“, ალაპიტე კონსტანტინე თბილელის „ტომისა სამეფო“ და სხვა.

1828 წელს იესეს გადაუწერია კრებული წმინდანთა მოტივების ობისა და ცხოვრების შესახებ, რომელიც წარმოადგენს წმინდანთა მოსახსენიებელ საეკლესიო კალენდარს.

იესეს გადაუწერია ანტონ პირველის „რიტორიკა-ქმნილი მხითარით ბრძნისა სარგებლად ყრმათა, ქართლისა ხმასა ზედა გარდმოღებით შრომილი.“ ამ 125-გვერდიან ხელნაწერ წიგნს უძღვის „წინასიტყვაობაი ეპისტოლე, მონერილი ანტონის მიერ არხიეპისკოპოსისა ყოვლისა საქართველოისა დავითიან-ბაგრატიონისა ირაკლის მიმართ მეორისა ძმისა თვისა მეფის ყოვლისა საქართველოისა დავითიან ბაგრატიონისა.“ აქვე იხაზება იასეს გადაწერილი ანტონ კათოლიკოსის „ქადაგებანი“ და „პირად-პირადი სტილი“, სადაც იამბიკოებია ჩანერილი ქართველ წმინდანებზე: ქეთევან წამებულზე, ელიზბარ, შალვა და ბიძინაზე, წმ. კონსტანტინესი და ილარიონის ღვანლის და ცხოვრების შესახებ.

იესემ გადაარჩინა ანტონ კათოლიკოსის ქადაგებანი ხარებობის დღისა, რომელიც მანამდე არცერთ კრებულში არ იყო შეტანილი.

იესემ გადაწერილ იოანე ოქროპირიძის თხზულებას, „სიტყვათიგავისათვის მეზვრისა და ფარისევლისა“, დაურთო 72 სიტყვისა და ცნების განმარტება. მასვე შეუდგენია რუსულ-ქართული ლექსიკონი, რომელიც მოიცავს ათასამდე სალექსიკონო ერთეულს და რომლის მინაწერიდანაც ჩანს: „უამსა სიყრმისასა, ოდეს კეთილმან მამამან ჩვენმან წარმიყვანა სიცოცხლისაზე თვისსა, საქართველოს სატახტო ქალაქსა ტფილისს სასწავლებლად როსიულისა ენისა ყოვლად სასარგებლოდ ჩემდა აღსამალლებლად მხედრობისითა ძალისა, სრულყვავ“ (1837 წ., იხაზება გორის სახელმწიფო მუზეუმში).

საგულისხმოა, რომ ი. გარსევანიშვილის მიერ გადაწერილი თხზულებების კიდევებზე მარგინალიების სახით მიწერილია ნაწყვეტი თეიმურაზ მეორის „ხილთა ქებიდან“, ბესიკის სატრფიალო ლექსები და სხვა. მინაწერში ვკითხულობთ: „ბესიკი საამო სასმენი არის“ (ფონდი, №142, გვ.5).

იესეს მდიდარი ბიბლიოთეკაც ჰქონია. შემორჩენილია 150 დასა-

ხელების წიგნის სია. მათ შორის ყოფილა „მარხვანი“ (ხელნაწერი) იოანე დამასკელის სამართმადიდებლო აპოკალიფსის განმარტება, ათენური რიტორიკა და სხვა. მის ფონდშია დაცული ათეულობით სიგელ-გუჯარი და ნაბეჭდი წიგნი, რომლებსაც დიდი ისტორიული და სამეცნიერო ღირებულება გააჩნიათ.

მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან ქალაქ გორის კულტურულ-ლიტერატურულ ცხოვრებაში გამოჩნდა ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე გარსევანიშვილი (1864-1936 წ. წ.).

ჯერ კიდევ ყმაწვილი ალექსანდრე დაუკავშირდა გორში მოღვაწე ხალხოსნური მოძრაობის მესვეურებს, მათ შორის მიხეილ ყიფიანს, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ახალი თაობის, კერძოდ, სამასწავლებლო სემინარიის მოსწავლეების ლუკა რაზიკაშვილის (ვაჟა-ფშაველას), გოლა ჩიტაძის და სხვათა „პოლიტიკური გათვითცნობიერების“ საქმეში.

1883 წელს მიხეილ ყიფიანი გადაასახლეს ციმბირში, მაგრამ ლიტერატურულ-პოლიტიკური საქმიანობა გააგრძელეს ნიკო ლომოურმა, სოფრომ მგალობლიშვილმა, შიო დავითაშვილმა, ანტონ ფურცელაძემ, ნიკო ურბელმა (ხიზანიშვილი) და სხვებმა.

ცნობილია, რომ გორში არსებობდა „მონაფეთა ლიტერატურული წრე“, რომლის მესვეურიც იყო მწერალი სოფრომ მგალობლიშვილი. უფრო ადრე აქ ხალხოსნებმა ჩამოაყალიბეს „საქართველოს ისტორიისა და ლიტერატურის შემსწავლელი საზოგადოება.“ ამ წრეების მეთაურებსა და წევრებს იცნობდა ალ. გარსევანიშვილი და მათთან თანამშრომლობდა, როცა თბილისიდან არდადეგებზე ჩამოდიოდა. მასთან ერთად იყო თანაკლასელი, შემდგომში ცნობილი მკვლევარი, პროფესორი ალექსანდრე ხაბანაშვილი. „ისინი ხშირად ესწრებოდნენ, – წერს ი. ვარლამიშვილი, – საოსტატო სემინარიის მონაფეთა მოწყობილ ლიტერატურულ შეკრებებს, იხილავდნენ აქტუალურ საკითხებს... (კრებები იმართებოდა ალექსანდრე გარსევანიშვილის ბინაზე 5,6).

გორში, ციხის ჩრდილოეთის კართან მდგარ გარსევანიშვილების სახლში ერთ-ერთი შეკრების დროს ალექსანდრემ 1881 წელს

გაიცნო ვაჟა-ფშაველა, რომელიც მისი თქმით „... ლიტერატურული განათლების მხრივ ყველაზე მაღლა იდგა.“ იმავე მოგონებებში ასე ახასიათებს დიდ პოეტს: „მხარბეჭიანი, შუა ტანის გარეგნობა მეტად სიმპატიური ჰქონდა, განსაკუთრებით მისმა ჭკვიანმა და ბრწყინვალე თვალებმა ჩემი ყურადღება მიიქციეს“ (6, 110-111).

ალ. გარსევანიშვილი, გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, 1884 წელს, შედის მოსკოვის უნივერსიტეტში ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. აქ მან გააგრძელა ლიტერატურული მოღვაწეობა და თარგმნა რუსულად ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები, კერძოდ, ეგნატე ნინოშვილის მოთხრობები.

უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ალექსანდრე მუშაობას იწყებს ქუთაისში და 30 წლის მანძილზე აქტიურად მოღვაწეობს ამ ქალაქის კულტურულ-ლიტერატურულ წრეში.

მან ჩამოაყალიბა ქუთაისში „ქართული წიგნის გამომცემელი ამხანაგობა“, რედაქტორობდა ლიტერატურულ-პედაგოგიურ კრებულს „ცდას“, რომლის სულ სამი ნომერი გამოვიდა (1889, 1890, 1891 წლებში); ცალკე წიგნებად გამოიცა მისი ნაშრომები აკაკი წერეთელზე (1915), ტარას შევჩენკოზე (1912), ჟორჟ სანდზე (1927) და სხვა.

1921 წლიდან ალექსანდრე ქუთაისიდან მშობლიურ ქალაქ გორს უბრუნდება და ლიტერატურულ-პედაგოგიურ საქმიანობას განაგრძობს. აქ დაწერა მან მოგონებები და ერთი ნაწილი გამოაქვეყნა 1934 წელს „გორის მწერალთა წრის აღმანახში.“

ალექსანდრე გარსევანიშვილი გარდაიცვალა 1936 წელს, დაკრძალეს გორში და მადლიერმა ხალხმა მისი საფლავის ქვაზე წაანერა: „დამსახურებული მასწავლებელი და საზოგადო მოღვაწე ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე გარსევანიშვილი, 1864-1936 წლები.“

როგორც ზემოთ მიმოხილული მასალებიდან ჩანს, თუმანიშვილმა და გარსევანიშვილებმა ქალაქ გორის კულტურულ-ლიტერატურულ ცხოვრებას შესამჩნევი კვალი დაამჩნიეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. დ. ჯანელიძე, ქართული თეატრი, თბ., 1959.
2. მ. ხელთუბნელი, სალიტერატურო-საზოგადოებრივი წარსულიდან, თბ., 1938.
3. გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერები, ფონდი №№ 82, 475, 542, 452, 7542.
4. ჟურნალი „ლიახვი“, გორი, 1963.
5. ი. ვარლამიშვილი, ალექსანდრე გარსევანიშვილი, თბ., 1971.
6. ს. ყუბანეიშვილი, ვაჟა-ფშაველა, თბ., 1937.

მარიამ ბაჩიჩილაძე

მხატვარ შოთა ნიორაძის შემოქმედება

2002 წელს საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნივგნობართა ასოციაციის ხელმძღვანელობამ განიზრახა აღედგინა მათ ორგანიზაციაში არსებული „ნივგნის გრაფიკისა და ექსლიბრისის მოყვარულთა კლუბის“ საქმიანობა და განეახლებინა ქართული ექსლიბრისის ხელოვნებისადმი მიძღვნილი გამოფენები. ამ წამოწყებამ მხატვრებში დიდი ინტერესი გამოიწვია და საგამოფენოდ ორმოცდაჩვიდმეტმა მხატვრმა წარმოადგინა ნივგნის ნიშნის ნიმუშები, გამოიცა კატალოგიც. სწორედ ამ

შ. ნიორაძე, ექსტემორტრეტი

გამოფენის ორგანიზებისას გავიცანი ბ-ნი შოთა ნიორაძე, რომელმაც მხოლოდ ერთი ექსლიბრისი – „ბაგრატიონთა საგვარეულოს ნივგნის ნიშანი“ – წარმოადგინა. ახლაც მახსენდება ის საოცარი მოკრძალებულობა, რომელიც მან გამოამჟღავნა. ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა თითქოს თან სურდა და თან უფრთხოდა კიდევ გამოფენაში მონაწილეობის მიღებას, თითქოს ერიდებოდა თავისი ნაღვანის მაყურებლის სამსჯავროზე გამოტანა. ამის შემდეგ წლები გავიდა და მე მისი შემოქმედებისთვის თვალი არ მიმიდევნებია მანამ, სანამ აღმანახ „მნივგნობრის“ მიერ არ დაისვა საკითხი შოთა ნიორაძის შემოქმედების შესახებ დამენერა წერილი.

ვინაიდან ის მწირი ინფორმაცია, რომელსაც ვფლობდი მხატვრის შესახებ არასაკმარისი იყო, დასახმარებლად მხატვრის ვაჟბ-ნ დავით ნიორაძეს მივმართე. ბინაში შესვლისთანავე „შემომეგება მხატვრის სამყარო.“ ოთახის კედლები ნამუშევრებით დამხვდა გადაჭედილი – „შემომცქეროდნენ“ ცნობილი და უცნობი ადამიანების სახეები, საქართველოს ბუნების ამსახველი პეიზაჟები, არქიტექტურული ძეგლების ხედები, ჩანახატები... მაგრამ სანამ მხატვრის შემოქმედებას შევეხები, შევეცდები გაგაცნოთ ხელოვანის ბიოგრაფია, რათა შევძლოთ მხატვრის სამყარო პიროვნული პორტრეტის წარმოდგენასთან ერთობრივობაში გავიაზროთ.

შოთა ნიორაძე დაიბადა 1924 წლის 15 აგვისტოს ქალაქ ბაქოში, სადაც მამას – გაიოზ ნიორაძეს ნავთობის წარმოებაში მთავარი ბულალტრის თანამდებობა ჰქონია დაკავებული. მხატვრის დედა დარიკო ნიორაძე, დიასახლისი ყოფილა. შოთა ნიორაძეს მხატვრობისადმი სიყვარული ჯერ კიდევ ბავშვობის წლებში გამოუმჟღავნებია და შვილის ნიჭით აღფრთოვანებულ გაიოზს ვაჟისთვის სამხატვრო განათლების გერმანიაში მიღების პირობა მიუცია. მაღალ თანამდებობაზე მყოფი გაიოზი ოჯახს შეძლებულად და უზრუნველად აცხოვრებდა. ბაქოში გატარებულ წლებს მხატვარი მუდამ სიყვარულით იხსენებდა, როგორც ბედნიერი ბავშვობის პერიოდს, თუმცა ეს პერიოდი ხანმოკლე აღმოჩენილა, რადგან 1937 წელს გაიოზ ნიორაძე რეპრესიების მსხვერპლი გამხდარა. მარტო დარჩენილი დარიკო ნიორაძე ვაჟთან ერთად საქართველოში დაბრუნებულა და დასთან დასახლებულა სოფელ ბრეთში. მომავალი მხატვარი 17 წლის ასაკში ფრონტზე გაპარულა, მონაწილეობა მიუღია ქერჩისა და სევასტოპოლის ბრძოლებში. მხოლოდ ომის დამთავრების შემდეგ, 1946 წელს, დაბრუნებულა შინ. ბევრი ჯილდოთი, მკერდდამშვენებული, ჯანმრთელობა შერყეული.

ბატონ შოთას ბავშვობის ოცნებაზე ხელი არ აუღია და 1948 წელსვე თბილისის სამხატვრო აკადემიაში ჩარიცხულა, გრაფიკის ფაკულტეტიზე.

აკადემიაში იგი თავდაუზოგავი ენერჯითა და სიყვარულით ინწყებს მხატვრობის შესწავლას. მაღალი რანგის პროფესიონალი გრაფიკოსების იოსებ შარლემანისა და ლადო გრიგოლიას პედაგოგიური ნაღვანის კვალი მუდმივად გაჰყვა მთელ მის შემოქმედებას. მხატვართაგან მას განსაკუთრებით თბილი ურთიერთობა ჰქონია როგორც თავისზე უფროსი, ასევე უმცროსი თაობის მხატვრებთან: ლადო გუდიაშვილთან¹, მერაბ ბერძენიშვილთან, ზურაბ კაპანაძესთან, რომან მახარაძესთან, თენგიზ მირზაშვილთან, დიმიტრი ერისთავთან, კარლო ფაჩულიასთან, გოგი წერეთელთან და სხვებთან.

შოთა ნიორაძის შემოქმედება გრაფიკის ყველა დარგს მოიცავს: ესაა დაზგური ნამუშევრები, შრიფტითა და ორნამენტით მხატვრულად გაფორმებული და ილუსტრირებული წიგნები, კარიკატურები, პლაკატები, ექსლიბრისები... შესრულების ტექნიკაც მრავალფეროვანია: იყენებს აკვარელს, გუაშს, ფანქარს, ტუშს, პასტელს; ქმნის ასევე ლითოგრაფიის ტექნიკით განხორციელებულ ნამუშევრებს.

ოჯახში შემორჩენილია შოთა ნიორაძის სადიპლომო ნამუშევრის შავ-თეთრი ფოტოები. მხატვარს დაუსურათებია ალექსანდრე ჭყიშვილის ნაწარმოები „ლელო“, დიპლომის ხელმძღვანელი იოსებ შარლემანი ყოფილა.

ყველაზე მნიშვნელოვანი და მთავარი მის შემოქმედებაში წიგნის გრაფიკაა. შოთა ნიორაძე აკადემიის დამთავრების დღიდან მოყოლებული აქტიურ და უწყვეტ საქმიანობას ეწევა. აფორმებს საბავშვო წიგნებს, ასევე მხატვრულ ლიტერატურას და აკადემიურ გამოცემებს. მუშაობს გამომცემლობებში – „ცოდნა“ (შემდგომში „განათლება“), „საბჭოთა საქართველო“, „ნაკადული“, „მერანი“, თსუ-ს გამომცემლობა, „მეცნიერება“, თანამშრომლობს საქართველოს ი. ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციასთან, მრა-

1 მხატვრის ოჯახში შემონახულია ლადო გუდიაშვილთან სტუმრობისას გადაღებული ფოტო სამახსოვრო წარწერით: „ძვირფას მეგობარს და კეთილ ადამიანს მხატვარს და შემოქმედს პატივცემულ შოთას. სიყვარულით ლადო გუდიაშვილი. 2. 4. 69.“

ვალი წლის მანძილზე მუშაობს ქართული ენციკლოპედიის გამომცემლობაში. გამომცემლობების – „ნაკადულისა“, „განათლების დაკვეთების შესრულებისას ცდილობს ბავშვის ბუნებასთან მისადაგებული უშუალოებით გაჯერებული, ნატურალისტური ხასიათის ილუსტრაციების შექმნას, აფორმებს წიგნებს, რომელთა მხატვრული მხარე ლაკონიური გადანწყვეტით გამოირჩევა. მაგალითისათვის განვიხილავთ რამდენიმეს.

„განათლების“ დაკვეთითაა შექმნილი „ხალხური შემოქმედების მარგალიტების“ კრებული, რომელშიც გაერთიანებულია — „არსენას ლექსი, „ეთერიანი, „ლექსი ვეფხისა და მოყმისა“ (თბ., 1965). წიგნის გარეკანისა და სატიტულო ფურცლის გაფორმების მთავარ ელემენტს მხატვრულად შესრულებული შრიფტი და მცირე დეკორატიული ელემენტები წარმოადგენს. ორხაზოვან ასო-ნიშანთა თავისუფალი მონახაზი, „შრიფტის სხეულის“ ერთმანეთთან შესატყვისობაში შეხამებული დრეკადი, მოძრავი ფორმები და მათთან მიმართებაში კომპოზიციურად ზუსტად შერჩეული მარტივი დეკორისგან შედგენილი, ბეჭედივით დასმული მხატვრული ელემენტი, ყდისა და ტიტულის სადა, მხატვრულად დასრულებულ კომპოზიციებს ქმნის. ასეთივე სადა გაფორმებით გამოირჩევა შმუცტიტულები, რომლებითაც წიგნში განთავსებული ნაწარმოებებია გამოყოფილი. ილუსტრაციები და თავსართ-ილუსტრაციები შავ ფონზე თეთრი კონტურითაა შექმნილი.

ფიგურათა რთული მოძრაობების კონტურული მონახაზით, ხაზთა ელასტიკური, მოქნილი დინებით, ყოველგვარი ზედმეტი დეტალიზა-

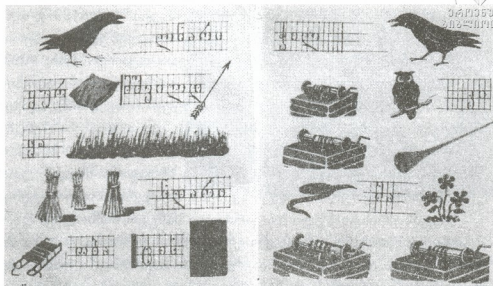

ცნისგან განთავისუფლებულად ცოცხალი სურათით თვითოეული ნაწარმოების ხასიათია გახსნილი და სტილის ერთიანობით წიგნის ორგანიზმის მთლიანობაცაა შენარჩუნებული.

როგორც მხატვარის ოჯახის წევრები იხსენებენ, შ. ნიორაძეს დიდი პასუხისმგებლობითა და სიყვარულით დაუსურათებია ალისა ფრუიძის „რებუსები“ („განათლება“, თბ., 1967). ეს არის წიგნი, რომლის მხატვარსაც ევალეობდა, ვიზუალური მასალის საშუალებ-

ით დახმარება გაენია ბავშვისთვის რებუსის ამოხსნაში. ნახატებს ახლავს ი. გოგებაშვილისეულ „დედა ენაში“ შემუშავებული შესაბამისი ასო-ნიშნების გამოსაწერი ნიმუშები. ყდისა და ტიტულის გასაფორმებელი ოთხხაზოვანი შრიფტიც მრგვლოვანი მოხაზულობისაა, ასო-ნიშნები მკაცრად გეომეტრიზირებული არ არის შენარჩუნებულია უშუალოდის, ერთგვარი „ხელთქმნილობის“, „ნაძერწობის“ ელემენტი.

1970-იან წლებში გაფორმებულ წიგნებში სისადავის ელემენტები მატულობს, შრიფტის ფორმებში მეტი გეომეტრიულობა მკვიდრდება. ამგვარი პროცესები ზოგადად დამახასიათებელია ქართული წიგნის გრაფიკის ისტორიისთვის, კერძოდ კი, მისი მთავარი წარმმართველი მხატვრის ლადო გრიგოლიას შემოქმედებისთვის. ლადო გრიგოლია წიგნის გრაფიკის მეტრია, 1930-იანი წლებიდან მოყოლებული იგი ქმნის ყოველი შემდგომი ათწლეულების მთელ მიმართულებებს შრიფტის ხელოვნებისა და წიგნის გაფორმების მხატვრული ელემენტების თვალსაზრისით. ბუნებრივია, მის ზეგავლენას ვერც შოთა ნიორაძე აიცილებდა და ეს უფრო მეტად აკ-

ადემიური გამოცემების გაფორმების დროს ვლინდება, სხვაგვარად შეუძლებელიც იყო. 1970-იან წლებში ლ. გრიგოლიას მიერ გაფორმებულმა „მსოფლიო ლიტერატურის საგანძურმა“ განსაზღვრა ქართული მხატვრული შრიფტისა და ორნამენტის ბედი: მარტივი, ორხაზოვანი ასო-ნიშნები, ხაზობივ-დეკორატიული მხატვრული ელემენტები. მსგავსი ელემენტების გამოყენებით ასრულებს შოთა ნიორაძეც მთელ რიგ გამოცემებს, მაგრამ ახერხებს საკუთარი, ინდივიდუალური ხელწერის შემუშავებასაც, მისი შრიფტები და გასაფორმებელი მხატვრული ელემენტები უმრავლეს შემთხვევაში ორიგინალური და განსხვავებულია მასწავლებლის ხელწერისგან, ამის მაგალითებია: გ. ბუხნიკაშვილის „თეატრალური ქუთაისი“ (თბ., 1976), ლევან სანიკიძის „კვერთხი ეშმაკთა“ (თბ., 1976), გიორგი კალანდაძის „რჩეული ლექსები“ (თბ., 1976), ცოტა მოგვიანებით, 1980-იანი წლების ბოლოდან 1990-იან წლებში, შ. ნიორაძის შრიფტი და ორნამენტი უფრო მეტად ემსგავსება ლ. გრიგოლიას ხელწერას, ეს უფრო მეტად ენციკლოპედიურ ტომეულებს და სხვა რამდენიმე აკადემიურ გამოცემას ეხება, მაგალითად, მსგავსი სტილით ფორმდება „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკო-

ნი" (თბ., 1990), „საქართველოს ენციკლოპედია“ (თბ., 1997), „საქართველო“ (თბ., 1990-იან და 2000-იან წლებში აქვს განსხვავებული ხელნერიტ შექმნილი ნიმუშები: ლევან სანიკიძის „დედა ისტორია“ (თბ., 1993), „საქართველოს მართლმადიდებლური სამოციქულო ეკლესია“ (თბ., 2001), როინ მეტრეველი „თამარ მეფე“ (თბ., 2002), „დავით აღმაშენებელი; თამარ მეფე“ (თბ., 2002), „ქართული ენა“ /ენციკლოპედია/ (თბ., 2005), „თბილისი“ /ენციკლოპედია/ (თბ., 2002), ამ წიგნების უმრავლესობის გაფორმებაში მხატვარი მხედრულთან ერთად ასომთავრული შრიფტს იყენებს, მხატვრულ ელემენტებად იმარჯვებს ქრისტიანული და ქართული სამეფო სიმბოლიკისთვის შესატყვის ნახატსაც – (სამეფო გვირგვინს, სკიპტრას, ქალაქ თბილისის გერბს და ა.შ.). ასომთავრულთან თავისებური დამოკიდებულება გარკვეულწილად შესაძლოა იმ პოლემიკისა და ძიებების გამოძახილად ჩავთვალოთ, რომელიც დროდადრო მიმდინარეობდა ქართულ პრესაში და რომელიც თანამედროვე მხედრულ დამწერლობაში მთავრული ასო-ნიშნების შემოტანის საკითხის დაყენებასთან და განხილვასთან იყო დაკავშირებული. ამ აზრს ამყარებს მხატვრის ოჯახში შემონახული აკაკი შანიძის მიერ მიწერილი წერილი შოთა ნიორაძისადმი, სადაც მეცნიერი მხატვარს უწუნებს მისი (ა. შანიძის – მ.გ.) დაბადების დღის 90 წლის საიუბილეო კრებულიისთვის „დახატულ ასოებს“ და ურჩევს გაეცნოს ჟურნალ „მნათობში“ (1981, №6) გამოქვეყნებულ მის სტატიას; ასევე თვითონვე „კარნახობს“, თუ როგორი სამუშაო უნდა შეასრულოს მხატვარმა. ჩანს, შ. ნიორაძემ გაითვალისწინა მეცნიერის რჩევა, რაც ზემოთ ჩამოთვლილი წიგნების გაფორმებაშიც და სხვა გამოცემებშიც არის ასახული.

განსაკუთრებული უშუალოდობით და სიყვარულით აფორმებს მხატვარი საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციის მიერ დაკვეთილ მინიატურულ წიგნებს, კერძოდ კი, ლადო ასათიანის (თბ., 2002) და ანა კალანდაძის (თბ., 2003) ლექსების მინიატურულ გამოცემებს. ორივე წიგნის ყდაზე მხატვარი

პოეტთა პორტრეტებს ათავსებს, ფრინველის ბუმბულისა და ლექსის სტროფების განფენით ერთ შემთხვევაში შავთეთრის, მეორე შემთხვევაში კი წითელი, თეთრი და შავი ფერის კონტრასტულ ლაქობრივ განაწილებაზე აგ-

ებს წიგნის ყდის კომპოზიციებს. მხატვარი ფორზაცს, ტიტულსა და ლექსთა ნაწილსაც ასურათებს.

გარდა წიგნის გრაფიკისა, მხატვრის შემოქმედებაში გარკვეული ადგილი კარიკატურასაც ეთმობა. მის მიერ შესრულებული სატირული ნახატები 1950-იან წლებს და შემდგომ 1970-იან წლებს განეკუთვნება.

1950-იან წლებში ჩანახატის მსგავსად შესრულებული კარიკატურები ათეულამდეა. აკვარელის თხელი ფენით დაფერილი ნახატის მქრალ ფერადოვნებაში ფიგურათა სხეულის ფორმები და კონტურები შავი აკვარელითა და წვრილი ფუნჯით, ასევე ტუშისა და კალმის გამოყენებითაა გამოკვეთილი.

ყველა მათგანი იუმორითაა გაჯერებული: „ორნი მოტოციკლზე“, „საპირფარეშო“, „კოტე და კბილი“, „შევალ დირექტორთან...“, „გაუფრთხილდი გამშრალია“, „გაფიცებ ყველას ფერს თუ...“ და სხვა. იგრძნობა, რომ მხატვრის მიერ სატირულ ნახატებზე გამოსახულ ტიპთა უმრავლესობა პორტრეტული მსგავსებითაა შექმნილი. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა „თანამედროვე მუშკეტიორებად“ დასათაურებულ კარიკატურაზე გამოსახულ ადამიანთა ჯგუფის გაცნობისას.

50-იანი წლების კარიკატურებში გამოირჩევა შავი ფანქრით შესრულებული ნახატი, რომელზეც ზენარშემოხვეული მჯდომა-

დაუნერია ლექსი:

„შეხეთ, ქურდებს აბანოში
რა უქნიათ, რა უქნიათ –
ჩუმად, ჩუმად, მოტყუებით
შკაფის კარი გაუღიათ
და ვენერას ტანსაცმელი
ერთიანად წაუღიათ.
ხედავთ სურათს, საცოდავად
მწარე ფიქრებჩახვეული,
ზის ვენერა – მოკრუნჩხული,

რე ქალის ფიგურაა გამოსახული
ფერი მხოლოდ ზენარზეა გამოყე-
ნებული და ისიც მხოლოდ თეთრი
გუაში აქა-იქ ფუნჯითაა დადე-
ბული, მაგრამ იუმორის თვალ-
საზრისით ეს კარიკატურა მეტად
გამორჩეულია, უფრო მეტიც – ამ
ჩანახატისათვის მხატვარს თავად

სველ ზენარში გახვეული.
გვერდით უდგას ერთი კასრა,
დაუჭდვია გულზე ხელი,
კიდევ კარგი, რომ გადარჩა
დამტვრეული სავარცხელი.
ზის ვენერა, თან რცხვენია,
მწუხარების ცრემლი ღვაროს,
ფრთხილად, ვენერ, აბანოში
შენც არავინ მოგიპაროს.“

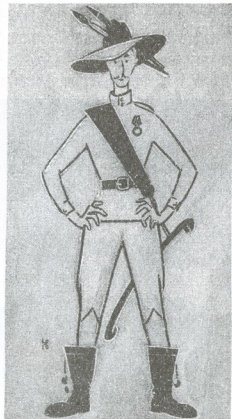
კარიკატურებს მხატვარი 1970-იან
წლებშიც უბრუნდება, თუმცა ამ პერი-
ოდის ნახატი მნიშვნელოვნად იცვლე-
ბა, მარტივდება, ხან კონტურული, ხან
კი სილუეტური ხდება — გამოსახუ-
ლება უმთავრესად თეთრ ქალაღზე
შავად, ლაქობრივად იდება. მნიშვნე-
ლოვანი კარიკატურებია ამ წლებში
მეტად პოპულარული ტელეგადაცე-
მის გმირი „ოქროპირის“ გამოსახულე-
ბებით, მახვილი იუმორითაა შესრუ-
ლებული ასევე სატირული ნახატები:
„გამოცდაზე“, „ნატაშა“, „ენციკლოპე-
დიის გამომცემელთა კოლექტივი“ და

სხვა. მანქანად, მექანიკად ქცეულ გაუაზრებელ, ტვინგამოცლილ უსულო მოქმედებაზე მიგვანიშნებს კარიკატურა „კონტროლიორები მოქმედებაში“, რიგში ჩანყობილი უშნო პროფილებით უაზროდ რომ მიემართებიან გაყინულ გონებიანი მსაჯულისკენ, რომლის უხეში ხელის შემორტყმით და კონტროლიორთა მიერ შეთითხნილი, წიგნად აკინძულ ტომებად დალაგებული მოხსენებითი ბარათებით რომ წყდება უამრავი ადამიანის ბედი.

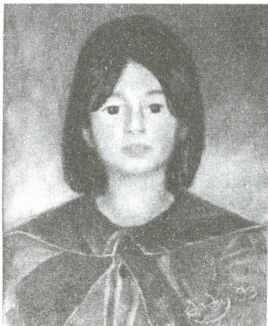
იმავე წლებში აქვს შექმნილი მხატვარს საკუთარ კარიკატურაც, რომელზეც შავი ფერით შესრულებილი კონტურული ნახატიც ფრონტალურად მდგარი, დოინჯშემოყრილი, გამხდარი ფიგურაა გამოსახული, ჩვენკენ მომართული გამომწვევი მზერით, სახასიათო კეხიანი ცხვირით და წვრილი უღვაშებით; შემოსილია ფართოყელიანი ჩექმებით, მკერდზე მედალ დამშვენებული სამხედრო სამოსით, ზედატანზე სარტყელად ჩამოუყვება ხმლის ქარქაშის სამაგრი ლენტი, ფართოფარფლიან ქუდში კი ფუნჯები აქვს გაყრილი.

ეს კარიკატურა მხატვარს 1984 წელს შესრულებულ ავტოპორტრეტში უკანა პლანზე აქვს გამოყენებული. აქვეა 1958 წელს შესრულებული, რეალისტურ სტილში გადანყვეტილი „ავტოპორტრეტი“ და ფრონტიდან დაბრუნების პერიოდში გადაღებული ფოტოსურათი, რომელშიც იგი ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, ვარსკვლავიან ქუდში და მედლებით დამშვენებულ სამხედრო სამოსში, გამოწყობილი. ნახატის ფონზე მხატვარი თითქოს საკუთარი თავის რეტროსპექტიულ ჩვენებას ესწრაფვის. მთელი

კომპოზიცია თხრობითაც და სახვითობითაც ხალისიანი მხატვრობითაა გაჯერებული.

კარიკატურების გარდა, ზოგადად პორტრეტის ჟანრს დიდი ადგილი აქვს დათმობილი მხატვარის შემოქმედებაში. შექმნილი აქვს მწერლების, მხატვრების, ისტორიული პირების, საზოგადო მოღვაწეების, ოჯახის წევრებისა და ახლობელ ადამიანთა პორტრეტები. მათი შესრულებისთვის იყენებს სხვადასხვა გრაფიკულ მასალას: ფანქარს, გუაშსა და ფუნჯს, პასტელს, აქვს ასევე ლითოგრაფიის ტექნიკაში განხორციელებული ნამუშევრებიც, ქმნის როგორც შავ-თეთრ, ასევე ფერწერულად შესრულებულ პორტრეტებს. შედარებით ადრეულია რეალისტურ სტილში შექმნილი ავტოპორტრეტი, რომელიც მან 1958 წელს შეასრულა. (სწორედ ეს ნამუშევარია მოცემული ზემოთ განხილული ავტოპორტრეტის ფონზე). ამ ჟანრის ნამუშევრებიდან აღსანიშნავია: ლადო ასათიანის (1966, ინახება პოეტის სახლ-მუზეუმში), დედის (1967), იოსებ შარლემანის (1968, დაცულია შ. ამირანაშვილის სახელობის ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში), ელისო ვირსალაძის (1968), ლადო გუდიაშვილის (1975), გალაკტიონის (1977), ლადო გრიგოლიას (1983), ნატო ვაჩნაძის (2004), ირაკლი აბაშიძის და სხვათა პორტრეტები. აქვს ჯგუფური პორტრეტებიც: ილია ქავჭავაძე და იაკობ გოგებაშვილი (1987), მეფეთა პორტრეტები და სხვა. ყველა მათგანში მხატვარი პიროვნებათა სულიერი სამყაროს გახსნა წარმოადგენს. დედის პორტრეტი ღირსებით სავსე მტკიცე ხასიათის მანდილოსანს წარმოგვიდგენს; იოსებ შარ-

ლემანის პორტრეტში მხატვრის ინტელექტი და დახვეწილობა რძნობა; გალაკტიონის თვალებიდან ბობოქარი შინაგანი ენერჯია გამოსჭვავის და ა.შ. განსაკუთრებულ ფაქიზ დამოკიდებულებას და სიყვარულს ავლენს იგი შვილიშვილის პორტრეტში. ეს სურათი პასტელშია შესრულებული ყვითელი, იისფერი, ცისფერი, წითელი ცინცხალი ფერების თავისუფალი ლაქობრივი განანილების ნათელ ფონზე მკაფიოდაა გამოკვეთილი ლურჯ კაბაში გამოწყობილი გოგონა, რომელიც ფართოდ გახელილი შავი თვალებით შემოგვცქერის, ქალიშვილობის ასაკში შესულს, ოდნავ გახსნილი ბაგეებით გულუბრყვილობა და ბავშვურობა რომ აქვს შენარჩუნებული. იგრძნობა, თუ როგორი სიყვარულითა და სიფაქიზით ასრულებს მხატვარი პორტრეტს, ამას მინანურიც ადასტურებს, გვარის მაგივრად, რომ უბრალოდ მიანიშნებს „ბაბუ 93“.

მხატვარს პასტელში კიდევ რამდენიმე პორტრეტი აქვს შესრულებული: „ქალიშვილის პორტრეტი“, „ზაირას პორტრეტი.“ „სინაზე“ (1972) და სხვა. გამოირჩევა ასევე ორი კომპოზიცია, რომლებზეც დედობრივი გრძნობაა ხაზგასმული. მათგან ერთ-ერთი პასტელითაა შესრულებული (1985), ახალგაზრდა ქალი კალთაში ბავშვით. ნახატი მძლავრი, თამამი ხელწერითაა შექმნილი, შეუზღუდავი და თავისუფალია ფიგურათა მოძრაობა, არ არის ზედმეტი დეტალიზაცია. აქცენტი დედაშვილური სიყვარულის გამოხატვაზეა გადატანილი. იგივე ამოცანაა მეორე კომპოზიციაშიც, რომელიც აკვარელის ტექნიკითაა განხორციელებული. აკვარელის ფერთა გამჭვირვალეობა და სიმსუბუქე ხელს უწყობს მხატვრის ჩანაფიქრის, ჩვილთან დედის ფაქიზი დამოკიდებულების გადმოცემას.

მხატვარი შერჩევითად მიმართავს გრაფიკულ მასალებს. ეს კარგად მჟღავნდება ეტიუდური ჩანახატის სახით შესრულებულ კომპოზიციაზეც, რომელზეც ჩანს ქალის ფიგურა სამოსის ჩაცმისას. მომენტალურობის, მოძრაობის კადრის დაფიქსირება, წამიერება, სხეულის მოქნილი მოძრაობა, არა დეტალი, არა ადგილისა და ნივთების მინიშნება, არამედ ერთი ამოსუნთქვით შესრულებული

ფუნჯის მონასმები, ფერადოვანი ლაქებით ნაძერწი ფიგურატიურ მოქმედებაში შეჩერებული კადრი.

სიცოცხლის სიყვარულის გამოვლინებად გვესახება სცენაზე აცეკვებული გოგონას ფიგურა (2001), გაფრიალებული წითელი კაბით, ნამიერად რომ შეჩერებულა ჩვენს თვალწინ და უშრეტ ენ-

ერგიას, ხალისსა და ღიმილს ჩუქნის მაყურებელს. ფიგურის თავისუფალი, ლაღი მოძრაობა, წითელი, ლურჯი და ყვითელი ფერების კონტრასტით კიდევ უფრო მეტადაა გამძაფრებული.

პეიზაჟის უანრში მრავალფეროვანია მასალის შერჩევა: ფანქრით (ჩანახატები, 1940-50-იანი წწ.), ტუშითა და კალმით („ხე“, 1985), პასტელით („ლამის პეიზაჟი“, 1983), აკვარელითა („ქართლის პეიზაჟი“, 1981; „ახალი კინდლა – ევკალიპტები“, 1980; „ჯვრის პეიზაჟი“, 1983; „ყაყაჩოები“, 1984) და გუაშ-

ით („მხატვრის სახელოსნოში“, 1970; „საგურამო – ილიას აივანი“, 1970; „ზამთრის პეიზაჟი“, 1983) – სხვადასხვა ნლებში შესრულებული საქართველოს ისტორიული ძეგლებისა და ბუნების ამსახველი ხედები. პეიზაჟთა უმეტესობა ეტიუდურ ხასიათს ატარებს, ზოგჯერ ჭარბობს ტექნიციზმის ელემენტები, მაგრამ ნახატი უმეტესად მაინც ინარჩუნებს ემოციურობას, მასალის ფაქტურის შეგრძნებას რაც განსაკუთრებით აკვარელის საღებავების გამოყენების შემთხვევაში ვლინდება.

შოთა ნიორაძეს დამოუკიდებელი, პერსონალური გამოფენა არ გაუმართავს, თუ არ ჩავთვლით ენციკლოპედიის გამომცემლობაში მუშაობისას, 1985 წელს, ამავე დაწესებულების შენობის ფოიეში მოწყობილ გამოფენას, რომელიც საზოგადოებას ორი მხატვრის –

რომან მახარაძის და შოთა ნიორაძის ნამუშევრების მცირე ნაწილს სთავაზობდა. ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ (1985; w8, გვ. 58) გამოქვეყნებულ ამირან ჩხარტიშვილის წერილში, სათაური: „ორი მხატვრის პერსონალურ გამოფენაზე“, ვკითხულობთ: „არიან მხატვრები, რომლებიც ჩუმად, ყოველგვარი ხმაურის გარეშე, აკეთებენ თავიანთ საქმეს, თავდაუზოგავად შრომობენ, ცდილობენ, რაც შეიძლება კარგად და ლამაზად თქვან ის, რაც მათ სულს უფორიაქებს. ამ გზაზე ბევრ სიძნელეს აწყდებიან, მაგრამ დაუცხრომლად ეძებენ და დრო აღარ რჩებათ პერსონალური გამოფენის მოსაწყობად“.

ჩვენ შევეცადეთ, აღმანახ „მნიგნობრის“ მკითხველისათვის, მცირედი სახით წარმოგვედგინა მხატვარ-გრაფიკოსი შოთა ნიორაძის შემოქმედების ამსახველი სურათი. მხატვრისა, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე ცდილობდა უჩუმარი სამსახური გაენია თავისი ქვეყნისთვის. ნიშანდობრივია ისიც, რომ მისი ამ ქვეყნიდან წასვლა 2008 წლის 9 აგვისტოს მოხდა. 8 აგვისტოს კი ჩვენს ქვეყანაში ახალი ომის უბედურება დატრიალდა. მისთვის, როგორც ომგამოვლილი ადამიანისათვის ყველაზე ადვილი წარმოსადგენი იყო მთელი ის საშინელება და კატასტროფა, რასაც ეს მოვლენა მოუტანდა მის ქვეყანას, მის ახლობლებს და ოჯახის წევრებს. სამწუხაროა, რომ განგების ძალით, ასე მძიმე გულით დატოვა ნუთისოფელი.

დახმარებისთვის მადლობას ვუხდით შოთა ნიორაძის ვაჟს ბ-ნ დავით ნიორაძეს და რძალს ქ-ნ თამარ ნიკოლაიშვილს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- შოთა ნიორაძე, გამოფენის კატალოგი. თბ., 1985.
- ა. ჩხარტიშვილი, ორი მხატვრის პერსონალურ გამოფენაზე. ჟ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1985, № 8
- გიგლა აბდალაძე, შოთა ნიორაძის მიკროსამყაროში. ჟ. „ფუძე“ მართლმადიდებლური ჟურნალი უცხოეთში მცხოვრებ ქართველთათვის. 2007, № 2 (14).
- მარიამ გაჩეჩილაძე, ქართული ბექდური ნიგნის მხატვრული გაფორმების თავისებურებანი (XVIII-XIX სს.). ჟ. „საქართველოს სიძველენი“, 2009, № 13.

მარიამ გაჩეჩილაძე, ლადო გრიგოლიას წიგნის გრაფიკა. „არსტგორაკა“, ტ. 12 B., თბ., 1991.

გურამ გოგიაშვილი, ანა – ერთ კოკროჭინა წიგნად. წიგნის მხატვარი შ.წიორაძე. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 2003, 7 თებერვალი, № 34 (4413).

გიორგი ქველიძე, შაშხანით და მხატვრის ყალბით. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 2005, 9 მაისი, № 109 (5142)

აკაკი შანიძე, მთავრული ასოების ხმარების გამო ქართულში. გაზ. „თბილისის უნივერსიტეტი“, 1967, 19 მაისი

აკაკი შანიძე, ნუ დავამახინჯებთ ქართულ ასოებს. შ., „მნათობი“, 1981, №6, გვ.154-159.

აკაკი შანიძე, მთავრული ასოების ხმარების გამო ქართულში. გაზ. „თბილისის უნივერსიტეტი“, 1967, 19 მაისი;

გიორგი ლეონიძე, ფიქრები ქართული წიგნის გარშემო. „ლიტერატურული გაზეთი“, 1962, 13 აპრილი;

კონსტანტინე გამსახურდია, მარადიული საუნჯე. გაზ., „კომუნისტი“, 1961, 1 დეკემბერი.

კონსტანტინე გამსახურდია, ისევ ქართული შრიფტის გამო. შ., „დროშა“, 1965, №1.

კონსტანტინე გამსახურდია, ისევ ქართული შრიფტის გამო. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1967, 28 ივლისი;

კონსტანტინე გამსახურდია, საით მიდის პროგრესი. ქართული მთავრული ასოების ხმარების საკითხზე. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1967, 8 სექტემბერი.

მიხეილ ნოზიძე

სერგო ვარდოსანიძე, ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები)

წელს მკითხველმა საზოგადოებამ მიიღო ცნობილი ისტორიკოსის პროფ. სერგო ვარდოსანიძის 500-გვერდიანი წიგნი სათაურით „ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები).“

ბატონი სერგო ვარდოსანიძე წლებია იკვლევს საქართველოს ეკლესიის ისტორიის საკითხებს. მისი ინტერესის სფერო ძირითადად XIX-XX საუკუნეების მეტად მღელვარე პერიოდით იფარგლება.

ჩვენი ეკლესიისადმი ისტორიკოსთა და საზოგადოების ყურადღება განსაკუთრებით გაიზარდა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, იმ პერიოდიდან, როდესაც ბოლშევიკურმა სისტემამ რამდენადმე შეარბილა დამოკიდებულება საეკლესიო საქმიანობისადმი და ეკლესიას მიეცა ელემენტარული შესაძლებლობები კონკრეტული გეგმის გაფართოებისა და ყოველდღიურ ცხოვრებისეულ პრობლემებში ჩართვისა. გასული საუკუნის 50-იანი წლების დამდეგისათვის ეკლესიას უკვე ჰქონდა გადატანილი მრავალი კრიზისული პერიოდი, გავლილი იყო 30-იანი წლების რეპრესიებიც თავისი შედეგებით. მორწმუნე მრევლისთვის შეუზღუდავად გაიხსნა ტაძრის კარები და ადამიანები შიშის გარეშე გამოხატავდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას. გამოჩნდნენ სპეციალისტები, ვისთვისაც თანამედროვე ეკლესიის საკითხების კვლევა ბუნებრივი გახდა. ერთ-ერთი ასეთი მკვლევარი ბატონი სერგო ვარდოსანიძე გახლავთ. მან 2002 წელს დაიცვა ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი თემაზე: „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917–1952 წლებში“. ბატონი სერგო

ეკუთვნის მკვლევართა იმ რიცხვს, რომლებიც მთელი შესაძლებლობებით იკვლევენ ჩვენი ეკლესიის მესვეურთა წვლილს ქვეყნისა და ერის წინაშე. ჩვენმა ეკლესიამ ფაქტობრივად აღიდგინა ის ავტორიტეტი და ფუნქცია, რაც საუკუნეების მანძილზე განსაზღვრავდა მის ადგილს ქვეყნის ცხოვრებაში. ამ როლის ჩვენება გახდა ს. ვარდოსანიძის შემოქმედების მთავარი მიმართულება და მართლაც, 1993 წლიდან დღემდე ბატონმა სერგომ გამოსცა სიყვარულით დაწერილი წიგნები კირიონ საძაგლიშვილზე, ლეონიდე ოქროპირიძეზე, ამბროსი ხელაიაზე, ქრისტეფორე ციციქიშვილზე, კალისტრატე ცინცაძეზე, ეფრემ სიდამონიძეზე, ილია შიოლაშვილზე. ეს ის ადამიანები არიან, რომელთა სახელებს უკავშირდება ჩვენი ეკლესიის წარმატება, რომლებიც, შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, ამენებდნენ ჩვენი სულიერი ცხოვრების ტაძარს.

ბატონი სერგო ვარდოსანიძისაგან მკითხველი ყოველთვის ელოდება სიახლეს, განსაკუთრებით დღეს, როცა ეკლესიის ყველა მსახურის როლი თავისთავად ძალზე საინტერესოა და რომელთა შესახებ, სამწუხაროდ, ფართო საზოგადოებას ნაკლები ინფორმაცია აქვს.

მართლაც, მიმდინარე წელს ბატონმა სერგომ, ვიმეორებთ, გამოსცა მეტად საყურადღებო წიგნი, წიგნი, რომელშიც ჩვენი ეკლესიის ელიტის შესახებ წარმოდგენილია ყველასათვის საჭირო და აუცილებელი ინფორმაცია. 90 მღვდელმთავრის შესახებ მოძიებულია მასალა, ნაჩვენებია თითოეული მათგანის როლი, დამსახურება მშობლიური ეკლესიის და მრევლის შემომტკიცებისათვის. ეს არის პერიოდი, როდესაც ეკლესიამ უმძიმესი წლების გავლის შემდეგ მოსახლეობაში დაიმკვიდრა გამაერთიანებლის ფუნქცია. ეს ფაქტი სწორედ ღვთისმსახურთა ბეჯითი და მუყაითი გარჯის შედეგად იქნა მიღწეული.

წინათქმაში ავტორი წერს: „ავტორი შეეცადა გამოქვეყნებული და გამოუქვეყნებელი მასალების შეჯერების საფუძველზე წარმოეჩინა XX საუკუნისა და XXI საუკუნის დასაწყისის ქართველი მღვდელმთავრების ბიოგრაფიული მატრიანე.“

ნიგნს უძღვის მეტად საჭირო შესავალი – „XX-XXI საუკუნეების საქართველო.“ ამ მონაკვეთში ავტორი ზომიერად მიმოიხილავს საქართველოს ეკლესიის როლსა და ფუნქციას ჩვენი ქვეყნის ისტორიის მდინარებაში. საქართველოს ეკლესია იყო მოძალადე მტერთაგან ქვეყნის დაცვის მაორგანიზებული ძალა, ქვეყნის გამაერთიანებელი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, ჩვენი ერის იმედისა და მომავლის იმპულსი. ამიტომ მოხდა, რომ როდესაც რუსეთის იმპერიამ გააუქმა ფრთებშეკვეცილი, მაგრამ პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, როდესაც საქართველოს ეკლესია რუსეთის სინოდს დაუკავშირეს – ერმა დაკარგა წინამძღოლი. რამდენიმე ათეული წელი დასჭირდათ ჩვენს რჩეულ ადამიანებს ეკლესიის ავტორიტეტის აღდგენისათვის. მოძრაობა განსაკუთრებით გაძლიერდა XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის პირველ წლებში. მასში ჩართული იყვნენ ქვეყნის ბედაზე და მომავალზე მზრუნველი ადამიანები. საქართველოს ისტორიაში 1917 წლის 12(25) მარტი შევიდა ღირსშესანიშნავ თარიღად, სვეტიცხოვლის ტაძარში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია გამოცხადდა, გამოცხადდა დამოუკიდებლობა, მაგრამ ცხოვრების ახალმა წესმა, რომელიც 1921 წლის თებერვლიდან დაიწყო, საქართველოს ეკლესია უმძიმეს სიტუაციაში ჩააგდო. უღმერთოთა კავშირების შემოტევა უფრო მძიმე და საშიში აღმოჩნდა, ვიდრე ხმლით აღჭურვილი მოძალადეებისა. მთელ საქართველოში მოქმედებდა 15 ეკლესია, მღვდელ-ხუცესთა რიცხვი 40–ს ცოტათი აღემატებოდა: საქართველოში ინგრეოდა ეკლესია-ტაძრები და შესამჩნევად მცირდებოდა მსახურთა რიცხვი. უმძიმეს უამს ეკლესიის მოღვაწეთა ელიტარულ წრეშიც თვალშისაცემად დაიბუდა უნდობლობამ. ეკლესიის მომავალის პერსპექტივა განსხვავებულად წარმოედგინათ ადამიანებს, რომლებიც პასუხისმგებელნი იყვნენ ერისა და ქვეყნის წინაშე. ამის დასტური გახლავთ ქუთაისის კრება, რომელიც 1927 წელს დეკემბერში შედგა. ერთი ფრთა ამბროსი კათოლიკოსის მეთაურობით (კრების მსვლელობაში მონაწილეობას არ იღებდნენ) და მეორე ფრთა მიტროპოლიტების ქრისტეფორე ციციქიშვილისა და დავით კაჭახიძის მეთაურობით დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს. მთავარი მიზანი იყო, თუ

რა გზა უნდა აერჩიათ ბოლშევიკურ მთავრობასთან ურთიერთობისათვის. დაპირისპირება პრინციპული იყო და დამთავრდა იმით, რომ კათოლიკოსი ამბროსი გადააყენეს კათოლიკოსობიდან (მალე გარდაიცვალა) და საქართველოს ეკლესიის კათოლიკოსი გახდა ქრისტეფორე ციციქიშვილი.

ეკლესიაში მეთაურთა ცვლას ცხოვრებაში არაფერი ცვლილება არ მოუტანია. კათოლიკოსი ქრისტეფორე მომხრე იყო ბოლშევიკურ მთავრობასთან ლოიალობისა და თანამშრომლობისა. იგი გმობდა ევროპაში, გენუაში, ამბროსი კათოლიკოსის სახელით ცნობილი მემორანდუმის გაგზავნას, მიაჩნდა დიდ შეცდომად.

ეკლესიის ასეთ მიმართულებას შედეგი არ მოუტანია. მდგომარეობა კვლავ უფრო მძიმდებოდა. დავიმოწმებთ რამდენიმე ფრაზას ცნობილი მღვდლის, სასულიერო აკადემიადამთავრებულის ნიკიტა თალაკვაძის წერილიდან: „გათენდა 1933 წლის აღდგომა (17 აპრილი), ცივი, წვიმიანი, ქარიანი... სადღაა აღდგომის ჟრიაშული...“ „არც ზარის რეკა ამტყდარა... რალაც თითქოს სამგლოვიარო ზენარი გადაჭყენია ამ ჩვენს დედაქალაქს და საერთოდ საქართველოს...“

მდგომარეობა ერთგვარად შეიცვალა 1940-იანი წლებიდან, განსაკუთრებით მკვეთრად გამოჩნდა ეს ფაქტი 70-იანი წლების ბოლოს, როდესაც საქართველოს ეკლესიის სათავეში აირჩიეს ილია II, შიოლაშვილი (1977 წლის 25 დეკემბერს).

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, განსაკუთრებით საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, ეკლესიის მდგომარეობა ერთობ შეიცვალა როგორც სოციალურ-პოლიტიკურად, ისე მორალური თვალსაზრისით. ეს ცვლილებანი შესანიშნავად წარმოჩნდა ჩვენი ეკლესიის მმართველ ელიტაზე, რომლის როლი აშკარად შესამჩნევად გაიზარდა. გამრავლდა ეპარქიები, მღვდელმთავრები, აშენდა ეკლესია-მონასტრები, მარტო წმ. სამების ტაძრის დასახელებაც კმარა. ხალხმა ირწმუნა ეკლესიის როლი ქვეყნის გაერთიანების საქმეში, ეს ყველაფერი დაკავშირებულია უწმიდესის ილია II-ისა და მისი მღვდელმთავრების სახელებთან.

კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ შეძლო ეკლესიაში წიგნიერების, ცოდნის, პატრიოტული განწყობის, ადამიანის სიყვარულის,

ურთიერთპატივისცემის, მაღალი მორალის დამკვიდრება. ეს ყველაფერი განხორციელდა იმიტომ, რომ ათეული წლების ლობაში ეკლესიის ყველა მსახური და განსაკუთრებით მღვდელმთავრები პირადი მოღვაწეობით, ცხოვრების წესით, ეროვნული სულისკვეთებით აღასრულებდნენ უმძიმეს მოვალეობებს, არცთუ იშვიათად საკუთარი სიცოცხლის განირვის ფასად. ამიტომ ჩვენი მკითხველი მოვალე იყო და არის, სცოდნოდა ძირითადი ფაქტები ამ დიდი მამულიშვილების ცხოვრებიდან. აი, სწორედ ეს მამულიშვილური საქმე იკისრა პროფესორმა ბატონმა სერგო ვარდოსანიძემ და მკითხველს შესთავაზა სოლიდური წიგნი, მართალია, ერთი შეხედვით, საცნობარო (თავისთავად ესეც მნიშვნელოვანი), მაგრამ ღრმად რომ ჩახედავ, ეს არის ფართო მასშტაბის გამოკვლევა საქართველოს ეკლესიის წარჩინებულ მოღვაწეთა შესახებ. ასეთი წიგნის შექმნას მარტო ისტორიკოსის პროფესია არ ყოფნის. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ადამიანური პოზიციებიდან დაინახო თითოეული მღვდელმთავრის პიროვნება და პატრიოტულ-ემოციური პოზიციიდან გააცნო ისინი ჩვენს ხალხს. მე მიმაჩნია, ბატონმა სერგომ ჩანაფიქრი აღასრულა და ყველა დაინტერესებული პირისათვის სამაგიდო წიგნი დადო.

მე არ ვაპირებ (და არც მაქვს ამის სურვილი) წიგნში ჩაკირკიტებას და აქა-იქ არსებული ლაფსუსის თუ კორექტურული შეცდომის პოვნას. მიმაჩნია, რომ წიგნი სიყვარულით არის დაწერილი და მასში მაქსიმალურად (შეძლებისდაგვარად) დაცულია ობიექტურობა. მოხმობილია უცნობი საარქივო მასალა. ამითაც გამდიდრებულია ინფორმაცია თითქმის ყველა მეუფეზე. ავტორის აკადემიურობის საჩვენებლად ორ პიროვნებაზე შევჩერდები. ავტორი თვალს უსწორებს სიმართლეს და არ ღალატობს ისტორიზმის პრინციპებს.

დღევანდელ მღვდელმთავრებთა შორის აღარ იხსენიება მიტროპოლიტი გაიოზი, ერობაში ბიძინა კერატიშვილი. თავისი ნიჭიერებით, განათლებულობით ბიძინა კერატიშვილმა მიიქცია კათოლიკოსების ეფრემ სიღამონიძისა და დავით დევდარიანის ყურადღება. მალე ბიძინა კერატიშვილი წარმატებულ მიტროპოლიტად მოველინა ეკლესიას. იგი 1978 წლის 25 მაისს დააპატიმრეს საეკლესიო ქო-

ნების მითვისების ბრალდებით და მიუსაჯეს 15 წლის პატიმრობა. ბატონი სერგო არ ცდილობს თავის დროზე ერთობ გახმაურებული ისტორიის დრამატიზებას, მაგრამ იმასაც საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ დღესაც არიან ადამიანები, რომლებიც «ცდილობენ 30 წლის წინანდელი ამბების კიდევ უფრო დრამატიზირებას.»

ბატონმა სერგომ გამოაქვეყნა ნუსხა მიტროპოლიტყოფილ გაიოზის დასტამბული თუ დაუბეჭდავი შრომებისა და საგაზეთო სტატიებისა, სულ 38 ერთეული. ბატონი სერგოს აკადემიურობა სწორედ ის არის, რომ იგი არ მოერიდა არავის და თავისი დროის ერთი სამწუხარო ისტორია წარმოაჩინა. უსიამოვნების ჩრდილი, რომელიც მაშინ სასულიერო უწყების ყველა რანგის მსახურს მიადგა, ბატონი სერგოსთვის არ აღმოჩნდა დამაბრკოლებელი. ასეთი პრინციპით დანერილი წიგნი სჭირდება დღეს ჩვენს საზოგადოებას.

მეორე მაგალითი, ნიქოზისა და ცხინვალის ეპარქიების მღვდელმთავრად 1995 წლის 5 აპრილს აკურთხეს არცთუ დიდი გამოცდილების მქონე პიროვნება ისაია (ჭანტურია), წალენჯიხაში ერთ ჩვეულებრივ ოჯახში დაბადებული ყმანვილი, რომლის ბავშვობამ ქართული ტრადიციული წეს-ჩვეულებების წარმომადგენელთა მეთვალყურეობით გაიარა. მისთვის მთავარზე უმთავრესი იყო პატიოსნება, ქვეყნისა და მოძმის სიყვარული. 1993 წლიდან მეუფე ისაიამ (მაშინ მორჩილის კაბით შემოსილი) აფხაზეთის დევნილ მოსახლეობასთან ერთად გადალახა საკენი-ჭუბერის უღელტეხილი თავისი სიმძიმეებით. ეს იყო საკუთარი თავის გამოცდა, საკუთარი ჯვრის ღირსეულად ტარების უფლებით აღჭურვა. სურვილი სადმე მყუდრო ადგილას განმარტოებისა შეიცვალა 2008 წლის აგვისტოში რუსეთის აგრესიით, რუსეთის რეგულარული ჯარის შემოჭრით ნიქოზის ეპარქიაში. ერთი ჩუმი ჩვეულებრივი ყმანვილი ქართველი ხალხის წინაშე წარსდგა, როგორც დამპყრობელთა წინააღმდეგ მებრძოლი მრევლის მეთაური, ჯვრითა და ლოცვით ხალხის დამამშვიდებელი, ეკლესიური მორალის მქადაგებელი. მეუფე ისაიამ თავი გამოიჩინა როგორც ღირსეულმა მეუფემ. მას არც ერთი წუთით არ მიუტოვებია თამარაშენი, კეხვი, აჩაბეთი, ქემერტი, ქურთა,

ტყვიავი, ნიქოზი... მისი გამოჩენა მოსახლეობას იმედს მატებდა, ასე იქცა ერთი რიგითი ყმაწვილი ცნობილ და გამოჩენილ პიროვნებად. მეუფე ისაიამ, – წერს ს. ვარდოსანიძე, – „თავდადების მავალითი უჩვენა ყველას და ასე დარჩა იგი ისტორიაში.“

მეუფე ისაიას თავდადებული შრომით ღვთისმსახურება განახლდა ნიქოზში, ავნევის, ქურთის, ლარგვისის, იკორთის და სხვა ტაძრებში. ეკლესიათა ზარების ხმები, ეკლესიებში აღვლენილი ლოცვა-ვედრებანი ამხნევენს ამ რეგიონის ქართველ მოსახლეობას და იძლევა გარანტიას ქართველთა და ოსთა შერიგებისა. სწორედ ამისთვის დააჯილდოვეს მიტროპოლიტი ისაია წმიდა გიორგის პირველი ხარისხის ორდენით.

მინდა ხმამაღლა განვაცხადო, რომ ყველა მღვდელმთავარს, რომელთა შესახებ საუბარია ნიგნში, ჩვენი ხალხისაგან ეკუთვნის მადლობა და მათგან მოელის ლოცვა-კურთხევას. ეს განწყობა მრევლშიც და მღვდელმთავრებშიც დაამკვიდრა კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ. მადლობა მას ამისათვის და მადლობა პროფ. სერგო ვარდოსანიძეს ასეთი კარგი ნიგნის დაწერისათვის.

ძართული კულტურულ-ლიტერატურული ცხოვრების მნიშვნელოვანი შენაძენი (ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოგრაფიისათვის)

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ კაცობრიობის კულტურული განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ბიბლიოგრაფიულ ნაშრომთა სიუხვე ყოველი ხალხის და მათ შორის ქართული საზოგადოების, მენტალურ-სულიერი სამყაროს ანატომიის გაგების ერთ-ერთი ფორმაა. ტრადიციულ დახასიათებათა მიხედვით, ბიბლიოგრაფია ცოდნის ის დარგია, რომელიც აღწერს ბეჭდურ გამოცემათა ყოველგვარ სახეს (ნიგნებს, ჟურნალ-გაზეთებს და ა. შ.) და გარკვეული პრინციპით ალაგებს აღწერის შედეგებს. ბიბლიოგრაფიული ნიგნების კულტურული გლობალიზაციის პირობებში, როცა სადღეისოდ უმაღლეს განვითარებას აღწევს ინტერნეტის მეშვეობით კულტურათაშორისი კონტაქტების დამყარება, ინფორმაციის გაცვლის პრაქტიკა, კიდევ უფრო იზრდება მისი მნიშვნელობა; იგი უკვე კულტურის სოციოლოგიური კვლევის ეფექტური ინსტრუმენტია და ამჟამად, ყოველ სფეროში და მით უმეტეს მწერლობაში, წარმოუდგენელია ლიტერატურის ინსტიტუციონალური სტრუქტურის – „მწერალიკრიტიკოსიპუბლიკა“ (ა. ბეკერი და ბ. ბოსკოვი) ურთიერთკავშირის კვლევა, სანდო ბიბლიოგრაფიის გათვალისწინების გარეშე. ამბობენ: „ადამიანი ქმნის კულტურას, კულტურა ადამიანს“ (თ. ბუაჩიძე). ამ წინამძღვრებიდან გამომდინარე ადამიანი ქმნის წიგნს, ჟურნალს, გაზეთს და ა. შ. – კულტურის უმაღლეს ფორმას, ხოლო წიგნის, ჟურნალის, გაზეთის კითხვა, კულტურის ამ უფაქიხეს სფეროსთან თანაზიარობა სძენს ადამიანურ შინაარს ადამიანის ცხოვრებას...

ამ კონტექსტში თუ გავითვალისწინებთ მარსელ პრუსტის შეხედულებას: „კითხვა სწორედ რომ საუბარია გაცილებით უფრო ჭკვიან და საინტერესო ხალხთან, ვიდრე ის ადამიანები არიან, ჩვენს გარშემო რომ ტრიალებენ“; ან მის მიერ მოხმობილ დეკარ-

ტეს აზრს: „კითხვა ყველა წესიერ ხალხთან, მათ ავტორებთან უბარს ჰგავსო“, – მაშინ დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ მწერალსა და საზოგადოებას შორის (რა დონისა და ინტერესების არ უნდა იყოს მისი სტრუქტურა), არა მხოლოდ საიმედო მეგზური, არამედ ერთგვარი მედიატორიც, სანდო სპეციალისტთაგან შედგენილი ბიბლიოგრაფიაა, რომელიც არის ამავდროულად სულიერი ხიდი მწერლის თანამედროვე საზოგადოებას, მის წარსულსა და მომავალს შორის. მართლაც, ადამიანის და მის კვალობაზედ, ყოველი ერის კულტურული ფენომენის კვლევისას აუცილებლად უნდა არსებობდეს ინფორმაციული ბაზა სხვადასხვა სფეროში – ბიბლიოგრაფიის სახით, რომელიც ამავდროს, საზოგადოების კულტურული მოთხოვნების გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმაა და მისი სულიერი პოტენციალის შესაფასებლად ერთგვარი კრიტერიუმიც. ბიბლიოგრაფიაში შემავალი, პოლ ვალერის თქმით, ხშირად „აუხსნელი, პატარა ფაქტები შეიცავენ რაღაც ისეთს, რასაც შეუძლია თავდაყირა დააყენოს დიდი ფაქტების ნებისმიერი ინტერპრეტაცია.“ ამიტომაც ბიბლიოგრაფია, პირველყოვლისა, უნდა ემყარებოდეს დოკუმენტალიზმს და მისი შედგენისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მასალის შერჩევა-კლასიფიკაციას. ბიბლიოგრაფიაში მოქცეული მასალა, რასაკვირველია, არაა და არც შეიძლება იყოს ერთგვაროვანი და აქედან გამომდინარე, თანაბარი ღირებულების. მოცემულ შემთხვევაში, ლიტერატურის სფეროში, თავს იყრის როგორც წმინდა მეცნიერული, ასევე, ესეისტური, კრიტიკულ-პუბლიცისტური, ქრონიკალური პუბლიკაციები, რაც ამ ინფორმაციულ ბეღელთან მისულ სხვადასხვა ინტერესების მკვლევარს, განსხვავებული დონისა და გემოვნების მკითხველს, მდიდარ სულიერ საზრდოს აწვდის თავისი ინტელექტუალური წყურვილის დასაკმაყოფილებლად.

როგორც ყოველი კულტურული ერის კულტურულ ცხოვრებაში, ასევე, ქართულ სინამდვილეში, ბუნებრივია, მოგვეპოვება ცალკეულ მწერალთა, მეცნიერთა შესახებ სხვადასხვა ტიპის ბიბლიოგრაფიული შრომები, თუმცა სრულყოფილების თვალსაზრისით, სადღეისოდ, არცთუ სასურველი ვითარებაა...

XIX საუკუნის სახელოვან ქართველთაგან ილია ჭავჭავაძე, მისი დიდი თანამედროვის აკაკი წერეთლის სიტყვით, სწორედ ის „მწე“ აღმოჩნდა, რომელიც სიცოცხლეში ხომ მთელი საქართველოსთვის ანათებდა, მაგრამ სიკვდილის შემდეგაც რომ განაგრძობს სულიერ სიცოცხლეს და „მამულისთვის რჩება ლამპრად“ (აკაკი წერეთელი). შემდგომში, აკაკისგან „გიჟ დროდ“ მონათლულ უმძიმეს რეაქციის პერიოდში, 1907 წელს, როცა ქართველმა ხალხმა ღირებულებათა გადაფასება მოახდინა და ილიას სიცოცხლის ხელმყოფნი „ჰეროსტატეებად“ – გამოაცხადა ერისთვის ტარიგად შეწირული ამ დიდი ქართველის სახელი გენიალურმა ვაჟამ, საქართველოსთან გააიგივა, როცა ითქვა: „ილიას მკვლელებს რომ შეეძლოთ, თვით საქართველოსაც მოჰკლავნო.“ ილია ჭავჭავაძის უკვდავ შემოქმედებასთან ერთად, ყველაფერმა ამან თავისი ასახვა ჰპოვა როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ პრესაში; დაგროვდა მდიდარი მასალა: ნარკვევების, სტატიების, გამოკვლევების, ლექსების პროზული ჩანახატების, წიგნების, საიუბილეო კრებულების სახით. ილიას ნიჭის აღიარებამ თავის ზენიტს მიაღწია მისი სიცოცხლის ბოლო წლებსა და განსაკუთრებით, ჩვენს დროში.

ილიას ცხოვრების დაისს დაემთხვა მისი ნიჭის გაცნობიერება დიდ ქართველ პოეტთა, პროზაიკოსთა, მოაზროვნეთა, პოლიტიკურ მოღვაწეთა, ინტელიგენციის სხვადასხვა ფრთის წარმომადგენელთა და საერთოდ, ერთიანი საქართველოს ყველა ეროვნების მკვიდრთა მიერ. ერთი საუკუნის მანძილზე – ილიას გარდაცვალებიდან 2007 წლამდე, განსაკუთრებით ფართოდ გაშუქდა არა მხოლოდ ქართულ, არამედ უცხოურ სივრცეშიც დიდი მწერლის, მოაზროვნის და პოლიტიკური მოღვაწის პიროვნების და შემოქმედების აქტუალური პრობლემები. ბიბლიოგრაფიული თვალსაზრისით დაგროვდა უმდიდრესი მასალა, რომლის თავმოყრა და კრებულის სახით გამოცემა მეტად შთამბეჭდავ სურათს შეუქმნიდა უახლესი თაობის მოაზროვნე საქართველოს ჩვენი ეროვნული სულიერების „სოციო-კულტურული დინამიკის“ (ე. ბეკერი, ბ. ბოსკოვი) გასათვალისწინებლად. ილიას ჭავჭავაძის ბიბლიოგრაფიის შედგენას ამ

მხრივ ჩვენს სინამდვილეში, რასაკვირველია, წინ უსწრებდა საერთაშორისო ალისტოა მიერ განეული შრომატევადი სამუშაოს ჩატარება, რითაც შემზადდა ნიადაგი წინამდებარე წიგნის გამოსაცემად. ჯერ კიდევ 1957–1958 წ.წ. პროფესორმა იოსებ ბოცვაძემ შეადგინა წინასიტყვაობა, შესავალი წერილი, შენიშვნები დაურთო და ორ ტომად გამოსცა კრებული: „ილია ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში“, ხოლო 1966 წელს, გამოჩენილი ბიბლიოგრაფების – თინათინ ნაკაშიძისა და ნინო კორძაიას ავტორობით გამოიცა „ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოგრაფია, რომელიც მოიცავს პერიოდს – ილიას სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლის დროიდან (1857 წ.) მის ტრაგიკულ აღსასრულამდე (1907 წ.).“

1987 წელს პროფ. სარგის ცაიშვილმა და გურამ გვერდნითელმა გამოაქვეყნეს კრებული: „მოგონებები გარდასულ დღეთა“ (მოგონებები), ამავე წელს ჯუმბერ თითმერიაშვილმა და რაულ ჩილაჩავამ მეტად საინტერესო კრებული – „ილიას სამრეკლო.“ 1987 და 1990 წლებში პროფესორმა გურამ შარაძემ პუბლიკას მიაწოდა არა მხოლოდ ილიასმცოდნეობის, არამედ საერთოდ, ქართული კულტურის თვალსაზრისით გამორჩეული, უმდიდრესი ფოტომასალით და დოკუმენტალიზმით შეჯავშნული ტომეულები: „ილია ჭავჭავაძე ცხოვრება, მოღვაწეობა, შემოქმედება“, ფოტომატიაზე ორ წიგნად. ტ. I (გვ. 376), ტ. II (გვ. 456).

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო დრომდე (2006 წ.) დიდი მწერლის ცხოვრებისა და ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის საქმეში ღირსეული წვლილი შეიტანა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სხვა კაბინეტებთან ერთად (რუსთაველი, ვაჟა, აკაკი, გალაკტიონი, კონსტანტინე გამსახურდია) ილია ჭავჭავაძის სასწავლო-სამეცნიერო კაბინეტმაც (მეცნიერ-ხელმძღვანელი პროფესორი ლადო მინაშვილი). მცირე დროით მონაკვეთში ამ კაბინეტში მოხერხდა დიდი მწერლის ფენომენით დაინტერესებულ ცნობილ და ახალგაზრდა მეცნიერ-მკვლევართა შემოქმედებით ძალების კოორდინირება და მათი აქტიური თანამშრომლობით კაბინეტთან არსებული მუდ-

მივმოქმედი სემინარის ბაზაზე, ისეთი ნიგნებისა და კრებულების გამოცემა, როგორცაა: „ილიას კრებული“, I, თბ., 1998 (გვ. 438), „ილიას კრებული“, II, თბ., 2004 (გვ. 465), „ილია ჭავჭავაძე ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ.“ ტ. I, თბ., 1997 (გვ. 340), ტ. II, თბ., 1998 (გვ. 465) და სხვ.

ცხადია, ზემოაღნიშნულ ცალკეულ მკვლევართა თუ დანესებულებათა ინიციატივით და ძალისხმევით განეული საპატიო მუშაობა დასაფასებელი და ანგარიშგასანევია მრავალმხრივ, განსაკუთრებით იმ პირთათვის, ვინც იკისრებდა ფუნდამენტური ბიბლიოგრაფიული ნაშრომის შექმნას, რათა ყოველმხრივ მობილური ყოფილიყო როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით, ილიას ფენომენით დაინტერესებულ პუბლიკასთან კონტაქტის დამყარება. სწორედ ილიას კაბინეტის მეცნიერ-ხელმძღვანელის ბატონ ლადო მინაშვილის ძალისხმევით მოხერხდა მეტად საშური საქმის თავის მობმა, როცა ცნობილ ბიბლიოგრაფ, ან განსვენებულ ილია გორგაძესთან ერთად, ახალგაზრდა მკვლევარ-ბიბლიოგრაფები ილია ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნული ბიბლიოთეკის თანამშრომლები: მაია მიქაბერიძე, თინა ლომჯარია და ნანა ბარნაბიშვილი ერთუზიაზმით შეუდგნენ ამ სამუშაოს შესრულებას და წარმატებითაც გაართვეს თავი.

ჩვენში შექმნილი მძიმე სოციალ-პოლიტიკური კლიმატის გამო, ალბათ, ვერ მოხერხდებოდა ამ ფუნდამენტური ნაშრომის შექმნა-გამოცემა, რომ არა „ილიას კაბინეტის“ არსებობის ფაქტი და მისი თავკაცის ლადო მინაშვილის ზრუნვა ამ საშვილიშვილო ჩანაფიქრის განსახორციელებლად.

ბიბლიოგრაფია შედგება რამდენიმე განყოფილებისგან. ნიგნს, რომელიც 1318 გვერდს მოიცავს ერთვის საძიებლები. ასეთი შრომატევადი მუშაობის განევა და ნიგნის გამოცემა ძნელია თანადგომის გარეშე. ასეთ ძალად მოველინა ამ მამულიშვილურ წარმონწყებას ილია ჭავჭავაძის საგურამოს სახლ-მუზეუმის ხელმძღვანელობა ბატონ ანდრო ბედუკაძის სახით. სწორედ „ილიას ფონდის“ თანადგომით მოხერხდა ამ ნაშრომის ნიგნად ქცევაც.

კრებულის შემდგენლები და რედაქტორიც, რასაკვირველია შორსაა იმ აზრისგან, რომ წიგნი უნაკლოა და სრულყოფილია. გან ბრძენკაცის თქმისამებრ, „სრული ძნელია“ (სულხან-საბა) ორბელიანი)...

თავის დროზე ერთ-ერთი შესანიშნავი წიგნის რედაქტორი, სახელოვანი მეცნიერი აკად. არნოლდ ჩიქობავა ჩვეული გონებამახვილობით მიუთითებდა, რომ წიგნის „ყოველი ნაკლი ავთვალს ახარებს“, მაგრამ იმასაც დასძენდა, რომ წიგნში „კეთილი თვალის ჩაიხედავს ხოლმე და თავისი შენიშვნებით ნაკლის გამოხსნორებას, ხარვეზის ამოვსებას ხელს შეუწყობს.“ ჩვენც ამ დიდებული პიროვნებისა და მოაზროვნის სიტყვებით გვსურს პუბლიკასთან ერთგვარი წარდგენა გავუკეთოთ ამ უაღრესად საჭირო წიგნს, რომელიც დიდ სამსახურს გაუწევს ფართო მკითხველს, სპეციალისტებს, სტუდენტ-ახალგაზრდობას, ილია ჭავჭავაძის ფენომენით დაინტერესებულ ქართველსა და უცხოელს, ყველას, ვისთვისაც მისი დამამშვენებელი დიდი მწერლით, ღირებულია და საგულისხმო ქართული სამყარო, როგორც ერთი ავტორი ბრძანებს, ქართული „ეთნო-ფსიქოლოგოსი“ (გ. გაჩევი).

სამშობლოსათვის „სულით ჯვარცმული“ პოეტი-რაინდი

ერთ ჭკვიან კაცს უთქვამს: არიან ადამიანები, რომლებიც სიკვდილის შემდეგ იწყებენ ცხოვრებასო. ასეთ გამონაკლისთა რიგს მიეკუთვნება ულმობელი ტოტალიტარული რეჟიმის ზენოლის გამო თაობათა მეხსიერების მიღმა დარჩენილი, ერთგვარად ჩრდილში მყოფი „მთის ნიავის“ ფსევდონიმით ცნობილი პოეტი გრიგოლ მეგრელიშვილი. არა მხოლოდ ქართულ, არამედ მსოფლიო სივრცეშიც, ალბათ, იშვიათია შემთხვევა, რომ ცხრამეტი წლის ასაკამდე ეცოცხლოს ადამიანს და სულ სამი-ოთხი წლის მანძილზე შეექმნას ორმოცდაჩვიდმეტი ლირიკული ლექსი, ოთხი პოემა, ერთი პროზაული ნაწარმოები და ეთარგმნოს ორი თხზულება. ესაა საოცარი სულიერი სინათლით ავსებული ჭაბუკი, რომელსაც „ყოველგვარ ადამიანურ ღირებულებათა გადაფასების“ (ფრ. ნიცშე) ეპოქაში მოუხდა ცხოვრება, იმ ფაზაში „ევროპის მწუხრსა“ და „კულტურის კრიზისს“ რომ უწოდებენ. ესაა ხანა, როცა თაობებისათვის ლოზუნგად იქცა „სულის კრიზისის“ (პოლ ვალერი) მაუნყებელი ფრაზა: „ღმერთი მოკვდა“ (ფრ. ნიცშე).

ამ ფონზე ქართულ სინამდვილეში ჩნდება ყმანვილი კაცი, რომელიც საფუძვლიანად იცნობს იმ სულიერ კლიმატს, მისი თაობისათვის მოქმედების სტიმულატორი რომ იყო, მაგრამ მაინც რაინდული შემართებით იცავს თავის სულიერ ავტონომიას, რადგან მისთვის ხელშეუხებელია და უწმინდესი ქართული მენტალობის შემნახველი მაღალი ქრისტიანული ფასეულობები; აღნიშნულის ილუსტრაციაა მთელი მისი ცხოვრება და შემოქმედება, განსაკუთრებით კი ისეთი ნაწარმოებები, როგორცაა „ქრისტე“, „ქურუმი“, „იოანე ნათლისმცემელი და სალომეა“, „გალათიდე“, „ქებათა ქება სოლომონისა“ და სხვ. სრულიად ყმანვილს რეკლამირებას უწევს ქართული პრესა და „მგოსნის“ სახელითაც ნათლავენ, მაგრამ წარმატებას თავბრუ არ დაუხვევია მისთვის და ეს ფაქტი დამწყები პოეტის აღ-

შფოთებასაც კი იწვევს, როცა ერთ მეგობარს სწერს: „სასაცილოა მაშ, რა... ათი-თორმეტი ლექსი დანერო და ხელად მგოსნად წაიწიანათლავენ. განა მგოსანი ასე უბრალო სიტყვაა!“ აი, ასეთი თვით-შეფასების მაღალი უნარით აღსავსე ახალგაზრდა, როგორც ჩანს, დიდ მოთხოვნებს უყენებდა თავის თავს. „მთის ნიავის“ მთელი სიცოცხლეც ერთგვარად დასტურყოფს კიდეც დიდი მოაზროვნის დაკვირვებას იმაზე, რომ „შემოქმედის გზა მოითხოვს მსხვერპლს არანაკლებს, ვიდრე მონამის გზის მსხვერპლია“ (ნ. ბერდიაევი).

მართალია „მთის ნიავი“ იმ ეპოქის შვილია, რომლის ესთეტიკური ლოზუნგი იყო „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“, მაგრამ ახალგაზრდა პოეტი იმ კულტურული ფესვებიდან ამოზრდილი ყლორტია, რომლისთვისაც სასიცოცხლო არსებობის ფორმა იყო სამშობლო უპირველეს ყოვლისა: „და მოეკვდეთ, თუკი სიკვდილით ვადიდებთ მისსა სახელსა“ (გრ. ორბელიანი), რადგან „როგორც უფალი, სამშობლო ერთია ქვეყანაზედა“ (რ. ერისთავი)... ეს ტრადიცია უახლესი დროის ქართული პოეზიის მასაზრდოებელი იმპულსიცაა, თაობისა, რომლის ბრწყინვალე წარმომადგენლები „ცისფერყანწელებად“ იწოდებოდნენ და თავიანთ კვალში მდგომად სახავდნენ „მთის ნიავესაც“ როცა აუცილებლობა დადგა და ოსმალებმა 1918 წელს ბათუმში მიიტაცეს, სწორედ პაოლო იაშვილი იყო, საქვეყნოდ რომ განაცხადა: „ან დავიბრუნოთ ჩვენი აჭარა, ანდა ბათომთან დავტოვოთ ძვლები“, მაგრამ რეალურად ერთადერთი სწორედ „ბედის მდინარებას“ მინდობილი გრიგოლ მეგრელიშვილი აღმოჩნდა, რომელმაც თავის საღვთო ვალად ჩათვალა საქართველოსთვის შეენირა თავი და ბათუმთან თუ ახალციხესთან დაეტოვებინა „ძვლები.“

„ნუ იფიქრებ, რომ მიყვარდე, ჯადოსნური სარო ტანო,
როცა შენს წინ ლოცვად ვდგები, მინდა გეყმო, გეთაყვანო,
ნუ იფიქრებ, ნუ იფიქრებ, თითქოს შენში ვეტრფი ქალსა,
როცა მინდა დავემონო მკერდს მშვენიერს, თეთრს, ფიქალს.
მე ყოველგვარ სილამაზეს სულის ლტოლვით ვეგებები,
მე თვითონვე ვქმნი ტანჯვას ძლიერს, ჩემის ტანჯვით ვიკვებები...
მიყვარს ოხვრა, როცა დარდი გულის პირბასრსა ეკალს ასობს,
მიყვარს ღამე საოცნებო, მაშინ ლტოლვა ერთი ასობს...“

მიყვარს ტანჯვა-სილამაზე და თუ შენს წინ ლოცვად ვდგები,
შენ არ გეტრფი როგორც ქალსა, მე სიტურფეს ვემონები!"

(„ნუ იფიქრებ“)

ომში დავეცი დაჭრილი,
ტყვია მებრძოლებს ხვეთავდა,
დედა საშველად გარჯილი,
დამადგა ნათელ სვეტადა;
შუბლზე შემეხო ამბოროთ,
ჩემი განკურნა ენადა.

გაოცებული ვამბობდი:

„საიდან გამომეცხადა.“

შესტრფოდა და შეჰხაროდა „მარად ძვირფას ლურჯ თვალებს,
მიუნვდომლებს და სანატრელებს, ვით შორეულ მთათა მწვერვა-
ლებს.“

„მე ჩამოვცილდი დროთა ქარტეხილს,
ირგვლივ გამეფდა სამარე ბნელი,
სევდით აღვსებულს ჩემს გულს გატეხილს
ველარ ხიბლავდა ტურფა ქალები,
მიუნვდომელი და საყვარელი
მახსოვდა მარად ლურჯი თვალელები,
ისეთი შორი და დარდის მგვრელი,
ვით შორეული მთის მწვერვალები.

სამხიარულოს ან მე არ ველი,
არ ვიცი, ბედი თუ რას მიპირებს,
ან სად მოვკვდები განანვალები,
მაგრამ მნამს, რომ მე არ დამიტირებს
მარად ძვირფასი ლურჯი თვალელები...
მიუნვდომელი და სანატრელი,
ვარ შორეული მთის მწვერვალები.“

„სულის კრიზისის“ სახელით ცნობილ ხანაში, რომელსაც „მთის
ნიავი“ „სულის რღვევას“ უწოდებს, ეს იყო უპრეცედენტო შემ-
თხვევა, როცა შემოქმედმა სიტყვა საქმედ აქცია და მიზანმიმარ-

თულად შესწირა თავი იმას, რაც ყველაზე ძვირფასია ადამიანისათვის – მისი სული. მისი სულიც და მისი სხეულიც – სამშობლოს. შემდეგ კი მოვიდა უფრო მძიმე დრო, რევოლუციური ეპოქის მიერ შობილი „ნებიერი ახალგაზრდობის“ (ხოსე ორტიგა ი გასეტი) ცრუაქტივობით თუ საბოლოოდ ვერ ნაიშალა, დიდი ხნით გამრუდდა მაინც ჭეშმარიტ ფასეულობებთან მიახლოების გზები. მის გამო იყო, რომ დავინწყების ბინდში აღმოჩნდა ქართულ სინამდვილეში მართლაც მთის ნიავივით ჩამოქროლილი საიმედო მხატვრული პოტენციის მქონე პოეტის, გრიგოლ მეგრელიშვილის სახელი. ამიტომაცაა, რომ ჩვენს თაობას, მით უმეტეს ნაწილს მაინც, მართალია, გაგვეგონა ფსევდონიმი „მთის ნიავი“, დაგვჭირებია იგი საკომენტაროდ, მოგვიძებნია და ჩავვინერია მშრალი ცნობები, თარიღები – 1898-1919, მაგრამ ეს იყო და ეს. ამით პრაქტიკულად ჩვენთვის არაფერი შეცვლილა. ამიერიდან კი, კრებულის სახელწოდებით „ბედის მდინარე“ გამოცემით გაცოცხლდა და გაშინაარსდა ჩვენთვის ეს სახელი – „მთის ნიავი“ – გრიგოლ მეგრელიშვილი – ჭაბუკი პოეტი, როგორც ახლა სამართლიანად უწოდებენ – „მხედარი, ზვარაკი.“ წიგნის გაცნობიდან ნათელი ხდება, რომ მას დაძაბული ცხოვრებით უცხოვრია, ისე როგორც ცხოვრობდა XX საუკუნის 10-იანი წლების უახლესი ევროპული კულტურით გატაცებული ახალგაზრდობა. ისიც ღელავდა და ბევრს ფიქრობდა, ღელვა და მაღალი ემოციებით ცხოვრება ყოფილა მისი სასიცოცხლო არსებობის ფორმა. მისი ასაკისათვის უჩვეულოდ განათლებული ახალგაზრდის ფიქრი და ცოდნა ღელვაში დნებოდა; სვამდა კითხვებს, რომლებზეც მას პასუხი ყოველთვის არ ჰქონდა.

„რა ვარ, ვინ ვარ, მე ბუნებავ? საით მივალ, სად მოველი?
 რას მიმზადებს, რას სიკვდილი? ან სიცოცხლით რას მოველი?
 თუმცა სულით უკვდავება მე მიგრძენია არა სჯერა,
 მაგრამ მაინც ცივ გონებას ეს არა სწამს, არა სჯერა.
 და ჰა, ეხლაც მესმის ხოლმე დამცინავი მისი ხმები;
 „შენ მტვერი ხარ, ვით ფოთოლი შემოდგომის, ისე ხმები.“
 ბუნებაო. ვინ ვარ, რა ვარ? საით მივალ, სად მოველი.
 რას მიმზადებს მე სიცოცხლე, ან სიკვდილით რას მოველი?“

(„კითხვები“).

ერთი იცოდა და სწამდა – მხოლოდ ხილული. გარეგანი აკმაყოფილებდა მის სულიერ წყურვილს; ხილულს იქით ის ეხილა, რაც წარუვალა, ერთადერთი და დაუსაბამო.

ახალგაზრდა პოეტი ბუნებით ყოფილა ძალზე ფაქიზი და წმინდა. თანდათანობით უახლოვდებოდა გრძნობათა ზუსტად, ნათლად გამოხატვის საიდუმლოს, რაც ასაკსაც უნდა მოეტანა და გამოცდილებასაც; შემოქმედებითი ცხოვრების გარიჟრაჟზე წამოეწია ბედი-მდევარი, რომელსაც თვითონ ჭედდა და ინვევდა, თითქოს მიიჩქაროდა მის შესახვედრად, ასე დარჩა „მთის ნიავი“ მარად ჭაბუკ პოეტად.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის დიდი თავგამოდება, რაც, ძნელბედობისდა მიუხედავად, მისი ნაწერების მოძიებას და შეგროვებას მოანდომეს მისმა მეგობრებმა. აქ, ცხადია, მაღლიერების გრძნობით უნდა იქნას გახსენებული როგორც დიდი ვაჟა-ფშაველას უახლესი მეგობრები – შიო მღვიმელი, სიკო ფაშალიშვილი, იოსებ იმედაშვილი, ასევე ამავე გენიოსისგან პოეზიაში ყმანვილობაშივე გზადლოცვილი ბრწყინვალე პოეტი და მოღვაწე გიორგი ლეონიძე, პოეტი გრიგოლ ცეცხლაძე, აკადემიკოსი ნიკო კეცხოველი, შესანიშნავი მწერლები: დემნა შენგელაია, ალექსანდრე ქუთათელი, შალვა კარმელი და სხვ. მეცნიერ-მკვლევართაგან თავიანთი საქმიანი ყურადღება არ მოაკლეს პოეტს პროფესორებმა: სოლომონ ხუციშვილმა, აკაკი ხინთიბიძემ, ქსენია სიხარულიძემ, დავით კობიძემ. განსაკუთრებული სინანულით ვიგონებთ ჩვენს მეგობარს, ადრე წასულ მკვლევარს, არა მხოლოდ „მთის ნიავის“, არამედ საერთოდ ქართველ მწერალთა გაფანტული ნაწერების ჭეშმარიტ ქომაგს – ბატონ ზაურ მეძველიას. მაგრამ საბოლოოდ „მთის ნიავის“ ყველაზე სრული კრებულის გამოცემის ამ რთულ ამოცანას საქმიანად თავი მოაბა და პოეტის ნაწერები ყველაზე სრულ წიგნად აქცია მხოლოდ ბატონმა გრივერ ფარულავამ, რითაც გრიგოლ მეგრელიშვილის ხსოვნისადმი გამჟღავნებული რაინდული ერთგულებით პირნათლად შეასრულა თავისი მისია არა მხოლოდ ძვირფასი ახლობლების, არამედ ქართული კულტურის წინამეც.

წიგნზე დართულ ვრცელ ნარკვევში ავტორი გრივერ ფარულავა გატაცებით გვიყვება თავგანწირულ მხედარ გრიგოლ მეგრელიშ-

ვილზე, კარგადაც წერს, და არა მარტო იქ წერს კარგად, არამედ ცხრამეტი წლის ჭაბუკის სულის ხვეულებში ლამობს შეღწევისას, არამედ იქაც, სადაც სხვადასხვა საცავეებში მოძიებული ლექსები-სა, თუ წერილების შესახებ საუბრობს, მაღლიერებით მოიხსენიებს ყველას, ვინც კი წვლილი შეიტანა ჭაბუკი პოეტის ლიტერატურული მემკვიდრეობის გამობრწყინების საქმეში.

ჩვენს მძიმე დროში, როცა ნიაღვრად მოედინება ნამდვილი ლიტერატურის პრეტენზიით ყოველი საეჭვო და მღვრიე ლიტერატურული მაკულატურა, გრივერ ფარულავამ თანამედროვეებს დაანახვა ყრმობიდან ჭაბუკობაში ახლად გადასული ნიჭიერი პოეტის სულიერი სიფაქიზე, ვნებიანი ტრფიალი იმისა, რაც მშვენიერია და წარუვალა ამქვეყნად. თავისი ქმედებით ამ ჩინებული წიგნის შემდგენელ-რედაქტორმა, გამომცემელმა და გამოკვლევის ავტორმა თვალნათლივ გაასიგრძეგანა სამშობლოს ველ-მინდვრებზე, ლურჯთვალა ცაზე შეყვარებული პოეტის ცხოვრება, პოეტისა, რომლის სიტყვასა და საქმეს შორის არ იყო ზღვარი და რომლის სიტყვა თავისთავად იყო საქმე. „სილამაზისთვის ჯვარცმული ერის“ (ტ. ტაბიძე) ღირსეულმა შვილმა გრიგოლ მეგრელიშვილმა, როგორც მისი მეგობარი, ბრწყინვალე პოეტი გრიგოლ ლეონიძე ბრძანებს – „სული ჯვარს აცვა“ და ისე შეენირა თავის ქვეყანას ზვარაკად, რომ ახლაც გვაოცებს თავგანწირვის სილამაზით.

არის რალაც სიმბოლური იმაშიც, რომ „ასკეზი მხედრობის“ და, საერთოდ, ქართული ჰაგიოგრაფიის, გიორგი მერჩულეს დიდებული ძეგლის ცნობილმა მკვლევარმა გრივერ ფარულავამ ეს წიგნი გამოსცა პოეზიისათვის დაბადებული და მამულისათვის „თავგანწირული მხედრის“ – გრიგოლ მეგრელიშვილის აღსასრულიდან 90 წლის შემდეგ, რათა ჭაბუკი პოეტი არ მიეცეს დავინწყებას და „იყოს მარადის ჩუენდა სასო“ – „მაგალითი ყმათა...“

შინაარსი

სვეტიცხოვლის მონასტრის

ბანახლავის 1000 წლისთავი

მიხეილ ქავთარია, დიდი კულტურულ-სამწერლო ცენტრი ----- 3

აკაკი წერეთელი – 170

როსტომ ჩხეიძე, ჯვარცმული ქვეყნის სახარება----- 10

იაკოვ გოგებაშვილი – 170

გიორგი გოგოლაშვილი, „დედაენა“ —

ძეგლი ხელთუქმნელი ----- 23

დრო და ადამიანები

ლალი ავალიანი, ბორის პასტერნაკის „ქართული თემა“----- 36

წიგნი და ცხოვრება

ანა ჭაბაშვილი, გამომცემლობა „დიოგენე“ ----- 44

ბიბლიოთეკები და ბიბლიოფილები

ლევან თაძთაძიშვილი, ვეფხისტყაოსნის კოლექციონერები 49

წიგნის მოამბენი

ქალბატონო ლია, გილოცავთ საიუბილეო თარიღს! ----- 54

რევაზ ბალანჩივაძე, ძალა მწიგნობრობისა... ----- 55

დიდებულ ქართველ მეცნიერსა და მოღვაწეს,

ბატონ რაფიელ ჩიქოვანს ----- 60

გურამ თაყნიაშვილი, მწერალი მწერლის ოჯახიდან ----- 61

წიგნის ისტორია

რევაზ ლომინაძე, ვახტანგ VI-ის სამართლის
წიგნთა კრებულის გამოცემის საკითხისათვის ----- 68

ძიებანი

ლალი ოსეფაშვილი, გიორგი მთაწმინდელისეული
ზატიკის რედაქციის ასახვა A-734-ის მინიატურებში ----- 81

ინგა ჩაბუნავა, ხელოვნის დანიშნულება და
სინამდვილისადმი დამოკიდებულების საკითხი
ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ნოვალისის შემოქმედებაში ----- 92

ნანა თარგამაძე, ვახტანგ VI-ის პორტრეტის
ინტერპრეტაციისთვის ----- 100

გორის დარჩია, „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის
თარიღი და შედგენილობა ----- 106

ჩვენი პუბლიკაცი

ნოდარ ტაბიძე, მიხეილ ჯავახიშვილის პუბლიცისტიკა
(1917–1920 წ.წ.) ----- 120

ჩვენი იუბილარები

გიორგი აბაშიძე, ესთეტიკური გემოვნების არბიტრი -
(კიტა აბაშიძე - 140) ----- 153

კიტა აბაშიძე, სამარცხვინო ომი ----- 160

წარსულის ფურცლები

ლალი კარიჭაშვილი, გორელი მწერალ-მწიგნობრები ----- 169

ფუნჯით და ყალბით

მარიამ ბაჩაჩილაძე, მხატვარ შოთა ნიორაძის

შემოქმედება ----- 178

ნიგნის თაროდან

მიხეილ ნოზიძე, სერგო ვარდოსანიძე, ქართველი

მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები), 2010 წ. ----- 193

იუზა ევგენიძე, ქართული კულტურულ-ლიტერატურული

ცხოვრების მნიშვნელოვანი შენაძენი ----- 200

ლადო მინაშვილი, იუზა ევგენიძე, სამშობლოსათვის

„სულით ჯვარცმული“ პოეტი-რაინდი ----- 206

გაგანობის სამსახური

საგამომცემლო განყოფილების
გამგე შოთა კობიაშვილი
უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი
რედაქტორ-კორექტორი რუსუდან ბულისკერია

ტექსტი ააწევს მანანა კრავეიშვილმა და
ციური ბროძელმა
დააკაბდონა ლერი შარიქაძემ

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 93-29-12, 93-31-79

აიწყო და დააკაბდონდა „პრინტი“

დაიბეჭდა და აიკინძა გამომცემლობა „მწიგნობარის“ სტამბაში

265/16

MTSIGNOBARI '10

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980 year, it provides articles on books and book's authors, libraries and bibliophiles, researches in the world of books, old books and on book-lovers of different countries and sides.

Editor-in-chief NODAR TABIDZE

Painter ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze
Georgian Association
Of Book-Lovers

Tbilisi-2010

ქართული
ენციკლოპედია